

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ»

NATIONAL AND KAPODISTRIAN
UNIVERSITY OF ATHENS

SCHOOL OF THEOLOGY

FACULTY OF SOCIAL
THEOLOGY
POSTGRADUATE STUDIES
«ECCLESIASTICAL
LITERATURE»

«Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής της Ι. Μ.Ηλείας»

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2021

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται, πέρα από τα πρόσωπα τα οποία βοήθησαν στην επίτευξη της, στην μοναχή Φιλοθέη, μονάζουσα της Ιεράς Μονής Κρεμαστής καθώς και στον καλό μου φίλο Γεώργιο Καψάλη ως ελάχιστη ένδειξη εκτίμησης, σεβασμού, αγάπης και φιλαδελφίας.

Πρόλογος

Με την παρούσα μελέτη επιχειρείται μια ιστορική προσέγγιση στην πορεία τριών αιώνων της Ιεράς Μονής Κρεμαστής της Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας. Η Ιερά Μονή Κρεμαστής από τα τέλη του 17ου αιώνα κατόρθωσε να αναδειχθεί σε ένα ισχυρό μοναστικό κέντρο από το οποίο βέβαια δεν έλειψαν οι δυσχερείς περιστάσεις. Στους τρεις αιώνες της ιστορικής της πορείας η Μονή γνώρισε περιόδους ακμής, περιόδους πνευματικής και οικονομικής ευρωστίας αλλά συνάμα και περιόδους δύσκολες μέσα από τις οποίες πρόσωπα και δυσμενείς καταστάσεις την έφεραν στα πρόθυρα ολοσχερούς διάλυσης.

Παρόλα αυτά η Μονή κατόρθωσε να σταθεί δυναμικά στο πέρασμα των αιώνων, να γίνει το στήριγμα των αδύναμων, το καταφύγιο όλων εκείνων που στα δύσκολα χρόνια της υποδούλωσης έψαχναν ένα μέρος παρηγοριάς και πνευματικής ενδυνάμωσης. Την ίδια στιγμή που πολλοί επιχειρούσαν την διάλυσή της, η Μονή, με την βοήθεια και τις προσπάθειες ακόμη περισσότερων, κατόρθωνε να ανταπεξέλθει και να συνεχίζει τον δύσκολο αγώνα της.

Ευχαριστίες οφείλουμε στις Καθηγήτριες και τους Καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, για την άμεση και άριστη συνεργασία τους καθ' όλη την διάρκεια της φοιτήσεώς μας αλλά και την συνεχή βοήθειά τους στην παρούσα εργασία.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στην Καθηγήτρια κ. Νόννα Παπαδημητρίου με τις οδηγίες της οποίας έγιναν οι πρώτες έρευνες για την παρούσα εργασία αλλά και την κ. Άννα Λαμπροπούλου, διευθύντρια ερευνών του τμήματος βυζαντινών ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, η οποία μας έδωσε πολύτιμες κατευθυντήριες γραμμές.

Δεν θα παραλείψουμε ευχαριστίες προς την Ηγουμένη της Ιεράς Μονής Κρεμαστής Νυμφοδόρα για την ευλογία και βοήθειά της από την πρώτη στιγμή που αναλάβαμε την εκπόνηση της εργασίας αλλά και προς την Ηγουμένη της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς Μακαρία, για την επίσης συνεχή στήριξή της όσον αφορά το αρχειακό υλικό της Μονής Σκαφιδιάς.

Θερμές ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα Καθηγητή μας, κ. Εμμανουήλ Καραγεωργούδη, με την προτροπή του οποίου αναλάβαμε την εκπόνηση της παρούσης εργασίες και για την άψογη συνεργασία μας.

Βαθειά ευγνωμοσύνη και αγάπη στον μακαριστό πλέον φίλο και συμφοιτητή Γεώργιο Καψάλη, ο οποίος παρ' όλες τις υποχρεώσεις της διδακτορικής διατριβής που εκπονούσε, ανέλαβε την συντακτική διόρθωση της παρούσης εργασίας λίγο πριν τον αδόκητο και απρόσμενο θάνατό του.

Γιαννόπουλος Αλ. Παναγιώτης

Δεκέμβριος 2020

Περιεχόμενα

Πρόλογος	2
Συντμήσεις-Συντομογραφίες	7
Εισαγωγή	7
Μέρος Α': Μοναχισμός: Πελοπόννησος και Ηλεία.....	11
Κεφάλαιο 1. Σύντομη ιστορική αναδρομή στον μοναχισμό.....	11
1.1 Ο μοναχισμός γενικώς	11
1.2 Η εξέλιξη του μοναχικού θεσμού κατά την περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας.....	17
1.3 Ο μοναχισμός μετά την Άλωση.....	18
1.4 Οι μονές.....	19
Κεφάλαιο 2. Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο	21
2.1 Η επιλογή διαβίωσης στις μονές	29
2.2 Ο μοναχισμός και τα ιδεώδη του.....	30
2.3 Οι κληρικοί μέσα στην ελληνική κοινωνία.....	31
2.4 Ο χώρος της μονής και η εγκαταβίωση σε αυτή	35
2.5 Το ανθρώπινο δυναμικό της μονής.....	38
Κεφάλαιο 3: Ο θρησκευτικότητα στην Ηλεία	55
3.1 Πρώιμη θρησκευτικότητα	55
3.2 Χριστιανισμός στην Ηλεία.....	57
3.3 Οι πρώτες επισκοπές στην περιοχή της Ηλείας.....	61
3.4 Τα γεγονότα από τον 13 ^ο αιώνα και έπειτα.....	64
Μέρος Β': Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής Ηλείας. Ίδρυση και Ηγούμενοι	76
Κεφάλαιο 1: Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής	76
1.1 Θέση της Μονής και πρόσβαση σε αυτήν	76
1.2 Η προέλευση της ονομασίας της Μονής.....	76
1.3 Πρώιμη διαμόρφωση και ίδρυση της Μονής.....	78
1.4 Ηγούμενος ιερομόναχος Βενιαμίν Κλοκώνης (1690-1700).....	79
1.5 Ηγούμενος ιερομόναχος Παφνούτιος Ρουμελιώτης (1700-χ.χ)	80
1.6 Υπόλοιποι διατελέσαντες ηγούμενοι	80
Κεφάλαιο 2: Οι Ηγούμενες μέχρι τις μέρες μας, μετά την μετατροπή της Μονής σε γυναικεία.....	84
2.1 Ηγουμένη Φεβρωνία (1934-1936).....	84
2.2 Ηγουμένη Μαγδαληνή (1936-1943).....	84

2.3 Ηγουμένη Θεοκλήτη (1943-1958).....	86
2.4 Ηγουμένη Νεκταρία (1958-1969)	86
2.5 Ηγουμένη Χριστοφόρα (1969-1988).....	87
2.6 Ηγουμένη Νυμφοδώρα (1989 έως σήμερα).....	87
2.7 Εφημέριοι και πνευματικοί της Μονής.....	88
Κεφάλαιο 3. Ιστορική πορεία της Μονής απ' αρχής έως και σήμερα	90
3.1 Η Ιερά Μονή κατά τον 17 ^ο -18 ^ο αιώνα	90
3.2 Η Ιερά Μονή κατά τον 19 ^ο αιώνα και την Επανάσταση.....	91
3.3 Η διάλυση της Μονής	93
3.4 Γεγονότα μετά την επαναλειτουργία της Μονής.....	99
3.5 Η λειτουργία της Μονής μέχρι και την μετατροπή της σε μετόχιο	102
3.6 Η Ιερά Μονή Κρεμαστής ως μετόχιο της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς	106
3.7 Η Ιερά Μονή κατά τον 20 ^ο αιώνα. Η ανεξαρτητοποίηση της μονής και τα γεγονότα μέχρι την μετατροπή της σε γυναικείο μοναστήρι.....	110
3.8 Η μετατροπή της Μονής από ανδρική σε γυναικεία	111
3.9 Οι καταστροφές που υπέστη η Μονή	115
Κεφάλαιο 4: Οι τόποι λατρείας της Μονής και οι εορτές	125
4.1 Το καθολικό.....	126
4.2 Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου	127
4.3 Ο ναός του Αγίου Αντωνίου.....	128
4.4 Οι εορτές τις μονής.....	129
Κεφάλαιο 5. Το αρχιερακό υλικό της Μονής και τα Κειμήλια	130
5.1 Κώδικας.....	131
5.2 Μοναχολόγιον	131
5.3 Κώδικας περιουσιακών στοιχείων 1838	132
5.4 Εσωτερικός Κανονισμός 1982	132
5.5 Τα κειμήλια	134
Η δύναμη της Μονής σήμερα και η δυνατότητα φιλοξενίας.....	134
Σύνοψη	135
Χρονολογικός Πίνακας.....	138
Φωτογραφικό παράρτημα.....	139
Βιβλιογραφία	209
Πηγές	209
Βοηθήματα.....	209

Ελληνόγλωσσα.....	209
Ξενόγλωσσα.....	216
Μεταφράσεις.....	218

Συντμήσεις-Συντομογραφίες

ΕΦΑΗΛ	Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας.
ΕΙΕ	Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
ΓΑΚ	Γενικά Αρχεία του Κράτους
Θεολογία	Θεολογία, Τριμηνιαία έκδοση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1923 κ. εξ.
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια τόμ. 1-12, Αθήνα 1962-1698
βλ.	βλέπε.
δηλ.	δηλαδή.
έκδ.	έκδοση/ εκδόσεις.
.	
κ.ά.	και άλλα/ και άλλοι.
κεφ.	κεφάλαιο / κεφάλαια.
μτφρ.	μετάφραση.
ό. π.	όπου παραπάνω.
σελ.	σελίδα/ σελιδες.
τεύχ.	τεύχος/ τεύχη.
τομ.	τόμος/ τόμοι.
χ.τ.	χωρίς τόπο.
χ.χ.	χωρίς χρόνο.

Εισαγωγή

Η Ιερά Μονή Κρεμαστής υπήρξε από ιδρύσεώς της ένα σπουδαίο και ισχυρό μοναστικό κέντρο. Την εποχή μάλιστα που ιδρύθηκε, εν μέσω συνεχών καταλήψεων της περιοχής της Πελοποννήσου από τους διάφορους κατακτητές, η Μονή κατάφερε να οργανωθεί, να ακμάσει και να προσφέρει τα μέγιστα τόσο σε πνευματικό όσο και κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Σε μια εποχή μάλιστα δύσκολη και αντίθετη σε κάθε τι νέο που σχετίζεται με την θρησκευτικότητα και ιδιαίτερα τον ορθόδοξο τρόπο ζωής η Μονή μπόρεσε να ξεκινήσει με αργά αλλά σταθερά βήματα την ιστορική της πορεία στον χρόνο. Πάντοτε βέβαια με την βοήθεια των απλών κατοίκων της περιοχής και την συνεχή και αμέριστη βοήθειά τους.

Η Μονή ιδρύθηκε λίγο πριν το 1700. Δεν είναι δύσκολο να σκεφτεί κανείς ότι την εποχή ιδρύσεώς της, στη Μονή ούτε τα κατάλληλα μέσα υπήρχαν ούτε οι προαπαιτούμενες τεχνολογικές υποδομές ώστε όλα εξ αρχής να λειτουργήσουν άψογα. Εκτός τούτων όμως, οι γραπτές αναφορές από την πρώιμη περίοδο ανάπτυξης της Μονής είναι ελάχιστες και πάρα πολλές φορές μηδαμινές δημιουργώντας έτσι στον ερευνητή μεγάλα χρονολογικά ιστορικά κενά που είτε δεν καλύπτονται από έγγραφες μαρτυρίες και πηγές είτε καλύπτονται από μεταγενέστερα ιστορικά στοιχεία. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα πρώτα στοιχεία για την τήρηση Κώδικα στην Μονή φθάνουν έως και 120 χρόνια μετά την ίδρυση της, δηλαδή το 1810 με 1820. Αν αναλογιστεί κανείς την έλλειψη ακόμη και των σημαντικών βασικών αγαθών επιβίωσης των ταλαιπωρημένων Ελλήνων της εποχής εκείνης αλλά και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι εύκολο να δικαιολογήσει την έλλειψη βασικών ιστορικών στοιχείων της περιόδου εκείνης. Ακόμη όμως και μετά το 1810-1820 τα πρώτα γραπτά στοιχεία περιέχουν κενά και πολλές φορές ελάχιστες πληροφορίες ακόμη και για σημαντικά ζητήματα της Μονής. Τα πολλά ορθογραφικά λάθη μικρή σημασία έχουν στην προκειμένη περίπτωση εφόσον οι συγγραφείς της εποχής ήξεραν μόνο τα στοιχειώδη όσον αφορά την ανάγνωση και την γραφή.

Με μια σωστή έρευνα ανακαλύπτουμε όμως ότι και μεταγενέστερα για την Ιερά Μονή Κρεμαστής ελάχιστη βιβλιογραφία υπάρχει. Όσα έχουν γραφεί για την Μονή είναι μόνο μερικά μικρά πονήματα ή και μεγαλύτερα το οποία όμως δεν καλύπτουν εντελώς τα γεγονότα έως και σήμερα.

Για τον λόγο αυτό ανατρέξαμε, εκτός των παραπάνω πονημάτων, στο Ιστορικό Αρχείο της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, όπου έπειτα από σχετική άδεια της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου προμηθευτήκαμε όλο το αρχειακό υλικό που σχετίζεται με την Ιερά Μονή Κρεμαστής αλλά και την Ιερά Μονή Σκαφιδιάς, στο αρχείο των Γενικών Αρχείων του Κράτους από το οποίο αντλήσαμε κάθε φάκελο για την Μονή Κρεμαστής αλλά και τους φάκελους για τα μοναστήρια της Ηλείας. Σημαντικότερη ήταν η παραχώρηση του Κώδικα της Ιεράς Μονής Κρεμαστής από την Μονή αλλά και πολλών σημαντικών εγγράφων από την Ιερά Μονή Σκαφιδιάς.

Σημαντική ήταν η έρευνα των ξένων περιηγητών της εποχής εκείνης οι οποίοι μας βοήθησαν να καλύψουμε χρονικά κενά και να φθάσουμε έως την δημιουργία της Μονής και το σήμερα.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι όλη συγγραφή της εργασίας έγινε με γνώμονα έναν αναγνώστη ο οποίος δεν γνωρίζει τίποτα σχετικά με τον μοναχισμό και εν γένει την ιστορικότητα του μοναχισμού, τα ιδεώδη του, την δημιουργία μια μονής, τον χώρο της, την λειτουργία της, τους μοναχούς ή τις μοναχές κλπ για να καταλήξουμε στην Πελοπόννησο και πιο συγκεκριμένα την έλευση του χριστιανισμού στην περιοχή της Ηλείας και τελικώς στην ιστορική προσέγγιση της Ιεράς Μονής Κρεμαστής. Δεν θα μπορούσαμε άλλωστε να παραλείψουμε την μακραίωνη ιστορία του μοναχισμού και να φθάσουμε αμέσως στον 17^ο αιώνα που δημιουργήθηκε η Μονή.

Με αυτές τις προϋποθέσεις επιλέξαμε να χωρίσουμε την ανά χειράς εργασία σε 2 μέρη με 3 κεφάλαια το πρώτο και 5 κεφάλαια το δεύτερο αντίστοιχα.

Πιο συγκεκριμένα το πρώτο μέρος χωρίζεται στα κεφάλαια:

1. Σύντομη ιστορική αναδρομή στον μοναχισμό
2. Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο
3. Η θρησκευτικότητα στην Ηλεία

Το δεύτερο μέρος χωρίζεται στα εξής κεφάλαια:

1. Ίδρυση και Ηγούμενοι
2. Οι Ηγούμενες μέχρι τις μέρες μας
3. Η ιστορική πορεία της Μονής απ' αρχής έως και σήμερα
4. Τόποι λατρείας και οι εορτές

5. Το αρχαιακό υλικό και τα κειμήλια της Μονής

Στην αρχή του πρώτου μέρους επιχειρούμε να δώσουμε στον αναγνώστη τις βασικές γνώσεις περί του μοναχισμού. Να τον ενημερώσουμε για απλές έννοιες που ίσως δεν τις γνωρίζει ώστε στην συνέχεια η ανάγνωση και η κατανόηση της εργασίας να καταστεί για εκείνον απλούστερη. Στο δεύτερο κεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στην διάδοση του μοναχισμού στην περιοχή της Πελοποννήσου, τον ρόλο που είχε αυτός στην τότε κοινωνία, την προσφορά του, την δραστηριότητα που είχαν οι μοναχοί, και έπειτα οι μοναχές, μέσα στην κάθε μονή, αλλά και στην κοινωνία. Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε επιγραμματικά στους χώρους της μονής ενώ ειδικότερα θα μιλήσουμε για τον ανδρικό και γυναικείο μοναχισμό. Στο τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους θα αναφερθούμε στην περιοχή της Ηλείας και την διάδοση του χριστιανισμού σε αυτήν μέχρι την εποχή που δημιουργήθηκε η Ιερά Μονή Κρεμαστής.

Στο δεύτερο μέρος επικεντρωθήκαμε στην Ιερά Μονή Κρεμαστής. Σε αυτό ο αναγνώστης, έχοντας λάβει τις απαραίτητες γνώσεις από το πρώτο μέρος, θα καταφέρει να αντλήσει κάθε δυνατή πληροφορία σχετικά με την Ιερά Μονή και να κατανοήσει τα γραφόμενα. Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφονται βασικά στοιχεία της Μονής όπως, την θέση της και την πρόσβαση σ' αυτήν, την προέλευση της ονομασίας και τέλος στοιχεία της πρώιμης διαμόρφωσής της και των πρώτων ηγουμένων. Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει στοιχεία από τις ηγουμένες της Μονής μετά την μετατροπή της σε γυναικείο μοναστήρι.

Το τρίτο κεφάλαιο περιέχει κάθε ιστορικό, στοιχείο σχετικά με την Μονή από την στιγμή της ιδρύσεώς της έως σήμερα. Σ' αυτό περιλαμβάνονται ιστορικά γεγονότα χωρισμένα ανά αιώνα, ξεκινώντας από τον 17^ο έως και τον 20^ο. Στις σελίδες του κεφαλαίου αυτού ο αναγνώστης θα λάβει πληροφορίες, εκτός των άλλων, σχετικές με την δράση της Μονής στην Επανάσταση του 1821, τη διάλυση της Μονής, την μετατροπή της σε μετόχιο, την μετατροπή της από ανδρική σε γυναικεία, τις διάφορες καταστροφές που υπέστη, αλλά και πληροφορίες για την Θαυματουργή εικόνα της Παναγίας.

Στο κεφάλαιο αυτό επικεντρωνόμαστε έντονα και στην πλούσια επιστολογραφία μεταξύ των αρχόντων της εποχής. Το ενδιαφέρον για την πρόοδο και ανάπτυξη της Μονής ήταν τόσο έντονο που όπως θα γίνει αντιληπτό από την

ανάγνωση της εργασίας οι μοναχοί, οι πολίτες, οι διοικητικοί άρχοντες, η πολιτική και εκκλησιαστική εξουσία ανταλλάσαν συνεχώς επιστολές για την επίλυση κάθε προβλήματος που ανέκυπτε στην Μονή, όπως θα γίνει αντιληπτό και από το μεγάλο μέρος που καλύπτουν στην πορεία της εργασίας.

Εδώ να σημειώσουμε, ότι η επιλογή να τοποθετηθούν τα κεφάλαια με τους ηγούμενους και τις ηγούμενες ξεχωριστά και πριν από το κεφάλαιο της ιστορικής πορείας δεν είναι καθόλου τυχαία. Επιλέξαμε να τοποθετήσουμε το κεφάλαιο της ιστορικότητας ξεχωριστά και μετά τα κεφάλαια εκείνα καθώς σ' αυτό αναφέρονται συνεχώς πρόσωπα και ονόματα για τα οποία ο αναγνώστης πρέπει ήδη να γνωρίζει από νωρίτερα την δράση τους και τον χρόνο που διακόνησαν τη Μονή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στους ναούς της Μονής και τις εορτές και τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στο αρχειακό υλικό της Μονής και τα κειμήλια της.

Μέρος Α': Μοναχισμός: Πελοπόννησος και Ηλεία

Κεφάλαιο 1. Σύντομη ιστορική αναδρομή στον μοναχισμό

1.1 Ο μοναχισμός γενικώς

Η Εκκλησία κατά τη διάρκεια του ιστορικού της βίου και ιδιαίτερα από τις αρχές του 2^{ου} μ.Χ αιώνα, βρέθηκε αντιμέτωπη με τα συμπτώματα που εμφανίστηκαν και επηρέασαν βαθιά την πνευματικότητα των πιστών της, τα οποία ήταν συνέπεια των διωγμών που υπέστησαν οι πρώτοι χριστιανοί, αλλά και της εμφάνισης των πρώτων αιρέσεων.

Το ζήτημα της επιστροφής όσων κατά καιρούς είχαν αρνηθεί τη χριστιανική πίστη και είχαν προσχωρήσει στις αιρετικές δοξασίες μπορεί να αντιμετωπίστηκε με κάποια επιείκεια από την Εκκλησία δεν έπαψε ποτέ, όμως, να αποτελεί σημείο αντιλεγόμενο στην διαλεκτική μεταξύ της αυστηρότητας και της χαλάρωσης του πνευματικού βίου, έχοντας πάντα ως πρότυπο τον αποστολικό βίο. Συνέπεια αυτών υπήρξε η από τον 3^ο αιώνα αναχώρηση πολλών από τις τοπικές κοινότητες προς κοντινές ή και πιο απομακρυσμένες περιοχές, με κύριο μέλημα την απερίσπαστη προσήλωση στους πνευματικούς αγώνες της άσκησης¹.

Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί μια νέα τάξη, αυτή των μοναχών, μεταξύ των δύο υπαρχουσών, δηλαδή των λαϊκών και των κληρικών. Ο θεσμός του μοναχισμού θα κάνει την εμφάνισή του στην ζωή της Εκκλησίας και θα έχει ως κύριο σκοπό την επιθυμία για τελειότητα². Ο θεσμός των μοναχών, όπως γίνεται αντιληπτό, είναι μια μεταγενέστερη εξέλιξη και διακρίνεται από τον αρχαιότατο θεσμό των κληρικών. Ακόμη και οι ίδιοι οι Ιεροί Κανόνες δεν αποσαφηνίζουν ολοκληρωτικά εάν οι μοναχοί ανήκουν ή όχι στην τάξη των κληρικών³. Η δε καθιέρωσή τους ήταν αρχικώς άτυπη, ενώ, αρκετά αργότερα, ήλθε η «τυπική» καθιέρωσή τους, «δια επιθέσεως των χειρών του επισκόπου», καθιέρωση η οποία υποχρέωνε τους μονάζοντες σε αγαμία, εγκράτεια, άσκηση και λιτότητα, ωθώντας, τους δι' αυτού του τρόπου, μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα⁴.

Το τέλος των διωγμών συμπίπτει, θα μπορούσαμε να πούμε, με την εμφάνιση του νέου αυτού φαινομένου των μοναχών – αναχωρητών, οι οποίοι, ιδιαίτερα από τα μέσα του 3^{ου} αιώνα, εγκαταλείπουν τις πόλεις και εγκαθίστανται μεμονωμένα ή σε ομάδες μακριά από τις πόλεις, αρχικώς στην περιοχή της Αιγύπτου⁵.

¹ Α. ΓΕΡΟΜΙΧΟΛΟΣ, «Ο μοναχικός βίος. Ιστορική αυτού εξέλιξη», Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τ. 5, (1960), σελ. 46-48. Βλ. Β. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αθήνα 1995, τ. Α', σελ. 8-14.

² Ο Συμεών ο Θεσσαλονίκης γράφει ότι οι μοναχοί αποτελούν ιδιαίτερη τάξη, η οποία «ευθὺς μετὰ τοὺς ἱερωμένους ἐστίν». Ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης τονίζει στα συγγράμματα του ότι «οι μοναχοί προΐστανται του λαού». Τέλος ο Βαλσαμών αναφέρει ότι οι μοναχοί, εφ' όσον μεν «οὐκ ἔφθασαν ἐπισκοπικὴ σφραγίδα δέξασθαι, ἀλλὰ μόνῃ ἐπικουρίᾳ μοναχικῇ» θεωρούνται απλῶς ἀσκητές. Ὅσοι μοναχοί δέχθηκαν ἐπισκοπικὴ σφραγίδα, κατὰ τὴν ἐκφράση τοῦ ἰδίου, «κληρικοὶ λέγοντες». Δυσκολίες παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὶς μοναχές. Διευθέτηση ὁμῶς ἔχουμε με τὸν ἡ' κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου. Ι. ΦΥΚΙΔΙΔΗΣ, «Περὶ Μοναχισμοῦ», Ε.Φ., ΙΘ' (1920) 250-254.

³ Θ. ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΣ, *Ο μοναχικός βίος*, Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 12.

⁴ ΑΝΔΡ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, *Ο μοναχικός βίος εν τη Ορθοδόξῳ Εκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 9-15. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *The monastic life in the easier Orthodox Church*, εκδ. Α. J. Philippou, Οξφόρδη 1964, σελ. 28-34.

⁵ ΑΝΔΡ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, *Τα ιδεώδη του μοναχικού βίου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα*, Αθήνα 1945, σελ. 13-14.

Ακολουθώντας το παράδειγμα του Μεγάλου Αντωνίου (251-356 μ.Χ), πιθανότατα κατά το 356 μ.Χ, πολλοί αναχωρητές εγκαθίστανται στην έρημο γύρω από την κοιλάδα του Νείλου, αναζητώντας μια πιο άμεση και προσωπική σχέση με το Θεό, έχοντας πάντα ως πρότυπο και υπόδειγμα την αναχώρηση του Χριστού στην έρημο. Η ενέργεια αυτή του ίδιου του Θεανθρώπου Χριστού τους στήριζε όχι μόνο για να υποτάξουν τους προσωπικούς τους πειρασμούς, αλλά και για να φθάσουν στην ουσιαστική μίμηση της πολιτείας του Χριστού. Έτσι η φυγή από τα μεγάλα αστικά κέντρα δεν ήταν ουσιαστικά μια φυγή μόνο από τους πειρασμούς, αλλά ήταν μια φυγή από τις καθημερινές περισπασίες, οι οποίες δεν επέτρεπαν τη συνεχή αναζήτηση και κοινωνία με τον Θεό, μέσω της αδιάλειπτης προσευχής, νηστείας και άσκησης⁶.

Από τους πρώτους αναχωρητές της Αιγύπτου θα έλθει η ουσιαστική γέννηση του μοναχισμού, όπως τον γνωρίζουμε στις μέρες μας, ως μια κατ' ουσίαν μίμηση όσων ο Κύριος υπέδειξε για να βιωθούν από τον παρόντα κίολας βίο τόσο η προπρωτική κατάσταση όσο και η άμεση κοινωνία και εμπειρία του Θεού⁷.

Οι πρώτοι αυτοί πρωτεργάτες θα λέγαμε του μοναχικού βίου δεν μπορεί να είναι άλλοι από τους Παχώμιο (292-348 μ.Χ), Μακάριο τον Αιγύπτιο (300-391 μ.Χ), Ιλαρίωνα (333-413 μ.Χ), Παύλο εκ Θηβαΐδως (227-342 μ.Χ) και φυσικά τον Μέγα Αντώνιο⁸. Ο τελευταίος απετέλεσε την σημαντικότερη φυσιογνωμία του πρώιμου μοναχισμού και είναι ο πρώτος συγγραφέας της «Φιλοκαλίας των Ιερών Νηπτικών»⁹. Ωστόσο ο «Βίος» του, που αποτελεί το σημαντικότερο κείμενο για τον Μ. Αντώνιο, γράφθηκε κατά το 356-357 από τον Αθανάσιο Αλεξανδρείας (296-373 μ.Χ), εμφανίζοντάς τον στο κείμενο ως πρότυπο του ασκητού.

Σύγχρονος του Μ. Αντωνίου υπήρξε ο όσιος Παχώμιος, ο οποίος αντιλήφθηκε από νωρίς τις δυσκολίες του ερημικού μοναχισμού και για να τις αντιμετωπίσει

⁶ ΚΡ. ΧΡΥΣΟΧΟΙΔΗΣ, Πολιτιστικές διαδρομές: Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού της Ελληνικής. «Πορευθέντες Μάθετε». Μονές της Ελλάδος, [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών], ΕΙΕ/ΚΒΕ, Αθήνα 1997, σελ. 1-2. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *The monastic life in the easier Orthodox Church*, εκδ. Α. J. Philippou, Οξφόρδη 1964, σελ. 43.

⁷ ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, «Τάσεις του Ορθόδοξου Μοναχισμού, 9ος-20ος αιώνας», [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών], *Μοναχισμός και Κόσμος*, ΕΙΕ/ΚΒΕ, Αθήνα, 1996, σελ. 49-50.

⁸ Α. ΓΕΡΟΜΙΧΟΛΟΣ, «Ο μοναχικός βίος. Ιστορική αυτού εξέλιξη», *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τ. 5, (1960), σελ. 48. ΑΜΔΡ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, *Τα ιδεώδη του μοναχικού βίου κατά τον Δ' αιώνα*, Αθήνα 1945, σελ. 25.

⁹ G. GARITTE, *Lettres de S. Antoine: version géorgienne et fragments coptes*, εκδ. Peeters, Λουβέν 1955, σελ. 48-53.

θέσπισε ένα νέο σύστημα οργάνωσης, αυτό του κοινοβιακού μοναχισμού¹⁰, αφού, μέχρι τότε, οι ασκούμενοι ζούσαν σύμφωνα με τις χριστιανικές επιταγές, χωρίς, όμως, να υπόκεινται σε κανόνες που να ρυθμίζουν τα της διαβιώσεώς τους γενικότερα¹¹. Στο πέρασμα των αιώνων, είτε ο αναχωρητικός είτε ο κοινοβιακός βίος, δεν θα αποτελέσουν κάποια εξέλιξη στην πορεία του μοναχισμού. Αφού αναπτύχθηκαν παράλληλα διατηρώντας το καθένα τον χαρακτήρα του.

Τα πρώτα κοινόβια κάνουν την εμφάνισή τους στην Ανατολή και οι πρώτες ανδρικές αλλά και γυναικείες μονές θα αρχίσουν να δημιουργούνται, εφόσον και οι γυναίκες, πλέον, άρχισαν να ασπάζονται το μοναχικό βίο. Στα κοινόβια, οι μοναχοί ή οι μοναχές, έχουν κοινή λατρεία, κατοικία και διατροφή, ενώ τα μέσα για την διαβίωσή τους προέρχονται από την κοινή τους εργασία ή τις προσφορές των πιστών, αφού οι μοναχοί δεν δύνανται να κατέχουν ιδιωτική περιουσία. Όσα τους ανήκαν ή απέκτησαν στο μέλλον περιέρχονταν στην ιδιοκτησία του μοναστηριού.

Μπορεί ο όσιος Παχώμιος να συνέταξε τους κανόνες που οριοθετούσαν ικανοποιητικά την κοινοβιακή μορφή του μοναχικού βίου, αλλά δεν ρυθμίστηκαν εντελώς όσα είχαν να κάνουν με την εκάστοτε μονή και την μοναστική ζωή. Η διοίκηση των μονών ασκούνταν με τρόπο που ο εκάστοτε ηγούμενος θεωρούσε ορθό¹². Θεμελιώδεις κανόνες σε κάθε μονή ήταν και είναι η υπακοή στον πνευματικό πατέρα και ηγούμενο, ο οποίος ρυθμίζει τόσο τον πνευματικό όσο και τον πρακτικό βίο της μονής.

Η εξάπλωση του μοναχισμού συνεχίστηκε ραγδαία και κατά τον 4^ο αιώνα με κοινόβια και λαύρες που δημιουργήθηκαν στις περιοχές της Συρίας και της Παλαιστίνης και αργότερα στην Ανατολία.

Στα μέσα του ίδιου αιώνα, ο Μ. Βασίλειος (330-379 μ.Χ) συνέταξε κανόνες σχετικούς με τον μοναχικό βίο μέσα στα κοινόβια, τα οποία θα μπορούσαν να βρίσκονται ακόμη και μέσα στα αστικά κέντρα και όχι πάντοτε απαραίτητα απομακρυσμένα στην έρημο. Οι κανόνες αυτοί αναφέρονται στην πλήρη απάρνηση

¹⁰ L.T. LEFORT, *Oeuvres des Pachome et de ses disciples*, εκδ. Peeters, Λουβέν 1956, τ. 1, σελ. 169-170. A. VEILLEUX, *Pachomian Koinonia*, Μίτσιγκαν 1981-1982, τ. 2, σελ. 223-225.

¹¹ R.C. CREGG, *Athanasius: The life of Anthony and the letter to Marscellinus*, εκδ. Paulist Press, Νέα Υόρκη 1980, σελ. 29-99.

¹² F. HALKIN, *Le corpus athénien de Saint Pachome*, εκδ. P. Cramer, Γενεύη 1982, σελ. 76-79. A. VEILLEUX, *ό.π.*, τ. 2, σελ. 230.

του κοσμικού βίου από τον μοναχό, την ολοσχερή απάρνηση από την περιουσία, αλλά και στην αυστηρή νηστεία, συνεχή προσευχή, μελέτη ιερών βιβλίων και υπακοή στους πνευματικούς πατέρες. Οι κανόνες αυτοί του Μ. Βασιλείου οδήγησαν στην δημιουργία των «Τυπικών», κανονισμών δηλαδή για τις μονές της Ανατολής¹³.

Οι κανόνες του Μ. Βασιλείου επιλύουν προβλήματα που μπορεί να ανακύψουν σε ένα κοινόβιο, έχοντας όμως παράλληλα πάντα οι μοναχοί ή οι μοναχές σε εφαρμογή την προτροπή του Χριστού για αγάπη προς τον πλησίον. Έτσι, όχι μόνο δεν θα έπρεπε να απορρίπτουν τον κόσμο, αλλά αντιθέτως θα συνεισφέρουν πνευματικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά¹⁴.

Στο πέραςμα των αιώνων πολλές διατάξεις εκκλησιαστικής¹⁵, κοσμικής ή και αυτοκρατορικής - βυζαντινής νομοθεσίας θεσπίστηκαν με σκοπό τη ρύθμιση του μοναχικού βίου. Η δε χαλάρωση από τις αρχές του 9^{ου} αιώνα στην εσωτερική ενότητα και την κανονική πειθαρχία του μοναχικού βίου εκφράσθηκε, συνηθέστερα, με την τάση διάκρισης των μοναχών σε μικρόσχημους και μεγαλόσχημους. Αποτέλεσμα της γενικότερης χαλάρωσης ήταν όχι μόνο ο περιορισμός της επιρροής των μοναχών στον κόσμο, όπως συνέβαινε παλαιότερα, αλλά και η γενικότερη επέμβαση της ανώτερης εκκλησιαστικής ιεραρχίας, στον έλεγχο εν γένει του μοναχικού βίου, χάνοντας ουσιαστικά ο μοναχισμός την πλήρη ανεξαρτησία του κατά την πάροδο του 10^{ου} και 11^{ου} αιώνα¹⁶.

Στο κλίμα αυτό της χαλάρωσης της άσκησης και της ενότητας του μοναχικού βίου αντιτάχθηκε ο Θεόδωρος Στουδίτης (759-826 μ.Χ), ο οποίος, με το σπουδαίο τυπικό της μονής του Στουδίου, επανέφερε την παλαιότερη αυστηρότητα που βρισκόταν στους κανόνες της κοινοβιακής άσκησης. Το τυπικό αυτό

¹³ E.F. MORISON, *St Basil and his Rule; a Study of Early Monasticism*, εκδ. H. Frowde, Λονδίνο 1912, σελ. 27-29. Επιγραμματικά μπορούμε να δούμε τους κανόνες ιη', ιθ', π', πδ', πστ', πθ' του Μεγάλου Βασιλείου.

MANAΦΗΣ, *Μοναστηριακά Τυπικά-Διαθήκαι*, Αθήναι 1970, σελ. 15-19.

¹⁴ E.F. MORISON, *Ο.π.*, σελ. 34-45.

¹⁵ Η Δ' Οικουμενική Σύνοδος (καν. γ', δ', ζ', η', ιστ.), η εν Τρούλω Οικουμενική Σύνοδος (καν. μ'-μθ') και η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος (καν. ιζ'-κβ'). Τοπικές σύνοδοι Α' και Β' (861 μ.Χ.) στην Κωνσταντινούπολη (καν. α'-η'). Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Το δίκαιο των μοναχών*, Αθήνα 1957, σελ. 75-76.

¹⁶ G. FLOROVSKI, *Οι βυζαντινοί ασκητικοί και πνευματικοί πατέρες*, μτφρ. Πάλλης Κ. Παναγιώτης, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 9-11. A. FAILER, «Le monachisme byzantin aux XIe-XIIe siècles: Aspects sociaux et économiques», *Cahiers a" Histoire*, 1975/20, σελ. 279-280.

χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο για τα επόμενα συνταχθέντα μοναστηριακά τυπικά σε ολόκληρη σχεδόν την Ανατολή¹⁷.

Σημαντικό στοιχείο στην μοναστική εξέλιξη είναι η από τον 14^ο αιώνα εμφάνιση ενός νέου είδους μοναχικής οργάνωσης. Οι ιδιόρρυθμες μονές αν και εμφανίστηκαν από τον 5^ο αιώνα δεν γνώρισαν την ίδια ανάπτυξη με τις κοινοβιακές. Από τον 14^ο αιώνα όμως αρχίζουν να πληθαίνουν παράλληλα με τις κοινοβιακές. Το ιδιαίτερο στις ιδιόρρυθμες είναι ότι ο κάθε μοναχός μπορεί να διατηρεί και να φροντίζει χωριστά τον εαυτό του, ενώ μόνο στις μεγάλες εορτές και τις Κυριακές οι μοναχοί βρίσκονται όλοι μαζί στην λατρεία και την τράπεζα¹⁸.

Στην πλευρά της Δύσης ο μοναχισμός γνώρισε ανάπτυξη από τον 4^ο κίόλας αιώνα με τον Μ. Αθανάσιο και τους δύο ακολούθους του, μοναχούς Αμμώνιο και Ισίδωρο¹⁹. Ο επίσκοπος Μεδιολάνων Αμβρόσιος (339 ή 340-397 μ.Χ) ίδρυσε κοντά στα Μεδιόλανα μονή, στην οποία εισήγαγε τους κανόνες του Μ. Βασιλείου, ενώ αργότερα, κατά τον 5^ο αιώνα, σημαντική είναι η συμβολή των Ιερωνύμου και Αυγουστίνου στη διάδοση του μοναχισμού στην δύση. Από τον 6^ο αιώνα οι κανόνες του μοναχικού βίου προσαρμόστηκαν περισσότερο στα δεδομένα της δυτικής κουλτούρας και ζωής. Από τον ιδρυτή της μονής του Monte Cassino²⁰, Βενέδικτο (489 με 490-547 μ.Χ), προστέθηκαν εβδομήντα τρεις νέοι κανόνες, οι οποίοι μέχρι τον 12^ο αιώνα, υιοθετήθηκαν από όλα τα μοναστήρια της Δύσης. Από τον 12^ο αιώνα και έπειτα ιδρύθηκαν τα μοναχικά τάγματα των Φραγκισκανών, των Δομινικανών, των Ιησουιτών και άλλων²¹.

Με τη διάδοση του μοναχισμού από την Ανατολή στην Δύση δεν μεταφέρθηκαν μόνο η πνευματικότητα, η άσκηση και ο τρόπος απομόνωσης με σκοπό την προσέγγιση του Θεού, αλλά και τα παρεπόμενα προβλήματα που είχαν

¹⁷ Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ. *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α', Αθήνα 1988, σελ. 150.

¹⁸ Α.Ι. FESTUGIERE, *Les Moines a" Orient*, εκδ. Les Editions Du Cerf, Παρίσι 1961, σελ. 65-66. ΑΝΔΡ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 135. S. RUNCIMAN, *Η μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία*, τ. Ι, Αθήνα 1979, σελ. 160. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Αθήνα 1965, σελ. 156.

¹⁹ Γ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ, *Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικής Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη 19942, σελ. 79.

²⁰ Βραχύδης λόφος σε απόσταση περίπου 130 χιλιομέτρων νοτιοανατολικά της Ρώμης σε υψόμετρο 520 μέτρων. Περί το 529 ο Άγιος Βενέδικτος ίδρυσε τη μονή η οποία αποτέλεσε το κέντρο των Βενεδικτινών μοναχών και καθιέρωσε τον Άγιο Βενέδικτο ως τον ιδρυτή του ομώνυμου μοναχικού τάγματος.

²¹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Ι, σελ. 143-144. Δ. Μ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ, *Ιστορία της Εκκλησίας*, Αθήνα 1904, σελ. 46. Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Εγχειρίδιον του Εκκλησιαστικού Δικαίου, κατά την εν Ελλάδι ισχύον αυτού*, Αθήνα 1927, σελ. 171. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Αθήνα 1965, σελ. 156-157.

ήδη κάνει την εμφάνισή τους και στην Ανατολή. Σε μεγάλες πόλεις της Δύσης ιδρύθηκαν μονές, στις οποίες κατέφυγαν και μοναχοί από την Ανατολή, έχοντας πάντοτε ως πρότυπά τους τους κανόνες του Μ. Βασιλείου και την οργάνωση των μονών της Ανατολής. Στη Δύση, όμως, εφαρμόστηκε με μεγαλύτερη ελαστικότητα η υπαγωγή των μονών στην εποπτεία του επιχώριου επισκόπου, όπως αυτή θεσπίστηκε με τους κανόνες της Δ' Οικουμενικής Συνόδου²².

Ουσιαστικά, μέχρι και το σχίσμα του 1054²³, ο μοναχισμός Ανατολής και Δύσης δεν γνώρισε ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις, αφού η ενότητα στους σκοπούς του μοναχικού βίου περιόριζε τη δυνατότητα να συμβεί κάτι τέτοιο. Οι πρώτες ενδείξεις διαφοροποίησης μεταξύ Ανατολής και Δύσης ήλθαν μετά το 843 και τις εικονομαχικές έριδες. Η σημαντικότερη διαφοροποίηση ήταν η ουσιαστική επιρροή των μοναχών στη ζωή των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης αντίστοιχα. Στην Δύση οι μοναχοί κλήθηκαν να βοηθήσουν με κάθε τρόπο και μέσο το δυναμικό ιεραποστολικό έργο της Εκκλησίας με τις προαπαιτούμενες προεκτάσεις στην οργάνωση του όλου πνευματικού βίου των νέων λαών που άκουγαν το μήνυμα του Ευαγγελίου και καλούνταν να στηρίζουν την ζωή των κατά τόπους Εκκλησιών, ενώ, αντιθέτως, στην Ανατολή οι μοναχοί εξαναγκάζονταν ορισμένες φορές να απομακρυνθούν από τα μεγάλα αστικά κέντρα και να αποσυρθούν σε ερημικές περιοχές²⁴.

1.2 Η εξέλιξη του μοναχικού θεσμού κατά την περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας

Στα χρόνια προ της άλωσης και καθ' όλη την ιστορική πορεία του Βυζαντίου η συμβολή του μοναχισμού στον πνευματικό βίο, αλλά και η επιρροή του στα εκκλησιαστικά, πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα της εποχής είναι εξαιρετικά

²² Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ο.π.*, σελ. 43-44. Ι. ΦΥΚΥΛΙΔΗΣ, «Περί Μοναχισμού», Εκκλησιαστικός Φάρος, ΙΘ' (1920), σελ. 256.

²³ Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α', Αθήνα 1988, σελ. 150.

²⁴ J. FESTUGIERE, *Ο.π.*, σελ. 83-84. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο. Βίος-Θεσμοί-Εκκλησία-Παιδεία-Τέχνη*, Αθήνα 1991, σελ. 69-70

σημαντική²⁵. Από την άλωση όμως και έπειτα ο μοναχισμός κλήθηκε να υποστεί δοκιμασίες, παρά ταύτα, όμως, κατόρθωσε να αντεπεξέλθει στις νέες συνθήκες και να προσαρμοστεί κατάλληλα στην ξένη κυριαρχία.

Μέσα σε αυτή την νέα τάξη πραγμάτων, μόνη η Εκκλησία μπόρεσε να περάσει αλώβητη και να αποκτήσει συν τω χρόνω και γεωγραφική δικαιοδοσία, διατηρώντας ταυτόχρονα την ιεραρχική της δομή. Με τις ανάλογες ενέργειες και πρωτοβουλίες η Εκκλησία και συγκεκριμένα ο ανώτατος κλήρος και οι μονές κατέληξαν να αποτελούν θεσμούς ζωτικής σημασίας για την διατήρηση της ταυτότητας των χριστιανικών πληθυσμών που βρίσκονταν κάτω από τον οθωμανικό ζυγό. Η τάξη, η παράδοση και η ορθόδοξη πίστη μεταλαμπαδεύτηκαν από τους ιεράρχες και τις μονές, διατηρώντας στο πέρασμα του χρόνου και μέσα από τις δυσκολίες τις απαραίτητες αυτές αξίες για τη συνοχή της ορθόδοξης κοινωνίας.²⁶

Κατά την διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας ο μοναχισμός υπέστη διαφοροποιήσεις που είχαν να κάνουν με τον τρόπο διαμόρφωσής του, με τυχόν αλλαγές στην δομή, τους σκοπούς και τα ιδανικά, στις σχέσεις των μοναχών με τους κατοίκους των περιοχών γύρω από την μονή και τέλος με την ραγδαία αύξηση τόσο των μονών όσο και των ανθρώπων εκείνων, που προσέρχονται να λάβουν το μοναχικό σχήμα.

1.3 Ο μοναχισμός μετά την Άλωση

Στην οργανωτική – εξωτερική μορφή του μοναχισμού η σημαντικότερη μεταβολή που έγινε κατά την περίοδο μετά την Άλωση είναι η αύξηση και διάδοση του ιδιόρρυθμου μοναχισμού, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο, τις παλαιότερες μορφές μοναστικής ζωής δηλαδή της κοινοβιακής και της αναχωρητικής.²⁷

Οι ιδιόρρυθμες μονές έκαναν δυναμική την εμφάνισή τους στα τέλη του 14^{ου} και στις αρχές του 15^{ου} αιώνα ως μια γενικότερη αντίδραση τόσο στην αυστηρότητα

²⁵ Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 146.

²⁶ Π. ΚΟΝΟΡΤΑΣ, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο 17^{ης} αρχές 20ου αιώνα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σελ. 39.

²⁷ Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 156-157. Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, *Εκκλησία και δίκαιον εις την Χερσόνησον του Αίμου κατά την Τουρκοκρατίαν*, Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 8-12. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 160.

του κοινοβιακού μοναχισμού, αλλά περισσότερο στην αρχή της απόλυτης ακτημοσύνης των μοναχών, όπως αυτή οριζόταν από τα εκάστοτε τυπικά²⁸.

Στις ιδιόρρυθμες μονές η διοίκηση ασκούταν από «επιτρόπους», οι οποίοι έδιναν λόγο στην ολομέλεια της μονής και αντικαθίστανται από αυτήν κάθε χρόνο. Ο εκάστοτε μοναχός, που επέλεγε να μονάσει σε μια ιδιόρρυθμη μονή, ήταν υποχρεωμένος να τηρεί το τυπικό και να μετέχει πάντοτε στην κοινή λατρεία, όμως, ήταν ελεύθερος να ρυθμίσει ο ίδιος τα θέματα της προσωπικής του καθημερινότητας, όπως την τροφή, την ενδυμασία κλπ. γι' αυτό τον λόγο, άλλωστε, μπορούσε να κατέχει και προσωπική περιουσία²⁹. Για όσα όμως προσέφερε στην μονή λάμβανε κάποιο μισθό, πληρώνοντας, όμως, ο ίδιος ενοίκιο στην μονή για το κελί στο οποίο εγκαταβιούσε, το οποίο είχε την δυνατότητα και να αγοράσει³⁰.

Ο ιδιόρρυθμος μοναχισμός, παρ' όλες τις αντιδράσεις που δέχθηκε από πολλούς μοναχούς που τηρούσαν αυστηρά τους μοναστηριακούς κανόνες, αλλά και από πολλούς πατριάρχες, διαδόθηκε τόσο δυναμικά με αποτέλεσμα στα τέλη του 17^{ου} αιώνα οι περισσότερες μονές, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων του Αγίου Όρους, είχαν μετατραπεί σε ιδιόρρυθμες. Μπορεί η ιδιορρυθμία στις μονές να δημιουργούσε πολλές φορές προβλήματα στους διοικούντες, με την ανάλογη ελευθερία που έδινε στους μοναχούς, όμως, ανέδειξε σημαντικές προσωπικότητες. Για τον λόγο αυτό λοιπόν, αλλά και για πολλούς ακόμη, ευνοήθηκε η επέκταση της ιδιορρυθμίας από μονή σε μονή, και από επαρχία σε επαρχία. Ο οθωμανικός ζυγός οδήγησε πολλούς σε κάποια μονή, που, εξαιτίας της ανασφάλειας τους ή των βιοτικών αναγκών αναζήτησαν ένα χώρο αναπτύξεως προσωπικών φιλοδοξιών και πνευματικών κλίσεων, σε συνδυασμό πάντοτε με την μοναχική ζωή³¹.

1.4 Οι μονές

Κάθε μονή έχει μια κάποια διοικητική εξάρτηση. Ανάλογα με το που υπάγεται μια μονή τις διακρίνουμε σε σταυροπηγιακές μονές και σε ενοριακές ή επαρχιακές

²⁸ Κ. ΡΑΛΛΗΣ, «Περί των μονών διαιρέσεως», *Επιστημονική Επετηρίς της Νομικής Σχολής του Αθήναι Πανεπιστημίου* 1 (1926) 109-110.

²⁹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 160. ΑΝΔΡ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 95-97.1. ΦΩΚΥΛΙΔΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 250-254.

³⁰ ΑΝΔΡ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 97.

³¹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 152. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, (ΒΑΦΕΙΔΗΣ), Μητροπολίτης Ηρακλείας, *Νέα εκκλησιαστική ιστορία (1453-1700)*, τ.3, Κωνσταντινούπολη 1912, σελ. 212-302.

μονές. Οι σταυροπηγιακές είχαν και έχουν ακόμη στις μέρες μας, διοικητική εξάρτηση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο,³² οι επαρχιακές, όμως, ανήκαν στην άμεση δικαιοδοσία του εκάστοτε επισκόπου, στην περιφέρεια του οποίου υπήρχε η μονή. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μονών ήταν στελεχωμένο με άνδρες μοναχούς, ενώ μόνο ένα μικρό μέρος περιελάμβανε γυναικείες μονές, που ιδρύονταν και λειτουργούσαν κοντά σε πόλεις ή πολλές φορές και μέσα σε αυτές³³ ίσως για λόγους ασφαλείας των μοναζουσών από τους εξωτερικούς κατακτητές.

Το Άγιον Όρος αποτέλεσε πρότυπο για όλες τις άλλες μονές του ελλαδικού χώρου. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που ανακαινιστές ή και ιδρυτές μονών ήταν παλαιότερα αγιορείτες μοναχοί.

Παρόλο που υπήρξε μια σχετική ομοιογένεια, όσον αφορά την εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του μοναχισμού και των μονών, δεν έπαψαν ποτέ διάφοροι παράγοντες να επηρεάζουν την καθημερινότητα των μοναχών. Πολλές φορές, η θέση των μονών, το οικονομικό τους υπόβαθρο, ο κοινωνικός περίγυρος, η σχέση με τον οικείο επίσκοπο και ιδιαίτερα οι διπλωματικές σχέσεις με τους οθωμανούς αξιωματούχους επηρέασαν αποφασιστικά την ζωή των μοναχών³⁴.

Από τον 16^ο και τον 17^ο αιώνα έχουμε σημαντική ανάπτυξη μεγάλων μοναστικών κέντρων στην ευρύτερη περιοχή της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου. Περί τις 20 και άνω μονές λειτουργούσαν έως τα χρόνια της Επανάστασης στην περιοχή των Αγράφων, ενώ σημαντική ήταν από τα χρόνια αυτά η φημισμένη μονή του Προυσού³⁵, αλλά και η μονή Τατάρνας³⁶ που πολλές φορές έφτασε να αριθμεί 250 μοναχούς. Άξια μνείας είναι και η μονή Βαρνάκοβας³⁷ στην

³² «Η τάση γι' αποκέντρωση, που χαρακτηρίζει τη μοναστηριακή διοίκηση της τελευταίας περιόδου της βυζαντινής ιστορίας, διαφαίνεται στο γεγονός ότι ιδρύονται όλο και περισσότερες μονές ανεξάρτητες από τον επίσκοπο της περιοχής τους. Είναι οι σταυροπηγιακές μονές που εξαρτώνται απ' ευθείας από τον Πατριάρχη». Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 150-151.

³³ Τ. ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, εκδ. Variorum, Μπρούκλιν 1990, σελ. 33-38.

³⁴ Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αθήνα 1948, σελ. 25-39.

³⁵ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Τα μοναστήρια της Ελλάδος*, Αθήνα 1986, σελ. 151-152. Γ. ΚΟΛΙΑΣ - Π. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, «Το κτηματολόγιο της μονής Προυσού Ευρυτανίας», *Επετηρίς Επιστημονικών Ερευνών*, Β' (1970) 306-310. Γ. ΝΤΑΒΑΡΙΝΟΣ, *Ιστορία της εν Ευρυτανία ιεράς μονής Προυσού...*, Αθήνα 1957, σελ. 22.

³⁶ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 152. Π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Το μοναστήρι της Τατάρνας Ευρυτανίας*, Αθήνα 1970, σελ. 14-15.

³⁷ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 156. Α. ΟΡΛΑΝΔΟΥ, *Η Μονή Βαρνάκοβας*, Αθήνα 1922, σελ. 5-9. Ι.Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, «Ανέκδοτα Ενετικά έγγραφα της εν Δωρίδι Μονής Βαρνάκοβας», *Επετηρίς Επιστημονικών Ερευνών*, Β' (1970), 473-475.

Ναυπακτία, ενώ, την ίδια εποχή, στην περιοχή της Ευβοίας οι μονές Γαλατάκη³⁸ και οσίου Δαβίδ του Γέροντος³⁹ φημίζονταν για την πειθαρχία και την αυστηρότητα του τυπικού τους. Στην περιοχή της Αθήνας ιδρύθηκαν και λειτούργησαν με εκατοντάδες μοναχούς η μονή Πεντέλης (1578)⁴⁰ και η μονή Πετράκη (1673)⁴¹, αλλά και η γυναικεία μονή του Αγίου Ανδρέου στην περιοχή που σήμερα βρίσκεται το κτήριο της Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Κεφάλαιο 2. Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο

Στην περιοχή της Πελοποννήσου ανακαλύπτουμε ότι από τους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού θα τεθούν τα δυναμικά θεμέλια για την εγκατάσταση των πρώτων μοναχών και την εξάπλωση του μοναχικού ιδεώδους στην περιοχή αρχικά της Κορίνθου, της Πάτρας και της Ολυμπίας. Η δημιουργία της εκκλησίας της Κορίνθου και της Πάτρας από τον Απόστολο Παύλο και τον Απόστολο Ανδρέα αντίστοιχα αποτέλεσαν σημεία σημαντικά για την οργάνωση αργότερα του μοναχισμού σε μια περιοχή με έντονο ειδωλολατρικό παρελθόν και συναίσθημα⁴². Η ανάπτυξη του χριστιανικού ιδεώδους στις δύο αυτές πόλεις είναι εξαιρετικά σημαντική εφόσον

³⁸ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 176. Δ. ΑΛΒΑΝΑΚΗΣ, *Ιστορία των ιερών μονών του κράτους*, τ. Β', Αθήνα 1906, σελ. 88.

³⁹ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 178. Π. ΧΡΥΣΙΚΟΥ, *Μονή Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, Αθήνα 1976, σελ. 25-32.

⁴⁰ Δ. ΑΛΒΑΝΑΚΗΣ, *Ο.π.*, τ. Α', Αθήνα 1905, σελ. 59-62. Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 143.

⁴¹ Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, *Σχέσεις και Αντιθέσεις. Ανατολή και Δύση στην πορεία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 1998, σελ. 123.

⁴² ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, *Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθόδοξου Μοναχισμού 9^{ου} – 20^{ου} Αιώνας, Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε*. Αθήνα 1996, σελ. 77.

αναλογιστεί κανείς τόσο το μαρτύριο του αποστόλου Ανδρέα, αργότερα, στην Πάτρα, όσο και την ζωντανή παράδοση περί συγγραφής τμήματος του ευαγγελίου του ευαγγελιστή Λουκά στην Πάτρα και τη διαμονή του σ' αυτήν ορισμένο χρονικό διάστημα. Μέσα στο νέο αυτό πλαίσιο η νέα θρησκεία θα κληθεί να συνυπάρξει με την παλαιά, σε μια γεωγραφική θέση ανάμεσα σε ανατολή και δύση, Ρώμη και Κωνσταντινούπολη⁴³.

Η οργάνωση των πρώτων επισκοπών γίνεται φανερή ήδη από τη Σύνοδο της Σαρδικής το 343, στην οποία οι επισκοπές Σικυώνος, Πατρών, Ήλιδος, Μεθώνης και Κυπαρισσίας στέλνουν εκπρόσωπό τους. Ιδιαίτερα δε αρχαιολογικές ενδείξεις αποκαλύπτουν την ύπαρξη της επισκοπής Πατρών, από τα μέσα κιόλας του 4^{ου} αιώνα⁴⁴, ενώ την ίδια στιγμή η άμεση εξάρτηση του Ανατολικού Ιλλυρικού από την Ρώμη και τον Πάπα μέχρι και τα μέσα του 8^{ου} αιώνα θα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των εκκλησιαστικών πραγμάτων στην ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου⁴⁵.

Ο μοναχισμός στην ίδια περιοχή θα δώσει τα πρώτα του σημάδια την ίδια χρονική περίοδο, όπως προκύπτει από τις αρχαιολογικές σκαπάνες που έγιναν στις αντίστοιχες περιοχές⁴⁶. Σαφώς η έλλειψη πηγών κάνει δύσκολη την έρευνα σχετικά με την παρουσία μοναχών και μοναστηριών στις εν λόγω περιοχές, ενώ, μέχρι το πρώτο μισό του 9^{ου} αιώνα, η αντιεκκλησιαστική πολιτική των αυτοκρατόρων δυσχεραίνει την οργανωμένη μοναστική ζωή, η οποία, βέβαια, από εδώ και στο εξής θα γνωρίσει ανάπτυξη και αναδιοργάνωση. Από το δεύτερο μισό, λοιπόν, του 9^{ου} αιώνα με την διοικητική και εκκλησιαστική αναδιοργάνωση που συντελείται, ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο θα γνωρίσει ραγδαία ανάπτυξη, ενώ και το μοναχικό ιδεώδες θα καλλιεργηθεί την ίδια χρονική περίοδο με την ανάπτυξη του μοναχισμού στην Αθωνική πολιτεία. Παρ' όλα αυτά, όμως, συγκεκριμένες μαρτυρίες σχετικά με τον αριθμό των μονών και των μοναχών δεν έχουμε⁴⁷. Η ραγδαία, όμως, ανάπτυξη

⁴³ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 87-88.

⁴⁴ *Ο.π.*, σελ. 88.

⁴⁵ *Ο.π.*, σελ. 89.

⁴⁶ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθόδοξου Μοναχισμού 9^{ος} – 20^{ος} Αιώνας, *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε»*. Αθήνα 1996, σελ. 78.

⁴⁷ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 92.

του μοναχισμού στην Πελοπόννησο μπορεί έμμεσα να συνδεθεί με τις εικονομαχικές έριδες. Όπως προαναφέρθηκε, ολόκληρη η Πελοπόννησος ήταν στην δικαιοδοσία του πάπα Ρώμης, ακολουθώντας κατ' επέκταση και την δική του εικονοφιλική στάση, αντίθετα με την εικονομαχική στάση, κατά καιρούς, της Κωνσταντινουπόλεως. Συνέπεια των πραγμάτων ήταν η συνεχής άφιξη μοναχών στην περιοχή της Πελοποννήσου⁴⁸.

Στην Πελοπόννησο ήρθαν από το Άγιο όρος οι όσιοι Συμεών, Θεόδωρος(9^{ος} αιώνας)⁴⁹ και Νίκων (930-998 μ.Χ)⁵⁰ οι οποίοι επιτέλεσαν σημαντικό ιεραποστολικό έργο, διήνυσαν ολόκληρη την Πελοπόννησο, δημιούργησαν σημαντικούς μοναστικούς πυρήνες και ετελείωσαν στην Πελοπόννησο⁵¹.

Την ίδια χρονική περίοδο, περνούν από την Πελοπόννησο μοναχοί ορμώμενοι από την γειτονική Ιταλία ή και άλλες δυτικές περιοχές ένεκα διαφόρων κινδύνων, που μπορεί να αντιμετώπισαν ή λόγο προσκυνηματικών περιηγήσεων. Ιδιαίτερα από την Πάτρα, μετά την προαγωγή της σε Μητρόπολη, κατέφθασαν πολλοί μοναχοί από την Ιταλία και ανέλαβαν δυναμικό ρόλο σε μια περιοχή με πολλά προβλήματα, ένεκα των συνεχών ανακατατάξεων και των αλλαγών⁵². Διέμεναν για εύλογο χρονικό διάστημα στην περιοχή και έπειτα αναχωρούσαν⁵³. Στην Πάτρα θα φθάσει ο Ηλίας ο Σπηλαιώτης (9^{ος} αιώνας) μαζί με τον μοναχό Αρσένιο(9^{ος} αιώνας), περί το 888, ενώ στην Κόρινθο θα φθάσει ο Λουκάς ο Στειριώτης (896-953 μ.Χ). Τέλος συναντούμε τους μοναχούς, που είτε κατάγονται από την περιοχή της Πελοποννήσου είτε έρχονται σε αυτήν για να μονάσουν. Παραμένουν στην περιοχή ασκώντας το μοναχικό τους καθήκον, μερικοί χειροτονούνται επίσκοποι και τελικώς παραμένουν στην Πελοπόννησο μέχρι τον θάνατό τους. Συγκεκριμένα ο Αθανάσιος, ερχόμενος

⁴⁸ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 106.

⁴⁹ Για τους όσιους Συμεών και Θεόδωρο βλ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ ΗΛ., Ιουστίνου Ιερομονάχου, *Οι θεσσαλονικείς Όσιοι Συμεών και Θεόδωρος, πρώτοι κατοικήτορες του Αθω και της «Πανελλάδος πολιούχοι»*, Άγιο Όρος, 1985.

⁵⁰ Για τον όσιο Νίκωνα βλ. ΛΑΜΨΙΔΟΥ ΟΔ., *Ο εκ Πόντου όσιος Νίκων ό Μετανοείτε*, Αθήνα 1982.

⁵¹ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθόδοξου Μοναχισμού 9^{ος} – 20^{ος} Αιώνες, *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε*. Αθήνα 1996, σελ. 81.

⁵² ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 91.

⁵³ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθόδοξου Μοναχισμού 9^{ος} – 20^{ος} Αιώνες, *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε*. Αθήνα 1996, σελ. 82.

από την Κατάνη της Σικελίας, φθάνει στην Πάτρα περί το 827 ή 828 γίνεται μοναχός, ηγούμενος και τελικά επίσκοπος Μεθώνης. Σημαντικός είναι και ο Πέτρος (850-922 μ.Χ), επίσκοπος Άργους, ο οποίος έφθασε πρώτα στην Κόρινθο δίπλα στον αδελφό του Παύλο, που είχε χειροτονηθεί Μητροπολίτης Κορίνθου. Δίπλα του μαθήτευσε και αργότερα έγινε επίσκοπος Άργους.⁵⁴

Για τον μοναχισμό στην περιοχή της Πελοποννήσου πληροφορίες αντλούμε και από τα πρακτικά των Συνόδων⁵⁵, από επιγραφές και από σφραγίδες της εποχής. Σε σφραγίδες αναφέρονται ο Θεοδώρητος επίσκοπος Λακεδαιμονίας (17^{ος} αιώνας μ.Χ), Λουκάς επίσκοπος Έλους (17^{ος} αιώνας μ.Χ) και Μελέτιος επίσκοπος Μεθώνης (17^{ος} αιώνας μ.Χ). Σε επιστολές ανακαλύπτουμε τον Βασίλειο, μοναχό και πρεσβύτερο στο Άργος και όσον αφορά της συνόδους σημαντική είναι η αναφορά στον μοναχό Ιωάννη, αντιπρόσωπο του επισκόπου Πατρών Προκοπίου (8^{ος} αιώνας μ.Χ) στην Ζ' Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας⁵⁶. Ελάχιστα είναι τα τυπικά και οι διαθήκες της εποχής, που μπορούν να μας φανερώσουν την ηλικία της κουράς των μοναχών, την ακτημοσύνη, την εκμετάλλευση της μοναστηριακής περιουσίας κ.α.⁵⁷ ενώ, ελλειπίες είναι οι πληροφορίες σχετικά με την εσωτερική οργάνωση και τον τρόπο λειτουργίας των μονών.

Από τη μέση βυζαντινή περίοδο και έπειτα ανακαλύπτονται ή και αναφέρονται στις πηγές καθολικά μονών, αλλά και ναοί που ανήκουν σε κάποιο μοναστηριακό συγκρότημα. Για να θεωρηθεί κάποιος ναός ως καθολικό, πιθανόν κάποιας μονής, που πλέον δεν υφίσταται, πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν ο χώρος που βρίσκεται, η απόστασή του από κοντινό οικισμό και η αναφορά του σε πηγές ή αρχεία⁵⁸ ενώ, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, που ο ναός βρίσκεται έξω από έναν οικισμό ή και απομακρυσμένος σε δύσβατο σημείο, ενώ παράλληλα έχει επάρκεια νερού, είναι κτισμένος σε ασφαλές σημείο, έχει δυνατότητα επικοινωνίας και τέλος άνεση καλλιεργήσιμης γης, τότε οι πιθανότητες να πρόκειται για καθολικό μονής

⁵⁴ Ο.π., σελ. 82.

⁵⁵ Βλ. πρακτικά Ζ' Οικουμενικής Συνόδου στην Νίκαια και συγκεκριμένα τους κανόνες κ', κα' και κβ'.

⁵⁶ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθόδοξου Μοναχισμού 9^{ος} – 20^{ος} Αιώνας, *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε»*. Αθήνα 1996, σελ. 84, ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 90.

⁵⁷ Ο.π., σελ. 94.

⁵⁸ Ο.π., σελ. 99.

αυξάνονται⁵⁹. Στην περιοχή της Κορίνθου, μνημονεύονται η μονή του Αγίου Νικολάου, πιθανότατα λατινική μονή, αλλά και διάφορα ερείπια, που σώθηκαν στον χρόνο και δηλώνουν την ύπαρξη κάποιου μοναστηριακού συγκροτήματος. Πιθανότατα, ναό μοναστηριού να αποτελούσε ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην αρχαία αγορά. Στην Αργολίδα από τις πηγές προκύπτει η ύπαρξη μονής στην περιοχή του Βούζη αλλά και διάφοροι ναοί, που πιθανώς αποτελούσαν καθολικά μοναστηριών. Στην Αρκαδία σημαντική είναι η αναφορά στο παλαιό καθολικό της μονής του Φιλοσόφου. Ανάλογη αναφορά γίνεται και σε ναούς που πιθανότατα αποτέλεσαν καθολικά μονών στην περιοχή της Λακωνίας. Οι ακριβείς τοποθεσίες των μονών Αγίου Νικολάου και Σωτήρος Χριστού που ίδρυσε ο όσιος Νικών, που αναφέραμε παραπάνω δεν έχουν διαπιστωθεί ακόμη. Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται οι έρευνες στην περιοχή της Μεσσηνίας, όπου αντίστοιχα κάποιοι ναοί ίσως αποτελούσαν καθολικά μονών. Όσον αφορά την Αχαΐα η περίφημη μονή Γηροκομείου λειτουργούσε από την μέση Βυζαντινή περίοδο, ενώ όπως και στις υπόλοιπες περιοχές, ανακαλύπτονται ναοί που αποτελούσαν, πιθανώς, καθολικά μονών. Τέλος, στην Ηλεία εντοπίζονται, επίσης, ναοί που αποτελούσαν καθολικά μονών, ενώ, από τις ήδη υπάρχουσες μονές αναφορά γίνεται στην μονή Σκαφιδιάς και στο καθολικό της, που κατά τον 12^ο αιώνα προσδιορίζει την ανάπτυξη του μοναστηριού⁶⁰.

Σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο ασκητισμός στην περιοχή της Πελοποννήσου. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι μεγαλύτερες μορφές του μοναχισμού που πέρασαν από όλα τα μέρη της Πελοποννήσου έζησαν κάποια στιγμή του μοναχικού τους βίου ασκητικά απομακρυσμένοι από τα αστικά κέντρα και τις μονές. Ο άγιος Αθανάσιος Μεθώνης, ο όσιος Νίκων, ο άγιος Πέτρος Άργους και άλλοι είναι μερικοί από τους μοναχούς που επέλεξαν να περάσουν και έναν περισσότερο ασκητικό βίο. Για την άσκηση αυτή συχνά επέλεγαν απόκρημνα σημεία, σπηλιές ή και βράχους, που διαμόρφωναν κατάλληλα σε ναούς και ειδικούς χώρους για την ανάπαυσή τους.

⁵⁹ Ο.π., σελ. 107.

⁶⁰ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθόδοξου Μοναχισμού 9^{ος} – 20^{ος} Αιώνας, *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε*. Αθήνα 1996, σελ. 85-91.

Υπάρχουν βέβαια και οι περιπτώσεις των στυλιτών, των εντελώς απομονωμένων, των εγκλείστων και άλλων⁶¹.

Επιστρέφοντας, όμως, ξανά στις μονές διαπιστώνει κανείς από τις πηγές ότι κυρίως στην Πελοπόννησο κατά τον 10^ο αιώνα, αν και υπάρχουν μεγάλα μοναστικά κέντρα, οι πληροφορίες για την λειτουργία τους είναι ελάχιστες. Τα τυπικά των μονών, από τα οποία μπορεί να μας γίνει γνωστή η λειτουργία της μονής, το νομικό καθεστώς της, οι κανόνες λειτουργίας της κ.α, είναι εξίσου ελάχιστα. Οι μοναχοί, πολλές φορές πέρα, από τα καθημερινά μοναχικά τους καθήκοντα, φαίνεται να ασκούν ένα πολυεπίπεδο έργο. Συνήθως, στα τυπικά που διασώζονται από την περίοδο αυτή γίνεται φανερή η προσπάθεια των κτητόρων να απαλλάξουν τα μοναστήρια που δημιουργούσαν από την εξουσία του τοπικού επισκόπου⁶². Από επιστολή του Πατριάρχη Νικολάου Α΄ του Μυστικού (901-907 και 912-925 μ.Χ) στον Μητροπολίτη Πατρών Ανδρέα (αρχές 9^{ου} αιώνα μ.Χ) μεταξύ των ετών 914 και 918 αποδεικνύεται ότι πολύ συχνά οι κτήτορες των μονών μπορούσαν, εάν ήθελαν, να ορίζουν τον ηγούμενο την μονής. Τέτοια προβλήματα ήταν συχνό φαινόμενο καταπάτησης των αποφάσεων της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως του 861, η οποία είχε λάβει αποφάσεις, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος να περιέλθουν οι μονές σε καθεστώς ιδιωτικής εξουσίας. Ιδιαίτερα, η ραγδαία ανάπτυξη της μοναστηριακής περιουσίας από ορισμένες μονές που θα δούμε παρακάτω εις βάρος των οικονομικά ασθενέστερων, των στρατιωτών και του απλού πληθυσμού έδωσε δύναμη στην εκάστοτε μονή να απομακρύνεται αρκετά από την επιρροή του επιχώριου επισκόπου⁶³.

Η Πελοπόννησος, λόγω της γεωγραφικής της θέσης ανάμεσα στην Παλαιά και την Νέα Ρώμη, θα αποτελέσει σημείο κλειδί στην πορεία του μοναχισμού. Η σταδιακή απομάκρυνσή της από την Παλαιά Ρώμη την καθιστά κέντρο ιεραποστολής, ιδιαίτερα κατά την μεσοβυζαντινή περίοδο, όπου και επιχειρείται μια ενιαία οργάνωση του μοναχισμού στον χώρο και που θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του μοναχισμού από τον 11^ο και κυρίως τον 12^ο αιώνα. Όπως θα διαπιστώσουμε και στην συνέχεια, οι μονές που δημιουργούνται έχουν κυρίως κοινοβιακό χαρακτήρα και δημιουργούνται σε σημεία που μπορούν να

⁶¹ Ο.π., σελ. 92-95.

⁶² Ο.π., σελ. 101.

⁶³ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι., Αθήνα 2004, σελ. 98.

συμβάλουν στην πνευματική αναγέννηση του τόπου αλλά και την ασφάλεια της περιοχής⁶⁴.

Μέσα στα χρόνια του οθωμανικού ζυγού και από τον 13^ο αιώνα και έπειτα άκμασε και απέκτησε πολύ μεγάλη φήμη η μονή του Μεγάλου Σπηλαίου στην περιοχή των Καλαβρύτων.⁶⁵ Η μονή δημιουργήθηκε από τους Οσίους Συμεών και Θεόδωρο, που κατάγονταν από την Θεσσαλονίκη και έφθασαν στην Πελοπόννησο μετά το Άγιο Όρος. Παρ' όλες τις καταστροφές που υπέστη είτε από ανθρώπινο είτε από φυσικό παράγοντα, η μονή κατάφερνε πάντοτε να ξανακτισθεί σε γρήγορο χρονικό διάστημα, λόγω της μεγάλης κτηματικής της περιουσίας, που, όπως προκύπτει από τις πηγές, αποκτήθηκε δια της καταλήψεως⁶⁶. Στην ίδια περιοχή των Καλαβρύτων μια άλλη μονή, αυτή της Αγίας Λαύρας, γνώρισε, επίσης, μεγάλη ανάπτυξη, φήμη αλλά και τις ίδιες καταστροφές με την προηγούμενη⁶⁷. Από τα μεσοβυζαντινά χρόνια φαίνεται η ύπαρξη δυναμικού ασκητικού πυρήνα λίγα μέτρα μακριά από την μονή⁶⁸. Κοντά στο Αίγιο ιδρύθηκε τον 15^ο αιώνα από τον όσιο Λεόντιο τον Μονεμβασιώτη η ιερά μονή των Ταξιαρχών⁶⁹, η οποία, επίσης, κατέστη φημισμένη και πολυπληθής, ενώ και αυτή, όπως και η μονή του Μεγάλου Σπηλαίου απέκτησαν την τεράστια περιουσία τους δια καταλήψεως⁷⁰. Γνώρισε και αυτή καταστροφή από τον οθωμανικό ζυγό περί το 1500, αλλά ο τότε ισχυρός έλληνας σύμβουλος του σουλτάνου Σελίμ Α΄, Τσερνοτάμπεης,⁷¹ την ξαναέκτισε.

Από τον 16^ο και 17^ο αιώνα⁷² παρατηρήθηκε στην υποδουλωμένη Ελλάδα αύξηση του πλήθους των μονών. Αυτό εξηγείται, όχι μόνο από το γεγονός ότι οι

⁶⁴ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Το Βυζάντιο σήμερα Τάσεις Ορθοδόξου Μοναχισμού 9^{ος} – 20^{ος} Αιώνες, *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε*. Αθήνα 1996, σελ. 85-91.

⁶⁵ Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, *Η μονή του Μεγάλου Σπηλαίου. Ιστορία και τέχνη*, Αθήναι 1918, σελ. 119-121.

⁶⁶ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 103-104. ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 96.

⁶⁷ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 99.

⁶⁸ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 104.

⁶⁹ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο Άγιος Λεόντιος Παλαιολόγος Μαμωνάς (1377-1452). Η μονή Ταξιαρχών Αιγιαλείας (1620-1940). Συμβολή εις την ιστορίαν*, Θεσσαλονίκη 1940, σελ. 69. Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Η μονή Ταξιαρχών Αγίου*, Αθήναι 1940, σελ. 23-24.

⁷⁰ ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 14, *Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο 4^{ος} – 15^{ος} αι.*, Αθήνα 2004, σελ. 96.

⁷¹ Σ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 106.

⁷² Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα ορλωφικά ή εν Πελοποννήσῳ επανάστασις του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, Αθήνα 1967, σελ. 19. Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Νέα Ελληνική Ιστορία, 1204-1985*, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 70-71.

οθωμανοί σεβάστηκαν το μοναχικό βίο, εφόσον βέβαια και αυτός υπέβαλε υποταγή στον σουλτάνο,⁷³ αλλά και από την βαθμιαία οικονομική ανάκαμψη των αιχμάλωτων Ελλήνων. Η οικονομική αυτή ανάπτυξη συνδυασμένη πάντοτε με την έντονη θερμή θρησκευτικότητα τους οδηγούν στην ανακαίνιση παλαιών εκκλησιών ή μοναστηριών, αλλά και στην δημιουργία νέων από τον 16^ο αιώνα και έπειτα.⁷⁴ Οι μονές στην πάροδο του χρόνου θα καταστούν άσυλο των ταλαιπωρημένων ενισχύοντας ταυτόχρονα την ευσέβεια και την θρησκευτικότητα του λαού⁷⁵. Προσέλκυαν τακτικά δε, μεγάλα πλήθη του λαού, τα οποία δεν αρνούνταν να αφιερώνουν στις μονές χρήματα ή μεγάλες εκτάσεις γης⁷⁶. Από την πλευρά τους, οι μονές, πέρα από το κήρυγμα του ευαγγελίου, ασκούσαν και εκπαιδευτικό έργο στους υποδουλωμένους Έλληνες, ενώ παράλληλα οι μοναχοί περιόδευσαν κηρύττοντας και διδάσκοντας⁷⁷. Τέλος, οι γυναικείες μονές ήταν συνήθως εργαστήρια για τις φτωχές γυναίκες που δεν είχαν άλλο καταφύγιο.

Βέβαια για τον ακριβή αριθμό των μοναχών και των μονών, που γνώρισαν ανάπτυξη κατά καιρούς και κυρίως στα πρώτα χρόνια της οθωμανικής αυτοκρατορίας (15^ο έως 17^ο αιώνα), δεν μπορούμε να δώσουμε ακριβή απάντηση. Είναι, όμως, βέβαιο ότι κατά τους αιώνες αυτούς πολλές βυζαντινές μονές διαλύθηκαν ή λεηλατήθηκαν και οι περιουσίες τους δεσμεύτηκαν.

Ωστόσο, όπως προαναφέραμε, η σταδιακή σταθεροποίηση των συνθηκών ζωής των υποδουλωμένων ελλήνων, ιδιαίτερα στα τέλη του 16^{ου} και ιδίως κατά τον 17^ο αιώνα, συνδέθηκε με την αύξηση του αριθμού των μοναχών και των μονών.⁷⁸ Στα χρόνια αυτά, ιδρύθηκαν πολλές μικρές νέες μονές, αλλά ταυτόχρονα ανακαινίστηκαν από ζηλωτές μοναχούς, κληρικούς ή και ευσεβείς πιστούς αρκετές παλαιές, που λόγω

⁷³ E. ZACHARIADOU, «Early Ottoman Documents of the Prodromos Monastery (Serres), *Südost-Forschungen*, 28 (1969), σελ. 9-11.

⁷⁴ A. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 70-71.

⁷⁵ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Β', σελ. 675.

⁷⁶ Ο κυριώτερος τρόπος αύξησης της μοναστηριακής περιουσίας ήταν οι αφιερώσεις και οι κληροδοσίες ευλαβών χωρικών «υπέρ ψυχικής αυτών σωτηρίας». Στο κτηματολόγιο της μονής Φιλοσόφου π.χ. αναγράφονται 57 αφιερώσεις ή κληροδοσίες, γαιών, σπιτιών κ.λ.π. κατά τον 17^ο αιώνα και 84 κατά τον 18^ο. Όσοι δεν είχαν κληρονόμους πρόθυμα αφιέρωναν τις περιουσίες τους σε κάποια μονή αφού διαφορετικά θα τους κληρονομούσε το οθωμανικό δημόσιο. Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Μονή Φιλοσόφου*, Αθήνα 1960, σελ. 107-176. Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα ορλωφικά ...*, *Ο.π.*, σελ. 20.

⁷⁷ Από το τέλος του 16ου αιώνα πολλά μοναστήρια είχαν συσταθεί ως βακούφια, σύμφωνα με τις διατάξεις του ισλαμικού δικαίου. Π. ΚΟΝΟΡΤΑΣ, *Ο.π.*, σελ. 459. Για το βακούφι (περιουσιακά στοιχεία αφιερωμένα υπέρ ευαγών σκοπών) γενικά βλ. J. BARNES, *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*, εκδ. E. J. Brill, Λέϊντεν 1986.

⁷⁸ A. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 71.

των καιρικών συνθηκών ή των πολεμικών συγκρούσεων, είχαν διαλυθεί⁷⁹. Με τον αντίστοιχο ρυθμό δημιουργήθηκαν και μονές από την περιοχή των Αγράφων έως και το Αργυρόκαστρο αλλά και στην ορεινή Πελοπόννησο κατά τα επόμενα έτη⁸⁰.

Ο πρωτονοτάριος του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, μας παρέχει σημαντικές πληροφορίες σχετικές με τους αριθμούς του πλήθους των μοναχών, σε σχετική έκθεσή του από την περιοδεία που πραγματοποίησε το έτος 1578. Μέσα από την έκθεση αυτή, αλλά και όλων των στοιχείων που έχουμε, φθάνουμε στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των μοναχών και των μονών στην περιοχή της Πελοποννήσου φθάνει περί τους 600, με σπουδαιότερες τις μονές που προαναφέραμε⁸¹. Θα πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ' όψιν μας ότι στους αριθμούς αυτούς σίγουρα δεν καταμετρήθηκαν μοναχοί ή ασκητές που έμεναν σε ερημικά μέρη και ασκηταριά μόνον ή κατά ομάδες ή και κάποιες μικρές μονές σε ερημικά σημεία από τα οποία δεν πέρασε ο Ζυγομαλάς και την ύπαρξη των οποίων δεν κατόρθωσε να ανακαλύψει και να καταγράψει⁸².

2.1 Η επιλογή διαβίωσης στις μονές

Οι λόγοι που πολλοί κατέφευγαν στις μονές κατά την διάρκεια τόσο της οθωμανικής κυριαρχίας όσο και στα χρόνια που ακολούθησαν δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο στην μακραίωνη μοναστική παράδοση της ανατολής, αλλά μπορούν να εντοπιστούν στα ποικίλα κοινωνικά προβλήματα, που η υποδούλωση είχε δημιουργήσει στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Η καταπίεση των αγροτικών κυρίως πληθυσμών, αλλά ακόμη περισσότερο η αβεβαιότητα ακόμη και της επιβίωσης οδηγούσαν συχνά στην επιλογή της μοναχικής ζωής. Το αίσθημα, ακόμη, της ολοκληρωτικής κατάρρευσης, από το οποίο διακατέχονταν οι υποδουλωμένοι έλληνες, εξαιτίας της γενικότερης καταστροφής, που είχαν επιφέρει οι συνεχείς συγκρούσεις μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων δεν είναι δυνατόν να μην είχε αρνητικά αποτελέσματα στην ψυχολογία των ανθρώπων⁸³. Ο νέος αυτός οθωμανικός

⁷⁹ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα ορλωφικά ...*, *Ο.π.*, σελ. 19.

⁸⁰ Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *The monastic life in the eastern Orthodox Church*, Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 184.

⁸¹ Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, *Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Αθήνα 1923, σελ. 38-46.

⁸² ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, (ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ) Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, *Η εξωτερική κατάσταση της εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως από της αλώσεως μέχρι του 18^{ου} αιώνα*, Αθήνα 1949, σελ. 11-25.

⁸³ Γ. ΣΤΟΓΙΟΓΛΟΥ, *Η εν Θεσσαλονίκη πατριαρχική μονή των Βλατάδων*, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 370. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, (ΒΑΦΕΙΔΗΣ), *Μητροπολίτης Ηρακλείας*, *Ο.π.*, σελ. 115-145. ΧΡΥΣ.

κόσμος αναδύθηκε από τα συντρίμμια της βυζαντινής αυτοκρατορίας, η οποία όντας χριστιανική κρατούσε ακόμη ανοικτές τις πληγές από τις αλλεπάλληλες συμφορές.

Κατόπιν, όμως, λόγοι καθαρά πρακτικής φύσης, συνετέλεσαν στην αύξηση του αριθμού των μοναχών αλλά και των μονών. Οι οθωμανοί έτρεφαν μια γενικότερη συμπάθεια και έναν σεβασμό σ' εκείνους που ήταν αφιερωμένοι στον Θεό, χωρίς, όμως να λείψουν τα πάμπολλα παραδείγματα καταστροφών μονών και θανάτων μοναχών. Επίσης, οι κληρικοί και οι μοναχοί συχνά εξαιρούνταν από είδη εργασίας από τα οποία ο απλός λαός δεν είχε δυνατότητα να ξεφύγει. Υπήρχαν ακόμη σημαντικές φορολογικές απαλλαγές προς την πλευρά του κλήρου. Εξαιρετικά σημαντικό, όμως, είναι ότι στην διάρκεια της υποδούλωσης έως και τον 18^ο αιώνα η Εκκλησία ήταν ο μοναδικός τρόπος να αναδειχθεί κάποιος αλλά και ο μοναδικός τρόπος γραμμάτων και γενικότερης μόρφωσης⁸⁴.

2.2 Ο μοναχισμός και τα ιδεώδη του

Οι ορθόδοξες μονές παρουσιάζουν μια εσωτερική πνευματική ομογένεια και ενότητα μεταξύ τους. Αυτό θεωρείται λογικό, βέβαια εφόσον ο σκοπός και το μοναχικό ιδεώδες⁸⁵ που υπηρετούν όλες οι μονές, παρά την γεωγραφική απόσταση που πολλές φορές μπορεί να υπάρχει μεταξύ τους, την διοικητική τους οργάνωση, την οικονομική τους ευημερία και τέλος τις σχέσεις τους με τον απλό λαό και την κοσμική εν γένει εξουσία, ήταν πάντοτε κοινά και αποδεκτά από όλους⁸⁶.

Ο «θεωρητικός και απράγμων βίος», η «νέκρωσις της σαρκός», η «ιερά ησυχία» και, τέλος, η «άρνησις του κόσμου» είναι μερικά από τα ιδεώδη, που ανέκαθεν προέβαλλε ο ανατολικός μοναχισμός και ήταν απολύτως ταυτόσημα με όσα οι ασκητές συγγραφείς έγραφαν στα μοναστηριακά τυπικά, την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας. Για την γενικότερη κατανόηση, ορθή ερμηνεία και αποτίμηση της προσφοράς του μοναχισμού οι θεωρητικοί - υπερβατικοί στόχοι που τίθενται από τα μοναστηριακά τυπικά πρέπει να αποτελέσουν σημαντικό γνώμονα. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που ερευνητές στις μέρες μας επηρεασμένοι από σύγχρονες αντιλήψεις ή και από θαυμασμό για τα ιδεώδη του δυτικού μοναχισμού, αναζητούν κάτι ανάλογο

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 16-17. Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 29-47. Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, *Νέα ελληνική...*, σελ. 42-60.

⁸⁴ S. RUMCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 152.

⁸⁵ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 145.

⁸⁶ Κ. ΜΑΝΑΦΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 15-16.

και στην ανατολή, το οποίο τις περισσότερες φορές είναι ξένο προς την φύση και τον χαρακτήρα του ανατολικού μοναχισμού. Πολλές περιπτώσεις υπάρχουν, όπου γίνονται προσπάθειες καταξίωσης του ορθόδοξου μοναχισμού με κοσμικά κριτήρια, όπως την κοινωνική του ωφελιμότητα, την εθνική δράση του και την ιστορική αποστολή του, σημεία εντελώς άγνωστα στις ασκητικές πραγματείες, τους νηπτικούς πατέρες, τα μοναστηριακά τυπικά της Ανατολής.

2.3 Οι κληρικοί μέσα στην ελληνική κοινωνία

Στην Ανατολή η Εκκλησία δεν έχασε ποτέ την επαφή της με τον λαό⁸⁷. Ως ιερέας της ενορίας εκλεγόταν κάποιος από τους κατοίκους του χωριού, ο οποίος ξεχώριζε από τους υπολοίπους μόνο στην μόρφωση, που ακόμη και αυτή πολλές φορές ήταν υποτυπώδης, και στην δυνατότητα, που είχε να τελεί τα μυστήρια της Εκκλησίας. Δεν υπήρχε λοιπόν ουσιώδες χάσμα μεταξύ κληρικών και λαϊκών, εφόσον όλοι μαζί προέρχονταν από τα ίδια κοινωνικά στρώματα και είχαν ζήσει κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Κάποια μεταρρύθμιση ή κάποιο σχίσμα δεν μπορούσε, λοιπόν, να προκύψει, όπως συνέβη στην Δύση με το κίνημα των Καθαρών. Ο ιερέας όφειλε να βρίσκεται πάντοτε στην ενορία του, δεν μπορούσε να απουσιάζει για αρκετό διάστημα και έπειτα να επιστρέφει και να διατηρεί την θέση του, ενώ, εάν ήθελε να λάβει μια περαιτέρω μόρφωση, μπορούσε να επισκεφθεί κάποια γειτονική μονή. Ο σεβασμός προς το πρόσωπό του ήταν μεγάλος, εξ' αιτίας του λειτουργημάτων του, ενώ, όσον αφορά την οικονομική του κατάσταση, αυτή δεν ήταν καλύτερη από των ενοριτών του⁸⁸.

Ο κατώτερος κλήρος, πολλές φορές, παρουσίαζε περισσότερα κοινά με τον απλό λαό παρά με την ανώτατη ιεραρχία της Εκκλησίας. Όπως προαναφέρθηκε, προέρχονταν από τα ίδια κοινωνικά στρώματα, ήταν οικογενειάρχες και ασχολούνταν με τις ίδιες καθημερινές εργασίες του απλού λαού. Στα χρόνια της Επανάστασης του 1821 πολέμησαν πολλές φορές στο πλευρό του ποιμνίου τους.

Οι μοναχοί προέρχονταν και εκείνοι από τις ίδιες κατώτερες οικονομικά κοινωνικές τάξεις και πολλές φορές είχαν την ίδια έλλειψη μόρφωσης ή η μόρφωσή

⁸⁷ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Β', σελ. 659

⁸⁸ Π. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ, *Ποιες υπηρεσίες πάρεσχαν η Εκκλησία εις το Ελληνικόν Έθνος*, Αθήναι 1921, σελ. 289. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Β', σελ. 659-660. ΑΙΜ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *Η κοινωνική και διοικητική οργάνωσις και δράσις της Εκκλησίας*, Αθήναι 1920, σελ. 317-318.

τους ήταν, όπως και των ιερέων, υποτυπώδης⁸⁹. Ο ρόλος τους, όμως, ήταν μεγαλύτερος και η επιρροή τους πιο αποφασιστική καθώς κυκλοφορούσαν πιο άνετα σε σχέση με τους κληρικούς, ενώ, πολλές φορές, λειτούργησαν ως σύνδεσμοι για τους πολιτικούς συμμάχους⁹⁰.

Στις μονές σύντομα έγινε αντιληπτή η ολιγομάθεια που επικρατούσε στον κλήρο και στον λαό. Η ολιγομάθεια αυτή σύντομα διαπιστώθηκε πόσο επιβλαβής ήταν, καθώς το θρησκευτικό και κοινωνικό επίπεδο της εκάστοτε περιοχής είχε άμεση εξάρτηση με την μονή που βρισκόταν στον τόπο εκείνο και η οποία είχε τους πνευματικούς συμβούλους και εξομολόγους, από τους οποίους λάμβαναν πάντοτε βοήθεια ο λαός και οι ιερείς της περιοχής⁹¹. Η κάθε μονή ήταν συνήθως επιβεβλημένο να έχει βιβλιοθήκη, η οποία συχνά περιελάμβανε μόνο μερικά λειτουργικά βιβλία, αγιολογικά κείμενα και βίους αγίων. Με την πάροδο των ετών και κυρίως λόγω της οικονομικής ανικανότητας των μονών, οι βιβλιοθήκες αυτές άρχισαν να παραμελούνται από τον 16^ο αιώνα, ενώ δυο αιώνες αργότερα από την συνεχή αδιαφορία οι μικρές αυτές βιβλιοθήκες χάθηκαν και ουσιαστικά εξαφανίστηκαν. Όσες κατάφεραν να επιβιώσουν από την φτώχεια και τον χρόνο έμειναν κλειστές και αχρησιμοποίητες, εάν βέβαια τα βιβλία δεν είχαν χαθεί ή πωληθεί.

Ένεκα όλων αυτών παρατηρήθηκε το γεγονός ότι πολλές φορές οι μοναχοί είχαν ξεχάσει ακόμη και να διαβάζουν, εκτός από μερικές μεμονωμένες περιπτώσεις⁹². Οι περιηγητές του 18^{ου} αιώνα αναφέρουν ότι οι μοναχοί είχαν φθάσει στο σημείο να μην ξέρουν ανάγνωση και απλά στις ακολουθίες να επαναλαμβάνουν όσα ήξεραν ήδη απ' έξω. Η τέλεση των ακολουθιών γινόταν με ευλάβεια, αλλά μηχανικά. Πέρα από αυτά εργάζονταν εντατικά με τις εργασίες της μονής, αλλά παρόλα αυτά κάτω από τέτοιες συνθήκες δεν μπορούσαν να παρέχουν στον απλό λαό την πνευματική καθοδήγηση και τα εφόδια που χρειαζόταν⁹³.

⁸⁹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 159.

⁹⁰ AIM. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *Η κοινωνική αποστολή της Εκκλησίας*, Αθήναι 1920, σελ 46-47. J. PETROPULOS, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο*. (1833-1843), Αθήνα 1985. σελ. 46.

⁹¹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Β', σελ. 662.

⁹² S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Β', σελ. 663

⁹³ Ο J. Pittonde Tounefort αναφέρει ότι ο ελληνικός κλήρος δεν μπορεί να διαβάσει πραγματικά τα λειτουργικά βιβλία και δεν καταλαβαίνει εκείνα που διαβάζει. J. PITTONDE TOUNEFORT, *Relation a" un voyage du Levant, fait par ordre du roi*, τ. 1, Chez Anisson et Posuel, Παρίσι 1717, σελ. 98, Στη σελίδα 114 συνεχίζει λέγοντας ότι δεν είναι σε θέση να εκφωνήσει κηρύγματα. Ακόμα και ο Ricaut

Όλα τα παραπάνω πολλές φορές είχαν αρνητικές επιπτώσεις καθώς η μεγαλοπρέπεια που χαρακτήριζε τη θρησκευτική ζωή των βυζαντινών έτεινε με την πάροδο του χρόνου στην διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας να χαθεί. Πολλές φορές οι ναοί καταστρέφονταν από τους οθωμανούς, έπειτα από εξεγέρσεις του υποδουλωμένου λαού. Ακόμη και στις πόλεις σε αρκετές περιπτώσεις οι ναοί βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση. Όμως οι μονές πάλι κατόρθωναν να βοηθήσουν, αφού μόνο εκείνες ήταν που κατασκεύαζαν ναούς περικαλείς και άξιους λόγου⁹⁴. Είχαν αυτή την δυνατότητα αφού κατείχαν μεγάλες εκτάσεις γης⁹⁵, οι οποίες τους επέφεραν αξιόλογα εισοδήματα, αλλά δεν ήταν ελάχιστες και οι δωρεές⁹⁶ από μέρους των πιστών. Ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο υπολογίζεται ότι ορισμένες μονές⁹⁷ και μόνο λίγες οικογένειες είχαν στην ιδιοκτησία τους μεγάλες εκτάσεις γης κατά τον 18^ο αιώνα. Οι εκτάσεις αυτές υπολογίζονται περί το ενάμισο εκατομμύριο στρέμματα γης, δηλαδή σχεδόν το ένα τρίτο της καλλιεργήσιμης γης της Πελοποννήσου⁹⁸.

Οι μονές παρόλα αυτά δεν πορεύονταν χωρίς την επίβλεψη του επιχώριου επισκόπου, ο οποίος όφειλε να βρίσκεται πάντοτε σε επαφή τόσο με τις ενορίες όσο

που συμπαθούσε τους Έλληνες έλεγε χαρακτηριστικά «οι Άγγλοι τεχνίτες ήταν πιο μορφωμένοι και ήξεραν περισσότερα από τους δόκτορες και τους κληρικούς της Ελλάδας». P. RICAUT, *The present state of the Greek and the Armenian Churches*, εκδ. John Starkey, Λονδίνο 1680, σελ. 28. Ο J. Spon είχε εντυπωσιαστεί από τη βιβλιοθήκη του Αρχιεπίσκοπου Αθηνών Άνθιμου Γ', το 1674. J. SPON, *Voyages a" Italie, de Dalmatie, de Crece et du Levant*, εκδ. Chez Antoine Cellier le fils, Λυών 1678, τ. II, σελ. 200. Η Αθήνα όμως αποτελούσε εξαίρεση στις πολιτιστικές τους παραδόσεις. Οι Άγγλοι περιηγητές των αρχών του 19^{ου} αιώνα, όπως ο W. M. Leake, ο H. Holland, ο Dr Hunt, όλοι συνεχώς κατηγορούν τους Έλληνες μοναχούς για παχυλή αμάθεια και αναξιοσύνη. W. M. LEAKE, *Travels in Northern Greece*, Λονδίνο 1938, σελ. 154-161, H. HOLLAND, *Travels in the Ionian Islands, Albania, Thessaly, Macedonia etc, during the years 1812 and 1813*, εκδ. Henry Holland M.D.F.R.S., Λονδίνο 1814, τ. II, σελ. 202-216, Dr. HUNT, *Mount Athos: An Account of the Monastic Institutions and Libraries στο R. Walpole, Memoir relating to European and Asiatic Turkey*, εκδ. Robert Walpole, Λονδίνο 1818, σελ. 47-53. Το ίδιο κάνει αργότερα ο R. Curzon και ο Edward Lear, οι οποίοι λένε για τους μοναχούς του Άθωνα «αυτοί οι μουρμούρηδες, άθλιοι, που απεχθάνονται το κρέας του αρνιού και αποφεύγουν τους ανθρώπους, μισογύνηδες, αξιοθρήνητοι που χαλούν κάθε διασκέδαση, μονότονι, που ο καθένας τους κάνει για πολλά μουλάρια, είρωνες, θλιβεροί, που μασουλούν ξερά ψάρια και σταφιδασμένους στον ήλιο καρπούς. R. CURZON, *Visits to Monasteries in the Levant*, Λονδίνο 1848, σελ. 178-181. A. DANIDSON, *Life of Edward Lear*, εκδόσεις Penguin, Λονδίνο 1950, σελ. 98. Αλλά δεν πρέπει να λησμονούμε ότι οι περισσότεροι από τους περιηγητές θεωρούσαν μάθηση την κλασική παιδεία και τους ενοχλούσε που οι μοναχοί ήταν αρκετά πονηροί ώστε να τους εμποδίζουν να κλέβουν κλασικά χειρόγραφα. Από το άλλο μέρος ο G. Waddington, βασιζόμενος στα ταξίδια του στην Ελλάδα το 1823-24, έγραψε με κάποιο σεβασμό για τα μοναστήρια αν και είχε σκανδαλιστεί από την αμάθεια των εφημέριων των ενοριών. G. WADDINGTON, *The Present Condition of the Greece or Oriental Church*, εκδ. J. Murray, Λονδίνο 1829, σελ. 79-94, 108.

⁹⁴ Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *ό.π.*, σελ. 71.

⁹⁵ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα Ορλωφικά...*, *ό.π.*, σελ. 20.

⁹⁶ S. RUNCIMAN, *ό.π.*, τ. Β', σελ. 664.

⁹⁷ Μ. ΣΑΚΚΕΛΑΡΙΟΥ, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήνα 1978, σελ. 48.

⁹⁸ J. PETROPULOS, *ό.π.*, σελ. 37

και με τις μονές της επαρχίας του. Τα παραπάνω, είναι αρκετά για να κατανοήσουμε οτι οι μονές μπορούσαν να είναι αυτάρκειες και να επιβιώνουν, έστω και αποσυνδεδεμένες πλήρως από τις ανώτερες εκκλησιαστικές αρχές. Όση όμως και αν ήταν η δύναμη και η αυτάρκεια των μονών πολλές φορές η αποτελμάτωση δεν θα ήταν δυνατή εάν οι εκκλησιαστικές αρχές δεν έδειχναν συνεχές ενδιαφέρον για την ευημερία των ιερών μονών και των ενοριών που τελικώς δεν κατάφεραν να ανταπεξέλθουν στις δύσκολες κυρίως οικονομικές συνθήκες⁹⁹.

Ήδη από τον 17^ο αιώνα, ξένοι περιηγητές αναφέρθηκαν στην ελλιπή μόρφωση ιερέων, μοναχών και πολλές φορές και επισκόπων. Σίγουρα, τα δεδομένα της εποχής δεν επέτρεπαν την απόκτηση άριστου μορφωτικού επιπέδου, όμως, από ηθικής τουλάχιστον απόψεως τα στελέχη της Εκκλησίας έπρεπε να είναι παράδειγμα για τον απλό λαό. Σχετική μ' αυτό είναι η αναφορά που γίνεται περί φιλοχρηματίας και σκοπιμοτήτων κάποιων ανώτατων εκκλησιαστικών αρχών. Ένα παράδειγμα είναι χαρακτηριστικό για τον Αρχιεπίσκοπο της Κω ο οποίος αρνήθηκε να στείλει ιερέα σε ετοιμοθάνατη γυναίκα, επειδή αυτή δεν μπορούσε να πληρώσει το χρηματικό ποσό που της ζητήθηκε¹⁰⁰. Άλλωστε, οι υπόδουλοι Έλληνες, πέρα από τους φόρους που κατέβαλλαν στον σουλτάνο, πλήρωναν φόρο και στην κοινοτική αυτοδιοίκηση αλλά και στην Εκκλησία¹⁰¹, χωρίς να γνωρίζουμε τα ακριβή ποσά που καταβάλλονταν υπέρ της δεύτερης¹⁰². Τέτοιες όμως περιπτώσεις έκαναν ακόμη και τους ίδιους του Έλληνες να απορούν σχετικά με την φερεγγυότητα της εκκλησιαστικής οργάνωσης.

Οι επόμενες αναφορές ξένων περιηγητών σχετικά με τις μονές δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν υπερβολικές. Παρ' όλες τις επισημάνσεις που έγιναν για

⁹⁹ S. RUNCIMAN, *ό.π.*, τ. Β', σελ. 660.

¹⁰⁰ W. TURNER, *Journal of a Tour in the Levant*, εκδ. J. Murray, Λονδίνο 1820, τ. III, σελ. 309-328.

¹⁰¹ Κατά τον Ανώνυμον, (Παρνασσός, 7, Αθήναι 1883 σελ. 956.) ζητούνταν από την Πύλη 1.400.000 γρόσια ετησίως, τελικά όμως οι Πελοποννήσιοι επιβαρύνονταν με εξαπλάσιο ποσό, δηλαδή 8.400.000 γρόσια. Η διαφορά μεταξύ αυτών των ποσών, 7.000.000 γρόσια, διατιθόταν στη διοίκηση και στην αυτοδιοίκηση. Από αναφορές γνωρίζουμε ότι από την κεντρική και επαρχιακή διοίκηση δαπανούνταν περίπου 5.500.000 γρόσια. Συμπεραίνουν λοιπόν ότι το υπόλοιπο πήγαινε στην αυτοδιοίκηση. Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν, 1715-1821*, Αθήνα 1939, σελ. 72.

¹⁰² Σύμφωνα με τον Α. Μάμουκα (Α. ΜΑΜΟΥΚΑΣ, Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, Αθήνα 1852, σελ. 308-309. Οι Αρχιερείς έπαιρναν από κάθε οικογένεια 20 παράδες ετησίως ενώ από αυτές που στερούνταν προστάτη έπαιρναν 10 παράδες. Εφαρμοζόταν, όμως και η πληρωμή σε είδος, π.χ. έπαιρναν 11 ή 12 οκάδες σταριού. Η αναφορά, όμως, αυτή είναι δύσκολο να είναι αληθινή γιατί το 1815 οι 11 οκάδες κόστιζαν 4 γρόσια. Ο Rouqueville, (F. C. H. L. POUQUEVILLE, *Ό.π.*, σελ. 200-202, αναφέρει ότι οι 28 Αρχιερείς λάμβαναν 317.000 γρόσια και οι 2383 ιερείς 595.750 γρόσια, όλοι δε μαζί 913.250 γρόσια. Έτσι, όμως παριστάνονται οι αρχιερείς να έχουν κολοσσιαία εισοδήματα. Δ.Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ, «Περιηγηταί εν Ελλάδι από του ιδ' μέχρι κ' αιώνας», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 4 (1964), σελ. 231-324.

εκμετάλλευση του λαού από την πλευρά του κλήρου, δεν ήταν ελάχιστες οι περιπτώσεις που μίλησαν για αγαθούς και άγιους ιερείς και μοναχούς. Δεν έπαψαν στιγμή να αναφέρουν πόσο περιορισμένα είναι τα ενδιαφέροντα των μοναχών αλλά και πόσο άσχημη ήταν η κατάσταση στις βιβλιοθήκες και στην γενικότερη μόρφωσή τους. Κάνουν όμως αναφορά και σε σπουδαίες βιβλιοθήκες που υπήρχαν σε μονές του Αγίου Όρους, όπου φυλάσσονταν μεγάλοι θησαυροί¹⁰³.

Στην διάρκεια του 17^{ου} αιώνα πολλές μονές ιδρύθηκαν ή ανοικοδομήθηκαν από πλούσιους δωρητές και πολλές φορές συνδέθηκαν σε κάποιο πλούσιο ίδρυμα, που θα ήταν στο εξής υπεύθυνο για τη διατήρηση της ευπρεπούς κατάστασής τους¹⁰⁴. Από τον 18^ο όμως αιώνα και έπειτα δεν παρατηρείται η ίδια διάθεση για ίδρυση μονών¹⁰⁵.

2.4 Ο χώρος της μονής και η εγκαταβίωση σε αυτή

Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε, αρχικώς, την εκάστοτε μονή ως μια μικρογραφία μιας κοινωνίας ή και ως μια μικρή πόλη με ιδιαίτερο, καθορισμένο και συγκεκριμένο τρόπο ζωής, αλλά και με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική φυσιογνωμία, αρκετά ξεχωριστή από κάθε άλλη μορφή της κοινωνίας. Σε μια μονή δύνανται να εγκαταβιώνουν οι μοναχοί ή οι μοναχές που έχουν λάβει την μοναχική κουρά, οι δόκιμοι που αναμένουν την κουρά τους και τέλος οι λαϊκοί που εργάζονται για την μονή. Εάν τυχόν συνυπάρχουν στην μονή άτομα διαφορετικού φύλου, περίπτωση βέβαια σπάνια, αυτό αποτελεί παραβίαση των ιερών κανόνων¹⁰⁶.

Όσον αφορά την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της κάθε μονής που προαναφέραμε, ακολουθεί συγκεκριμένη οικοδομική μορφή και έτσι η φυσιογνωμία κάθε μονής είναι ιδιαίτερη και πολλές φορές ίσως και μοναδική. Αναφορές σχετικές με τις μορφές των μονών και τα αρχιτεκτονικά τμήματα αυτών μπορεί κανείς να ανακαλύψει στις περιγραφές που γίνονται σε οδοιπορικά εγχειρίδια, μαρτυρολόγια,

¹⁰³ Ε. ΒΟΥΡΑΖΕΛΗΣ, *Ο βίος του Ελληνικού λαού κατά την Τουρκοκρατίαν επι τη βάσει των ξένων περιηγητών*, τ. Ι, Αθήναι 1939, σελ. 112-123. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. ΙΙ, Αθήνα 1979, σελ. 665.

¹⁰⁴ Ν. JORGA, *Byzance apres Byzance*, εκδ. Balland, Βουκουρέστι 1935, σελ. 158-160.

¹⁰⁵ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Β', σελ. 664.

¹⁰⁶ Στον κανόνα κ' της ζ' οικουμ. συνόδ. γίνεται λόγος για «διπλά μοναστήρια». Γι' αυτά υπάρχουν δυο απόψεις, είτε ότι ήταν δύο διαφορετικές μονές πολύ κοντά όμως η μία στην άλλη, είτε ότι ήταν μία και μόνη μονή, στην οποία συνδιέτριβαν άνδρες και γυναίκες, συγγενείς όμως μεταξύ τους. Η δεύτερη άποψη είναι και η πιο πιθανή. Κ. Ράλλης, *Εγχειρίδιον...*, *Ο.π.*, σελ. 178. Κατά τον 19^ο αιώνα παρατηρούνται πάλι γυναίκες μοναχές σε ανδρικές μονές όπως φαίνεται από τα στοιχεία που θα παρατεθούν. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 146, 148.

προσκυνητάρια, βίους αγίων και συναξάρια αλλά και σε κείμενα περιηγητών και χρονογράφων.

Φθάνοντας στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα παρατηρούμε την διαμόρφωση μια γενικής εικόνας στις μονές σχετικά με τα ζητήματα του λειτουργικού τυπικού και της διοικητικής οργάνωσης της μονής. Οι διαφοροποιήσεις όμως όσον αφορά τα άτομα που στελεχώνουν την κάθε μονή, αλλά και την μορφή - δομή της δεν παύουν να υπάρχουν.

Ξεκινώντας, λοιπόν, την αναζήτηση σχετικά με το πού οικοδομούνται οι μονές και το ποια αρχιτεκτονική μορφή καλούνται να λάβουν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των μοναχών αλλά και των πιστών θα ανακαλύψει κανείς ότι ιδιαίτερα στην Ανατολή οι μονές παρουσιάζουν κοινή αρχιτεκτονική σύνθεση του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζονται¹⁰⁷, με τυχόν εύλογες παρεκκλίσεις λόγω της προσαρμογής που έπρεπε να γίνει στις τοπογραφικές συνθήκες του περιβάλλοντος και της γεωγραφίας του τόπου¹⁰⁸. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που αξιοποιούνται ολόκληρα σπήλαια ή κατασκευάζονται μονές σε απόκρημνα τμήματα βουνών ή βράχων¹⁰⁹.

Στα χρόνια της Επανάστασης, αυτές οι μονές, κτισμένες σε απομονωμένες και αφανείς, φυσικά ή τεχνητά, θέσεις, υπήρξαν μεγάλα καταφύγια αλλά και ορμητήρια των εξεγερμένων Ελλήνων¹¹⁰.

Ανάλογο ενδιαφέρον μπορούν να παρουσιάσουν τα αρχιτεκτονικά στοιχεία και άλλων μονών, κοινοβίων ή ιδιόρρυθμων, αλλά και οι σκήτες, τα κελλιά, οι καλύβες, τα καθίσματα και τέλος τα ησυχαστήρια, που μπορεί να συναντήσει κανείς κατά τόπους¹¹¹.

¹⁰⁷ Α. ΞΥΓΚΟΠΟΥΛΟΣ, «Η θρησκευτική τέχνη της Τουρκοκρατίας», *Νέα Εστία*, Αθήναι 1955, σελ. 27. Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, «Η εν Ελλάδι εκκλησιαστική αρχιτεκτονική επί Τουρκοκρατίας», *V Hellénisme Contemporain*, αναμν. τ. 1952-1953, σελ. 205. Ε. ΛΕΚΚΟΣ, *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σελ. 8. Μ.Θ. ΠΡΟΒΑΤΑΚΗΣ, *Η βυζαντινή Κωνσταντινούπολη και ο Πατριαρχικός οίκος*, Αθήνα 1992, σελ. 278. Χ. ΜΠΟΥΡΑΣ, «Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα μετά την άλωση (1453-1821)», *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 3 (1969) σελ. 165.

¹⁰⁸ Ε. ΛΕΚΚΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 13. Ν. ΨΥΛΛΑΚΗΣ, *Μοναστήρια και ερημητήρια της Κρήτης*, τ. Β', Ηράκλειο 1993, σελ. 185-186.

¹⁰⁹ Δ. ΚΟΚΟΡΗΣ, *Ορθόδοξα Ελληνικά Μοναστήρια*, (προσκυνηματικός οδηγός), Αθήναι 1994, σελ. 117. Ε. ΛΕΚΚΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 35.

¹¹⁰ Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία...*, *Ο.π.*, τ. ΣΤ', σελ. 951. Α. ΞΥΓΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 27-32.

¹¹¹ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 122-123. Χ. ΜΠΟΥΡΑΣ, *Ο.π.*, σελ. 165. Μ. ΜΥΛΩΝΑΣ, «Η Αρχιτεκτονική του Αγ. Όρους», *Νέα Εστία* (1963) 55-56.

Αναλύοντας περισσότερο την αρχιτεκτονική που ακολουθεί το μεγαλύτερο ποσοστό των μονών ανακαλύπτουμε ότι η διαμόρφωση των μονών χαρακτηρίζεται από τον εσωτερικό χώρο της αυλής, γύρω από την οποία αναπτύσσονται, είτε σε ορθογώνια είτε σε τετράγωνο σχηματισμό, τα κελλιά, τα οποία μπορεί να είναι ισόγεια ή πολυώροφα. Η κεντρική είσοδος της μονής ή αλλιώς πύλη επιτρέπει την είσοδο και έξοδο στην μονή, ενώ δεν λείπουν και οι βοηθητικές πόρτες¹¹².

Το σημαντικότερο σημείο της μονής δεν μπορεί να είναι άλλο από τον ναό, μέσα στον οποίο τελούνται όλα τα μυστήρια της Εκκλησίας, παίρνει μορφή και εκδηλώνεται κάθε μορφή αγάπης. Το Καθολικό, όπως συνηθίζεται να ονομάζεται ο κεντρικός ναός στις μονές, αποτελεί σημείο αναφοράς όλης της μοναστηριακής ζωής¹¹³. Τα καθολικά των μονών ακολουθούν, συχνά, την ίδια αρχιτεκτονική μορφή με μερικές διαφοροποιήσεις, που συχνότερα οφείλονται στις ιδιαιτερότητες του χώρου και του εδάφους¹¹⁴. Εκτός από το καθολικό της μονής μπορεί κανείς να ανακαλύψει και πλήθος μικρότερων παρεκκλησίων, είτε προσκολλημένα στο καθολικό είτε σε άλλα σημεία των κτισμάτων της μονής.

Τέλος, εκτός από τα κελλιά και το καθολικό στα κτίσματα της μονής μπορούμε να συμπεριλάβουμε πολλά ακόμη οικοδομήματα λειτουργικού ενδιαφέροντος¹¹⁵, όπως την τράπεζα της μονής, το αρχονταρίκι¹¹⁶, την βιβλιοθήκη, τη φιάλη, το κωδωνοστάσιο, αλλά και πολλά ακόμα μεγάλα ή μικρά οικοδομήματα, που βοηθούν στην λειτουργικότητα της μονής.

¹¹² Α. ΞΥΓΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ 29. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 208. Ε. ΛΕΚΚΟΣ, *Ο.π.*, σελ 15. Χ. ΜΠΟΥΡΑΣ, *Ο.π.*, σελ. 169. Δ. ΚΟΚΟΡΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 12. Μ. ΜΥΛΩΝΑΣ, *Άθως*, Αθήνα 1963, σελ. 67-68. Δ. ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ, *Άθως*, 1963, σελ 141.

¹¹³ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1958, σελ 14.

¹¹⁴ Μ. ΜΥΛΩΝΑΣ, «Η Αρχιτεκτονική του Αγ. Όρους», *Νέα Εστία*, Αθήνα 1963, σελ 55-56.

¹¹⁵ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ (ΛΙΑΠΗΣ) (νυν Αρχιεπίσκοπος Αθηνών), *Μεσαιωνικά μνημεία Εύβοιας*, Αθήνα 1971, σελ. 27-30. Χ. ΜΠΟΥΡΑΣ, *Η Νέα μονή της Χίου. Ιστορία και Αρχιτεκτονική*, Έκδοση Εμπορικής Τράπεζας, Αθήνα 1981, σελ. 114. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Μοναστηριακή...*, σελ 14.

¹¹⁶ «Το ίδιο φιλόξενα για τους διακινούμενους είναι και τα χριστιανικά μοναστήρια. Στο μοναστήρι του Μεγάλου Σπηλαίου, στα Καλάβρυτα, για παράδειγμα, οποιοσδήποτε περαστικός, όποια κι εάν είναι η θρησκεία του, η χώρα και η γλώσσα του, δεν θα χτυπήσει ποτέ μάταια την πόρτα του. Κανένας δεν θα ερωτηθεί για την προέλευση του, τη θρησκεία ή το όνομα του, προκειμένου να λάβει κάποια βοήθεια, ενώ ποτέ, κανείς δεν θα ζητήσει να πληροφορηθεί για το άτομο του μετά την αναχώρησή του». «...Έξω από την πόρτα του μοναστηριού, υπάρχει ένα είδος καταλύματος όπου δέχονται τους Τούρκους και τους Εβραίους ..., κατασκευασμένο ειδικά για τους ξένους που φθάνουν στο μοναστήρι μετά τη δύση του ήλιου, οπότε και κλείνει η πόρτα του μοναστηριού... Εδώ οι διαβάτες που φθάνουν αργά το βράδυ γίνονται δεκτοί από ένα φύλακα, ο οποίος φροντίζει για τη διανυκτέρευση τους». Δ. ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ- ΡΕ-ΛΕ, Δρόμοι και διακίνηση στον ελλαδικό χώρο κατά τον 18^ο αιώνα, Αθήνα 1993, σελ. 184- 185. Μ. W. LEAKE, *Travels in Northern Greece*, τ. II, Λονδίνο 1835, σελ. 418-419, 603. Μ. W. LEAKE, *Ο.π.*, τ. III, σελ. 178. R. CHANDLER, *Voyage dans l'Asie Mineure et en Grece*, τ. III, Παρίσι 1806, σελ. 88-89. J. J. BJORNSTAHL, *Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779*, μτφρ. Μεσεβρινός, εκδ. Τα τετράδια του Ρήγα, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 129.

2.5 Το ανθρώπινο δυναμικό της μονής

Ανδρικός μοναχισμός

Σίγουρα ο τόπος, τα οικοδομήματα και εν γένει η λειτουργικότητα μια μονής έχουν αδιαμφισβήτητο ρόλο στην ζωή των μοναχών που επιλέγουν να εγκαταβιώσουν σε αυτήν, όμως, στην πραγματικότητα, αυτό το ανθρώπινο δυναμικό, δηλαδή οι μοναχοί ή οι μοναχές, είναι εκείνοι που θα προσδώσουν το ανυπέρβλητο κύρος στην μονή. Η αδελφότητα της εκάστοτε μονής, ανδρικής ή γυναικείας, είναι εγκατεστημένη στο μοναστήρι, αφιερωμένη στον Θεό,¹¹⁷ δίνοντας όρκους αγνότητας, ακτημοσύνης, παρθενίας και υπακοής στον ηγούμενο της μονής, όπως προβλέπουν οι εκκλησιαστικοί και μοναστηριακοί κανόνες. Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις, η κάθε μονή μπορεί να χαρακτηριστεί ως τόπος πνευματικής εργασίας και προσευχής¹¹⁸. Η παράδοση της Εκκλησίας ορίζει ότι ο σκοπός των μονών είναι η αδιάλειπτη δοξολογία του Τριαδικού Θεού, ενώ επιχειρείται και η νέκρωση των παθών με μόνη μέριμνα να φθάσουν οι μοναχοί, μέσα από την άσκηση, στην τέλεια βίωση του Χριστού και της ζωής που Εκείνος προσφέρει και τελικώς στην σωτηρία¹¹⁹.

Σχετικά, όμως, με τον τρόπο λειτουργίας και τα προγράμματα μια μονής, υπήρχε η δυνατότητα σε κάποιες ιδιωτικές κοινότητες μοναχών να ρυθμίζουν οι ίδιοι το πρόγραμμά τους. Το κάθε μοναστήρι αποτελούσε ουσιαστικά μια μοναδική ξεχωριστή οντότητα και καθόριζε το ίδιο τους δικούς του κανονισμούς, βάσει των οποίων λειτουργούσε. Παρόλο που, κανόνες νομικής φύσης¹²⁰ παρείχαν μια γενικότερη καθοδήγηση στην λειτουργία του μοναστηριού, υπήρχαν και υπάρχουν έως τις μέρες μας δυο βασικά έγγραφα που καθορίζουν τη λειτουργία κάθε μονής. Με το πρώτο, που ονομάζεται «Τυπικό», καθορίζονται τα δικαιώματα των μοναχών¹²¹ ενώ με το δεύτερο, που ονομάζεται «Λειτουργικόν», καταγράφονται οι

¹¹⁷ Ch. HELLIER, *Μοναστήρια της Ελλάδας*, μτφρ. Ευσταθίου Μιχάλης, εκδ. Καρακώτσογλου, Αθήνα 1997, σελ. 11.

¹¹⁸ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, «Μονή Αγίων Αναργύρων Λακωνίας», *Λακωνικές Σπουδές*, ΣΤ' (1982), 508. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, «Αι εν τῷ πρώτῳ δήμῳ Οινούντος: Ἡ μονή των Ἀγίων Αναργύρων», *Μαλεβός*, ἐτ. Δ', (1923-1924), σελ. 291

¹¹⁹ Σπ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 272.

¹²⁰ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 147-148. Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 149.

¹²¹ Το «Τυπικόν» ειδικά προνοούσε όπως οι μοναχοί προσεύχονται για τον ιδρυτή της μονής. Η υποτιθέμενη αποτελεσματικότητα των προσευχών των μοναχών ήταν συχνά ο κύριος λόγος που οι

επιθυμίες του ιδρυτή ή των ιδρυτών της μονής σχετικά με τις λειτουργίες της μονής, οι δωρεές, ενώ αναφέρεται και ο πλήρης έλεγχος του ηγουμένου πάνω σε κάθε ζήτημα, που έχει να κάνει με την μονή¹²².

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, όπως έχουμε προαναφέρει, οι μονές διαχωρίζονται ανάλογα με το φύλο των μοναζόντων που διαβιούν σ' αυτές, αλλά και ανάλογα με την διοικητική τους υπαγωγή¹²³. Ο διαχωρισμός, όμως, που γίνεται βάσει του φύλου των ατόμων που μονάζουν στις μονές, αποτελεί και την κύρια διάκριση. Στην ελληνική επικράτεια, μέχρι και το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, οι μονές χωρίζονται αρχικά σε ανδρικές και γυναικείες. Οι υποχρεώσεις, τα καθήκοντα και η διαβίωση, είτε στις ανδρικές είτε στις γυναικείες, ήταν οι ίδιες. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στα χρόνια του Ιουστινιανού υπήρχαν περιπτώσεις που ανδρικές και γυναικείες μονές βρίσκονταν πολύ κοντά, κάτι που αργότερα ο ίδιος αυτοκράτορας απαγόρευσε¹²⁴.

Τους μοναχούς, εκείνους δηλαδή που είχαν απαρνηθεί τα εγκόσμια και είχαν αφιερώσει την ζωή του στο Θεό σύμφωνα πάντοτε με τους εκκλησιαστικούς και μοναστηριακούς κανόνες, μπορούσε κανείς να συναντήσει στις ανδρικές μονές αλλά και σε σκήτες, κελλιά, ασκηταριά κλπ¹²⁵.

Ένας μοναχός μπορεί να είναι χειροτονημένος στον βαθμό του διακόνου ή του πρεσβυτέρου με σκοπό να μπορεί να τελεί τα ιερά μυστήρια της Εκκλησίας εντός αλλά ακόμη και εκτός της μονής. Ένας μοναχός που έχει λάβει τον πρώτο βαθμό της ιεροσύνης, δηλαδή έχει χειροτονηθεί διάκονος, αποκαλείται ιεροδιάκονος ενώ εκείνος που έχει λάβει τον δεύτερο βαθμό, δηλαδή αυτόν του πρεσβυτέρου, αποκαλείται ιερομόναχος. Σε αρκετά έγγραφα μαζί με τον όρο ιερομόναχος συναντάται και ο όρος του πρεσβυτέρου¹²⁶, του εφημερίου, του ιερέα αλλά και του πνευματικού¹²⁷. Βέβαια, όλοι αυτοί οι όροι μόνο άσχετοι δεν είναι μεταξύ τους. Άλλωστε, οι μοναχοί που έφεραν τους τίτλους αυτούς είχαν την δυνατότητα να

ευεργέτες ίδρυσαν νέες μονές ή ενίσχυαν άλλες που υπήρχαν. Ch. HELLIER, *Ο.π.*, σελ.33. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 146-147. Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 150.

¹²² Ch. HELLIER, *Ο.π.*, σελ.33. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 144.

¹²³ Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 177-198.

¹²⁴ Αργότερα την απόφαση του Ιουστινιανού επικύρωσε η ζ' οικουμενική σύνοδος (καν. κ' της ζ' οικουμ. συνόδ.) Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 178. Ν. ΜΙΛΑΣ, Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Το εκκλησιαστικόν δίκαιον της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνα 1909, σελ. 854-855. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 148.

¹²⁵ Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 178. Ν. ΜΙΛΑΣ, Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 854-855. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, σελ. 148.

¹²⁶ Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *Ιεροί Κανόνες και οι Εκκλησιαστικοί Νόμοι*, Αθήνα 1941, σελ. 31-32.

¹²⁷ Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *Το κανονικόν δίκαιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνα 1941, σελ. 56-57.

ιερουργούν, να εξομολογούν και να παρέχουν πνευματική καθοδήγηση τόσο στους υπόλοιπους μοναχούς της μονής όσο και στον πιστό λαό. Σημαντικό είναι ότι εάν κάποια μονή διέθετε πάνω από έναν ιερομόναχους τότε εκείνοι, πολλές φορές, στέλνονταν στα γύρω χωριά για να τελέσουν τα μυστήρια λόγω συχνής έλλειψης ιερέως¹²⁸.

Σχετικά με τους διακόνους ή τους ιεροδιακόνους, αυτοί βρίσκονται μεταξύ των ιερομονάχων και των υπολοίπων μοναχών που δεν έχουν λάβει κάποιο βαθμό ιερωσύνης βοηθώντας στην τέλεση των μυστηρίων, έχοντας ιδιαίτερα σημαντικό λειτουργικό καθήκον. Όπως προαναφέραμε, βρίσκονται στον πρώτο βαθμό της ιερωσύνης, ενώ η μόνη διαφορά στους τίτλους διάκονος και ιεροδιάκονος συναντάται στην πρόθεση να διαχωρίζεται ο πρώτος, που υπηρετεί στις ενορίες, από τον δεύτερο, που υπηρετεί στη μονή, όπου μονάζει ή και σε κάποια άλλη σε ορισμένες περιπτώσεις¹²⁹. Συνδεδεμένος με τον όρο του διακόνου είναι και ο όρος του αρχidiaκόνου ή πρωτοδιακόνου. Αυτός αποτελεί μόνο έναν τίτλο, ο οποίος απονέμεται πάντοτε από τον επιχώριο επίσκοπο και δεν του προσδίδει καμία ειδική διοικητική εξουσία, εκτός από μία προτεραιότητα μεταξύ των ιερατικά ισόβαθμων με αυτόν διακόνων. Σημαντικό είναι ότι ο τίτλος αυτός δεν συναντάται σε μοναστηριακές αδελφότητες, παρά μόνο σε διακόνους των επισκοπών¹³⁰.

Όλες οι βαθμίδες ιερωσύνης που προαναφέρθηκαν ανήκουν στον ανώτερο κλήρο. Εξίσου σημαντικό ρόλο στην λειτουργική ζωή της μονής και της Εκκλησίας, γενικότερα, έχουν και εκείνοι που βρίσκονται στον κατώτερο κλήρο και που λαμβάνουν τον βαθμό δια χειροθεσίας εκτός του Ιερού Βήματος, αντίθετα με τους προαναφερθέντες, που λαμβάνουν τον βαθμό ιερωσύνης με χειροτονία εντός του Ιερού Βήματος. Όσοι χειροθετούνται δεν μπορούν να τελέσουν κανένα από τα μυστήρια της Εκκλησίας, παρά μόνο να βοηθούν στην τέλεση των μυστηρίων, λαμβάνοντας όχι ιδιαίτερα ασήμαντους ρόλους. Διαιρούνται και αυτοί σε βαθμίδες¹³¹, όπως ο ανώτερος κλήρος, με τις κυριότερες να είναι του ψάλτη, του υποδιακόνου, του αναγνώστη αλλά και άλλες.

¹²⁸ S. RYNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', Β', σελ. 151, 662-663.

¹²⁹ Ι. ΚΑΜΒΥΣΗΣ, *Η ενοριακή Νομοθεσία*, Αθήνα 1947, σελ. 55.

¹³⁰ Γ. ΡΑΜΜΟΣ, *Στοιχεία Ελληνικού Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήνα 1947, σελ. 128.

¹³¹ ΣΤ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Αρχμ., *Συλλογή Εγκυκλίων της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος από 1833- 1901*, Αθήνα 1901, σελ. 114.

Εκτός, όμως, από τους μοναχούς που λαμβάνουν κάποιο βαθμό ιεροσύνης μπορούμε να διαχωρίσουμε τους μοναχούς μ' ένα ακόμη εξαιρετικά σημαντικό κριτήριο. Οι μοναχοί, άσχετα με το εάν κατέχουν κάποιο βαθμό ιεροσύνης, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε ρασοφόρους, μικρόσχημους και μεγαλόσχημους. Στην πρώτη κατηγορία, των ρασοφόρων, ανήκουν εκείνοι που πέρασαν το στάδιο της δοκιμασίας, που προβλέπει η εκάστοτε μονή και κρίθηκαν άξιοι να περιβληθούν το μοναχικό ένδυμα- ράσο, χωρίς, όμως, να δώσουν την ανάλογη μοναχική επαγγελία και τους μοναχικούς όρκους. Ρασοφόροι επίσης μπορούν να είναι και οι αναγνώστες ή οι υποδιάκονοι, που ακόμη δεν έχουν μοναχικό σχήμα.

Στη δεύτερη κατηγορία, των μικρόσχημων, ανήκουν όσοι έλαβαν την μοναχική κουρά και έδωσαν τους όρκους αυστηρής σωματικής εγκράτειας, υπακοής και ακτημοσύνης, ενώ σύμφωνα με τους εκκλησιαστικούς και μοναστηριακούς κανόνες οι μικρόσχημοι μοναχοί δεν μπορούν να αποχωρήσουν από τον μοναχικό βίο εάν έχουν λάβει την μοναχική κουρά.

Τέλος, η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τους μεγαλόσχημους μοναχούς, δηλαδή εκείνους που, με αντίστοιχο σχεδόν το μυστήριο της μοναχικής κουράς των μικρόσχημων, ανανεώνουν τους όρκους και τις υποσχέσεις, που είχαν δώσει ενώπιον της μοναστηριακής αδελφότητας που ανήκουν¹³². Ως μεγαλόσχημοι, οφείλουν να ζουν αυστηρότερο βίο, με πιο σκληρή νηστεία και συνεχή προσευχή. Μπορούν να γίνουν μεγαλόσχημοι μόνο, έπειτα από την άδεια του ηγουμένου, όσοι βάσει των κανόνων έχουν διακριθεί για τριάντα και πλέον έτη στην αυστηρή τήρηση της μοναχικής ζωής¹³³.

Στις μονές, επίσης, εγκαταβιώνουν μαζί με τους μοναχούς και οι δόκιμοι. Στην εκκλησιαστική ορολογία, δόκιμος είναι εκείνος που γίνεται δεκτός από την αδελφότητα μιας μονής για να υποβληθεί στην απαιτούμενη διαδικασία την οποία ορίζουν οι κανόνες της Εκκλησίας μέσα από την οποία θα αποδείξει τελικά εάν είναι κατάλληλος να δεχθεί την μοναχική κουρά, να δώσει τους απαιτούμενους όρκους και να κάνει όλη την προεργασία για να αντεπεξέλθει στην μοναχική ιδιότητα. Όλη η παραπάνω διαδικασία παλαιότερα δεν προβλεπόταν από κάποια κανονική διάταξη

¹³² Μπορούν να φορούν ως εξωτερικό στοιχείο το «κουκούλιον» αντί του «παρακαμηλαυχίου», που φορούν οι μικρόσχημοι. Επίσης φορούν ως ένα επιπλέον διακριτικό τον «ανάλαβον ή παραμανδύαν», ο οποίος είναι διακοσμημένος με σταυρούς. Θ. ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 11-12.

¹³³ Θ. ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 12.

και είχε απλώς εθιμοτυπικό χαρακτήρα, με την πάροδο, όμως, των ετών κατέστη απαραίτητη προϋπόθεση για την οριστική παραμονή κάποιου στον μοναχικό βίο. Ανάλογοι κανόνες και διατάξεις θεσπίστηκαν, λοιπόν, για να ρυθμίσουν τα ζητήματα αυτά¹³⁴.

Κάθε δόκιμος που επέλεγε να εγκαταβιώσει σε κάποια μονή και να ακολουθήσει τον μοναχικό βίο ξεκινούσε το στάδιο της δοκιμασίας από την πρώτη κιόλας μέρα που εισερχόταν στη μονή. Η δοκιμασία έπρεπε να είναι συνεχής, τους πρώτους βέβαια αιώνες του μοναχισμού δεν υπήρχε κάποια καθορισμένη διάρκεια για το στάδιο της δοκιμασίας. Πολλές φορές αυτή οριζόταν από την μονή και μπορεί να διέφερε ανάλογα το μοναστήρι. Έπειτα επικράτησε να είναι τριετής¹³⁵ και μόνο σε περιπτώσεις ιδιαιτέρως σημαντικές δεν τίθεται χρονικός περιορισμός¹³⁶. Ένας δόκιμος δεν ήταν αναγκαίο να φορά το μοναχικό ένδυμα, άλλωστε η επιλογή κάποιου να περάσει το στάδιο της δοκιμασίας δεν είχε πάντοτε ως αποτέλεσμα την ρασοφορία. Συνήθως οι δόκιμοι ακόμη και σήμερα φορούν ενδύματα κοινά με των λαϊκών. Για λόγους ασφαλείας μόνο στην περίοδο της τουρκοκρατίας επιτρεπόταν και στους δόκιμους να φορούν το ράσο.

Στην μοναστηριακή ζωή και ορολογία συναντάται πολύ συχνά και ο όρος του υποτακτικού, ένας όρος που ουσιαστικά δηλώνει εκείνον που εκτελεί τις μοναστηριακές του υποχρεώσεις, αλλά ταυτόχρονα υπηρετεί και φροντίζει κάποιον ηλικιωμένο μοναχό της μονής. Οφείλει σεβασμό και υπακοή στον γέροντα που υπηρετεί, ενώ μπορεί να εγκαταβιώνει και στο ίδιο κελλί με τον γέροντα¹³⁷. Πολλές φορές, ως υποτακτικός θεωρείται κάποιος δόκιμος και όχι κάποιος μοναχός και έτσι

¹³⁴ Κανόνας μα' της Στ' Οικουμενικής Συνόδου, κανόνας ε', της Α' & Β' Οικουμενικής Συνόδου. Ο «Δόκιμος» γίνεται δεκτός κατόπιν του αρμόδιου επισκόπου και ύστερα από πρόταση της οικείας μοναστηριακής αρχής. Για την αποδοχή κάποιου σε μία μονή ως δόκιμου έπρεπε να τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις: α) Να είναι χριστιανός ορθόδοξος και να βρίσκεται σε επαφή με την Εκκλησία, β) Να προσέρχεται στη μονή εκουσίως, γ) Να υπόσχεται ισόβια παρθενία, δ) Να εκδηλώνει έντονη επιθυμία να μονάσει (καν. ιη', ιθ' του Μ. Βασιλείου), ε) Να έχει την καθορισμένη ηλικία η οποία ποίκιλε ανάλογα με τη μονή και την εποχή. Με τον καν. μ' της Στ' Οικουμενικής Συνόδου, ορίζεται αυτή «ουχ ήττων ή δεκαετής», ενώ με τον ιη' κανόνα του Μ. Βασιλείου ορίζεται ως ηλικία απόκαρσης το 16ο ή 17ο έτος. Με το ΙΔ' άρθρο του Β.Δ. 28/7/1858 ορίζεται ότι ο δόκιμος θα πρέπει να είναι τουλάχιστον 21 ετών. ΣΠ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 251. Ν. ΜΙΛΑΣ, Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 944.

¹³⁵ Θεσπίστηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Νεαρά Ε/2 και ΡΚΓ735 και επικυρώθηκε από τον Ε' κανόνα της Πρωτοδευτέρας Συνόδου της Κωνσταντινούπολης. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 157.

¹³⁶ Καν. μδ', της στ' οικουμ. σύνοδ. Κ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ, «Δόκιμος», *Θ.Χ.Ε.*, Αθήνα 1934, τ. Β', σελ. 1381-1382. Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 174.

¹³⁷ Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Σύστημα Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τ. Γ', Αθήνα 1957, σελ. 55-56. Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 176-177.

προκύπτει ότι ένας δόκιμος, πέρα από τις υποχρεώσεις που είχε ως προς την δοκιμασία του, όφειλε να φροντίζει και κάποιον ηλικιωμένο της μονής¹³⁸. Ο δόκιμος έτσι μπορούσε να γνωρίζει τον πεπειραμένο γέροντα και να τον έχει ως παράδειγμα για τον δικό του μοναχικό βίο όσον αφορά το θεωρητικό επίπεδο. Σε πρακτικό όμως επίπεδο ουσιαστικά τον υπηρετούσε.

Εργατικό δυναμικό των μονών

Στις ανδρικές μονές μπορεί κάποιος να συναντήσει ακόμη και λαϊκούς, απλούς ανθρώπους, οι οποίοι είτε διαμένουν μόνιμα στην μονή, χωρίς να έχουν λάβει το μοναχικό σχήμα είτε είναι κάτοικοι των γύρω περιοχών. Και στις δύο περιπτώσεις βοηθούν στο έργο της μονής, παρέχουν εργατικά χέρια και αμείβονται από την μονή¹³⁹ σε είδος¹⁴⁰ ή χρήμα¹⁴¹. Όπως προαναφέραμε στα πρώτα κεφάλαια της παρούσης εργασίας οι μονές κατείχαν στην περιουσία τους μεγάλες εκτάσεις γης τις οποίες δεν ήταν δυνατόν να διαχειρίζονται μόνο με τους μοναχούς που διέθεταν. Με την περιουσία αυτή μπορούσαν να παρέχουν εργασία τόσο στους μοναχούς όσο και στους κατοίκους¹⁴² των γύρω περιοχών αποτελώντας δι' αυτό τον τρόπο η μονή όχι μόνο σημείο θρησκευτικής αναφοράς¹⁴³, αλλά και σημείο οικονομικού ενδιαφέροντος. Στα έγγραφα συνήθως συναντώνται με τους όρους υπομίσθιος, μισθωτός, υπηρέτης, ποιμένας κλπ.

¹³⁸ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, «Τινά περί της προς της Μοναχικής κουράς δοκιμασίας κατά τι εν τη Ανατολική Ορθοδόξω Εκκλησία», *Νέα Σιών* ΜΗ' (1956) 10-12.

¹³⁹ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα Ορλωφικά...*, *Ο.π.*, σελ. 20. S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 154-155. Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 157

¹⁴⁰ «Τα περιθώρια για μισθωτή εργασία στην οικονομία ελληνικών περιοχών πριν από τον προχωρημένο 19^ο αιώνα είναι περιορισμένα, αφού στον κυρίαρχο τομέα της παραγωγής επικρατεί το σύστημα της αγροληψίας με το μοίρασμα της αγροληψίας. Στον αγροτικό τομέα η μισθωτή εργασία είναι κατά κύριο λόγο εποχιακή, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι κατά κανόνα μισθωτή: ο εποχιακός αγροτικός εργάτης αμείβεται συνήθως σε είδος, ιδιαίτερα όταν χρησιμοποιείται στις καλλιέργειες των δημητριακών». ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, *Πραγματικότητες από τον ελληνικό ΙΗ' αιώνα. Σταθμοί προς την Νέα Ελληνική κοινωνία*, Αθήνα 1956, σελ. 44-47.

¹⁴¹ Οι ημερομίσθιοι γεωργοί και αμπελουργοί αμείβονταν το 1794 με 40 παράδες ημερησίως και φαγητόν, οι οδηγούντες το άροτρον με 50 παράδες...Οι απλοί εργάται ημείβοντο με το ήμισυ αυτού, οι δε ποιμένες με το τέταρτον. Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, «Η ανάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715», *Ἑλληνικά* 9 (1936) 222.

¹⁴² «Ἐν Πελοποννήσῳ ἐπετρέπετο καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κτήσις γαιῶν πλήρους κυριότητος, κυρουμένης διὰ χοτζετίου τοῦ καδὴ τῆς περιφερείας. Καὶ μεταξύ τούτων ἡ μεγαλύτερη ἑκτασις ἀνήκεν εἰς ολίγας οικογενείας καὶ μονάς». Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 48. ΣΠ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, 222. Α.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία...*, *Ο.π.*, τ. ΣΤ', σελ. 931.

¹⁴³ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Μονή Αγίων...*, *Ο.π.*, σελ. 509

Στα χρόνια μετά την Επανάσταση ο αγροτικός πληθυσμός¹⁴⁴ της Ελλάδας, ο οποίος αποτελούσε και το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της χώρας, βρισκόταν σε δύσκολη οικονομική κατάσταση. Υπολογίζεται ότι εκατό χιλιάδες σχεδόν οικογένειες δεν είχαν δική τους περιουσία¹⁴⁵. Κάτοχοι της γης ήταν κυρίως οι κοτσαμπάσηδες και οι μονές. Έτσι οι απλοί άνθρωποι προτιμούσαν να παρέχουν εργατικά χέρια στις μονές αφού και καλύτερες συνθήκες εργασίας προσέφεραν και καλύτερες αμοιβές απολάμβαναν. Ανάλογα με την περιουσία που διέθετε μια μονή απασχολούσε και τον ανάλογο αριθμό εργατών. Όσο μεγαλύτερη η περιουσία τόσο περισσότεροι οι εργάτες που απασχολούνταν. Συγκεκριμένα από έγγραφο του 1838 στα οποία καταγράφονται ο αριθμός των μοναχών του ελληνικού βασιλείου αλλά και των εργατών που εργάζονται σε αυτές προκύπτει ότι, στις μονές της Πελοποννήσου οι οποίες ανέρχονταν τις 73 στον αριθμό, διέμεναν 860 μοναχοί και απασχολούνταν 760 περίπου εργάτες, αξίζει όμως να αναφερθεί ότι οι μονές δεν παρουσιάζουν σε όλα τα έγγραφα τον πραγματικό αριθμό των εργατών που έχουν στο δυναμικό τους, είτε γιατί δεν θέλουν να προδώσουν τα υψηλά εισοδήματά τους οπότε να έχουν και μεγαλύτερη φορολογία,¹⁴⁶ είτε γιατί οι εργάτες δεν παρείχαν εργασία καθ' όλο το έτος, αλλά μόνο όταν υπήρχε πραγματική ανάγκη. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι μονές δεν είχαν αγροτικές εργασίες όλη τη διάρκεια του χρόνου, απλώς οι αγροτικές εργασίες γίνονταν πάντοτε από τους μοναχούς και με την βοήθεια των εργατών¹⁴⁷. Εάν οι εργασίες αυτές ήταν για ένα μικρό χρονικό διάστημα η μονή έπαιρνε επιπρόσθετο εργατικό δυναμικό μόνο για το διάστημα αυτό. Μεμονωμένα οι εργάτες ασχολούνταν με τις κτηνοτροφικές εργασίες της μονής στο μεγαλύτερο ποσοστό τους.

Οι αμοιβές δεν ήταν κατά κανόνα εγχρήματες αφού, όπως αναφέραμε προηγουμένως, οι εργάτες σε πολλές περιπτώσεις πληρώνονταν και σε είδος, ιδιαίτερα τις εποχές που οι εργασίες είχαν να κάνουν με καλλιέργειες. Αυτό όμως αφορά κατά κύριο λόγο τους εποχιακούς εργάτες. Το μόνιμο εργατικό δυναμικό μιας μονής αμειβόταν με χρήματα και όχι σε είδος και η μονιμότητά τους αυτή αποδεικνύει την ανάγκη που είχαν οι μονές για μόνιμα εργατικά χέρια εξαιτίας της μεγάλης κινητής και ακίνητης περιουσίας τους.

¹⁴⁴ Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1985, σελ. 79.

¹⁴⁵ Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία...*, *Ο.π.*, τ. ΣΤ', σελ. 939.

¹⁴⁶ Όπως με την περίπτωση των μοναχών: «...τα δε περισσότερους του αριθμού τούτου περιέχοντα μοναχούς διατηρούνται μεν, θέλουν πληρώνει δε προς το παρόν και μέχρι δευτέρας αποφάσεως διπλοδέκατον...». ΣΠ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *ό.π.*, σελ. 233-234. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, (ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ), *Ο.π.*, σελ. 137.

¹⁴⁷ ΣΠ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 222.

Οι μονές ως τόποι και σωματικής σωτηρίας

Οι μονές στα χρόνια της Επανάστασης αλλά και γενικότερα λειτουργούσαν εκτός από τόποι σωτηρίας των ψυχών και ως τόποι σωματικής σωτηρίας και ανάπαυσης. Σε αυτές κανείς μπορούσε να αναζητήσει και να βρει περίθαλψη και φροντίδα. Ιδιαίτερα ηλικιωμένοι άνθρωποι, άτομα με αναπηρίες, ορφανά και γενικότερα άτομα ανήμπορα προσέφευγαν στις μονές για να βρουν σωτηρία. Κάτι τέτοιο ήταν στα καθήκοντα των μοναχών της μονής αφού η φιλανθρωπία προβάλλεται έντονα και από τους ιερούς κανόνες¹⁴⁸. Σαφώς αυτό δεν σημαίνει πώς όλες οι μονές είχαν και ασθενείς να φροντίζουν, αλλά η δυνατότητα αυτή υπήρχε μόνο από τις πλουσιότερες και οικονομικά ανεξάρτητες μονές οι οποίες μάλιστα διέθεταν και τον κατάλληλο αριθμό μοναχών για να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις υπηρεσίες. Εάν όμως η φροντίδα προς τους αδύναμους γινόταν αφιλοκερδώς από την πλευρά των μοναχών ως ένδειξη αγάπης προς τον πλησίον ή εάν έπρεπε να καταβάλουν κάποιο αντίτιμο ή κάποιο περιουσιακό στοιχείο στην μονή δεν μπορούμε να το γνωρίζουμε¹⁴⁹.

Περιπτώσεις που γυναίκες εγκαταβιώνουν σε ανδρικές μονές

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που έχει καταγραφεί μοναχές να εγκαταβιώνουν σε ανδρικές μονές από έγγραφα κυρίως του 1833. Την περίοδο της τουρκοκρατίας, αλλά και μετέπειτα, είναι φανερό ότι οι εκκλησιαστικοί κανόνες δεν τηρούνται ως όφειλαν, παρόλο που οι κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων απαγορεύουν την είσοδο ανδρών σε γυναικείες μονές ή το αντίθετο, αλλά και την συμβίωση σε μια μονή ατόμων του αντιθέτου φύλου. Το φαινόμενο αυτό δεν επεκτάθηκε αλλά παρέμεινε περιορισμένο με μηδενική ουσιαστικά ισχύ. Οι λόγοι μάλιστα που οδηγούσαν σε κάτι τέτοιο ήταν κυρίως πρακτικής φύσης αλλά στην περίοδο της τουρκοκρατίας δεν έλειψαν και οι λόγοι ασφαλείας. Μια μοναχή όπως είναι φυσικό δεν μπορούσε να συντηρεί την μονή που μόναζε μόνη της, αλλά και εξαιτίας, όπως είπαμε, των κινδύνων, ένεκα της τουρκοκρατίας, αναγκαζόταν είτε να προσέλθει σε άλλη γειτονική γυναικεία μονή είτε να προσέλθει σε κάποια ανδρική σε περίπτωση

¹⁴⁸ Γ. ΣΤΟΓΙΟΓΛΟΥ, *Ό.π.*, σελ.370. Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Μονή Αγίων...*, *Ό.π.*, σελ. 508-509. Ι. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ, «Ο κοινωνικοπολιτικός ρόλος του μοναχού κατά την Βυζαντινή περίοδο», *Βυζαντιναί Μελέται*, Δ' (1994) 247-254.

¹⁴⁹ Γ. ΣΤΟΓΙΟΓΛΟΥ, *Ό.π.*, σελ.370.

που κάποια γυναικεία δεν βρισκόταν κοντά στον τόπο της. Οι μοναχοί κατά οικονομία την αποδέχονταν, αφού εάν έπρατταν διαφορετικά υπήρχε ο κίνδυνος η μοναχή να αποσηματισθεί.

Όλα αυτά είχαν να κάνουν συνήθως με μοναχές μεγάλης ηλικίας. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που υπήρχε κάποια συγγενική σχέση της μοναχής που επέλεγε να κάνει κάτι τέτοιο με τον ηγούμενο ή κάποιο μοναχό της μονής στην οποία προσέφευγε. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο ηγούμενος ή ο μοναχός ήταν αναγκασμένος παραβαίνοντας τους εκκλησιαστικούς κανόνες να παρέχει στήριξη και ασφάλεια στην μοναχή που την ζητούσε.

Γυναικείος μοναχισμός

Οι γυναικείες μονές ήταν και είναι ο τόπος που κάθε γυναίκα μπορεί να προσέλθει για να διάγει ασκητικό βίο, αντίστοιχο με αυτό των μοναχών¹⁵⁰.

Ο αριθμός όμως των γυναικείων μονών στην Πελοπόννησο είναι ελάχιστος έναντι των αντρικών. Συγκεκριμένα με ένα βασιλικό διάταγμα του 1834 περιορίστηκε ο αριθμός των γυναικείων μονών και πολλές σταμάτησαν να λειτουργούν ενώ μόνο τέσσερις έμειναν σε λειτουργία.

Οι μοναχές

Αντίθετα με τους άνδρες μοναχούς οι μοναχές είναι όλες μεταξύ τους ίσες. Αυτό συμβαίνει για τον λόγο ότι δεν μπορούν να ασκήσουν ιερατικά ή λειτουργικά καθήκοντα¹⁵¹, αφού δεν μπορούν να λάβουν κανέναν βαθμό ιεροσύνης. Έτσι δεν υπάγονται σε κατηγορίες, αλλά βρίσκονται όλες στην ίδια θέση. Η ηγουμένη βέβαια είναι πάντοτε ανώτερη όλων και έχει τα ίδια καθήκοντα, όπως και τις υποχρεώσεις του ηγουμένου μια ανδρικής μονής. Σαφώς οι γηραιότερες απολάμβαναν του σεβασμού και της υπακοής των νεωτέρων, όπως συμβαίνει και στον ανδρικό μοναχισμό.

Ως προς την κουρά των μοναζουσών, η μόνη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι την τέλεση της κουράς τελεί ο επιχώριος επίσκοπος στην δικαιοδοσία του οποίου

¹⁵⁰ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 146. Κ. ΠΑΛΛΗΣ, *Εγχειρίδιον...*, *Ο.π.*, σελ. 172-173, 178.

¹⁵¹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', σελ. 146.

ανήκει η μονή, ενώ στις ανδρικές μονές την κουρά μπορεί να τελέσει και ο ηγούμενος ή κάποιος από τους ιερομόναχους της μονής. Το τυπικό των ακολουθιών παραμένει το ίδιο και στις δύο περιπτώσεις¹⁵².

Όπως και στις ανδρικές μονές έτσι και στις γυναικείες μονές υπάρχει η τάξη των δοκίμων. Μια γυναίκα που θέλει να περάσει τον υπόλοιπο βίο της μέσα στο μοναστήρι πρέπει να αποδείξει με την καθημερινή της υπομονή, άσκηση, υπακοή, εγκράτεια και θέληση ότι αξίζει και είναι κατάλληλη να λάβει την μοναχική κουρά και να δώσει τους μοναχικούς όρκους ενώπιον του επισκόπου και της μοναστικής αδελφότητας. Οι κανόνες άλλωστε, εκκλησιαστικοί και μοναστηριακοί, είναι ίδιοι τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, ενώ για την αποδοχή μια δόκιμης στο μοναστήρι ισχύουν πάντοτε οι ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες των αντρών¹⁵³.

Ήδη προαναφέρθηκε ότι, οι μοναχές δεν μπορούν να λάβουν κανέναν βαθμό ιεροσύνης. Μπορούσαν μόνο να τελέσουν κάποιες ακολουθίες στις οποίες η παρουσία ιερέα δεν είναι πάντοτε απαραίτητη. Για τον λόγο αυτό επιτρεπόταν και επιτρέπεται έως τις μέρες μας η είσοδος ιερέα στην μονή για την τέλεση των μυστηρίων. Ο ιερέας σε πολλές περιπτώσεις μπορούσε να είναι και εξομολόγος, ώστε να τελεί το μυστήριο της εξομολόγησης στην αδελφότητα της μονής αλλά και στους πιστούς που κατέφθαναν σε αυτήν. Σαφώς η παραμονή του στην μονή ή και η διαμονή του σε αυτήν δεν ήταν εφικτή και απαγορευόταν. Έγγραφες, όμως, μαρτυρίες αποδεικνύουν ότι ορισμένες φορές ο ιερέας συνυπολογιζόταν στο ανθρώπινο δυναμικό της μονής¹⁵⁴. Συνεπώς ο ιερέας διέμενε στην μονή μόνο για την τέλεση των μυστηρίων και μετά το πέρας αυτών αποχωρούσε. Ο 47^{ος} κανόνας¹⁵⁵ άλλωστε της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι κανένας άνδρας δεν επιτρέπεται να διαμένει ή να κοιμάται εντός γυναικείας ιεράς μονής αλλά και να έρχεται σε επαφή με την μοναχή αλλά και το αντίθετο όσον αφορά τις ανδρικές μονές.

¹⁵² Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 173.

¹⁵³ Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, «Περί κανονικού τρόπου τελέσεως μοναχικής κουράς επί γυναικών. Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι ισχύν αυτού», *Νέα Σιών* 52 (1957) 165-174. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 10-12. Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Περί της αναγκαστικής ...*, *Ο.π.*, σελ. 322-328.

¹⁵⁴ Γ.Α.Κ., *Μοναστηριακά*, Φ. 257.

¹⁵⁵ Μήτε ἐν ἀνδρῶφ μοναστηρίῳ γυνή, μήτε ἐν γυναικείῳ ἀνὴρ καθευδέτω· παντὸς γὰρ προσκόμματος, καὶ σκανδάλου ἔξω δεῖ εἶναι τοὺς πιστοὺς, καὶ πρὸς τὸ εὖσχημον, καὶ εὐπρόσδεκτον τῷ Κυρίῳ τὸν ἑαυτῶν εὐθετίζειν βίον. Εἰ δέ τις τοῦτο πράξει, εἴτε κληρικὸς εἴη, εἴτε λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Κανὼν ΜΖ'

Για τους παραπάνω λόγους δεν αναφέρεται επίσης η ύπαρξη υπηρετικού προσωπικού στην μονή. Ίσως αυτό να μην ήταν και αναγκαίο εφόσον οι περιουσίες των γυναικείων ιερών μονών ήταν σαφώς μικρότερες από εκείνες των ανδρικών, παρόλα αυτά όμως ακόμη και η μικρή τους περιουσία δεν απαγόρευε την ύπαρξη μόνιμων εργατών¹⁵⁶. Είναι εύλογο άλλωστε ότι κάποιες εργασίες δεν ήταν δυνατόν να γίνουν από τις μοναχές καθώς απαιτούσαν μεγαλύτερη δύναμη και περισσότερα εργατικά χέρια. Όταν όμως το απαιτούσαν οι συνθήκες και ήταν αναγκαία η επιλογή των εργατών, τότε εκείνοι έρχονταν σε επαφή μόνο με την ηγουμένη.

Όλα τα παραπάνω δεν αποκλείουν βέβαια την είσοδο ανδρών στις γυναικείες μονές σε εξαιρετικές περιπτώσεις¹⁵⁷ όπως για παράδειγμα στην γιορτή της μονής, σε περιπτώσεις ασθενείας κάποια μοναχής όπου επιτρεπόταν ο θεράπων ιατρός να εισέλθει στην μονή ή ακόμη και στις περιπτώσεις που συγγενείς επισκέπτονταν την μονή για να δουν συγγενικό τους πρόσωπο που μόναζε στην μονή. Όσον αφορά την τελευταία περίπτωση ο 20^{ος} κανόνας της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει σε ένα σημείο του ότι η συνάντηση με τους συγγενείς μπορεί να γίνεται μόνο με την παρουσία της ηγουμένης¹⁵⁸.

Τέλος οι γυναίκες μπορούν, επίσης, να επισκέπτονται την μονή για απλό προσκύνημα ή για τον εκκλησιασμό τους. Πολλές είναι οι περιπτώσεις όπου οι θαυματουργές εικόνες που φυλάσσονται στις μονές επιτελούν θαύματα και για τον λόγο αυτό προσφέρονται τάματα προς αυτές¹⁵⁹.

Οι ονομασίες μοναχών και μοναζουσών

¹⁵⁶ ΣΠ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 236. Βλ. Παράρ. 1, τ. II, σελ. 7.

¹⁵⁷ Κ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 194-195.

¹⁵⁸ Από τοῦ παρόντος ὀρίζομεν, μὴ γίνεσθαι διπλοῦν μοναστήριον, ὅτι σκάνδαλον καὶ πρόσκομμα τοῖς πολλοῖς γίνεται τοῦτο. Εἰ δέ τινες μετὰ συγγενῶν προαιροῦνται ἀποτάξασθαι, καὶ τῷ μονήρει βίῳ κατακολουθεῖν, τοὺς μὲν ἄνδρας δεῖ ἀπιέναι εἰς ἀνδρῶν μοναστήριον, τὰς δὲ γυναῖκας εἰσιέναι ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ· ἐπὶ τούτῳ γὰρ εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. Τὰ δὲ ὄντα ἕως τοῦ νῦν διπλᾶ κρατεῖτωσαν, κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ, οὕτω διατυπούσθωσαν· Μὴ διαιτάσθωσαν δὲ ἐν ἐνὶ μοναστηρίῳ μοναχοί, καὶ μονάστρια· μοιχεία γὰρ μεσολαβεῖ τὴν συνδιαίτησιν. Μὴ ἐχέτω μοναχὸς παρρησίαν πρὸς μονάστριαν, ἢ μονάστρια πρὸς μοναχόν, ἰδίᾳ προσομιλεῖν· μηδὲ κοιταζέσθω μοναχὸς ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ· μηδὲ συνεσθιέτω μονάστρια κατὰ μόνας. Καὶ ὅτε τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου παρὰ τοῦ ἀνδρῶν μέρους πρὸς τὰς κανονικὰς ἀποκομίζονται, ἔξωθεν τῆς πύλης ταῦτα λαμβανέτω ἡ ἡγουμένη τοῦ γυναικείου μοναστηρίου, μετὰ γραφῆς τινος μοναστρίας. Εἰ δὲ συμβῇ, συγγενὴ τινὰ ἐθέλειν θεάσασθαι μοναχόν, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς ἡγουμένης, ταύτῃ προσομιλεῖτω διὰ μικρῶν καὶ βραχέων λόγων, καὶ συντόμως ἐξ αὐτῆς ὑπαναχωρεῖτω. Κανὼν Κ' Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου

¹⁵⁹ S. RUNCIMAN, *Ο.π.*, τ. Α', Β', σελ. 151, 662.

Σημαντικό είναι, όπως θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς έπειτα από μελέτη εγγράφων και πηγών, ότι ο εντοπισμός των ονομάτων που χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί και οι μοναχές στα χρόνια της τουρκοκρατίας, της Επανάστασης και μέχρι τον 19^ο αιώνα είναι δύσκολο να προσδιοριστούν κυρίως έλλειψης σημαντικών εγγράφων, έλλειψης καταγραφών, προχειρότητας και ορθογραφικών λαθών. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όμως που από την μελέτη των ονομάτων αυτών ίσως ανακαλύψουμε τυχόν διαβίωση σε μονές ατόμων συγγενικού κύκλου.

Μοναχικά ονόματα

Κυρίως στις ανδρικές μονές η μοναχική πορεία ενός μοναχού ξεκινούσε από το στάδιο του δοκίμου. Όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, όσοι επέλεγαν να εγκαταβιώσουν σε μονή έπρεπε να περάσουν εύλογο χρονικό διάστημα ως δόκιμοι και έπειτα ο ηγούμενος με τους γέροντες της μονής να αποφασίσουν εάν θα έπρεπε λόγω ηθικής προκοπής να γίνει η κουρά. Της κουράς σε πολλές περιπτώσεις προηγούνταν η ρασοευχή, στην οποία ο υποψήφιος μοναχός μπορούσε να αλλάξει και όνομα. Αλλαγή του ονόματος γίνεται ως αρχή μιας νέας ζωής, μια ζωής που μόνο στόχο έχει την πνευματική ωρίμανση και τελείωση¹⁶⁰. Το όνομα όμως αποτελεί έναν ακόμη βοηθό στην τελείωση αυτή αφού ο μοναχός καλείται ουσιαστικά να μιμηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο τον βίο του Αγίου του οποίου το όνομα φέρει. Αλλαγή του ονόματος γινόταν και γίνεται έως τις μέρες μας κατά την τέλεση της μοναχικής κουράς¹⁶¹. Με την μοναχική κουρά αυτό ουσιαστικά συντελείται η γέννηση ή, η αναγέννηση του μοναχού. Ο μοναχός έτσι εισέρχεται στο μοναχικό πλέον τάγμα με την ακολουθία που τελεί είτε ο ηγούμενος είτε ένας από τους ιερομόναχους της μονής ή και ο επιχώριος επίσκοπος. Ο ηγούμενος θα αποτελέσει και τον ανάδοχο του νέου μοναχού στην μοναχική αδελφότητα¹⁶², ο οποίος πλέον θεωρείται και επίσημα μέλος της μοναστηριακής κοινότητας έχοντας τα ίδια δικαιώματα, τις ίδιες υποχρεώσεις και τις ίδιες αρμοδιότητες με κάθε άλλο μοναχό της μονής¹⁶³.

Η επιλογή του ονόματος δεν ακολουθεί κάποιους εκκλησιαστικούς κανόνες, ούτε βασίζεται σε κάποιο τυπικό. Συνήθως παράγοντες της καθημερινότητας οδηγούν

¹⁶⁰ Κ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, *Η μοναχική υπακοή εν τη αρχαία Εκκλησία*, Αθήνα 1956, σελ. 73.

¹⁶¹ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ.10-12. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 73-74, Δ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 1382, Ν. ΜΙΛΑΣ, Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 944.

¹⁶² Δ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 1382, Ν. ΜΙΛΑΣ, Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 944.

¹⁶³ Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 69-70. Ι. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ, *Η καθημερινή ζωή στο Άγιο Όρος*, Αθήνα 1995, σελ. 240-252

στην επιλογή συγκεκριμένου ονόματος πράγμα που υποδηλώνει ότι η επιλογή δεν είναι ποτέ τυχαία ή αυθαίρετη. Κύριο λόγο στην επιλογή έχουν ο ηγούμενος της μονής ή ο γέροντας και πνευματικός του νέου μοναχού χωρίς αυτό να αποκλείει και την προσωπική επιλογή του μοναχού που πρόκειται να λάβει το όνομα. Μπορεί να λάβει το όνομα κάποιου ασκητή, Οσίου ή Αγίου της Εκκλησίας του οποίου την ζωή και πορεία καλείται να μιμηθεί και να έχει ως οδοδείκτη. Δεν είναι όμως λίγες οι περιπτώσεις που λαμβάνει κοινό όνομα με τον γέροντα ή το πνευματικό του¹⁶⁴. Σημαντικό είναι επίσης να προσθέσουμε ότι σε πάρα πολλές περιπτώσεις το όνομα που επιλέγεται ξεκινά με τα ίδια γράμματα του λαϊκού ονόματος. Κάτι τέτοιο τις μέρες μας ισχύει όλο και περισσότερο.

Ακόμα σε μονές με μικρό αριθμό μοναχών η συνωνυμία των μοναχών αποφευγόταν, κάτι που σε μεγάλες μονές δεν ήταν απαραίτητο.

Οι μοναχοί ή οι μοναχές καλούνταν να λάβουν το όνομα ενός Αγίου, Οσίου, Ασκητή αλλά δεν ήταν ούτε είναι λίγες οι περιπτώσεις που επιλέγονται ονόματα ατόμων της Παλαιάς Διαθήκης όπως Ησαΐας, Ιερεμίας, Δανιήλ, αλλά και της Καινής Διαθήκης όπως Ματθαίος, Λουκάς, Ιάκωβος. Περισσότερες είναι οι περιπτώσεις όπου επιλέγονται ονόματα που δείχνουν κάποιο προσόν που είχε ή καλείται να αποκτήσει ο μοναχός ή η μοναχή, αλλά δεν λείπουν και οι περιπτώσεις που το όνομα αποτελείται από τον όρο «Θεός» ως πρώτο ή δεύτερο συνθετικό όπως για παράδειγμα Θεόφιλος, Θεοδόσιος, Θεοφάνης, Φιλόθεος, Χριστόδουλος κ.α¹⁶⁵. Η προτίμηση όμως των ονομάτων που αφορούσαν Αγίους, Οσίους και ασκητές ήταν συνηθέστερη και μεγαλύτερη.

Σχετικά ίδια ήταν και η επιλογή ονομάτων από τις μοναχές όταν έφθανε η στιγμή της κουράς. Όπως οι μοναχοί έτσι και οι μοναχές συχνά επέλεγαν ονόματα Αγίων, Οσίων αλλά και ασκητών χωρίς να αποκλείονται τα ονόματα που περιέχουν τον όρο «Θεός» ως πρώτο ή δεύτερο συνθετικό, κάτι που με τις μοναχές ήταν πιο διαδεδομένο σε σχέση με τους μοναχούς¹⁶⁶, όπως Θεοδοσία, Θεοκτίστη, Θεονύμφη, Θεοδώρα, Φιλοθέη, Χριστοδούλη, Χριστονύμφη κ.α. Υπήρξαν και περιπτώσεις όμως που ως μοναχικά ονόματα χρησιμοποιήθηκαν και λαϊκά ονόματα. Ονόματα που

¹⁶⁴ Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 56. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 12.

¹⁶⁵ Κ. ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΚΗΣ, *Τα κυριότερα ονόματα των Ελλήνων και των Ελληνίδων. Με σύντομον ιστορίαν των και την ετυμολογικήν και συμβολικήν σημασίαν των*, Αθήνα 1951, σελ. 100.

¹⁶⁶ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, *Ο.π.*, σελ. 352-353.

αναφέρονται στην Παλαιά ή την Καινή Διαθήκη χρησιμοποιούνται επίσης από τις μοναχές, όπως από τους μοναχούς¹⁶⁷.

Λαϊκά και βαπτιστικά ονόματα

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω όσοι επέλεγαν να εγκαταβιώσουν σε μια μονή περνούσαν πρώτα από το στάδιο της δοκιμασίας. Κατά την διάρκεια της δοκιμασίας ο δόκιμος ή η δόκιμη δεν άλλαζαν όνομα μέχρι την ημέρα της κουράς τους αλλά διατηρούσαν το λαϊκό ή αλλιώς βαπτιστικό τους όνομα.

Τα βαπτιστικά ονόματα συνήθως συνδέονταν με δοξασίες και έθιμα¹⁶⁸ αλλά θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι υπόκεινται και σε κοινωνικά ή και ψυχολογικά ενδιαφέροντα. Η δημιουργία των ονομάτων καθοριζόταν από τον τόπο, την ιστορία και την νοοτροπία της περιοχής και της εποχής.

Συγκεκριμένα για τους άνδρες διαπιστώνεται ότι τα βαπτιστικά τους ονόματα προέρχονται από Αγίους, Οσίους και γενικότερα άτομα που βρίσκονται στον χώρο της Εκκλησίας¹⁶⁹. Κάτι τέτοιο φανερώνει σαφώς την πίστη του λαού και την τιμή προς τους Αγίους και όλη την Εκκλησία γενικότερα. Ίσως φανερώνει και μια κρυφή προσμονή ότι ο Άγιος του οποίου το όνομα δόθηκε σε κάποιο παιδί θα το προστατεύει πάντοτε στην υπόλοιπη ζωή του. Επίσης η μέρα που γεννήθηκε το παιδί εάν συνέπεσε με εορτή μεγάλου Αγίου μπορεί να θεωρηθεί ως λόγος απόδοσης του συγκεκριμένου ονόματος. Σημαντικό, τέλος, ρόλο στην επιλογή του ονόματος ήταν η τιμή προς τους προγόνους, κεκοιμημένους ή όχι, για αυτό και συναντάμε περιπτώσεις, όπου τα παιδιά λάμβαναν τα ονόματα από τον παππού ή την γιαγιά τους¹⁷⁰.

Πολλά βαπτιστικά ονόματα έχουν την προέλευσή τους ακόμη και στο βυζάντιο, σε διάφορες γιορτές, ενώ κατά την περίοδο του Διαφωτισμού παρατηρείται μια στροφή προς τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, ο οποίος θα δώσει με την σειρά του αρχαιοελληνικά ονόματα στα παιδιά, πολλές φορές μάλιστα μη χριστιανικά. Η χρήση αυτών των αρχαιοελληνικών ονομάτων γινόταν κυρίως από κατοίκους αστικών

¹⁶⁷ Κ. ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΚΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 100. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, *Γλωσσολογικά Έρευναι*, τ.2, Αθήνα 1934, ανατύπ. 1980, σελ. 120-123.

¹⁶⁸ Δ.Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, «Όνομα και ονοματοθεσία εις τας δοξασίας και συνήθειας του ελληνικού λαού», *Λαογραφία* 20 (1962) 446-542.

¹⁶⁹ Κ. ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΚΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 100.

¹⁷⁰ Δ.Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 451.

περιοχών επηρεασμένων από την Διαφωτισμό και όχι από κατοίκους της υπαίθρου που πολλές φορές δεν είχαν ούτε την στοιχειώδη μόρφωση¹⁷¹.

Όσον αφορά τα βαπτιστικά ονόματα των γυναικών που εισέρχονταν σε κάποια μονή για να περάσουν το στάδιο της δοκιμασίας και μετά να γίνουν μοναχές δεν υπάρχουν αναφορές στο ίδιο ποσοστό με εκείνο των ανδρών. Συναντάμε πολύ λίγα ονόματα¹⁷², κυρίως προερχόμενα από Αγίους, Αγίες, Οσίους, Οσίες και ασκητές της Εκκλησίας, από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Τα επίθετα και οι τύποι τους

Οι δόκιμοι μοναχοί, αλλά και οι μοναχοί μετά την κουρά τους μπορεί από εκκλησιαστικής απόψεως να θεωρούνταν «νεκροί» για τον έξω κόσμο εφόσον πλέον υπάγονταν στην μονή και στο αγγελικό τάγμα, παρόλα αυτά ως προς το κράτος δεν παύουν στιγμή να αποτελούν πρόσωπα με υποχρεώσεις, δικαιώματα αλλά και καθήκοντα. Μπορεί το βαπτιστικό όνομα να άλλαζε τουλάχιστον για το μοναστήρι, αφού ακόμη και στις μέρες η αλλαγή του βαπτιστικού ονόματος από τα επίσημα αρχεία του κράτους αποτελεί μια δύσκολη διαδικασία, ωστόσο το επίθετο ή αλλιώς επώνυμο παρέμενε και παραμένει ακόμη το ίδιο εξαιτίας της ανάγκης διάκρισης των ατόμων μεταξύ τους μέσα στην καθημερινή ζωή, αλλά και την μετέπειτα κατοχύρωση των δικαιωμάτων που τους αντιστοιχούν σε κληρονομικά και περιουσιακά στοιχεία¹⁷³.

Θα υπάρξουν έτσι επώνυμα που θα αντιστοιχούν και θα ομοιάζουν κατά πολύ στο μικρό όνομα του πατέρα ή της μητέρας της οικογένειας, στην εργασία και την επαγγελματική σταδιοδρομία, στις πληθυσμιακές μετακινήσεις, στις μεταναστεύσεις αλλά και στις νοοτροπίες των ντόπιων πληθυσμών¹⁷⁴. Άλλα από αυτά θα παραμείνουν στον χρόνο ισχυρά και παγιωμένα ενώ άλλα θα χαθούν¹⁷⁵.

Έτσι θα δημιουργηθούν τα πατρωνυμικά επώνυμα δηλαδή τα επώνυμα που προέρχονται από το όνομα του πατέρα, τα μητρωνυμικά δηλαδή εκείνα που

¹⁷¹ Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ, *Νεοελληνική εκπαίδευση, (ιστορικών σχεδίασμα)*, Αθήνα 1966, σελ. 53-55. Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, τ. Ε', σελ. 939.

¹⁷² ΣΤ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, «Μνημεία του Λόγου», *Ελληνική Λαογραφία*, Μέρος Α', Αθήνα 1965, σελ. 353- 360.

¹⁷³ Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ, «Βυζαντινά ονόματα και επώνυμα», *Πελοποννησιακά* 3 (1959) 204-206.

¹⁷⁴ ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, *Ο.π.*, σελ. 216.

¹⁷⁵ ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, *Ιστορικά απεικάσματα*, Αθήνα 1995, σελ. 155.

προέρχονται από το όνομα της μητέρας, κυρίως σε οικογένειες που για κάποια αιτία ο πατέρας χάθηκε νωρίς ή βρίσκεται για μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλο τόπο για να εργασθεί ή και που η γυναίκα λόγω του ισχυρού της χαρακτήρα επισκιάζει την παρουσία του συζύγου της¹⁷⁶.

Θα συναντήσουμε επίσης τα πατριδωνυμικά επώνυμα ή αλλιώς εθνικά επώνυμα, δηλαδή τα επώνυμα εκείνα που άγουν την προέλευσή τους από τοπωνύμια, την πατρίδα του ατόμου, ακόμη και τον τόπο που μπορεί να έζησε και να εργάστηκε για λίγο ή τον τόπο που μετοίκησε¹⁷⁷, τα επαγγελματικά επώνυμα, που δηλώνουν το επάγγελμα ή το αξίωμα που πολλές φορές μας παρουσιάζουν τις ασχολίες της καθημερινής ζωής μιας κοινωνίας, τα επώνυμα που προέρχονται από παρωνύμια, από ψευδώνυμα και τα ξενικά που προέρχονται από βυζαντινούς, ιταλικούς και τουρκικούς όρους¹⁷⁸.

Τα επίθετα των μοναχών και των μοναζουσών

Μελετώντας έγγραφα ανακαλύπτει κανείς ότι σχεδόν για κάθε μοναχό ή μοναχή αναγράφεται πάντοτε το επώνυμό του. Κάτι τέτοιο μας δίνει την ευκαιρία να διαπιστώσουμε τον τόπο καταγωγής του, την οικογενειακή του κατάσταση ή ακόμη και το επάγγελμα που ασκούσε πριν γίνει μοναχός. Σαφώς πολλές φορές τέτοια έγγραφα παρουσιάζουν ασάφειες και ασυνέπειες¹⁷⁹ τουλάχιστον στα πρώτα στάδια καταγραφής τους ενώ όσο περνούν τα έτη οι ασάφειες αυτές εξαλείφονται και η σύνταξη των εγγράφων γίνεται πιο οργανωμένα. Οι μοναχοί και οι μοναχές διαπιστώνεται ότι είχαν επώνυμα κυρίως πατρωνυμικά και λιγότερο μητρωνυμικά, επαγγελματικά και πατριδωνυμικά ενώ λόγω ελλιπούς μόρφωσης των μοναχών συχνά τα επώνυμα καταγράφονται λάθος στα μοναστηριακά έγγραφα. Η χρήση μητρωνυμικών επωνύμων τουλάχιστον σε περιπτώσεις μοναχών ή μοναζουσών είναι μικρή και δεν συνηθιζόταν¹⁸⁰.

¹⁷⁶ ΣΠ. ΛΑΜΠΙΡΟΣ, «Μητρωνυμικά οικογενειακά ονόματα», Νέος Ελληνομνημόν, 2, (1905) 286-288.

¹⁷⁷ Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ, *Γλωσσολογικά. Οικογενειακά ονόματα εξ Εθνικών*, Αθήναι 1954, σελ. 118-120.

¹⁷⁸ Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, «Συμβολή στη μελέτη του νεοελληνικού επωνύμου», *Ελληνικά* 28 (1975) 394.

¹⁷⁹ Ε. ΠΡΟΝΤΖΑΣ, «Συστήματα αξιών στον ορθόδοξο μοναχισμό: Το καθημερινό και το αργοσάλευτο στη νεώτερη περίοδο της Μονής Ξενιάς», *Αχαιοφθιωτικά Β' . Πρακτικά του Β' συνεδρίου αλμυριώτικων σπουδών*, α' (1997) σελ. 177.

¹⁸⁰ Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ, *Τα οικογενειακά μας ονόματα*, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 18-19.

Για να χαρακτηριστεί, λοιπόν, ένα άτομο ο πιο άμεσος τρόπος είναι το πατρωνυμικό επώνυμό του το οποίο μάλιστα φανερώνει και μεγάλο πλήθος¹⁸¹ ενώ την ίδια στιγμή τα εθνικά και πατριδωνυμικά, εάν και ανακαλύπτονται σε ελάχιστες περιπτώσεις, φανερώνουν, εκτός από την καταγωγή, το τόπο που μπορεί να έζησε για λίγο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα κάποιος με σκοπό να εργαστεί, αλλά ίσως και τον τόπο που ταξίδεψε. Δεν πρέπει να ξεχνάμε και την μεγάλη χρήση παρωνυμίων ως επωνύμων.

Τέλος, τα επαγγελματικά ονόματα, τουλάχιστον όσον αφορά τους μοναχούς ή της μοναχές, δεν είναι τόσα πολλά. Μπορεί επίσης να συναντήσει περιπτώσεις επωνύμων όπου το πρώτο συνθετικό προσδιορίζει το δεύτερο¹⁸².

Καταλήγοντας λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι τα επώνυμα που χρησιμοποιούνταν κατά κύριο λόγο από τους μοναχούς ή τις μοναχές, στα χρόνια της Επανάστασης αλλά και στα χρόνια που ακολούθησαν, προκύπτουν από τα βαπτιστικά ονόματα του πατέρα της οικογένειας, αλλά και από τα παρωνύμια ή τα παρατσούκλια. Οι υπόλοιπες κατηγορίες έχουν ελάχιστο ποσοστό στην αναλογία. Είναι αξιοσημείωτο δε ότι οι μοναχές χρησιμοποιούν σε μεγάλο ποσοστό μητρωνυμικά επώνυμα, πιθανώς για τους λόγους που προαναφέραμε¹⁸³.

Συνδυάζοντας στοιχεία μπορεί κανείς να ανακαλύψει τυχόν συγγενικές σχέσεις μοναχών ή μοναζουσών μέσα στην ίδια μονή ή και σε γειτονικές μονές. Αυτό υποδηλώνει είτε την παρότρυνση των υπολοίπων από τους ήδη μονάζοντες να ακολουθήσουν και εκείνοι την μοναχική ζωή, είτε ότι οι δυσκολίες της υποδουλωμένης Ελλάδας οδήγησαν, πολλές φορές, παραπάνω από ένα μέλος της οικογένειας να ακολουθήσει τον μοναχικό βίο.

Συμπερασματικά, όσον αφορά την γενικότερη ονοματοδοσία των μοναχών και των μοναζουσών, διαπιστώνουμε ότι οι μοναχοί λάμβαναν νέο όνομα με την κουρά ξεκινώντας έτσι μια νέα ζωή και ένα συνεχή αγώνα προς την τελείωση. Ο διαφωτισμός που έφθασε στην Ελλάδα δεν επηρέασε καθόλου τους αγροτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι συνέχισαν να βαπτίζουν τα παιδιά τους με ονόματα Αγίων της

¹⁸¹ Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 11.

¹⁸² Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ, «*Βυζαντινά...*», *Ο.π.*, 204-205.

¹⁸³ ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, *Ο.π.*, σελ. 216.

Εκκλησίας, αντίθετα με τους κατοίκους των πόλεων που έδιναν και αρχαιοελληνικά ονόματα στα παιδιά τους.

Στα επώνυμα κατά κύριο λόγο υπερτερούν τα πατρωνυμικά και τα παρωνύμια ενώ εξέχουσα θέση έχουν και τα μητρωνυμικά ιδίως στις μοναχές. Από την μελέτη των επωνύμων προκύπτει ο άμεσος ή έμμεσος επηρεασμός από το οικογενειακό περιβάλλον.

Κεφάλαιο 3: Ο θρησκευτικότητα στην Ηλεία

Όπως διαπιστώθηκε στις ανωτέρω παραγράφους ο χριστιανισμός στην Πελοπόννησο διαδόθηκε και επικράτησε από τα Αποστολικά κιόλας χρόνια και κατάφερε να εδραιωθεί και να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη σημαντικών εκκλησιαστικών κέντρων, επισκοπών και ιερών μονών, που στο πέρασμα των αιώνων επιτελούσαν εξαιρετικό θρησκευτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό έργο. Ιδιαίτερα οι μονές έγιναν κέντρα θρησκευτικής και πολιτισμικής αναγέννησης στα δύσκολα χρόνια που πέρασε ο τόπος μας κάτω από τον οθωμανικό ζυγό, αλλά και σε όποιες άλλες δυσκολίες που ήλθαν.

Οι δυσκολίες δεν έπαψαν ποτέ να υφίστανται, εφόσον η ανάπτυξη του χριστιανισμού εκδηλώθηκε σε περιοχές με έντονο θρησκευτικό παρελθόν συνδεδεμένο άρρηκτα με την αρχαία ελληνική πολυθεϊστική πραγματικότητα. Κάθε περιοχή, η Κόρινθος, η Πάτρα, το Άργος και τέλος, ο Πύργος με την Αρχαία Ολυμπία πορεύτηκαν στους αιώνες συνδεδεμένοι πλήρως με την αρχαία ελληνική θρησκεία.

3.1 Πρώιμη θρησκευτικότητα

Η Ηλεία θα χαρακτηριστεί από τον περιηγητή Παυσανία ως γη αγαθή¹⁸⁴ και τούτο μπορεί κάλλιστα να δικαιολογηθεί από μια περιοχή που στο μεγαλύτερο μέρος της είναι πεδινή, χωρίς ταυτόχρονα να λείπουν και τα βουνά από την μία πλευρά της ή οι παραλίες από την άλλη.

¹⁸⁴N. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ, Παυσανίου Έλλάδος Περιήγησις, 3: *Μεσσηνιακά-Ήλιακά*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2009.

Η Ηλεία είναι μια περιοχή με έντονα προϊστορικά στοιχεία και πάμπολλες αναφορές σχετικά με την προέλευση των κατοίκων της, ήδη από την μυκηναϊκή εποχή, την εποχή του τρωικού πολέμου και τέλος την κάθοδο των Δωριέων αργότερα¹⁸⁵. Η ονομασία «Ηλεία» θα συνδεθεί με τον βασιλιά Ηλείο, γιό της Ευρυκύδας και του Ποσειδώνα και στο εξής οι κάτοικοι της περιοχής θα ονομάζονται Ηλείοι. Η περιοχή κατοικούνταν ήδη από την Πρωτοελλαδική εποχή, όπως μαρτυρούν οι αρχαιολογικές μελέτες. Ιδιαίτερα η τότε πρωτεύουσα Ήλις,¹⁸⁶ η γνωστή στις μέρες μας ως Αρχαία Ήλιδα, ήταν, ίσως, η μοναδική πόλη στην περιοχή που γνώρισε ανάπτυξη, κυρίως χάρη στους Ολυμπιακούς Αγώνες που διοργάνωνε.

Όση ανάπτυξη και εάν είχε, όμως, η πόλη της Ήλιδας η φήμη της δεν θα διαδοθεί όσο της Αρχαίας Ολυμπίας. Η πρωτεύουσα των Ηλείων δεν θα γνωρίζει την λάμψη και την δόξα που θα γνωρίσει το μέχρι πρότινος ιερό της Ολυμπίας. Η Ολυμπία, ο τόπος που τελούνταν οι Αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες,¹⁸⁷ την διοργάνωση των οποίων είχε αναλάβει η πρωτεύουσα Ήλιδα όπως αναφέραμε, δεν ήταν εξ' αρχής τόπος κατοίκησης. Είχε δημιουργηθεί ως ιερό, το πιο σπουδαίο ιερό των Ηλείων και ολόκληρου του ελλαδικού χώρου αργότερα. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν οι πιο σημαντικοί από όλους του αγώνες που λάμβαναν μέρος στην Ελλάδα και ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με την θρησκεία. Η παράδοση θέλει την προέλευσή τους στους Θεούς του Ολύμπου, ενώ δεν λείπουν και άλλες παραδόσεις που συνδέουν την καταγωγή των αγώνων με ήρωες, βασιλείς κ.α. Στο διάβα των αιώνων ακόμη και εάν αποκόπηκαν κάοτι από τον θρησκευτικό τους χαρακτήρα ποτέ δεν απώλεσαν την θρησκευτική τους προέλευση¹⁸⁸.

Η έντονη αυτή θρησκευτικότητα των Ηλείων έναντι των Ολυμπιακών Αγώνων αποδεικνύει το έντονο θρησκευτικό φρόνιμα που τους διακατείχε από την αρχή της

¹⁸⁵ Σχετικά με την προϊστορία των Ηλείων ενδεικτικά: Α. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ (επιμ.), *Αρχαιολογία Πελοπόννησος*, Μέλισσα, Αθήνα 2012, σελ. 362-367, Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - Λ. ΚΟΝΤΟΡΛΗ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Προϊστορική Αρχαιολογία Δυτικής Ελλάδας-Ιονίων νησιών*, Ιωάννινα 2003, σελ. 93-109, Α. ΒΕΡΤΣΕΤΗΣ, «Έπειοί, οί προϊστορικοί κάτοικοι τής Ήλιδος», σελ. 241-248. Πασσανίου, Έλλάδος Περιήγησις V, 1, 1 – V, 5, 4.

¹⁸⁶ Α. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥΣ, *Ο.π.*, σελ. 382-389. Α. ΜΠΟΥΤΣΙΚΑΣ, *Ή Αρχαία Ήλις*, Αθήνα 1975.

¹⁸⁷ Σχετικά με τους Ολυμπιακούς Αγώνες ενδεικτικά: Ο. ΒΙΚΑΤΟΣ, *Ολυμπία: Ο αρχαιολογικός χώρος και τα μνησεία*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2006. Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, *Ολυμπία*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, Ξ. ΑΡΑΠΟΓΙΑΝΝΗ, *Ολυμπία. Η κοιτίδα των Ολυμπιακών Αγώνων*, Μίλητος, Άλμιος/Αθήνα χ.χ., Π. ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ, *Ιερά και Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα: Ολυμπία-Δελφοί-Ισθμία-Νεμέα*- Αθήνα, Καπόν, Αθήνα 2004, σελ. 20-161. *Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα-Αρχαία Όλυμπία και Όλυμπιακοί Αγώνες*, Αθήνα 1982, του ιδίου, *Αρχαία Ήλις. Το λίκνο των Ολυμπιακών Αγώνων*, Δ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, «Η Ήλις και η Ολυμπία κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες (3ος-6ος αι. μ.Χ.)»,

¹⁸⁸ Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ (γεν. έποπτεία), *Όλυμπιακοί Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα-Αρχαία Όλυμπία και Όλυμπιακοί Αγώνες*, σελ. 36-37.

ιστορίας τους. Κυρίως στην θρησκευτική εξέλιξη της αρχαίας Ελλάδας η προσφορά της Ηλείας ήταν τεράστια. Ακόμη και πριν την δημιουργία της Αρχαίας Ολυμπίας πάμπολλα ιερά αποδεικνύουν την έντονη θρησκευτικότητα του πληθυσμού. Αξιοσημείωτο είναι δε ότι πέρα από τις τιμές που απέδιδαν στους αρχαίους θεούς στα ιερά και του βωμούς, την ίδια στιγμή τιμούσαν ιδιαίτερα και τους άγνωστους θεούς. Ανάλογος βωμός υπήρχε και στην αρχαία Ολυμπία¹⁸⁹, ίσως κάτι αντίστοιχο με τον βωμό που αντίκρισε ο Απόστολος Παύλος όταν έφτασε στην Αθήνα.

Οι Ηλείοι μέσα από την έντονη θρησκευτικότητα τους θα αποδεχθούν, έστω και με δυσκολία, τον χριστιανισμό. Η εμμονή τους στην θρησκεία των πατέρων τους θα σταθεί βέβαια εμπόδιο σε αυτό το μεταβατικό στάδιο αλλά θα αποτελέσει συνάμα την προετοιμασία τους για την τελική αποδοχή και λατρεία του Τριαδικού Θεού.

3.2 Χριστιανισμός στην Ηλεία

Παρόλο που σε γενικότερο πλαίσιο, είναι λιγοστές οι ιστορικές πηγές που αναφέρονται στην διάδοση του χριστιανισμού στην περιοχή της Ηλείας, είναι αρκετό να λάβει κανείς υπ' όψιν του τα πάμπολλα παλαιοχριστιανικά ευρήματα που έχουν έρθει στο φως από την αρχαιολογική έρευνα και μας αποκαλύπτουν ότι ο χριστιανισμός αναπτύχθηκε ήδη από τον 1^ο αιώνα αρχικά στις παραλιακές περιοχές, συνεχίζοντας αργότερα την ανάπτυξή του, αργά αλλά σταθερά, προς την ηπειρωτικές και ορεινές περιοχές¹⁹⁰.

Εάν λάβουμε, όμως, υπόψη την δράση των Αποστόλων Ανδρέου¹⁹¹ και Παύλου¹⁹², όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, στην δυτική και στην ανατολική Πελοπόννησο αντίστοιχα, τότε θα διαπιστώσουμε ότι δεν ήταν καθόλου δύσκολο στους μαθητές τους να διαδώσουν το μήνυμα του Ευαγγελίου και στις

¹⁸⁹ Πανσανίου, Έλλάδος Περιήγησις V, 14, 8.

¹⁹⁰ Α. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο Ασκητισμός στην Πελοπόννησο κατά τη Μέση Βυζαντινή περίοδο*, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, Αθήνα 1994, 12.

¹⁹¹ Για τον Απόστολο Ανδρέα βλ. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, *Ο Απόστολος Ανδρέας. Βίος, δράσεις και μαρτύριον αὐτοῦ ἐν Πάτραις*, Ὁ Σωτήρ, Αθήναι 2005, Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, «Ἀνδρέας. Ὁ Απόστολος (Κ. Διαθήκη)», *ΘΗΕ* 2 (1963) 660-663, Χ. ΚΡΙΚΩΝΗΣ, *Ἀπόστολος Ανδρέας ὁ Πρωτόκλητος*, [Σειρά Θεολογικῶν Μελετημάτων 3], University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009.

¹⁹² Για τον Απόστολο Παῦλο στην Κόρινθο καὶ στήν Πελοπόννησο βλ. Κ. ΜΠΕΛΕΖΟΣ-Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ-Χ. ΚΑΡΑΚΟΛΗΣ (ἐπιμ.), *Ἀπόστολος Παῦλος καὶ Κόρινθος. Πρακτικά Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου* (Κόρινθος, 23-25 Σεπτεμβρίου 2007), Α΄-Β΄, Ψυχογιός, Αθήνα 2009. Γ. ΓΑΛΙΤΗΣ, *Ὁ Απόστολος Παῦλος καὶ ἡ Κόρινθος*, (Ἀνάτυπον), Αθήναι 1965, Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Κορινθίας», *Πελοποννησιακά* 9 (1972) 45-63, ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ (Βαλληνδράς), Μητροπολίτης Πατρῶν, «Ὁ Απόστολος Παῦλος ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἰς Κόρινθον», *Χριστιανικὴ Πελοπόννησος*, 33/97-48/112.

υπόλοιπες περιοχές την Πελοποννήσου και δη της Ηλείας, που βρισκόταν δίπλα στην Πάτρα¹⁹³. Η σχετική, όμως, παράδοση περί διέλευσης του ίδιου του Αποστόλου Ανδρέου από την περιοχή της Ηλείας δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, καθώς κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από τις γραπτές πηγές της εποχής¹⁹⁴. Η ύπαρξη όμως ναού αφιερωμένου στον Απόστολο Ανδρέα στην περιοχή της Ηλείας, όπου φαίνεται να μετέβη, πριν την επιστροφή του στην Πάτρα, αποτελεί αξιοσημείωτο γεγονός.

Η διάδοση του Χριστιανισμού στην Ηλεία έγινε αργά αλλά σταθερά, λόγω των δυσκολιών που αναφέραμε και οι οποίες συνδέονταν άρρηκτα με την αρχαία ελληνική θρησκεία με την οποία οι Ηλείοι ήταν δεμένοι και από την οποία ήταν δύσκολο να αποκοπούν.

Σε μια περιοχή με έντονο θρησκευτικό παρελθόν οι κάτοικοι ήταν εξαιρετικά δύσκολο ξαφνικά να μεταστραφούν και να ακολουθήσουν μία νέα πραγματικότητα. Ας μην ξεχνάμε ότι δίπλα τους υπήρχαν δυο βασικά θεμέλια της αρχαίας θρησκείας. Τόσο η πρωτεύουσα Ήλιδα όσο και η Αρχαία Ολυμπία καθιστούσαν εξαιρετικά δύσκολο το έργο της διάδοσης του χριστιανισμού στην περιοχή. Ο Χριστιανισμός κατάφερε τελικά να δώσει τα πρώτα του σημάδια τον 3^ο αιώνα, όπως αποδεικνύεται από τις αρχαιολογικές μελέτες. Σε πολλές, μάλιστα, περιπτώσεις διαπιστώνεται ότι οι δύο θρησκείες συνυπήρχαν¹⁹⁵ για μεγάλα χρονικά διαστήματα στον ίδιο χώρο μέχρι τελικώς να υποχωρήσει η μία και να εδραιωθεί η άλλη.

Από τον 3^ο λοιπόν αιώνα προέρχονται οι πρώτες αρχαιολογικές μαρτυρίες ύπαρξης του χριστιανισμού στην Ηλεία, με σημαντικότερες αυτές των παλαιοχριστιανικών Βασιλικών που βρίσκονται στην Αρχαία Ήλιδα και την Αρχαία Ολυμπία¹⁹⁶. Ιδιαίτερα η Ήλιδα αποδεικνύεται ότι υπήρξε σημαντικός χριστιανικός οικισμός¹⁹⁷, τόσο από την Βασιλική, που ανακαλύφθηκε, όσο και από επιτάφιας στήλες και επιγραφές, που ήρθαν στο φως από τον 3^ο και 4^ο αιώνα¹⁹⁸. Από την άλλη

¹⁹³ ΑΝΤΩΝΙΟΣ (ΠΟΛΙΤΗΣ), Μητροπολίτης Ηλείας, «Ἡ Ἐπισκοπή Ἡλείας διά τῶν αἰώνων», *Θεολογία* 6 (1928) 161.

¹⁹⁴ ΓΕΡΜΑΝΟΣ (Παρασκευόπουλος), Μητροπολίτης Ηλείας, *Ἡ Μητρόπολις Ἡλείας στο Ἀνικανές του 2000*.

¹⁹⁵ Α. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 2-13.

¹⁹⁶ Σ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, «Αἱ παλαιοχριστιανικαὶ Βασιλικαὶ τῆς Ἑλλάδος», *Αρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα* (1929) 172-173. Α. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, «Θέματα τῆς Ἱστορικῆς Γεωγραφίας τοῦ Νομοῦ Ἡλείας κατὰ τὴν Παλαιοχριστιανικὴν περίοδον» στό: Α. RIZAKIS (εκδ.), *Αρχαία Ἀχαΐα καὶ Ἡλεία/Achaia und Elis in der Antike*, [ΕΙΕ-Μελετήματα 13], Αθήνα/Athen 1991, 283-291.

¹⁹⁷ Α. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, *ό.π.*, σελ. 287.

¹⁹⁸ Δ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἡ Ἥλις καὶ ἡ Ολυμπία κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες (3ος-

πλευρά, η Ολυμπία γνώρισε χριστιανική ανάπτυξη κυρίως από τον 5^ο αιώνα και έπειτα¹⁹⁹. Ακόμα και στην σύνοδο της Σαρδικής το 343 υπάρχει αναφορά για συμμετοχή του επισκόπου Ήλιδος²⁰⁰.

Περί τα τέλη του 4^{ου} αιώνα και τις αρχές του 5^{ου} θα συντελεστούν δύο σημαντικά γεγονότα, που έδωσαν δύναμη στον Χριστιανισμό να εδραιωθεί μόνιμα και δυναμικά στην περιοχή της Ηλείας. Από την μία η κατάργηση²⁰¹ των Ολυμπιακών Αγώνων από τον Μέγα Θεοδοσίο (379-395) το 393 και από την άλλη η κατάργηση όλων των αρχαίων ιερών με το αυτοκρατορικό διάταγμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Β' (408-450) το 435 έδωσαν στον χριστιανισμό την ικανότητα να προβληθεί και να παραμείνει πλέον μόνιμα στις ζωές των ανθρώπων.

Εκκλησιαστικώς τουλάχιστον η περιοχή της Ηλείας τα πρώτα χρόνια της υπαρξής της υπαγόταν στην επισκοπή Κορίνθου. Άλλωστε, τους τρεις πρώτους αιώνες, η επισκοπή Κορίνθου αποτελούσε σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο για ολόκληρο τον τότε γνωστό ελλαδικό χώρο, γεγονός που οδήγησε και στην ανάδειξή της σε Μητρόπολη από την Α' Οικουμενική Σύνοδο (325)²⁰². Με την αλλαγή των εκκλησιαστικών πραγμάτων ιδιαίτερα μετά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο (451) και την εισαγωγή του πατριαρχικού συστήματος διοίκησης η Κόρινθος έπαψε να αποτελεί μοναδικό εκκλησιαστικό κέντρο και η διοίκηση περιήλθε στην Μητρόπολη της Θεσσαλονίκης. Το Ανατολικό Ιλλυρικό καθ' όλο τον 5^ο αιώνα παρέμεινε αυτόνομο τόσο από την Ρώμη όσο και από την Κωνσταντινούπολη²⁰³. Από τον 5^ο έως και τον 8^ο αιώνα η διοίκηση του Ανατολικού Ιλλυρικού περιήλθε στον επίσκοπο Ρώμης ο οποίος, όμως, παρέμβαινε μόνο σε κρίσιμα ζητήματα, ενώ τα εσωτερικά ζητήματα επιλύονταν από την Μείζονα Σύνοδο, της οποίας προήδρευε ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

6ος αι. μ.Χ.)», *Ηλειακή Πρωτοχρονιά* 6 (2006) 164.

¹⁹⁹ Α. ΜΟΥΤΖΑΛΗ, «Η Ολυμπία κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο. Προβλήματα και προσεγγίσεις», 271-272.

²⁰⁰ Mansi 3, 38-39. Παύλου, Μητροπολίτου Σουηδίας, «Η σύνοδος της Σαρδικής (343 μ.Χ.)», *ΕΠΕΘΧ* 1 (1987) 187-209.

²⁰¹ Δ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Αρχίμ., «Η κατάργηση των Ολυμπιακών Αγώνων υπό του Μ. Θεοδοσίου (393 μ.Χ.)», *Ηλειακή Πρωτοχρονιά* 2004, 25-35, Ε. ΧΑΤΖΗΦΡΑΙΜΙΔΟΥ, *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.). Μαρτυρίες θύραθεν και εκκλησιαστικών συγγραφέων*.

²⁰² ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, «Ιστορική εξέλιξη της διοικητικής οργάνωσης της Έκκλησίας της Πελοποννήσου κατά την Βυζαντινή περίοδο», 15/79- 20/84.

²⁰³ ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, *Ο.π.*, 23/87-24/88.

Η Μητρόπολη Κορίνθου γνώρισε ακόμη μεγαλύτερο περιορισμό όταν την περίοδο της Στ' Οικουμενικής Συνόδου (680) ιδρύθηκε η Μητρόπολη των Αθηνών²⁰⁴. Στην Στ' Οικουμενική Σύνοδο, ο Αθηνών υπέγραψε ακόμη ως επίσκοπος, οπότε η ίδρυση της Μητροπόλεως Αθηνών χρονικά βρίσκεται μετά τη Στ' Οικουμενική Σύνοδο.

Το Ανατολικό Ιλλυρικό συνέχισε να παραμένει στην δικαιοδοσία του επισκόπου Ρώμης έως και τον 8^ο αιώνα. Ο αυτοκράτορας Λέων Γ' ο Ίσαυρος το μετέφερε στην δικαιοδοσία της Κωνσταντινούπολης ως αντίδραση στις εικονοφιλικές τάσεις του επισκόπου Ρώμης, που ήταν ουσιαστικά αντίθετες με τις δικές του²⁰⁵.

Είναι προφανές ότι η ενέργεια αυτή του Λέοντα δεν χαρακτηρίζεται ως αντικανονική εφόσον το Ανατολικό Ιλλυρικό υπαγόταν διοικητικά στο ανατολικό Ρωμαϊκό κράτος μετά τη διαίρεση του 395, άρα, μετά την ενέργειά του αυτή, υπήρχε ξανά ενότητα πολιτικών και εκκλησιαστικών πραγμάτων.

Μετά από όλα αυτά ο τελικός περιορισμός των δικαιοδοσιών της Μητροπόλεως Κορίνθου ήρθε με την ίδρυση της Μητροπόλεως Πατρών περί το 805²⁰⁶. Μετά το γεγονός αυτό, η Μητρόπολη Κορίνθου διασπάσθηκε, η μισή της δικαιοδοσία πέρασε στην Μητρόπολη Πατρών, χωρίς όμως να πάψει στιγμή να ηγείται ο Μητροπολίτης Κορίνθου όλων των επισκόπων της Πελοποννήσου²⁰⁷. Όσον αφορά τις επισκοπές που βρίσκονταν στα όρια της Ηλείας πέρασαν στη δικαιοδοσία της Μητροπόλεως Πατρών.

Εκτός της επισκοπής Ήλιδος υπήρξαν η επισκοπή Ωλένης και η επισκοπή Μορέου. Όλες υπάγονταν πάντοτε στην Μητρόπολη Κορίνθου μέχρι και την δημιουργία της Μητροπόλεως Πατρών, οπότε και υπήχθησαν σ' αυτήν.

²⁰⁴ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, «Εκκλησιαστική Ιστορία Κορινθίας», *Πελοποννησιακά* 9 (1972) 6-377.

²⁰⁵ Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία. Απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Αθήναι 1978, σελ. 258 και 295-296, ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Α': Απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία, σελ. 778, Ί. ΚΑΡΑΓΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία Βυζαντινού Κράτους*, Β': *Ιστορία Μέσης Βυζαντινής Περιόδου (565-1081)*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993 (ε' ανατύπωση), σελ. 134-135, Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος*, Β', εν Αθήναις 1970, σελ. 9-10 και 29-31.

²⁰⁶ Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Αί Μητροπόλεις καί Αρχιεπισκοπαί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἡ "Τάξις" αὐτῶν*, σελ. 77, Σ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, *Βυζαντιναί Μελέται VI-Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, Θεσσαλονίκη 1947, 27-29, Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἡ Ἡλεία κατά την Μεσοβυζαντινήν περίοδον», 189 ὑποστηρίζουν τήν ἐπί Λέοντος ΣΤ' (886-912) ἰδρυση τῆς Μητροπόλεως Πατρών.

²⁰⁷ Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Ο.π.*, σελ. 77.

Ο Χριστιανισμός, από την αρχή της εμφάνισής του στην περιοχή της Ηλείας, γνώρισε συνεχή ακμή και ανάπτυξη. Από τον 4^ο κιόλας αιώνα, αλλά και αργότερα κυρίως από τον 8^ο μέχρι και τις αρχές του 13^{ου} αιώνα, η ανάπτυξή του υπήρξε ραγδαία, ενώ ιεραποστολική δράση στην περιοχή της Ηλείας τον 9^ο αιώνα είχαν οι Όσιοι Συμεών και Θεόδωρος, στους οποίους έχουμε αναφερθεί ήδη και σε προηγούμενο κεφάλαιο.

3.3 Οι πρώτες επισκοπές στην περιοχή της Ηλείας

Σαφώς στην περιοχή της Πελοποννήσου διαπιστώσαμε μετά από όλα τα παραπάνω τη ραγδαία αύξηση του χριστιανισμού από τους πρώτους κιόλας αιώνες. Οι χριστιανικές κοινότητες όπως είναι φυσικό αναπτύχθηκαν κάτω από την δικαιοδοσία συγκεκριμένου επισκόπου, που στην περίπτωση της Πελοποννήσου δεν μπορεί να ήταν άλλος από τον Μητροπολίτη Κορίνθου, μέχρι βέβαια να συντελεστούν οι εκκλησιαστικές μεταβολές που προαναφέραμε και να περιοριστούν οι δικαιοδοσίες του Μητροπολίτη Κορίνθου από τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης αρχικά, τον Μητροπολίτη Αθηνών αργότερα και τελικά από τον Μητροπολίτη Πατρών. Μέχρι να γίνουν όλα αυτά όμως η κύρια δικαιοδοσία ανήκε στον Μητροπολίτη Κορίνθου.

Επισκοπή Ήλιδος

Η επισκοπή Ήλιδος αποτελεί την αρχαιότερη αναφερόμενη στις πηγές επισκοπή της περιοχής της Ηλείας. Πιθανόν να ήταν μια οργανωμένη επισκοπή και πριν τον 4^ο αιώνα²⁰⁸, η πρώτη επίσημη όμως γραπτή ιστορική της αναφορά γίνεται στη Σύνοδο της Σαρδικής (343), όπου ο επίσκοπος Ήλιδος υπογράφει και συμμετέχει σ' αυτήν²⁰⁹. Η επισκοπή Ήλιδος αποτέλεσε την πρώτη, λοιπόν, επισκοπή στα όρια της Ηλείας και υπαγόταν απευθείας στον Μητροπολίτη Κορίνθου.

²⁰⁸ Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος*, Α', σελ. 518.

²⁰⁹ ΠΑΥΛΟΣ (ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ), *Μητροπολίτης Σουηδίας, «Η σύνοδος της Σαρδικής (343 μ.Χ.)»*, *Επιστημονική Παρουσία Εστίας Θεολόγων Χάλκης* 1 (1987) 196-199. ΑΝΤΩΝΙΟΣ (Πολίτης), *Μητροπολίτης Ήλιδος, «Η Έπισκοπή Ήλιδος διά τῶν αἰώνων»*, σελ. 161. Κ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Ήλιδος (καί Ὡλένης). Συμβολή στήν Ἱστορία τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ήλιδος καί Ὡλένης καί ἰδίως προσθήκες καί διορθώσεις στους Ἐπισκοπικούς Καταλόγους*, σελ. 14.

Ακολούθως, αναφορές για την επισκοπή Ήλιδος μπορεί κανείς να εντοπίσει στο έργο του Ιεροκλέους²¹⁰ *Συνέκδημος*, όπου αναφέρεται η επισκοπή μεταξύ 79 πόλεων. Το έργο συντάχθηκε περίπου το 535 και αξιοσημείωτα αναφέρει την επισκοπή Ήλιδος ως «*Ηλις μητρόπολις Αρκαδίας*»²¹¹, γεγονός που υποδηλώνει ότι ίσως και μέρος της αρκαδικής γης υπήρχε στα όρια της επισκοπής Ήλιδος και όλο μαζί ως κοινή επαρχία υπάγονταν στον Μητροπολίτη Κορίνθου²¹².

Επιπλέον, για την επισκοπή Ήλιδος αναφορές υπάρχουν στο αρχαίο τακτικό που ονομάζεται «*Τακτικό των Εικονοκλαστών*»²¹³ όπου και σε αυτό γίνεται φανερή η υπαγωγή της επισκοπής Ήλιδος στον Μητροπολίτη Κορίνθου.

Επισκοπή Ωλένης

Η σταδιακή ερήμωση της περιοχής της Ήλιδας, από τον 6^ο αιώνα και έπειτα θα φέρει και την προχωρημένη αποδυνάμωση της επισκοπής Ήλιδος, η οποία, παρόλο που από αποτέλεσε την πρώτη επισκοπή επί Ηλειακού εδάφους, έδωσε την θέση της στην επισκοπή Ωλένης²¹⁴, ήδη από τον 9^ο αιώνα.

Η Ήλιδα έπαψε πλέον να αποτελεί κυρίαρχη επισκοπή και η μετατόπιση του βάρους στην επισκοπή Ωλένης υπήρξε αποτέλεσμα είτε της γενικότερης εκκλησιαστικής αναδιοργάνωσης με την υπαγωγή πλέον του Ανατολικού Ιλλυρικού από την Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη, είτε της προαγωγής της Πάτρας σε Μητρόπολη τον 8^ο και 9^ο αιώνα αντίστοιχα.

Η εκκλησιαστική πραγματικότητα της Ηλείας πορεύθηκε από τον 9^ο αιώνα και εξής υπό την επίβλεψη της Μητρόπολης Πατρών και οι πρώτες αναφορές περί αυτού

²¹⁰ Ε. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Συνέκδημος Ιεροκλέους», *Λεξικόν της Βυζαντινής Πελοποννήσου*, σελ. 372-373.

²¹¹ G. PARTHEY, *Hieroclis Synecdemos et Notitiae Graecae Episcopatum*, Amsterdam 1967 (ανάτυπωση της έκδ. Berlin 1866), 12

²¹² Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 196.

²¹³ Ε. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ- ΓΑΛΑΚΗ, «Η "εικονοκλαστική" Notitia 3 καί τό λατινικό πρότυπό της» *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 10 (1996) 45-73. «Συμβολή στην μελέτη της βυζαντινής εκκλησιαστικής ιεραρχίας κατά την περίοδο της πρώτης εικονομαχίας (πρόδρομη ανακοίνωση)», *Βυζαντινά* 14 (1994) 65-80.

²¹⁴ Ν. ΒΕΗΣ, «Συμβολές στην Εκκλησιαστική Γεωγραφία Ελλάδος κατά τον Μεσαίωνα και τα Νεώτερα χρόνια», *Πελοποννησιακά* 25 (2000) 302, Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Εκκλησία της Πελοποννήσου μετά την Άλωση*, *Επιστημονική Βιβλιοθήκη* 5, Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα 1992, 94-106, Κ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Ήρα Μητρόπολη Ήλείας (καί Ωλένης). Συμβολή στην Ιστορία της Ι. Μητροπόλεως Ήλείας καί Ωλένης καί ιδίως προσθήκες καί διορθώσεις στους Επισκοπικούς Καταλόγους*, σελ. 11-44, Ι. ΒΟΡΒΙΛΑΣ, «Η Επισκοπή Ωλένης», *Εκκλησία* 60 (1983), 338-341.

εμφανίστηκαν στο Τακτικό του Λέοντα του Στ' (886-912) και του Πατριάρχου Νικόλαου Μυστικού (901-907)²¹⁵.

Εκτός αυτών των δύο, αναφορές για την επισκοπή Ωλένης ανακαλύπτουμε και κατά τον 10^ο αιώνα σε αρκετά ακόμη Τακτικά όπως αυτό του Τσιμισκή²¹⁶, στο Τακτικό του Βασιλείου του Β'²¹⁷ φθάνοντας έως και τον 15^ο αιώνα σε έγγραφο, που οι επισκοπές Ωλένης και Κερνίτσης ανήκουν στην δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών²¹⁸.

Η έδρα την επισκοπής Ωλένης απασχόλησε έντονα την έρευνα, καθώς στους αιώνες που χρονολογείται η ανάπτυξη της επισκοπής δεν ανακαλύπτουμε κανένα οικισμό ή χωριό με αυτή την ονομασία²¹⁹. Μόλις τον 15^ο αιώνα και συγκεκριμένα το 1463 γίνεται η πρώτη αναφορά²²⁰ σε χωριό με την ονομασία Ώλενα, στο οποίο πρόσφατες αρχαιολογικές μελέτες έφεραν στο φώς τρίκλιτη Βασιλική με αψίδες²²¹.

Τέλος, να αναφερθεί ότι στις πηγές η επισκοπή Ωλένης μπορεί να εντοπιστεί και με τις ονομασίες Βολαίνης, Βολίνης ή Βιλένης κ.α. ένεκα των πολλών σφαλμάτων, παραφθορών ή και παραλλαγών που έγιναν στην πάροδο των αιώνων από τους ιστορικούς συγγραφείς²²².

Επισκοπή Μορέου

Εκτός των δύο παραπάνω επισκοπών στον χώρο της Ηλείας οι πηγές αναφέρουν και την ύπαρξη μια τρίτης, αυτή της επισκοπής Μορέου από τον 11^ο έως τον 12^ο αιώνα. Σε Τακτικά της εποχής γίνεται λόγος για την ύπαρξη της επισκοπής, υπαγόμενης και αυτής στην μητρόπολη Πατρών, σε μια χρονική περίοδο που στον Ηλειακό χώρο υπάρχει μόνο η επισκοπή Ωλένης και που η επισκοπή Ήλιδος έχει πλέον εκλείψει.

²¹⁵ J. DARROUZES, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, εκδ. Peeters, Παρίσι 1981, σελ. 284.

²¹⁶ J. DARROUZES, *Ο.π.*, σελ. 303, 325-326.

²¹⁷ J. DARROUZES, *Ο.π.*, σελ. 325.

²¹⁸ J. DARROUZES, *Ο.π.*, σελ. 421.

²¹⁹ Α. ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, «Η Έπισκοπή Ωλένης-Βολαίνης κατά την Βυζαντινή περίοδο», *Α' ΠΣΗΛΣπ* (1978), σελ. 258-260.

²²⁰ Α. ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ - ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 258.

²²¹ Δ. ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ, «Μεσαιωνικά εκκλησιαστικά μνημεία Ηλείας. Προκαταρκτική παρουσίαση νέων στοιχείων από την τοπογραφική και αρχαιολογική έρευνα», *Μοναχισμός*, σελ. 260-261.

²²² Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, «Σημείωμα περί τῶν ἐν Ἡλίδι Βυζαντινῶν Ἐπισκοπῶν Μορέως (ἢ Μορέου) καὶ Βολένης (Βολαίνης, Ὡλένης)», *Επετηρίδα της Εταιρείας Ηλειακών Μελετών* 2 (1983) 12.

Το πρόβλημα, όμως, με την έδρα και αυτής της επισκοπής αντιμετωπίζεται, όπως και με την επισκοπή της Ωλένης. Ούτε στην προκειμένη περίπτωση εντοπίζεται κάποιος οικισμός ή χωριό με το όνομα Μορέος ή Μορέας, ενώ, κατά πάσα πιθανότητα, η ονομασία Μορέας αναφέρεται σε ολόκληρη την περιοχή που είχε στην δικαιοδοσία της η επισκοπή με τις απόψεις να διαφέρουν, αφού άλλοι θεωρούν ως Μορέα καταρχήν τον γεωγραφικό χώρο της πεδινής Ηλείας²²³ ενώ άλλοι την δυτική περιοχή της Αχαΐας και αργότερα της βορειοανατολικής Ηλείας²²⁴. Άλλωστε, η λέξη Μορέας δεν υποδήλωνε εξ αρχής ολόκληρη την Πελοπόννησο, αλλά μόνο από τον 13^ο αιώνα και εξής.

Ξένοι ερευνητές αναφέρουν ότι η επισκοπή Μορέου ιδρύθηκε στα χρόνια του Νικηφόρου του Γ' (1068-1071)²²⁵, ενώ χαρακτηριστική είναι από τον 11^ο αιώνα και έπειτα η τακτική του Οικουμενικού Πατριαρχείου να προβαίνει σε κατάτμηση των Μητροπόλεων που έχει στην δικαιοδοσία του²²⁶.

3.4 Τα γεγονότα από τον 13^ο αιώνα και έπειτα

Από το πρώτο μισό του 13^{ου} αιώνα η κατάσταση στην αυτοκρατορία και κατ' επέκταση στην Πελοπόννησο και την Ηλεία άλλαξε ριζικά. Οι Φράγκοι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη το 1204²²⁷ και η περιοχή της Ηλείας πέρασε στα χέρια των Σταυροφόρων το 1205, ενώ, μάλιστα, στην περιοχή της και συγκεκριμένα στην Ανδραβίδα δημιουργήθηκε η πρωτεύουσα του νέου πριγκιπάτου της Αχαΐας²²⁸. Η οργάνωση ακολούθησε τα δυτικά πρότυπα και το γνωστό φεουδαρχικό σύστημα, ενώ από εκκλησιαστικής άποψης ολόκληρη πλέον η Εκκλησία του ανατολικού τμήματος

²²³ Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, *Ο.π.*, 13, Μ. ΚΟΡΔΩΣΗΣ, «Τό όνομα της Πελοποννήσου κατά τήν Μέση Βυζαντινή περίοδο», *Πρακτικά από το Γ' Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών*, Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών 1 (1987-1988) 212.

²²⁴ Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑΣ, «Μορέας, Μοριάς. Τό μεσαιωνικό καί νεώτερο όνομα της Πελοποννήσου», *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά* 6 (1962) 99-102.

²²⁵ V. LAURENT, «L'évêché de Morée (Moréas) au Péloponnèse», 185, του ίδιου, *Le Corpus des Sceaux de l'empire Byzantin, t. V. L'Eglise, Première partie, I. L'Eglise de Constantinople*, A. La Hiérarchie, Paris. σελ. 493.

²²⁶ ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, «Ιστορική εξέλιξη της διοικητικής οργάνωσης της Εκκλησίας της Πελοποννήσου κατά τήν Βυζαντινή περίοδο», σελ. 28-92.

²²⁷ S. RUNCIMAN, *Η ιστορία των Σταυροφοριών*, Α'-Γ', Μετάφρ. Ά. Βλαβιανού, Γκοβόστης, Αθήνα 2006, G. OSTROGORSKY, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Γ', μτφρ. Παναγόπουλος Ι., εκδ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 1993, σελ. 71-132,

²²⁸ Μ. ΝΤΟΥΡΟΥ- ΗΛΙΟΥΠΟΥΛΟΥ, *Το Φραγκικό Πριγκιπάτο της Αχαΐας (1204-1432). Ιστορία, οργάνωση, κοινωνία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 23.

της αυτοκρατορίας υποτάχθηκε στην Δύση, τον πάπα Ρώμης και την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία²²⁹.

Η πολεμική τακτική κατά της ανατολικής Εκκλησίας ξεκίνησε με την άνοδο στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως του βενετού Θωμά Μοροζίνι (1170 ή 1175-1211). Σε γενικότερο πλαίσιο, οι δυτικοί δεν άλλαξαν τον τρόπο διοίκησης της Εκκλησίας αλλά διατήρησαν το Πατριαρχικό σύστημα με μόνη εξαίρεση οι Πατριάρχες να λαμβάνουν το Πάλλιον²³⁰ από τον πάπα Ρώμης και να δίνουν τον καθιερωμένο όρκο πλήρους υποταγής σ' αυτόν. Ο απλός κλήρος δεν ενοχλήθηκε ιδιαίτερα από τον δυτικό τρόπο διαχείρισης, αλλά δεν έλειψαν οι περιπτώσεις που οι δυτικοί προσπάθησαν να τους εκλατινίσουν, να τους διώξουν, να τους εξορίσουν κ.λ.π. Κατά πλειοψηφία όμως οι απλοί ιερείς παρέμεναν στην θέση τους²³¹.

Η Πελοπόννησος δεν είχε βέβαια σε καμία περίπτωση την αντιμετώπιση που γνώρισαν άλλα εδάφη της αυτοκρατορίας. Η Εκκλησία οργανώθηκε με δύο λατινικές επισκοπές, αυτές των Πατρών και της Κορίνθου. Η επισκοπή Ωλένης βρισκόταν στη δικαιοδοσία της λατινικής πλέον Αρχιεπισκοπής Πατρών²³².

Όπως έχουμε ήδη προαναφέρει σχετικά με την εκκλησιαστική περιουσία στην Πελοπόννησο, ιδιαίτερα των ισχυρών μονών, αυτή κατείχε το ένα τρίτο της συνολικής εδαφικής έκτασης της Πελοποννήσου. Με τον λατινικό τρόπο διαχείρισης κάτι τέτοιο καθιστούσε τον Αρχιεπίσκοπο Πατρών ως τον πλουσιότερο ιεράρχη²³³ στον ελλαδικό χώρο, ενώ κάτι τέτοιο μόνο προβλήματα μπορούσε να επιφέρει στις σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας, καθώς ο ένας κατηγορούσε τον άλλον για σφετερισμό περιουσίας και μη καταβολής οφειλόμενων φόρων, καταπατήσεις γης κ.α. .

Η επισκοπή Ωλένης δεν πέρασε αλώβητη μέσα από όλες αυτές τις συνεχείς αλλαγές. Ο επίσκοπος Ωλένης αντικαταστάθηκε με λατίνο, η έδρα της επισκοπής

²²⁹ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Έκκλησία στην Ελλάδα κατά τη Φραγκοκρατία*, Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992 (β' ανατύπωση) σελ. 100-102.

²³⁰ Κ. ΡΑΛΛΗΣ, «Πάλλιον (τό) (pallium). [Έκκληση. Δίκ.], *Μεγάλη Ελληνικά Εγκυκλοπαίδεια* 19 (χ.χ.), σελ. 481-482.

²³¹ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 102.

²³² Μ. ΝΤΟΥΡΟΥ- ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 72, Α. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ- Α. ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, «Η Φραγκοκρατία και το δεσποτάτο του Μορέως», *Μεταμορφώσεις*, σελ. 64.

²³³ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 112.

βρισκόταν στην Ανδραβίδα υπαγόμενη πάντοτε στην Αρχιεπισκοπή Πατρών²³⁴, ενώ έχοντας κάθε φεουδαρχικό προνόμιο που του έδινε η λατινική διοίκηση μπορούσε να συμμετέχει σε συνεδριάσεις και να διατελεί ως σύμβουλος του εκάστοτε ηγεμόνα²³⁵.

Η κατάσταση αυτή συνεχίσθηκε μέχρι και τον 14^ο αιώνα οπότε και οι Φράγκοι εγκατέλειψαν την περιοχή της Ηλείας, έπειτα από τις συνεχείς πιέσεις των Παλαιολόγων. Συγκεκριμένα, μετά από στρατιωτικές επιχειρήσεις το 1428 η Ηλεία απελευθερώνεται από τον φραγκικό ζυγό, ενώ σύντομα απελευθερώθηκε και η Πάτρα με την ολική διάλυση του πριγκιπάτου να σημειώνεται το 1432²³⁶.

Παρόλη την διάλυση, όμως, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συνέχισε να εκλέγει, για κάποια χρόνια ακόμη, επισκόπους για τις επαρχίες Πατρών και Ωλένης τη στιγμή μάλιστα που ο επίσκοπος Ωλένης συνέχισε να αποτελεί σημαντικό πρόσωπο μέχρι και τις τελευταίες μέρες της φραγκικής κυριαρχίας²³⁷.

Στα χρόνια αυτά της φράγκικης κατοχής σημαντικό είναι να αναφερθούμε στην δράση των αντίστοιχων μοναχικών και στρατιωτικών ταγμάτων²³⁸ της εποχής στην περιοχή της Πελοποννήσου και της Ηλείας ειδικότερα.

Ιδιαίτερα στην Ηλεία έδρασαν οι Κιστερκιανοί, οι οποίοι πρώτοι απ' όλους έφθασαν στην Πελοπόννησο και πιθανώς δημιούργησαν μοναστήρι στην περιοχή της Ηλείας²³⁹, ενώ ακολούθησαν και οι γνωστοί Δομινικανοί, αλλά και οι Φραγκισκανοί.

Μέσα σε όλα αυτά τα έτη της φραγκικής κυριαρχίας, είναι πλέον αδύνατο να μιλήσουμε με βεβαιότητα για την ύπαρξη ίσως ορθοδόξου επισκόπου στην περιοχή της Ωλένης²⁴⁰. Ωστόσο η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν σταμάτησε στιγμή να υπάρχει και να επιτελεί ουσιαστικό έργο, αλλά και να έχει συνεχή δράση. Οι κληρικοί δεν δέχθηκαν σοβαρές και ουσιώδεις μεταβολές, όπως είδαμε και παραπάνω, και για τον λόγο αυτό μπορούσαν ελεύθερα να προσφέρουν κοινωνικό, ποιμαντικό και

²³⁴ Α. ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ- ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ο.π.*, σελ.255.

²³⁵ Τό Χρονικόν τοῦ Μορέως, 6339-6342 και 6392-6394.

²³⁶ Μ. ΝΤΟΥΡΟΥ- ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 57.

²³⁷ Α. ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ- ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 257.

²³⁸ Καθολικά Τάγματα βλέπε: ΒΛ. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία, Β': Από τήν Εικονομαχία μέχρι τή Μεταρρύθμιση*, σελ. 435 και εξής, Μ. ΝΤΟΥΡΟΥ- ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 73, Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΛΟΥ, *Η Εκκλησία στην Ελλάδα κατά τη Φραγκοκρατία*, σελ. 112-113.

²³⁹ Μ. ΚΙΤΣΙΚΗ- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ «Δυτικός Μοναχισμός στην Πελοπόννησο. Κιστερκιανοί, Φραγκισκανοί και Δομινικανοί τον 13ο και 14ο αιώνα», *Μοναχισμός*, σελ. 291, 296-297.

²⁴⁰ Κ. ΚΥΡΙΑΚΟΥΠΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 15.

θηρσκευτικό έργο. Οι ναοί δεν σταμάτησαν ποτέ να κτίζονται ή να ανακαινίζονται και ο Ορθόδοξος κόσμος δεν έπαψε στιγμή να ελπίζει.

Για την Ηλεία οι δυσκολίες και οι ξενοκρατία δεν σταμάτησαν εδώ. Μπορεί η φράγκικη κυριαρχία να έληξε επίσημα το 1432, όμως, μια δεύτερη κυριαρχία των δυτικών και συγκεκριμένα των Βενετών θα ξεκινήσει το 1687²⁴¹.

Οι Βενετοί στην Πελοπόννησο έφτασαν μετά την μοναδική νικηφόρα μάχη που κατάφεραν ενάντια στον τουρκικό ζυγό, που εκείνα τα χρόνια είχε ήδη υποδουλώσει ολόκληρο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο. Έτσι και η Ηλεία, μετά το Ναύπλιο, την Πάτρα, την Ναύπακτο, πέρασε στην κυριαρχία των Βενετών το 1687, ενώ αργότερα ακολούθησε και η Κόρινθος²⁴².

Οφείλει να τονιστεί ότι οι Έλληνες της Πελοποννήσου προτιμούσαν την κυριαρχία των Βενετών έναντι των Τούρκων. Από την αντίθετη πλευρά, όμως, όσο δεν ήθελαν τον οθωμανικό ζυγό τόσο δεν ανέχονταν τις διάφορες συμπεριφορές των καθολικών. Παρόλα αυτά, όμως, βοηθούσαν τους Βενετούς στις όποιες στρατιωτικές τους επιχειρήσεις ενάντια στους Τούρκους. Πολλές φορές, μάλιστα, Έλληνες κατατάσσονταν στα Βενετικά στρατεύματα, ενώ δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που τα στρατεύματα των Βενετών γίνονταν δεκτά με χαρά και ενθουσιασμό από τους ντόπιους Έλληνες.

Μετά τα διακόσια και πλέον χρόνια, που η Πελοπόννησος βρισκόταν στα χέρια των Τούρκων, η Βενετική κατοχή μόνο θετικά αποτελέσματα μπορούσε να επιφέρει στα δεδομένα της ζωής των υπόδουλων Ελλήνων, των οποίων η ζωή είχε περιέλθει σε άθλια κατάσταση²⁴³.

Η Βενετική κυριαρχία έδωσε τα ικανά θεμέλια για μια εκ νέου ανάπτυξη των Ελλήνων, οι οποίοι άρχισαν εκείνα τα χρόνια να δίνουν με νέα άνοδο στον Ελληνισμό, την ίδια στιγμή που τα πρώτα σημάδια παρακμής της οθωμανικής

²⁴¹ Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Πελοπόννησος. Ή τελευταία περίοδος βενετικής κυριαρχίας (1685-1715)», *ΙΕΕ* 11 (1975) σελ. 206-209, Θ. ΚΡΙΜΠΙΑΣ, «Η Ένετοκρατούμενη Πελοπόννησος 1685-1715», *Πελοποννησιακά* 1 (1956) 315-346, 2 (1957) 247-255, Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13ος-18ος αιώνας*, Αθήνα 1985,

²⁴² Ι. ΧΑΣΙΩΤΗΣ, «Η κάμψη της οθωμανικής δυνάμεως», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* 11 (1975) 26.

²⁴³ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τά Όρλωφικά. Ή έν Πελοποννήσῳ Έπανάστασις τοῦ 1770 καί τά έπακόλουθα αὐτῆς*, [Μνημοσύνη-Παράρτημα 1], έν Αθήναις 1967.

αυτοκρατορίας έκαναν την εμφάνισή τους. Το βιοτικό επίπεδο αναβαθμίστηκε, ενώ οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες σημείωσαν ιδιαίτερη πρόοδο²⁴⁴.

Η εκκλησιαστική πολιτική των Βενετών²⁴⁵ δεν φαίνεται να ακολούθησε τα ίχνη που είχαν αφήσει στο παρελθόν οι Φράγκοι για μια συστηματική οργάνωση των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Ίσως διότι από την μία πλευρά προσπάθησαν επίμονα να μεταδώσουν στους Έλληνες κάθε τι λατινικό²⁴⁶, μιας και είχαν πιο άμεση σχέση με τη Ρώμη όντας καθολικοί, ενώ από την άλλη πλευρά δεν έλειψαν και εκείνοι που ήθελαν μια αρμονική σχέση ειρήνης με τους Ορθοδόξους ίσως για να επιτύχουν την ομαλή και σταθερή κυριαρχία τους.

Οι Βενετοί στα χρόνια της κυριαρχίας τους προσπάθησαν να επιτύχουν πλήρη αποσύνδεση της Πελοποννήσου από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, κάτι που τελικά δεν κατάφεραν παρ' όλες τις επίμονες προσπάθειες και τα μέτρα που επέβαλαν. Πάντα οι Έλληνες προσπαθούσαν για το αντίθετο και τελικά το κατάφεραν.

Για να μην μείνουμε μόνο στα αρνητικά αποτελέσματα της Βενετικής κυριαρχίας στην Πελοπόννησο αρκεί να αναφερθούμε στην έντονη δραστηριότητα που είχαν οι Βενετοί ως προς την οργάνωση των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Ιδιαίτερα πρώτοι εκείνοι εισήγαγαν τον θεσμό των επιτρόπων, ώστε να καταστεί πιο εύκολη η διαχείριση της περιουσίας, αλλά και ο έλεγχος των οικονομικών των μονών και των ναών, ενώ όρισαν και ετήσιους ελέγχους από τους επισκόπους. Ακόμη απαγόρευαν τα ιερά σκεύη να είναι κατασκευασμένα από ευτελή υλικά, καθιέρωσαν την ενδυμασία του κλήρου με το χαρακτηριστικό μαύρο μακρύ ένδυμα ενώ κατάφεραν και την συνταξιοδότηση των αρχιερέων²⁴⁷.

Όσον αφορά, τέλος, την εκκλησιαστική οργάνωση στην Πελοπόννησο οι Βενετοί ίδρυσαν δύο Αρχιεπισκοπές, εκείνη της Κορίνθου, στην οποία υπάγονταν οι

²⁴⁴ Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 128.

²⁴⁵ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Εκκλησία της Πελοποννήσου μετά την Άλωση*, σελ. 24-30, Δ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, *Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία της Πελοποννήσου κατά τη Β' Βενετοκρατία (1685-1715)*, [ΕΚΠΑ-Θεολογική Σχολή 4], Εκδ. Κληροδοτήματος Β. Μωραΐτου, Αθήνα 2008, Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, «Οι Όρθόδοξοι Παπᾶδες επί Ένετοκρατίας και ἡ χειροτονία αὐτῶν», *Κρητικά Χρονικά* 13 (1959) 39-72, Κ. ΝΤΟΚΟΣ, «Η ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστ. περιουσία κατά τὴν περίοδον τῆς Β' Ένετοκρατίας. Ανέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τῶν Ἀρχείων Ένετίας», *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 21 (1971-1976) 43-168, 22 (1977-1984) 285-374, Κ. ΠΑΝΙΤΣΑΣ, «Η κοινωνική κατάσταση στὴν Ἠλεία κατά τὴν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας (1687-1715)», σελ. 229-230,

²⁴⁶ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τὰ Ὀρλωφικά. Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἐπανάστασις τοῦ 1770 καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς*, σελ. 3, 6.

²⁴⁷ Δ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, *Ὁ.π.*, σελ. 237, 332-344.

επισκοπές του Άργους και του Ναυπλίου και εκείνη της Πάτρας, στην οποία υπάγονταν μεταξύ άλλων και οι επισκοπές Ωλένης και Ανδραβίδας²⁴⁸. Οι Ορθόδοξες επισκοπές διατηρήθηκαν σε αντίθεση με την εποχή της Φραγκοκρατίας που δεν έγινε κάτι αντίστοιχο. Συγκεκριμένα αναφέρονται 6 Μητροπόλεις και 13 επισκοπές²⁴⁹. Η Ορθόδοξη επισκοπή Ωλένης μαζί με την επισκοπή Κερνίτσης συνέχισαν να υπάγονται στον Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών²⁵⁰.

Πηγές και σχετικά έγγραφα μας δίνουν πληροφορίες σχετικές με την έκταση, τα όρια, τις μονές²⁵¹, τις ενορίες²⁵² και την εκκλησιαστική περιουσία της επισκοπής Ωλένης²⁵³. Βόρεια η επισκοπή Ωλένης είχε φυσικό σύνορό της τον Ποταμό Πηνειό.

Οι μονές που βρίσκονταν στην δικαιοδοσία της επισκοπής Ωλένης και λειτουργούσαν αλλά λειτουργούν και έως σήμερα είναι η Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Φραγκοπηδήματος, Ιερά Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου στο Λώπεσι, η Άνω Μονή Δίβρης, η Ιερά Μονή Παναγίας Σκαφιδιάς και τέλος η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής ή Κρεμαστιώτισσας²⁵⁴ στην οποία θα αναφερθούμε εκτενώς στην παρούσα εργασία. Φυσικά, υπήρξαν και άλλα μοναστήρια, που κατά καιρούς βρίσκονταν στην δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Πατρών και στην συνέχεια είτε παρέμειναν στο ίδιο καθεστώς είτε πέρασαν στην δικαιοδοσία του επισκόπου Ωλένης²⁵⁵. Το σημαντικό είναι ότι αφορά τον μοναχισμό στην Ηλεία, την περίοδο αυτή, συναντάμε συνολικά δέκα έξι μοναστηριών, τα οποία αριθμούσαν περί 118 άνδρες μοναχούς και 9 γυναίκες μοναχές²⁵⁶.

²⁴⁸ Δ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, *Ο.π.*, σελ. 260-261.

²⁴⁹ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ, *Η ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἑνετῶν ἔτεσι 1685-1715*, Αθήνα 1921 (ἀνατύπωση Δ. Ν. Καραβίας, Αθήνα MCMLXXXV). σελ. 22.

²⁵⁰ Τακτικό τῆς Ἄνω Μονῆς Δίβρης, χρονολογούμενο στὸν 17ο αἰ.: Ἐρευνητὴ (=Κ. Ψυχογιῶ), «Τακτικόν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος», 642-644.

²⁵¹ Ν. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἡλείας», *Ηλειακά*, περ. Β', τευχ. ΛΓ', Ἀλωνάρης-Σεπτέμβρης (1979) 1001-1006 καὶ τευχ. ΛΔ', Ὀχτώβρης-Δεκέμβρης (1979) 1019-1025, Δ. Μιχάλαγα, *Ο.π.*

²⁵² Β. ΣΙΑΚΩΤΟΣ, «Ἡ απογραφή των ενοριακῶν ναῶν στην περιοχή της Γαστούνης (Επισκοπή Ωλένης) το 1699-1700», *Ηλειακή Επιθεώρηση*, ἔτος Β', 10 (2005) 226. Δ. Μιχάλαγα, *Ο.π.*, σελ. 444.

²⁵³ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, «Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἀρχεῖον Grimani καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Πελοπόννησον», *Πελοποννησιακά* 7 (1969-1970) 396-399, Σ. Αντωνιάδη, «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα-Το Ἀρχεῖον Grimani».

²⁵⁴ Κ. ΝΤΟΚΟΣ, «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστ. περιουσία κατὰ τὴν περίοδον τῆς Β' Ἑνετοκρατίας. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τῶν Ἀρχείων Ἑνετίας», *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 21 (1971-1976) 140-142, Δ. Μιχάλαγα, *Ο.π.*, σελ. 442.

²⁵⁵ Δ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, *Ο.π.*, σελ. 442, 444.

²⁵⁶ Δ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, *Ο.π.*, σελ. 295.

Την εποχή της Βενετοκρατίας και ιδιαίτερα από το 1700 και έπειτα ξεκίνησε μια περίοδος ανάπτυξης των μοναστηριών με συνεχείς ενέργειες συντηρήσεώς τους αλλά και με δημιουργία νέων.

Με τον νέο Βενετοτουρκικό πόλεμο από το 1714 έως το 1718 θα λήξει η περίοδος της Βενετοκρατίας στην Πελοπόννησο η οποία θα περιέλθει ξανά στα χέρια των Τούρκων²⁵⁷.

Όπως έγινε αντιληπτό οι Βενετοί κατέλαβαν το 1687 την Πελοπόννησο από τους Τούρκους τελειώνοντας έτσι ουσιαστικά της πρώτη περίοδο κατάκτηση διακοσίων και πλέον ετών δίνοντας ξανά στην Πελοπόννησο τις κατάλληλες προϋποθέσεις για ουσιαστική ανάπτυξη και ευημερία.

Αξίζει όμως να σταθούμε στην περίοδο ανάμεσα στην Φραγκοκρατία και την Βενετοκρατία και συγκεκριμένα από τα έτη 1460 έως 1687.

Οι Τούρκοι, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ξεκίνησαν επεκτατικούς πολέμους και οι μάχες συνεχίστηκαν σε κάθε μήκος και πλάτος της αυτοκρατορίας, μέχρι την κατάληψη και του τελευταίου κομματιού γης, μέχρι την υποδούλωση και του τελευταίου ελεύθερου βυζαντινού υπηκόου. Η Ελληνική επικράτεια μέχρι το 1460 είχε ολοκληρωτικά περιέλθει στα χέρια των Τούρκων²⁵⁸, ενώ τελικά και η Πελοπόννησος²⁵⁹ και η Ηλεία²⁶⁰ κατέστη επαρχία των Οθωμανών το 1461, χωρίς βέβαια να λείψουν οι περιοχές εκείνες που προέβαλαν σταθερή αντίσταση και υποδουλώθηκαν, ακόμη και ύστερα μετά από ογδόντα χρόνια παραμένοντας όλο αυτό το διάστημα υπό Βενετική κυριαρχία.

Ιδιαίτερα μετά την Φραγκοκρατία, οπότε και μιλάμε για την πρώτη περίοδο που οι Τούρκοι κατέλαβαν την Πελοπόννησο, οι κάτοικοι και η εν γένει κατάσταση σε κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο ήταν αποδεκατισμένοι και

²⁵⁷ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Τά Όρλωφικά. Η έν Πελοποννήσῳ Ἐπανάστασις τοῦ 1770 καί τά ἐπακόλουθα αὐτῆς*, σελ. 4-6, Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, «Ἡ ἀνάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715», *Ἑλληνικά* 9 (1936) 221-240.

²⁵⁸ Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Α΄: Ἀρχές καί διαμόρφωσή του*, σελ. 347, Ρ. Sugar, *Ἡ Νοτιοανατολική Εὐρώπη κάτω ἀπὸ Ὄθωμανικὴ κυριαρχία (1354-1804)*, Α΄-Β΄, Μετάφρ. Π. Μπαλουξῆ, Σμίλη, Ἀθήνα 1994, Ρ. WITTEK, *Ἡ γένεση τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας*, Μετάφρ. Ε. Μπαλτᾶ, Ἀθήνα 1988, Δ. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ἡ Τουρκοκρατία. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Νεωτέραν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ*, ἐκδ. Ε. Γ. Βαγιονάκης, χ.τ.χ., Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Νέα Ἑλληνικὴ Ἱστορία 1204-1985*.

²⁵⁹ Γ. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν πρώτη Ὄθωμανοκρατία (1460-1688)», στό: Ἡ Πελοπόννησος. Χαρτογραφία καί Ἱστορία 16ος-18ος αἰώνας, Ἀρχεῖο Χαρτογραφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου- Μ.Ι.Ε.Τ, Ἀθήνα 2006, σελ. 53-69.

²⁶⁰ Γ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Ηλεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Ἀθήνα 1950.

στην δεδομένη στιγμή ο ερχομός των Τούρκων ήταν οδυνηρός. Στην ζωή των υποδουλωμένων Ελλήνων μόνο η Εκκλησία και οι τοπικοί φορείς που είχαν απομείνει ζωντανοί μπόρεσαν και προσέφεραν ουσιαστικό έργο και διατήρησαν στην καρδιά του λαού την ελπίδα της ελευθερίας²⁶¹.

Σαφώς η Εκκλησία, παρ' όλες τις αρνητικές κριτικές που της ασκήθηκαν κατά καιρούς και την εικόνα που έδωσαν για αυτήν μονομερείς ενέργειες ανθρώπων της, κατόρθωσε να επιτύχει τον βασικό σκοπό της. Διαφύλαξε, μέσα στον ξεριζωμό και την κακουχία, έντονα πρώτον, την θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων και δεύτερον, την ελληνική γλώσσα.

Στα χρόνια της υποδούλωσης η Εκκλησία είχε σημαντική και ουσιώδη συνεισφορά τόσο στον πνευματικό αγώνα του λαού, αφού το κύριο, κατά βάση, έργο της είναι η σωτηρία των ανθρώπων, αλλά εκτός αυτού συμμετείχε ενεργά και οργανωμένα πάντοτε στον αγώνα για την εθνική ανεξαρτησία, πράγμα που αποδείχθηκε ολοφάνερα και από την τελική έκβαση του πολέμου²⁶².

Μπορεί η Εκκλησία να στηρίχθηκε αρκετά στα προνόμια που ο Σουλτάνος Μωάμεθ ο Β' Πορθητής της παραχώρησε μετά την Άλωση αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι με την πάροδο των ετών αυτά δεν καταπατήθηκαν από τους άρχοντες που διοικούσαν μια τόσο αχανή αυτοκρατορία αλλά ακόμη και από τον ίδιο τον Σουλτάνο. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η γενικότερη συμπεριφορά των Τούρκων απέναντι στους αλλόθρησκους είτε χριστιανούς είτε Εβραίους, είτε άλλης εθνικότητας δεν ήταν σε καμία περίπτωση ίδια με την συμπεριφορά απέναντι στους Τούρκους ομοεθνείς τους. Η συνεχής αυξανόμενη φορολογία αποδεκάτιζε τον υπόδουλο λαό, ο οποίος εξαναγκαζόταν έτσι να εξισλαμιστεί, ώστε να ξεφύγει από

²⁶¹ Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος*, Β', σελ. 170-222, Π. ΠΑΠΑΡΟΥΝΗΣ, *Τουρκοκρατία*, Γρηγόρης, Αθήνα 2011, σελ. 289-326, Χρυσοστόμου (Παπαδοπούλου), Αρχιεπισκόπου Αθηνών, «*Η Εκκλησία και η ελληνική παιδεία κατά τους μετά την Άλωση χρόνους*», S. RUNCIMAN, *Η Μεγάλη Εκκλησία εν αϊχμαλωσία*, Μετάφρ. Ν. Παπαρρόδου, Αθήνα 1979, Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, *Έθνος και Θεσμοί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η κανονιστική εκτροπή στην ελληνική ιστοριογραφία*, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα 2013, σελ. 86-119, Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, *Τουρκοκρατία. Οί Έλληνες στην Όθωμανική Αυτοκρατορία*, Ακρίτας, Αθήνα-Νέα Σμύρνη 1993 (β' ανατύπωση).

²⁶² Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ, «Οί πνευματικοί παράγοντες τοῦ 1821», στό: Π. Χάρη (ἐπιμ.), *Το Εικοσιένα. Πανηγυρικοί Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν*, Ἀθῆναι 1977, σελ. 180-181. Βλ. καί Δ. Κόκκινου, «Ἡ σημασία τοῦ Ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας», στό ἴδιο, σελ. 454.

την κακουχία (εκτός από τις περιπτώσεις μαζικών παιδομαζωμάτων) σε σημείο που ολόκληρες περιοχές έφθαναν να μην έχουν ούτε έναν πλέον χριστιανό²⁶³.

Ο χρόνος τελικά στάθηκε στο πλευρό των υποδουλωμένων Ελλήνων, οι οποίοι με υπομονετικότητα στην υποδούλωση ανέπτυξαν σταδιακή και ομαλή ανασυγκρότηση δυνάμεων. Οι συνθήκες στην συνέχεια ομαλοποιήθηκαν και οι υπόδουλοι Έλληνες μπόρεσαν να αναπτύξουν εμπορικές δραστηριότητες, να δημιουργηθούν ελληνικές παροικίες στο εξωτερικό και όλα αυτά μαζί να συντελέσουν στην πρόοδο και την ανάπτυξη που θα κάνει την εμφάνισή της από τον 16^ο αιώνα και περισσότερο τον 17^ο και έπειτα, οπότε και αρχίζει η περίοδος της Βενετοκρατίας που αναφέραμε παραπάνω από το 1685 έως και το 1715.

Οι Τούρκοι ανακατέλαβαν την Πελοπόννησο από τους Βενετούς το 1715²⁶⁴ και ξεκίνησε έτσι η δεύτερη ουσιαστικά περίοδος τουρκοκρατίας η οποία έληξε με την μεγάλη επανάσταση του 1821. Ωστόσο, τα τριάντα αυτά χρόνια που η Πελοπόννησος βρισκόταν στα χέρια των Βενετών, η ευρωπαϊκή επιρροή ήταν ισχυρή στην καθημερινότητα και των βίο των Ελλήνων. Κάτι τέτοιο δεν ήταν άγνωστο στους Τούρκους, οι οποίοι στην νέα τους κυριαρχία στάθηκαν πιο διαλλακτικοί απέναντι στον υπόδουλο λαό.

Αυτό το γεγονός δεν πέρασε ανεκμετάλλευτο από τους Έλληνες οι οποίοι στο εξής σημείωσαν γενικότερη πρόοδο σε κάθε τομέα της ζωής τους. Ακόμη και η Εκκλησία κατάφερε μια πιο ενεργό δράση. Ακόμη και η ιστορία αυτές τις περιόδους δεν αναφέρει ιδιαίτερες πληροφορίες ειδικά για την Ηλεία μέχρι και τα μέσα του 16^{ου} αιώνα και ακριβώς τότε είναι που ξεκινούν οι πρώτες μαρτυρίες σχετικές με την εκκλησιαστική πορεία στην περιοχή²⁶⁵.

Τέλος από τον 17^ο αιώνα η σταδιακή πρόοδος της Εκκλησίας γνώρισε ραγδαία ανάπτυξη και έφθασε στο απόγειο της κατά τον 18^ο αιώνα²⁶⁶.

²⁶³ Γ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, «Εξισλαμισμοί και εκχριστιανισμοί στην Πελοπόννησο από τα μέσα του 17ου αιώνα έως το 1716 (Προβλήματα έρευνας-τα πρώτα συμπεράσματα)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 7 (1995) 37-60, του ιδίου, *Έξισλαμισμοί στην Πελοπόννησο από τα μέσα του 17ου αιώνα έως το 1821*, *Ηρόδοτος*, Αθήνα, 2006, Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Προβλήματα της ιστορίας του παιδομαζώματος», *Ελληνικά* 13 (1954) 274-293.

²⁶⁴ Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, «*Η ανάκτησις της Πελοποννήσου υπό των Τούρκων εν έτει 1715*», 221-240, του ιδίου, *Η Πελοπόννησος κατά την Δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήνα 1939.

²⁶⁵ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Η Εκκλησία της Πελοποννήσου μετά την Άλωση*, σελ. 95

²⁶⁶ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Θρησκευτικός και πνευματικός βίος στην Πελοπόννησο κατά την περίοδο της Τουρκικής κατακτίσεως, Εταιρία Πελοποννησιακών Σπουδών*, Αθήνα 1996, σελ. 5-22.

Η επισκοπή Ωλένης, μαζί με την επισκοπή Κερνίτσης, συνέχισαν να υφίστανται, κατά την δεύτερη αυτή περίοδο της Τουρκικής κατοχής (1460-1821), κάτω από τον έλεγχο του Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών²⁶⁷. Βέβαια, οι σχέσεις μεταξύ των διοικούντων την Μητρόπολη και την επισκοπή αντίστοιχα δεν ήταν πάντοτε καλές. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που οι σχέσεις αυτές καθόριζαν και την τύχη της επισκοπής Ωλένης, η οποία άλλοτε έτυχε να υποβαθμίζεται, ενώ άλλοτε να αναβαθμίζεται.

Συγκεκριμένα, το 1727 έγινε η πρώτη προαγωγή της επισκοπής Ωλένης σε Αρχιεπισκοπή από τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιο τον Β' (1726-1733, 1740-1743, 1744-1748, 1751-1752) ένεκα των συγκρούσεων που είχε ο επίσκοπος Ωλένης Ζαχαρίας με τον Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Δανιήλ (1717-1727). Η Αρχιεπισκοπή Ωλένης υπαγόταν απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο επίσκοπος Ωλένης έλαβε τον τίτλο του Αρχιεπισκόπου²⁶⁸. Αργότερα επί πατριαρχίας του Κυρίλλου του Ε' (1748-1751, 1752-1757) η Αρχιεπισκοπή υποβιβάστηκε ξανά σε επισκοπή²⁶⁹, ενώ εκ νέου ανυψώθηκε πάλι σε Αρχιεπισκοπή από τον πατριάρχη Σαμουήλ (1763-1768, 1773-1774) το 1763²⁷⁰.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1769, υπήρξε η συνένωση των Αρχιεπισκοπών Τριπολιτσάς και Ωλένης για λίγα μόνο έτη μέχρι και το 1776²⁷¹. Οικονομικοί λόγοι οδήγησαν στην επανένωση με την Μητρόπολη Παλαιών Πατρών το 1787²⁷², ενώ η τελική ανεξαρτητοποίησή της έγινε το 1790²⁷³ οπότε και αναφέρεται σε σχετικά έγγραφα της εποχής ως Μητρόπολη²⁷⁴.

²⁶⁷ J. DARROUZES, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, σελ. 421, Έρευνήτῃ (=Κ. Ψυχολογίου), «Τακτικόν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος», 644, Π. ΚΟΝΟΡΤΑΣ, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο: 17ος-αρχές 20ού αι.*, σελ. 239, 248, 258, 260, 379.

²⁶⁸ Α. ΚΟΝΤΑΛΗ, «Ἡ ἀντικανονική "συμπεριφορά" τοῦ Μητροπολίτη Παλαιῶν Πατρῶν Δανιήλ Γ' καί ἡ ἐξ αὐτῆς προαγωγή τῆς Ἐπισκοπῆς Ὡλένης σέ Ἀρχιεπισκοπή (1727)-(Ἱστορικοκανονική θεώρηση)», *Πρακτικά ἀπό το Ζ' Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν*, Εταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν 3 (2007) 487-503.

²⁶⁹ Δ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Αρχιμ., *Ἱερά Μητρόπολη Ἡλείας Ἱστορική ἐξέλιξη – Σημερινή κατάσταση*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2014, σελ. 106.

²⁷⁰ Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικά βιογραφικά περί τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπό Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπό Θεσσαλονίκης 36-1884*, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, Αθήνα 1996, σελ. 553. Πρβλ. Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν Ἄλωσιν*, σελ. 102-103.

²⁷¹ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 103-104.

²⁷² Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 104.

²⁷³ Δ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Αρχιμ., *Ο.π.*, σελ. 106.

²⁷⁴ Α. ΜΠΑΧΟΣ, νῦν Ἐπισκόπου Ὡλένης, *Ἱερές Μονές Ἄνω καί Κάτω Δίβρης Χρυσοπηγῆς καί Κοιμήσεως Θεοτόκου*, Αθήνα 2006, σελ. 54, 55, 57.

Η έδρα της Επισκοπής Ωλένης άλλαξε πολλές φορές κατά την διάρκεια των αλλεπάλληλων κατακτήσεων από τους Φράγκους, τους Βενετούς και τελικά τους Τούρκους. Η πρώτη της έδρα επί Φραγκοκρατίας εντοπίζεται στην Γαστούνη, η οποία ήταν και η πρωτεύουσα του πριγκιπάτου, όπως αναφέραμε σε προηγούμενη παράγραφο. Ακολουθώντας, η έδρα μεταφέρθηκε επί Βενετοκρατίας και για λίγα μόνο έτη στο χωριό Ώλενα, ενώ με εντολή των κρατικών αρχόντων, την ίδια περίοδο της Βενετοκρατίας, μεταφέρθηκε η έδρα στην Γαστούνη, απ' όπου και τελικώς μεταφέρθηκε το 1790 στον Πύργο, όπου βρίσκεται έως τις μέρες μας²⁷⁵.

Η περιοχή της Ηλείας άρχισε στα χρόνια αυτά της δεύτερης τουρκικής κυριαρχίας να έχει ιδιαίτερη θρησκευτική ανάπτυξη, εφόσον, όπως καταγράψαμε και πιο πάνω, είχαν ήδη τεθεί τα σωστά θεμέλια από την περίοδο της Βενετοκρατίας και τα οποία βοήθησαν ιδιαίτερα τους σκλαβωμένους Έλληνες να σταθούν ξανά στα πόδια τους. Έτσι τον 17^ο αιώνα συναντούμε την ίδρυση των ιερών μονών Άνω Μονής Δίβρης και Πορετσού²⁷⁶ καθώς και η σταδιακή ανάπτυξη και οργάνωση της Ιεράς Μονής Φραγκοπηδήματος, γύρω από τον προϋπάρχοντα ναό του Αγίου Νικολάου²⁷⁷. Ανάλογη ανάπτυξη διαπιστώθηκε και στην Κάτω Μονή Δίβρης με την ολική ανακαίνισή της²⁷⁸. Στην ίδια, επίσης, περίοδο ανάγεται και η ίδρυση της Ιεράς Μονής Παναγίας Κρεμαστής ή Κρεμαστιώτισσας στην οποία και θα αναφερθούμε εκτενέστερα.

Στα χρόνια αυτά της δεύτερης τουρκικής κυριαρχίας σαφώς δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε και στις συνεχείς πιέσεις από την πλευρά των Τούρκων για εξισλαμισμό και επαναφορά όσων την περίοδο της Βενετοκρατίας είχαν ασπαστεί τον χριστιανισμό. Οι συνεχείς αυτές πιέσεις οδήγησαν πολλούς να αλλάξουν τόπο κατοικίας, να ξενιτευτούν, να οδηγηθούν σε δυσπρόσιτα σημεία, όπου ήταν αδύνατο να τους ανακαλύψει κάποιος, ενώ οι ασθενέστεροι τελικώς υπέκυψαν

²⁷⁵ Δ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Αρχμ., *Ο.π.*, σελ. 109-110.

²⁷⁶ ΓΕΡΜΑΝΟΣ (ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ), Μητροπολίτης Ηλείας, «Θρησκευτικός και πνευματικός βίος στην Πελοπόννησο - Φαινόμενα κατά τόν ΙΖ' αιώνα», στό: *Θρησκευτικός και πνευματικός βίος στην Πελοπόννησο κατά την περίοδο της Τουρκικής κατακτήσεως*, (Ανάτυπον), Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα 1996, σελ. 23-42.

²⁷⁷ ΑΝΤΩΝΙΟΣ (ΠΟΛΙΤΗΣ), Μητροπολίτης Ηλείας, *Ιστορία Ιερῶς Μονῆς Ἀγ. Νικολάου Φραγκοπηδήματος* 1923, σελ. 192 (ἀνέκδοτη): α' Μέρος από το Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας και το Αρχείο του Μητροπολίτη Αντωνίου, β' Μέρος από το Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας.

²⁷⁸ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἀνέκδοτοι χριστιανικά ἐπιγραφαί Πελοποννήσου», *Πρακτικά από το Α' Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών*, Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα, 3 (1976-1978), σελ. 296-297.

και ασπάστηκαν το Ισλάμ. Δεν πρέπει βέβαια να παραλείψουμε την αναφορά στους Νεομάρτυρες Χρίστο και Πανάγο από την Γαστούνη οι οποίοι μαρτύρησαν το 1716 αλλά και ενός τρίτου ονόματι Κανέλλου, επίσης από την περιοχή της Γαστούνης²⁷⁹.

Η Επισκοπή Ωλένης, ιδιαίτερα κατά την δεύτερη αυτή περίοδο της τουρκοκρατίας, γνώρισε τεράστια ακμή και κατέστη από τις πλουσιότερες Επισκοπές της Πελοποννήσου, η οποία κατάφερε και στάθηκε δυναμικά στο πλευρό των υπόδουλων Ελλήνων με πλούσιο θρησκευτικό και κοινωνικό έργο²⁸⁰, αλλά και εξαιρετική συμπαράσταση στον αγώνα που προετοιμαζόταν ενάντια στον τουρκικό ζυγό και την Επανάσταση που έμελλε να ακολουθήσει.

Η εκκλησιαστική πορεία στην Ηλεία γνώρισε σημαντική ανάπτυξη ιδιαίτερα κατά τον 17^ο αιώνα, φθάνοντας στο απόγειό της κατά τον 18^ο αιώνα. Στα χρόνια ιδιαίτερα της Βενετικής κυριαρχίας υπήρξαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για ανάπτυξη της Ορθόδοξης θρησκευτικότητας. Όπως προαναφέραμε οι Τούρκοι μετά την ανακατάληψη της Πελοποννήσου και βεβαίως της Ηλείας το 1715 κρατούσαν μια πιο διαλλακτική στάση απέναντι στον Ορθόδοξο πληθυσμό.

Στα τριάντα χρόνια της Βενετοκρατίας διαπιστώνουμε ήδη την ανάπτυξη σημαντικών κέντρων μοναχισμού, όπως η Άνω Μονή Δίβρης, η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής και άλλες, αλλά και ραγδαία ανάπτυξη των ήδη υφιστάμενων, όπως της Ιεράς Μονής Παναγίας Σκαφιδιάς, που χρονολογείται από τον 14^ο αιώνα. Στην επερχόμενη Τουρκοκρατία όλες αυτές οι μονές είχαν σημαντικό ρόλο στην σταθεροποίηση του θρησκευτικού ιδεώδους του υπόδουλου πληθυσμού, αλλά και εξαιρετικής σημασίας κοινωνικού, πολιτιστικού και εκπαιδευτικού έργου, το οποίο κράτησε γερές τις βάσεις για τον ερχομό την Επανάστασης, τις δυσκολίες που ήλθαν με αυτήν, αλλά και την μετέπειτα αναδιοργάνωση που απαιτούσε η απελευθέρωση του κράτους.

²⁷⁹ Ι. ΧΑΤΖΗΣ, *Ζαχαρίου Καραντινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας Ἀκολουθία καί Συναξάριο τῶν Νεομαρτύρων Χρίστου καί Πανάγου τῶν ἐκ Γαστούνης (1716)*, «Κάλαμος», Αθήνα 2005, σελ. 248 και εξής, 278 και εξής, 315 και εξής.

²⁸⁰ F. POUQUEVILLE, *Ταξίδι στην Ελλάδα-Πελοπόννησος*, μτφρ. Μολφέτα Ν., [Ξένοι Περιηγητές στον Ελληνικό Χώρο 14], εκδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1997, σελ. 203.

Μέρος Β': Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής Ηλείας. Ίδρυση και Ηγούμενοι

Κεφάλαιο 1: Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής

1.1 Θέση της Μονής και πρόσβαση σε αυτήν

Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής ιδρύθηκε στα τέλη του 17ου αιώνα πολύ κοντά στην σημερινή πρωτεύουσα του νομού Ηλείας, τον Πύργο.

Σε απόσταση δεκαπέντε χιλιομέτρων ανατολικά από τον Πύργο και δύο χιλιομέτρων βόρεια του χωριού Λάνθι εντοπίζει κανείς γαντζωμένη κυριολεκτικά επάνω στις τελευταίες υπώρειες της Φολόης την Μονή σε υψόμετρο 334 μέτρων²⁸¹. Παρά το υψόμετρο, η πρόσβαση στη Μονή καθίσταται πολύ εύκολη, χάρη στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο που οδηγεί μέχρι την πύλη²⁸² της Μονής και επιτρέπει την έλευση ακόμη και μεγάλων οχημάτων, είτε αυτά έρχονται από την πλευρά του Λανθίου είτε από την πλευρά του Πύργου διαμέσου του χωριού Λαμπέτι²⁸³.

1.2 Η προέλευση της ονομασίας της Μονής

Σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις και τους θρύλους τις εποχής, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις μας βοηθούν στην αναζήτηση της προέλευσης της ονομασίας μιας μονής ή ενός ναού, ανακαλύπτουμε ότι για την συγκεκριμένη Μονή η παράδοση αναφέρει ότι στον χώρο που σήμερα στεγάζεται το Καθολικό της υπήρχε, πριν την ίδρυσή της, σπήλαιο απόκρημνο, δύσβατο και δυσπρόσιτο, το οποίο ήταν καλυμμένο με πυκνή βλάστηση.

Από το σπήλαιο αυτό οι ντόπιοι χωρικοί και οι βοσκοί παρατηρούσαν να βγαίνει τόσο την νύχτα όσο και μέρα μια φωτεινή λάμψη, ακίνητη και σταθερή. Η λάμψη αυτή δεν σταματούσε ούτε κατά την διάρκεια της ημέρας, οπότε και οι ντόπιοι επιχείρησαν να ερευνήσουν το σημείο. Εξαιτίας της απόκρημνης πλαγιάς του βουνού αναγκάστηκαν να προετοιμάσουν κατάλληλα κάποιον κατεβάζοντάς τον δεμένο με σχοινιά στο σπήλαιο, όπου και ανακαλύφθηκε η θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας.

²⁸¹ ΤΙΤΟΣ ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής Πύργου Ηλείας, Ιστορία, Θαύματα, Παρακλητικός Κανών*, έκδ. Β' βελτιωμένη και συμπληρωμένη, Αθήνα 1995, σελ. 9. Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 46-47, σελ. 169.

²⁸² Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 50, σελ. 171.

²⁸³ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 48, σελ. 170.

Η Εικόνα βρέθηκε να αιωρείται, ενώ δεν υπήρχε πουθενά κάποια κανδήλα, που να δικαιολογεί την ύπαρξη της λάμψης που παρατηρούσαν τόσες νύχτες αλλά και ημέρες οι χωρικοί και οι βοσκοί²⁸⁴.

Αποφασίστηκε, αμέσως, η απομάκρυνση της θαυματουργού εικόνας από το σπήλαιο. Με τα κατάλληλα μέσα της εποχής για την ασφαλή μεταφορά της η Εικόνα μεταφέρθηκε με λιτανεία εν μέσω ύμνων, ψαλμών και συναισθημάτων ευλάβειας και χαράς στον κοντινό οικισμό των ντόπιων, όπου και αμέσως αποφασίστηκε η ανέγερση ναού προς τιμήν της. Πράγματι, αμέσως τέθηκαν τα θεμέλια του ναού, ενώ όλοι οι πιστοί, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, βοηθούσαν στην ανέγερση του ναού, στον οποίο η Ιερή Εικόνα της Παναγίας θα φυλασσόταν πλέον με ασφάλεια²⁸⁵.

Η απόφαση, όμως, της Παναγίας ήταν διαφορετική. Η ιερή εικόνα μετά την μεταφορά της στον οικισμό, χάθηκε ξαφνικά μια νύχτα. Ένεκα τούτου οι ντόπιοι λυπήθηκαν τόσο που η Παναγία δεν άργησε να τους παρηγορήσει κάνοντας άλλη μια φορά την εμφάνισή της από το ίδιο σπήλαιο στο οποίο πριν λίγο καιρό είχε βρεθεί. Η χαρακτηριστική λάμψη εμφανίστηκε ξανά, αναζωπυρώνοντας και πάλι την ελπίδα του ευσεβούς λαού, ο οποίος ξεκίνησε αμέσως για το σπήλαιο²⁸⁶.

Αυτή την φορά στο σπήλαιο κατέβηκαν περισσότερα άτομα και αντίκρισαν την εικόνα της Παναγίας να αιωρείται στο ίδιο ακριβώς σημείο που την πρώτη φορά την είχαν ανακαλύψει και να ακτινοβολεί με την ίδια λάμψη. Το γεγονός αυτό χαρακτηρίστηκε από τον ιερέα της περιοχής ως υπόδειξη της Παναγίας ότι ήταν θέλημά της η ιερή εικόνα να παραμείνει στο σπήλαιο και η ανέγερση του ναού προς τιμή της να γίνει σε εκείνο ακριβώς το σημείο²⁸⁷.

Την ίδια στιγμή, μέσα στο σπήλαιο, μπροστά στην ιερή εικόνα της Παναγίας, ο ιερέας με τους πιστούς τέλεσε την Παράκληση της Παναγίας και προέτρεψε όλους να προετοιμάσουν κατάλληλα το σημείο, ώστε να γίνει ο τόπος όπου ο κάθε ευσεβής πιστός θα μπορούσε να προσκυνήσει την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας. Πράγματι, άμεσα ξεκίνησαν οι εργασίες δημιουργίας κατάλληλου μονοπατιού που

²⁸⁴ Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 9.

²⁸⁵ Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 10.

²⁸⁶ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Προσκυνητάριον ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ ή ΚΡΕΜΑΣΤΙΩΤΙΣΣΑΣ*, Εκδόσεις Ιεράς Μονής Παναγίας Κρεμαστής, Αθήνα 2008, σελ. 24.

²⁸⁷ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 25.

οδηγούσε με ασφάλεια στο σπήλαιο, ενώ ύστερα το σπήλαιο διαμορφώθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτελέσει τον ναό προς τιμήν της Παναγίας.

Με την ολοκλήρωση του σπηλαίου τελέστηκε η Θεία Λειτουργία ενώπιον της ιερής εικόνας και στο εξής το σπήλαιο αυτό έγινε σημείο προσκυνήματος της χάρη της.

Εξαιτίας του γεγονότος ότι η θαυματουργός εικόνα βρέθηκε και τις δύο φορές να αιωρείται θαυματουργικά μέσα στο σπήλαιο έλαβε την ονομασία Παναγία Κρεμαστή ή Κρεμαστίωτισσα.

1.3 Πρώιμη διαμόρφωση και ίδρυση της Μονής

Μετά την ανεύρεση της ιερής εικόνας, έγιναν αμέσως οι πρώτες προσπάθειες για ανέγερση ναού αφιερωμένο στην Παναγία. Οι προσπάθειες αυτές στάθηκαν αρχικά άκαρπες, αφού το θέλημα της Παναγίας ήταν να παραμείνει στο σπήλαιο, όπου και ανευρέθηκε και το οποίο οι ντόπιοι άρχισαν αμέσως να διαμορφώνουν σε ναό προς τιμήν της. Ο μακαριστός Μητροπολίτης Ηλείας Αντώνιος (1922-1945)²⁸⁸ στηριζόμενος σε μαρτυρία ότι στον τρούλο του πρώτου ναού υπήρχε η επιγραφή «ΕΡΓΟΝ Ο ΝΑΟΣ ΧΩΡΙΟΥ ΛΑΝΘΙ- ΑΧΑ΄ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2- ΕΚΤΙΣΕΝ Ο ΤΙΜΙΟΤΑΤΟΣ ΠΑΝΑΓΟΣ ΛΕΠΙΔΑΣ» αναφέρει ότι ο ναός κτίσθηκε το 1601 από τους κατοίκους του Λανθίου²⁸⁹.

Η ίδρυση της Μονής, ως ανδρική αρχικά, μπορεί να χρονολογηθεί πριν το 1700, στηριζόμενη σε σχετικό Φιρμάνι, με το οποίο ο Σουλτάνος Μουσταφάς Β΄, που βασίλευσε από το 1695 έως το 1703, αναφέρεται στις εκτάσεις της Μονής²⁹⁰.

Η Μονή γνώρισε την ακμή της στα τριάντα χρόνια που η Πελοπόννησος πέρασε από τον τουρκικό ζυγό στην Βενετοκρατία (1685-1715). Μπορεί ο Σουλτάνος να αναφέρει την Μονή σε τουρκικά επίσημα έγγραφα, αλλά όπως αναφέραμε και σε προηγούμενες παραγράφους οι Βενετοί με τον δυτικό τρόπο οργάνωσης κατάφεραν να αναβαθμίσουν, να συντηρήσουν και να ενισχύσουν τις ήδη υπάρχουσες μονές, αλλά και να ιδρυθούν νέες στα χρόνια εκείνα. Το πολιτιστικό, κοινωνικό, πολιτικό

²⁸⁸ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 67, σελ. 188.

²⁸⁹ Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 10.

²⁹⁰ Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 10.

και θρησκευτικό επίπεδο των υπόδουλων Ελλήνων άρχισε και πάλι στα τριάντα αυτά χρόνια να ακμάζει μετά την πρώτη περίοδο Τουρκοκρατίας.

1.4 Ηγούμενος ιερομόναχος Βενιαμίν Κλοκώνης (1690-1700)

Η Ιερά Μονή αρχίζει στα χρόνια της Βενετοκρατίας να αποκτά την πρώτη της μορφή ως Μονή. Έως τότε στον χώρο της Μονής συναντούσε κανείς μόνο τον ιερό Ναό στο σπήλαιο εύρεσης της ιερής εικόνας και τίποτα παραπάνω²⁹¹.

Οι Βενετοί έδωσαν περί το 1690 με 1692 άδεια στον ιερομόναχο Βενιαμίν Κλοκώνη να ξεκινήσει εργασίες ανοικοδόμησης της Ιεράς Μονής. Ο τόπος που ιδρύθηκε και άκμασε η Μονή Κρεμαστής ανήκε κατά το έτος ίδρυσής της διοικητικά στην Βενετική διοίκηση. Συγκεκριμένα ανήκε στην επαρχία της Γαστούνης, η οποία αποτελούσε εκείνη την εποχή τμήμα του νομού Αχαΐας. Περί το 1700, η περιοχή της Γαστούνης ήταν εξαιρετικά σημαντική καθώς απαριθμούσε σχεδόν δεκαπέντε χιλιάδες κατοίκους, 162 χωριά και 16 μοναστήρια.

Εκκλησιαστικά η Μονή υπαγόταν στον Επίσκοπο Ωλένης, ο οποίος είχε έδρα επίσης την Γαστούνη και ο οποίος υπαγόταν με την σειρά του στην Μητρόπολη Παλαιών Πατρών.

Ο Βενιαμίν, καταγόμενος από τα ορεινά της Ηλείας και συγκεκριμένα από την Δίβρη, γνώριζε για το σπήλαιο της Παναγίας και τη θαυματουργή εικόνα της. Ο ναός είχε ήδη γίνει σημαντικό προσκύνημα για τους πιστούς και υπόδουλους Έλληνες, οι οποίοι περνούσαν από τον έναν κατακτητή στον άλλον. Η αγάπη του κόσμου και η συνεχής αύξηση των πιστών, που έρρεαν από παντού για να προσκυνήσουν την θαυματουργή εικόνα της, οδήγησε του ντόπιους κατοίκους στην επιθυμία δημιουργίας τόπου συνεχούς και αδιάλειπτου προσευχής. Η επιθυμία τους αυτή πραγματοποιήθηκε χάρη στον ιερομόναχο Βενιαμίν²⁹².

Ο ιερομόναχος Βενιαμίν οργάνωσε το σπήλαιο ώστε να είναι ένας πραγματικός τόπος λατρείας. Έχτισε τα πρώτα κελλιά, καθώς και άλλα κτίσματα, που θα βοηθούσαν στην λειτουργία της Μονής. Την ίδια περίοδο, προχώρησε στην καλλιέργεια αμπελιών και των υπολοίπων κτημάτων της Μονής. Κάθε ενέργεια του

²⁹¹ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 27.

²⁹² ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 29.

Βενιαμίν έγινε με δικά του έξοδα και με την στήριξη, οικονομική και υλική, των ευλαβών πιστών που αγαπούσαν την Παναγία.

Η Μονή στα χρόνια του Βενιαμίν ήταν κτητορικό μοναστήρι καθώς ανήκε πλήρως στον Βενιαμίν και είχε κάθε ιδιοκτησιακό δίκαιο επ' αυτής²⁹³.

1.5 Ηγούμενος ιερομόναχος Παφνούτιος Ρουμελιώτης (1700-χ.χ)

Στα τέλη του 1700, ο ιερομόναχος Βενιαμίν παραιτείται για λόγους υγείας και γήρατος από την ηγουμενία της Μονής, αφού πρώτα είχε ολοκληρώσει το πρώτο στάδιο διαμόρφωσης του πυρήνα της. Ορίζει ο ίδιος επόμενο ηγούμενο της Μονής τον ιερομόναχο Παφνούτιο, καταγόμενο από την Λειβαδιά και μεταξύ τους συντάσσεται συμβολαιογραφική πράξη στην πόλη της Γαστούνης από τον συμβολαιογράφο Μιχαήλ Σισίνη. Με την πράξη αυτή, ο Βενιαμίν μετέφερε στον Παφνούτιο κάθε τίτλο ιδιοκτησίας που κατείχε μέχρι εκείνη την στιγμή για την Μονή, δίνοντάς του πατρικές νουθεσίες και προτροπές, ώστε να συνεχίσει το δύσκολο έργο της συνεχούς ανάπτυξης της Μονής. Τον συμβουλεύει να εργασθεί σκληρά ώστε η Μονή να καταστεί γρήγορα μια κανονική και ισχυρή κοινοβιακή Μονή, ενώ δεν παραλείπει, σε σημείο της συμβολαιογραφικής πράξεως, να θέτει τον όρο ετήσιας απόδοσης προς το πρόσωπό του υλικών αγαθών, ως αναγνώριση των όσων προσέφερε στην Μονή, αλλά και την συνεχή μνημόνευσή του στις ακολουθίες²⁹⁴.

1.6 Υπόλοιποι διατελέσαντες ηγούμενοι

Δυστυχώς, η έλλειψη σημαντικών ιστορικών εγγράφων δημιουργεί ένα σημαντικό κενό για περίπου ενενήντα χρόνια από το 1700 έως και το 1791.

Μετά τους ηγουμένους Βενιαμίν και Παφνούτιο αναφορά ξανά για ηγούμενο εντοπίζουμε στις πρώτες σελίδες του αρχικού Κώδικα, όπου αναφέρεται ως πιθανός ηγούμενος κάποιος ιερομόναχος ονόματι Θεόκλητος, διατελέσας ηγούμενος από το 1763 έως το 1767. Ακολουθεί ξανά ένα μικρό ιστορικό κενό για να φθάσουμε στην αναφορά του ιερομονάχου Συμεών, ο οποίος παραιτήθηκε από την ηγουμενία της Μονής τον Νοέμβριο του 1810.

²⁹³ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 30.

²⁹⁴ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 32.

Τον ίδιο μήνα ηγούμενος αναλαμβάνει, για οκτώ έτη, ο ιερομόναχος Νεόφυτος μέχρι και το 1818, όπου η ηγουμενία της Μονής περνά στον Καλλίνικο. Τον Φεβρουάριο του 1831 ηγούμενος της Μονής αναλαμβάνει ο Ιερομόναχος Φιλόθεος, για τον οποίο πληροφορούμαστε τόσο από τον Κώδικα της Μονής όσο και από την επιστολογραφία μεταξύ της Μονής και του Αρχιεπισκόπου Πατρών και Ηλείας Μισαήλ (1852-1861), σχετικά με το ανθρώπινο δυναμικό της Μονής προς ενημέρωση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ο Κώδικας δυστυχώς δεν μας παρέχει τις απαιτούμενες πληροφορίες από το έτος 1850 έως και το 1862 οπότε και εμφανίζεται ξανά στον Κώδικα η υπογραφή του νέου ηγούμενου της Μονής ιερομονάχου Αγαπίου, ο οποίος διετέλεσε ηγούμενος έως και το 1869.

Στηριζόμενοι σε γραπτές μαρτυρίες²⁹⁵ που μας πληροφορούν για την αδελφότητα της Μονής προκύπτει ότι από το 1870 ή 1871 ηγούμενος της Μονής ανέλαβε ο ιερομόναχος Νεόφυτος έως και το έτος 1876. Ο ιερομόναχος Νεόφυτος προτάθηκε ξανά για την ηγουμενία της Μονής, έπειτα από την εκδημία του διαδόχου του ιερομονάχου Αγαθαγγέλου.

Επόμενος ηγούμενος φαίνεται να υπήρξε ο ιερομόναχος Αγαθάγγελος ήδη από τον Μάιο του 1876 έως και την κοίμησή του τον Ιούλιο του 1879²⁹⁶.

Στο εξής και για τα επόμενα δώδεκα χρόνια (1880-1892) η Μονή υπήχθη στην Ιερά Μονή Παναγίας Σκαφιδιάς ως μετόχι της, οπότε και οι ηγούμενοι στο εξής δεν υπογράφουν με την ιδιότητα του ηγουμένου αλλά με διαφόρους άλλους χαρακτηρισμούς όπως θα αναφερθεί παρακάτω²⁹⁷.

Ηγουμενέων αναλαμβάνει για σύντομο διάστημα, περίπου ενός μήνα, ο ιερομόναχος Ανδρόνικος. Στο νέο αυτό καθεστώς επόμενος ηγουμενέων υπήρξε ο Κύριλλος από το 1880. Ο ιερομόναχος Ανδρόνικος ανέλαβε εκ νέου την ηγουμενία της Μονής ένα χρόνο μετά, δηλαδή το 1881, έως και τα τέλη του 1882. Υπέγραφε και ως ηγούμενος, παρόλο που η Μονή εξακολουθούσε να αποτελεί μετόχι. Μετά τον Ανδρόνικο, αναφορές γίνονται για τον ιερομόναχο Δαμασκηνό, υπογράφει στα έγγραφα ως διαχειριστής, ο οποίος ανέλαβε πιθανώς στις αρχές του 1883 την διοίκηση της Μονής έως και το 1885. Από το 1885 έως και το 1893 ηγούμενος

²⁹⁵ Αναφορές ανακαλύπτουμε στον Κώδικα της ιεράς Μονής.

²⁹⁶ Αναφορές ανακαλύπτουμε στον Κώδικα της ιεράς Μονής.

²⁹⁷ Αναφορές ανακαλύπτουμε στον Κώδικα της ιεράς Μονής.

ανέλαβε ο Ανανίας ενώ τον Μάρτιο του 1893 για λίγους μήνες μέχρι και τον Οκτώβριο του ιδίου έτους ηγούμενος υπήρξε ο Δαμασκηνός, ο οποίος υπογράφει στον Κώδικα, επίσης, ως διαχειριστής. Από τον Οκτώβριο του 1893 έως και το 1896 ανέλαβε ηγούμενος ο Γρηγόριος, καταγόμενος από τον Πύργο, ο οποίος και αυτός υπέγραφε ως διαχειριστής, όπως και ο διάδοχός του στην ηγουμενία Στέφανος από το 1897 έως 1898²⁹⁸.

Ο έχων την ηγουμενία της Μονής από το 1902 έως και το 1906 ηγούμενος Μητροφάνης υπογράφει ως διευθυντής της Μονής. Σε κοινή γραμμή κινήθηκαν και οι επόμενοι δύο, ιερομόναχος Πολύκαρπος και ιεροδιάκονος Προκόπιος. οι οποίοι διαχειρίζονταν από κοινού την λειτουργία της Μονής και συνυπέγραφαν ως διευθυντές και διαχειριστές. Ο δε ιερομόναχος Πολύκαρπος ήταν εκείνος με του οποίου την πρωτοβουλία η Μονή είχε γίνει μετόχι της Ιεράς Μονής Παναγίας Σκαφιδιάς.

Ακολουθεί στην ηγουμενία την Μονής ο Γερβάσιος το 1912 για λίγους μήνες. Τον Μάρτιο του 1916, ο ιερομόναχος Πολύκαρπος αναλαμβάνει ξανά την ηγουμενία της Μονής έως και το 1924, οπότε και ηγούμενος ορίστηκε ξανά ο ιερομόναχος Γερβάσιος έως και το 1929. Ακολούθησε και πάλι μια σύντομη ηγουμενία από τον ιερομόναχο Πολύκαρπο για τρία έτη, έως και το 1931. Ο προερχόμενος από την Ιερά Μονή Αγίου Παύλου Αγίου Όρους αρχιμανδρίτης Δωρόθεος ανέλαβε ηγούμενος της Μονής από το 1931.

Τελευταίος ηγούμενος της Μονής πριν την μετατροπή της σε γυναικεία ιερά μονή υπήρξε ο Φιλάρετος- Θεωνάς ο οποίος παρέμεινε στην ηγουμενία της Μονής μέχρι και το 1933, οπότε και μεταγράφεται στην Ιερά Μονή Σκαφιδιάς που εξακολουθούσε να είναι ανδρική Μονή²⁹⁹.

Σ' αυτά τα 240 και πλέον έτη από την ίδρυση της η Μονή γνώρισε μεγάλες περιόδους ακμής, ιδιαίτερα μέσα στα δύσκολα χρόνια του τουρκικού ζυγού και κυρίως κατά την δεύτερη περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, μετά την ανακατάληψη της Πελοποννήσου από τους Οθωμανούς το 1715. Όλοι οι ηγούμενοι, κατάφεραν να διατηρήσουν ζωντανή την Μονή εν μέσω κακουχιών και δυσκολιών

²⁹⁸ Αναφορές ανακαλύπτουμε στον Κώδικα της ιεράς Μονής.

²⁹⁹ Περί των ηγουμένων της Ιεράς Μονής Παναγίας Κρεμαστής πληροφορίες μπορεί κανείς να αναζητήσει εκτός από τον Κώδικα της Μονής και στα παρακάτω: ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 116 – 118, Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 12.

μέχρι και την Επανάσταση του 1821 οπότε και η Μονή είχε ενεργό ρόλο για τον οποίο και θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Διατελέσαντες ηγούμενοι της Μονής:

1. Ιερομόναχος Βενιαμίν Κλοκώνης (1690-1700)
2. Ιερομόναχος Παφνούτιος Ρουμελιώτης (1700-...)
3. Ιερομόναχος Θεόκλητος (1763-1767)
4. Ιερομόναχος Συμεών (...-1810)
5. Ιερομόναχος Νεόφυτος (1810-1818)
6. Ιερομόναχος Καλλίνικος (1818-1831)
7. Ιερομόναχος Φιλόθεος (1831-...)
8. Ιερομόναχος Αγάπιος (1862-1869)
9. Ιερομόναχος Νεόφυτος (1870 ή 1871- 1876)
10. Ιερομόναχος Αγαθάγγελος (1876-1879)
11. Ιερομόναχος Ανδρόνικος (Ιούλιος 1880) υπέγραφε ως ηγουμενέων της Μονής η οποία ήταν μετόχι της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς απο το 1880 έως το 1892.
12. Ιερομόναχος Κύριλλος (1880-1881) υπέγραφε ως ηγουμενέων.
13. Ιερομόναχος Ανδρόνικος (1881-1882) υπέγραφε ως ηγούμενος
14. Ιερομόναχος Δαμασκηνός (1883-1885) υπέγραφε ως Διαχειριστής
15. Ιερομόναχος Ανανίας (1885-1893)
16. Ιερομόναχος Δαμασκηνός (1893) υπέγραφε ως Διαχειριστής
17. Ιερομόναχος Γρηγόριος (1893-1896) υπέγραφε ως Διαχειριστής
18. Ιερομόναχος Στέφανος (1897-1898) υπέγραφε ως Διαχειριστής
19. Ιερομόναχος Μητροφάνης (1902-1906) υπέγραφε ως Διευθυντής
20. Ιερομόναχοι Πολύκαρπος και Προκόπιος (1907-1912, 1916-1924, 1929-1931) υπέγραφαν ως Διαχειριστές και Διευθυντές
21. Ιερομόναχος Γερβάσιος (1912-1916 και 1924-1929). Το έτος 1912 η Μονή λαμβάνει με Βασιλικό Διάταγμα την αυτοτέλειά της και οι ηγούμενοι διοικούν ξανά το μοναστήρι.
22. Ιερομόναχος Δωρόθεος (1931-....)
23. Ιερομόναχος Φιλάρετος- Θεωνάς (.... - 1933)

Κεφάλαιο 2: Οι Ηγούμενες μέχρι τις μέρες μας, μετά την μετατροπή της Μονής σε γυναικεία.

Το 1933 με απόφαση του τότε Μητροπολίτου Ηλείας και Ωλένης Αντωνίου (1922-1945), η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής μετατράπηκε σε γυναικεία Μονή³⁰⁰. Από το 1933 έως και τις μέρες διετέλεσαν ηγουμένες της Μονής έξι μοναχές.

Στα χρόνια αυτά, παρ' όλες τις αντιξοότητες και τις δύσκολες συνθήκες που οι κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές επέφεραν στην χώρα και τον ήδη εξαντλημένο λαό, η ιερά Μονή υπό την προστασία και καθοδήγηση των ισχυρών ηγουμένων και την αστείρευτη βοήθεια του πιστού λαού κατάφερε να σημειώσει ραγδαία ανάπτυξη.

Στα δύσκολα αυτά χρόνια πραγματοποιήθηκαν ανακαινίσεις του Ιερού Σπηλαίου, η κατασκευή της μαρμαρίνης σκάλας που οδηγεί σ' αυτό, η συντήρηση των κελιών των μοναζουσών, η κατασκευή περιπτέρου και τέλος η ανοικοδόμηση του Ιερού Ναού του Αγίου Νεκταρίου³⁰¹.

2.1 Ηγουμένη Φεβρωνία (1934-1936)

Ύστερα από την μετατροπή της Μονής από ανδρική σε γυναικεία, πρώτη ηγουμένη ανέλαβε το 1934 η μοναχή Φεβρωνία³⁰². Καταγόταν από τον Πειραιά και μόναζε αρχικά στην Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Φραγκοπηδήματος. Ο Μητροπολίτης Ηλείας και Ωλένης Αντώνιος, μετά την απόφασή του να μετατρέψει την Μονή σε γυναικείο μοναστήρι, επέλεξε την μοναχή Φεβρωνία ως πρώτη ηγουμένη, για να ηγηθεί της νέας αυτής ιδέας. Η ηγουμένη παρέμεινε σ' αυτή τη θέση για δύο έτη οπότε και παραιτήθηκε τελικώς για λόγους υγείας³⁰³.

2.2 Ηγουμένη Μαγδαληνή (1936-1943)

Καταγόμενη από την Πάτρα, η μοναχή Μαγδαληνή,³⁰⁴ ανέλαβε την ηγουμενία της Μονής αμέσως μετά την παραίτηση της ηγουμένης Φεβρωνίας.

³⁰⁰ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 118.

³⁰¹ Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, *Ο.π.*, σελ. 14.

³⁰² Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 68, σελ. 189.

³⁰³ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 119.

³⁰⁴ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 68, σελ. 189.

Στα νεανικά της κιόλας χρόνια, είχε την τύχη και ευλογία να γνωρίζει προσωπικά και να λάβει την ευχή του Αγίου Νεκταρίου σε μια επίσκεψή της στην Αθήνα και συγκεκριμένα στη Ριζάρειο Σχολή, στην οποία, εκείνη την εποχή, διευθυντής ήταν ο Άγιος Νεκτάριος, Επίσκοπος Πενταπόλεως.

Η μοναχή Μαγδαληνή το 1921 φθάνει στην Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Αιγίνης, τη μονή που είχε ιδρύσει ο Άγιος Νεκτάριος, κατά τα τελευταία έτη της ζωής του. Λίγο καιρό μετά την έλευσή της στην Ιερά Μονή έγινε και η πρώτη εκταφή του Αγίου, έξι μήνες μετά την κοίμησή του τον Απρίλιο του 1921.

Στην Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Αιγίνης έλαβε τη ρασοευχή και πήρε το όνομα της Μυροφόρου και Ισαποστόλου Αγίας Μαρίας της Μαγδαληνής, όμως, λίγα χρόνια αργότερα, εν μέσω δύσκολων συγκυριών και γεγονότων, επανήλθε στην Πάτρα, έπειτα από προτροπή του πνευματικού της.

Το 1930 εισήλθε στην Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής, όπου μετά από έξι έτη, έλαβε το Μεγάλο σχήμα και ενθρονίστηκε ηγουμένη της Μονής από τον Μητροπολίτη Ηλείας και Ωλένης Αντώνιο.

Στα χρόνια της ηγουμενίας της το μοναστήρι γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Πολλές νέες μοναχές ήλθαν και η αδελφότητα αυξήθηκε κατά πολύ. Το μοναστήρι σιγά σιγά έγινε λαμπρότερο και το προσκύνημα πλέον έγινε γνωστό σε όλη την περιοχή, ενώ, στα δύσκολα χρόνια της κατοχής και του πολέμου, η ηγουμένη δέχθηκε στην Μονή την αδελφότητα του Ιερού Ησυχαστηρίου Οσίου Λουκά του Στειριώτη Πατρών, αλλά και άλλες μοναχές της περιοχής.

Αποχώρησε οικιοθελώς από την Μονή το 1943 ύστερα από γεγονότα που οδήγησαν στον τερματισμό της ηγουμενίας της. Παρόλο που δεν ήταν αναγκαίο να φύγει από την Μονή εκείνη επέλεξε, προς αποφυγή εντάσεων και αναστατώσεων, να έλθει στην Αθήνα μαζί με άλλες δύο μοναχές την Θεοδούλη και την Ευγενία και να εγκατασταθεί σ' ένα μετόχι της Ιεράς Μονής Πετράκη, το μονύδριο του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στον Υμηττό. Εκοιμήθη εν Κυρίω σε ηλικία 79 ετών τον Σεπτέμβριο του 1969³⁰⁵.

³⁰⁵ ΔΗΜ. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, Αρχιμανδρίτης, «Σύγχρονες Αγιασμένες Γυναικείες μορφές», Μοναζουσών Σύναξις, Αθήνα 2005, σελ. 84-92.

2.3 Ηγουμένη Θεοκλήτη (1943-1958)

Η μοναχή Θεοκλήτη³⁰⁶ καταγόμενη επίσης από την Πάτρα έλαβε την ευχή της ρασοφορίας στον τόπο καταγωγής της το 1938. Τον Φεβρουάριο του 1943 διορίστηκε από τον Μητροπολίτη Αντώνιο ηγουμενοσύμβουλος της Μονής, ενώ τον Ιούλιο του ίδιου έτους ανέλαβε την ηγουμενία της Μονής.

Τελικώς και εκείνη αναχώρησε από την Μονή το 1958 και εγκαταβίωσε μέχρι την κοίμησή της στην Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Καισαριανής, της οποίας διετέλεσε ηγουμένη³⁰⁷.

2.4 Ηγουμένη Νεκταρία (1958-1969)

Διάδοχος της ηγουμένης Θεοκλήτης υπήρξε η μοναχή Νεκταρία από την Αίγινα³⁰⁸. Γνώρισε για την ύπαρξη της Μονής από την μακαριστή ηγουμένη Φεβρωνία, όταν εκείνη είχε επισκεφθεί τον Πειραιά. Την Φεβρωνία την γνώρισε στην ηλικία των δεκαεπτά ετών, και η οποία διέκρινε αμέσως τη μοναχική της κλήση.

Πράγματι, η Αικατερίνη, όπως ήταν το κοσμικό όνομα της Νεκταρίας, ήθελε έπειτα από όραμα, να γίνει μοναχή στην Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Αιγίνης, στο μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου. Η θέληση της Παναγίας, όμως, ήταν διαφορετική.

Τον Μάρτιο του 1934 έλαβε την μοναχική κουρά³⁰⁹ και ένα χρόνο αργότερα το 1935 διορίστηκε ως οικονόμος της Μονής. Τον Ιούλιο του 1936 έγινε μέλος του Ηγουμενοσυμβουλίου. Η κουρά της μεγαλοσχημίας της έγινε τον Μάρτιο του 1945 και ανέλαβε την ηγουμενία μετά την αναχώρηση της ηγουμένης Θεοκλήτης το 1958. Η ενθρόνισή της έγινε από τον Μητροπολίτη Ηλείας και Ωλένης Γερμανό Α' (1945-1968).

Υπήρξε ηγουμένη αυστηρού ήθους, μεγάλης τάξης, αγάπης, επιείκειας αλλά συνάμα και αυστηρότητας, ενώ συνήθιζε για αυτό τον λόγο να βάζει κανόνες στις μοναχές σε τυχόν περιπτώσεις ανυπακοής ή παρεκτροπής τους.

³⁰⁶ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 68, σελ. 189.

³⁰⁷ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 124.

³⁰⁸ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 68, σελ. 189.

³⁰⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 53 και ημερομηνία 3/4/1934.

Εκοιμήθει στην Αθήνα στις 16/5/1969 στο νοσοκομείο Ευαγγελισμός, όπου είχε εισαχθεί για εγχείρηση. Της νεκρώσιμου ακολουθίας προέστη ο Μητροπολίτης Ηλείας και Ωλένης Αθανάσιος (1968-1981)³¹⁰.

2.5 Ηγουμένη Χριστοφόρα (1969-1988)

Την ηγουμένη Νεκταρία διαδέχθηκε στην ηγουμενία της Μονής η μοναχή Χριστοφόρα³¹¹. Καταγόμενη και εκείνη από την πόλη της Πάτρας, έλαβε το Μεγάλο Σχήμα τον Μάρτιο του 1945 και ανέλαβε την ηγουμενία τον Ιούνιο του 1969 έως και τον Δεκέμβριο του 1988, οπότε και κοιμήθηκε οσιακά σε ηλικία 95 ετών.

Χαρακτηριζόταν από την απλότητα, την αγαθότητα, την επιείκεια και την αστείρευτη αγάπη προς τις μοναχές της και τον απλό λαό. Για τον λόγο αυτό επέλεγε πάντα να βάζει διακριτικούς κανόνες στις μοναχές της συνοδείας της, ανάλογα πάντα με το παράπτωμα, ενώ ως κύριο κανόνα επέβαλε την συνεχή και αδιάλειπτη προσευχή με το κομποσχοίνι³¹².

2.6 Ηγουμένη Νυμφοδώρα (1989 έως σήμερα)

Από την κοίμηση της ηγουμένης Χριστοφόρας έως και σήμερα την ηγουμενία της Μονής ασκεί η μοναχή Νυμφοδώρα³¹³. Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι η πρώτη ηγουμένη καταγόμενη από την περιοχή της Ηλείας και συγκεκριμένα από το γειτονικό στην Μονή χωριό που ονομάζεται Λαμπέτι και από το οποίο διέρχεται κάθε προσκυνητής, ερχόμενος από την πόλη του Πύργου, για να φθάσει στην Ιερά Μονή Κρεμαστής.

Έλαβε την ευχή της ρασοφορίας τον Απρίλιο του 1968, όταν ακόμη Μητροπολίτης Ηλείας και Ωλένης ήταν ο Γερμανός Α'. Η ακολουθία του Μεγάλου αγγελικού σχήματος έγινε από τον Μητροπολίτη Ηλείας Γερμανό τον Ιούλιο του 1988 λίγους μήνες πριν την κοίμηση της ηγουμένης Χριστοφόρας, ενώ ένα μήνα μετά την κοίμησή της ανέλαβε την Ηγουμενία της Μονής τον Ιανουάριο του 1989.

³¹⁰ ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 125-129.

³¹¹ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 69, σελ. 190.

³¹² ΘΕΜ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο.π.*, σελ 131-132.

³¹³ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 70, σελ. 191.

Κατά την ηγουμενία της ηγουμένης Χριστοφόρας έγιναν πολλές επισκευαστικές ενέργειες στα κτίρια της Μονής. Επισκευάστηκε, επίσης, εξ' ολοκλήρου ο ναός του Αγίου Αντωνίου, μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 2002, επισκευάστηκε ο ναός του Αγίου Νεκταρίου, ο οποίος είχε υποστεί φθορές μετά την κατολίσθηση του 1998 και τέλος, το σπουδαιότερο, δημιουργήθηκε εκ νέου η Ιερή Εικόνα της Παναγίας, που καταστράφηκε μαζί με τον ναό του Αγίου Αντωνίου.

Κατάλογος Ηγουμένων:

1. Ηγουμένη Φεβρωνία (1934-1936)
2. Ηγουμένη Μαγδαληνή (1936-1943)
3. Ηγουμένη Θεοκλήτη (1943-1958)
4. Ηγουμένη Νεκταρία (1958-1969)
5. Ηγουμένη Χριστοφόρα (1969-1988)
6. Ηγουμένη Νυμφοδώρα (1989 έως σήμερα)

2.7 Εφημέριοι και πνευματικοί της Μονής

Όπως κρίνεται αναγκαίο, μετά την μετατροπή της Μονής από ανδρική σε γυναικεία, ήταν απαραίτητη η παρουσία ιερέως για την τέλεση των μυστηρίων. Παρόλο, όμως, που η Μονή μετατράπηκε σε γυναικεία το 1933, στις έγγραφες μαρτυρίες δεν υπάρχουν αποδείξεις για την ύπαρξη ιερέως διαπιστευμένου αποκλειστικά στην Μονή προς εξυπηρέτηση μόνο αυτής.

Κατά πάσα πιθανότητα, την Μονή εξυπηρετούσαν ιερείς από τις γειτονικές ενορίες του Λανθίου ή ίσως και κάποιου άλλου χωριού, ενώ, μόλις το 1964, έχουμε την πρώτη καταγραφή για ιερέα αποκλειστικά για την Μονή. Συνολικά μέχρι σήμερα έχουν διατελέσει εφημέριοι στην Μονή πέντε ιερείς.

Το έτος 1964 ο Αρχιμανδρίτης Ιλαρίων Μαργαρώνης αναφέρεται ως εφημέριος της Μονής έως το 1968. Ακολούθησε ο Αρχιμανδρίτης Σπυρίδων Μπρίμης για δύο έτη (έως και το 1970). Για τα επόμενα οκτώ έτη δεν υπάρχει έγγραφη αναφορά για εφημέριο της Μονής.

Το έτος 1978 ο Αρχιμανδρίτης Παναγιώτης Μαραγκός καταγράφεται ως ο πρώτος εφημέριος διατελέσας έως και το 1990. Ταυτόχρονα με την διακονία του

Αρχιμανδρίτη Παναγιώτη την Μονή εξυπηρετούσαν και εφημέριοι από τις ενορίες του Πύργου, από τον Μητροπολιτικό ναό Αγίου Νικολάου, τον ναό της Αγίας Κυριακής, αλλά και εφημέριοι γειτονικών ενοριών.

Από το 1994 έως και σήμερα στην Μονή εφημερεύει ο πατήρ Παναγιώτης Γκολφίνος.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι μπορεί να μην καταγράφονται εφημέριοι στην υπηρεσία της Μονής από το έτος μετατροπής της σε γυναικεία, παρόλα αυτά πνευματικοί άνδρες επισκέπτονταν τακτικά την Μονή προς βοήθεια, εξομολόγηση, νουθεσία και στήριξη των μοναζουσών.

Ήδη από το 1945, δώδεκα έτη μετά την μετατροπή της Μονής, το πνευματικό έργο ανέλαβε ο πατήρ Ιεζεκιήλ, για δέκα χρόνια έως και το 1955. Ταυτόχρονα, υπηρετούσε και στην θέση του πρωτοσύγκελλου της Μητρόπολης Ηλείας και Ωλένης.

Επόμενος, πνευματικός της Μονής ανέλαβε ο π. Ιλαρίων από τον Καρδαμά Ηλείας. Η πνευματική του διακονία χωρίσθηκε σε δύο ξεχωριστές περιόδους, ξεκινώντας η πρώτη από το 1955 έως και το 1958 και η δεύτερη από το 1964 έως το 1968.

Από το έτος 1958, οπότε και σταμάτησε η πρώτη περίοδος διακονίας του π. Ιλαρίωνα, πνευματικός στην Μονή διετέλεσε ο π. Σεραφείμ έως και το 1980. Προερχόμενος από το Άγιο Όρος, και συγκεκριμένα από την αδελφότητα των Αβραμαίων, ήταν άνθρωπος βαθιάς πνευματικής καλλιέργειας, ταπείνωσης, προσευχής και υπακοής. Προέτρεπε δε τις μοναχές να προσεύχονται τόσο πολύ ώστε να ακούγονται σαν μελίσσι, ενώ τις συμβούλευε να είναι πάντοτε ολιγόλογες και ταπεινές.

Μετά το τέλος της πνευματικής διακονίας του π. Σεραφείμ, πνευματικός ανέλαβε ο τότε πρωτοσύγκελλος και νυν Μητροπολίτης Ηλείας Γερμανός για δύο έτη από 1980 έως και το 1981, ενώ μετά την εκλογή του στην μητρόπολη Ηλείας, ανέλαβε και πάλι ο π. Σεραφείμ, για βραχύ χρονικό διάστημα.

Τέλος, μετά την διακονία του π. Σεραφείμ, την πνευματική καθοδήγηση της Μονής ανέλαβε για τρίτη φορά ο π. Ιλαρίων από τον 1981 έως και σήμερα.

Κεφάλαιο 3. Ιστορική πορεία της Μονής απ' αρχής έως και σήμερα

Η Μονή ξεκίνησε την ιστορική της πορεία στα τέλη του 17^{ου} αιώνα περί το 1690. Από τότε έως και σήμερα ως γυναικεία, πολλά γεγονότα συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της Μονής και στην διαμόρφωσή της, όπως την γνωρίζει σήμερα ο προσκυνητής.

Ολόκληρο το ανθρώπινο δυναμικό της Μονής, οι ηγούμενοι και αργότερα οι ηγούμενες, οι μοναχοί και έπειτα οι μοναχές, που αποτελούσαν τη συνοδεία της Μονής στο πέρασμα των ετών, μόχθησαν αλλά κατάφεραν να δημιουργήσουν, μέσα από κόπους και κακουχίες, την σημερινή Μονή και να την φθάσουν στο απόγειό της. Στα δύσκολα χρόνια τόσο της Επανάστασης του 1821, αλλά και των επόμενων πολεμικών συγκρούσεων, η Μονή βρισκόταν πλάι στον υπόδουλο λαό με κάθε τρόπο και μέσο, αφού αυτός ο απλός λαός, από το υστέρημά του και την προσωπική του εργασία, βοηθούσε πάντοτε την Μονή έως και σήμερα. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να ξεχνούμε την ευγενική και πάντα πρόθυμη προσπάθεια των κατοίκων των γειτονικών χωριών, αλλά και των ευσεβών πιστών από κάθε σημείο της Ελλάδας, που πάντοτε προσέφεραν τα μέγιστα στην Μονή.

Ιστορικά στοιχεία για την Μονή ανακαλύπτουμε στους Κώδικες που έχουν διασωθεί και περιλαμβάνουν έγγραφα τα όποια όμως, στο διάβα των ετών, έχουν αλλοιωθεί ή χαθεί και πολλές φορές η ανάγνωσή τους και τα χρονικά κενά που δημιουργούνται σε κάποιες περιόδους δεν μας δίνουν την δυνατότητα μιας πλήρους εικόνας των πραγμάτων.

3.1 Η Ιερά Μονή κατά τον 17^ο -18^ο αιώνα

Το έτος 1690 αποτελεί ορόσημο της ίδρυσης της Ιεράς Μονής Κρεμαστής, όταν, μετά την ανεύρεση της θαυματουργού εικόνας από τους ντόπιους χωρικούς, ο πρώτος Ηγούμενος και ιδρυτής της Μονής ιερομόναχος Βενιαμίν κατέφθασε στον χώρο από την ορεινή Ηλεία και ξεκίνησε την ανοικοδόμηση της Μονής με δικά του έξοδα. Ένα χρόνο αργότερα, ξανά με προσωπικά του έξοδα, ολοκλήρωσε την ανοικοδόμηση ναού αφιερωμένου στον Αρχάγγελο Μιχαήλ, έξω από το Σπήλαιο που βρέθηκε η ιερή εικόνα, ενώ ταυτόχρονα έχτισε τα πρώτα κελλιά και διάφορα άλλα οικήματα προς εξυπηρέτηση της Μονής και προχώρησε στην καλλιέργεια των

πρώτων αμπελιών. Η πρώτη φάση της ανοικοδόμησης ολοκληρώθηκε δέκα χρόνια μετά, τον Ιανουάριο του 1700 και έντεκα μήνες αργότερα, τον Νοέμβριο, ακολούθησε η παραίτηση του Ιερομονάχου Βενιαμίν και η αντικατάστασή του από τον ιερομόναχο Παφνούτιο, τον οποίο επέλεξε ο ίδιος.

Σε κτηματολογικούς καταλόγους συναντούμε ήδη αναφορές για την Μονή από τα τέλη του 1699, στους οποίους αναφέρονται τα πρώτα κτήματα καθώς και τα πρώτα ζώα που διέθετε η Μονή. Στους ίδιους καταλόγους αναφορά γίνεται και σε τίτλους κατοχής ιδιοκτησίας στην περιοχή Νίκαβα, πολύ κοντά στο σημερινό χωριό Γούμερο Ηλείας³¹⁴.

Κατά τον ίδιο αιώνα, στον Κώδικα γίνεται αναφορά για τον ηγούμενο Νεόφυτο, ο οποίος διετέλεσε ηγούμενος από 1763 έως το 1767. Μεταξύ των ηγουμένων Παφνουτίου και Νεοφύτου ο Κώδικας δεν μας παρέχει πληροφορίες σχετικά με το όνομα και την ηγουμενία κάποιου τρίτου μοναχού.

3.2 Η Ιερά Μονή κατά τον 19^ο αιώνα και την Επανάσταση

Αναφορά σε ηγούμενο της Μονής ανακαλύπτουμε κατά τον 19^ο αιώνα σε σημείο που ο Κώδικας κάνει λόγο για την παραίτηση του ηγουμένου Συμεών τον Νοέμβριο του 1810 και την ανάθεση της ηγουμενίας στον ιερομόναχο Νεόφυτο, ύστερα από την σύμφωνη γνώμη των πατέρων της Μονής. Ανάλογη αναφορά υπάρχει και το 1818, όπου ο επίσκοπος Ωλένης Φιλάρετος ενθρόνισε τον ιερομόναχο Καλλίνικο ηγούμενο της Μονής και την ίδια ημέρα τέλεσε την χειροτονία σε ιερέα του μοναχού Κυρίλλου.

Ακολούθησαν χρόνια δύσκολα για τον υπόδουλο λαό, ο οποίος μετά τις τόσες κυριαρχίες και κατακτήσεις που γνώρισε από τους Τούρκους, τους Φράγκους και έπειτα ξανά τους Τούρκους, έφτασε η στιγμή μετά από προετοιμασία χρόνων να ξεκινήσει τον δικό του αγώνα για την ελευθερία.

Σύσσωμος ο λαός, έπειτα από σκληρή προετοιμασία κάτω από τις δύσκολες συνθήκες επιβίωσης και την κακουχία, κατάφερε να οργανώσει τον αγώνα που οδήγησε σιγά σιγά την Ελλάδα στην απελευθέρωση από τον Οθωμανικό ζυγό.

³¹⁴ ΚΩΝ. ΝΤΟΚΟΣ, «Η εν Πελοποννήσω εκκλησιαστική περιουσία κατά την Β' Ενετοκρατία», *Ανέκδοτα έγγραφα, Byzantine Neugriechische Jahrbücher* 21(1971-1974).

Η Εκκλησία, σε όλη αυτή την προετοιμασία και τον αγώνα που ακολούθησε, δεν έμεινε αμέτοχη. Η βοήθεια της τόσο σε υλικό όσο και ανθρώπινο και πνευματικό επίπεδο ήταν καθοριστική. Όπως έχει ήδη προαναφερθεί, οι ναοί και ιδιαίτερα οι μονές αποτέλεσαν κέντρα διατήρησης και μετάδοσης της πνευματικής, πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς του Γένους. Στα μοναστήρια, που στα χρόνια της υποδούλωσης πολλές φορές, είχαν και τον ρόλο του σχολείου, οι νέοι μάθαιναν τα πρώτα τους γράμματα και η ελληνική παιδεία παρέμενε ζωντανή, έστω και κάτω από αυτές τις συνθήκες.

Ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, όπου αναπτύχθηκαν οι πρώτοι επαναστατικοί πυρήνες, η δράση της Εκκλησίας ήταν άμεση. Άλλωστε σε όλα εκείνα τα χρόνια της υποδούλωσης η Εκκλησία ήταν ο τόπος που οι ταλαιπωρημένοι Έλληνες έβρισκαν καταφύγιο. Δεν ήταν λίγες οι μονές στις οποίες, όπως αναφέραμε, κατέφευγαν οι κάτοικοι ένεκα των κινδύνων που παρουσιάζονταν συνεχώς.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν θα μπορούσε να μείνει αμέτοχη η Μονή Κρεμαστής, η οποία στα χρόνια της Επανάστασης ήδη συμπλήρωνε 130 χρόνια λειτουργίας.

Η Μονή, εξαιτίας του σημείου που βρίσκεται, αποτελούσε όλα εκείνα τα δύσκολα χρόνια καταφύγιο για τους ταλαιπωρημένους κατοίκους των γύρω περιοχών. Προσέφερε ασφαλή φιλοξενία, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούσε και ως τόπος ανάπαυσης για εκείνους που κατέφευγαν από τις ορεινότερες περιοχές της Ηλείας, Αχαΐας και Γορτυνίας προς τις νοτιότερες, με σκοπό να περάσουν από τις ακτές της Ηλείας απέναντι στα νησιά του Ιονίου, που τελούσαν υπό Ιταλικό καθεστώς.

Ο κώδικας της Μονής κάνει αναφορά στην παρουσία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στην Μονή και την φιλοξενία του, ενώ μέχρι και τις μέρες μας η παράδοση θέλει την ύπαρξη της ελιάς κάτω από την οποία κάθισε ο οπλαρχηγός κατά την άφιξή του στην Μονή.

Η Μονή υπήρξε τόπος φιλοξενίας των κατατρεγμένων Ελλήνων και κατά την επιδρομή του Ιμπραήμ στην Ηλεία το 1825 όσο και των Λαλαίων³¹⁵. Ιδιαίτερη αναφορά υπάρχει για την δράση του Ιμπραήμ, ο οποίος είχε πληροφορηθεί την ύπαρξη γυναικόπαιδων στην Μονή. Με εντολή του επιχειρήθηκε η δολοφονία όλων,

³¹⁵ Λαλαίοι ονομάζονται ακόμη και στις μέρες μας οι κάτοικοι του χωριού Λάλα στην ορεινή Ηλεία.

κάτι που, όμως, δεν έγινε ποτέ. Οι Έλληνες φυλούσαν την Μονή και ο ηγούμενος, έπειτα από όραμα της Παναγίας, μετέφερε τα γυναικόπαιδα σε άλλη τοποθεσία όπου και τελικά σώθηκαν από την σφαγή. Έπειτα από την αποτυχία του αυτή, ο Ιμπραήμ προχώρησε προς την ορεινή Ηλεία και το χωριό της Δίβρης, αφού πρώτα πυρπόλησε τους χώρους της Μονής και διέλυσε τα κελιά των μοναχών³¹⁶.

Στα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι και την απελευθέρωση η Μονή προσέφερε τα πάντα στον ταλαιπωρημένο λαό. Μαρτυρίες υποστηρίζουν και την ύπαρξη κρυφού σχολείου στον χώρο της Μονής, όπου τα ελληνόπουλα της περιοχής μάθαιναν τα πρώτα τους γράμματα πλάι στους πατέρες. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί εάν αναλογισθεί κανείς ότι τα σχολεία είχαν καταστραφεί ολοσχερώς και η μόνη πηγή γνώσης και μάθησης βασιζόταν στα βιβλία των μονών ή των ναών³¹⁷.

Μέσα στην Επανάσταση η Ιερά Μονή Κρεμαστής συνέχιζε την πορεία της στον χρόνο. Ο Κώδικας μας πληροφορεί, για την πορεία της Μονής όσον αφορά την διοικητική της διάρθρωση και την εν γένει δράση της καθ' όλα τα έτη της ύπαρξής της.

Έτσι, το 1831 ο επίσκοπος Ωλένης Κύριλλος ενθρόνισε τον μοναχό Φιλόθεο ηγούμενο της Μονής. Στο Κώδικα γίνεται, επίσης, αναφορά περί ερχομού του Βασιλέως Όθωνα το 1833, χωρίς όμως να είναι σαφές εάν εννοείται ο ερχομός του στην Μονή, στην περιοχή της Ηλείας ή η άφιξή του στην Ελλάδα γενικότερα.

Περί το 1833 ο Κώδικας μας πληροφορεί για την χειροτονία του μοναχού Ναθαναήλ σε διάκονο, ενώ, από το 1834, και έπειτα εντοπίζεται από τις καταγραφές η δύσκολη θέση που περιέρχεται πλέον η Μονή. Ιδιαίτερη είναι η αναφορά που γίνεται στην Μονή από τα έγγραφα του κράτους στα οποία καταγράφεται η συνολική της περιουσία από το 1833 και ύστερα³¹⁸. Στα έγγραφα γίνεται αντιληπτή η οικονομικά δύσκολη θέση στην οποία βρισκόταν η Μονή κατά τα έτη αυτά, αλλά και κατά την διάρκεια που είχε διαλυθεί όπως θα δούμε παρακάτω.

3.3 Η διάλυση της Μονής

³¹⁶ Γ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ., 'Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας, Αθήνα 1950, σελ. 225.

³¹⁷ Τ. ΧΟΡΤΑΤΟΣ, Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής Πύρ-γου Ηλείας, Ιστορία, Θαύματα, Παρακλητικός Κανών, έκδ. Β' βελτιωμένη και συμπληρωμένη, Αθήνα 1995, σελ. 12.

³¹⁸ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 13, σελ. 141.

Πιθανόν ανώτεροι κρατικοί αξιωματούχοι ήθελαν την διάλυση της Μονής, την οποία και τελικά επέτυχαν ένα χρόνο αργότερα το 1835. Η αρχή του προβλήματος ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1834 όταν ο νομάρχης Αχαΐας και Ηλείας Γλαράκης έκανε γνωστό στην Βασιλική Γραμματεία των Εκκλησιαστικών ότι ο ηγούμενος της Μονής Κρεμαστής δεν ανέφερε τον ακριβή αριθμό των μοναχών (ίσως από καχυποψία). Την εποχή εκείνη προβλεπόταν ο κατώτερος αριθμός μοναχών να είναι έξι συνολικά ώστε να αποφευχθεί η διάλυση της Μονής. Έπειτα από την άρνηση όμως του ηγουμένου να αποκαλύψει τον πραγματικό αριθμό η Μονή βρέθηκε σε εξαιρετικά δυσμενή θέση³¹⁹.

Στην εν λόγω επιστολή ο νομάρχης επισύναπτε και έγγραφα, με τα οποία οι κάτοικοι της γύρω περιοχής, προκειμένου να βοηθήσουν, πιστοποιούσαν εγγράφως ότι στην Μονή εγκαταβίωνε ο προβλεπόμενος αριθμός μοναχών, δηλαδή έξι, παραθέτοντάς τους μάλιστα ονομαστικά. Οι κάτοικοι, ωστόσο, απέστειλαν ακόμη μία επιστολή προς την Γραμματεία των Εκκλησιαστικών τον Δεκέμβριο του 1834 ζητώντας την διατήρηση την Μονής³²⁰.

Η κατάσταση όμως δεν άλλαξε. Στις 18 Φεβρουαρίου 1835 η Μονή διαλύθηκε με Βασιλικό Διάταγμα.

Στο εξής οι προσπάθειες των πατέρων της Μονής για να καταφέρουν την επαναλειτουργία της έγιναν όλο και μεγαλύτερες. Δέκα μόλις ημέρες μετά την απόφαση διάλυσης της Μονής, στις 28 Φεβρουαρίου 1835, οι πατέρες με έγγραφη επιστολή τους απευθύνθηκαν στον Βασιλιά, για να αποφύγουν την πλήρη διάλυση³²¹.

Στην επιστολή τους αυτή εξηγούσαν τους λόγους για τους οποίους ο ηγούμενος δεν θέλησε να αναφερθεί σε ολόκληρη τη συνοδεία της Μονής. Φήμες εκείνη την περίοδο διέδιδαν ότι όσοι μοναχοί σε κάποια μονή δεν είναι ιερομόναχοι θα έπρεπε να καταταγούν στον στρατό. Για το λόγο αυτό ο ηγούμενος απέφυγε να δηλώσει τον ακριβή αριθμό των μοναχών της συνοδείας και αρκέστηκε μόνο στους ιερομονάχους. Συμπληρώνουν δε οι πατέρες ότι στην δεύτερη επιστολή του ηγουμένου συμπεριλήφθηκαν και τα ονόματα των υπολοίπων μοναχών, ενώ δεν ξεχνούν να

³¹⁹ Κεντρική Υπηρεσία Γενικών Αρχείων του Κράτους (στο εξής: Γ.Α.Κ), Αρχείο Μοναστηριακών, Φάκελος 298, (1833-1886) [1834 - 1854] Μοναί Επαρχίας Ηλείας: Θεοτόκου Κοίμησις, ή Μονή Κρεμαστής - Δήμος Ωλένης. Έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 6014 και ημερομηνία 20/10/1834.

³²⁰ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 7128 και ημερομηνία 31/12/1834.

³²¹ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 6890.

αναφέρουν την πόση πικρία τους προκάλεσε όλο αυτό το γεγονός, αφού εξαιτίας της αγνοίας του δήλωσε λάθος αριθμό και τώρα οι συνέπειες μπορεί να είναι δυσάρεστες.

Οι πατέρες δεν παρέμειναν μόνο σε αυτή τους την κίνηση. Τον Απρίλιο του 1835 έστειλαν έγγραφη επιστολή και στην Νομαρχία Αχαΐας και Ήλιδος για την μη διάλυση της Μονής. Στην ίδια επιστολή αξιοσημείωτη είναι η απόφασή τους να ζητήσουν ακόμη και την κατάλληλη τιμωρία για τον ηγούμενο³²².

Με αφορμή τις επιστολές αυτές από την Μονή, η νομαρχία Αχαΐας και Ήλιδος απευθυνόμενη προς την Γραμματεία επί των Εκκλησιαστικών με δύο της επιστολές ενημέρωνε για τον ορθό κατάλογο των μοναχών και παρακαλούσε για την διατήρηση της Μονής³²³.

Πέρα από τις προσπάθειες των πατέρων της Μονής, η διοικούσα Εκκλησία δεν έμεινε αμέτοχη στην περίπτωση διάλυσης. Με την σειρά της, στις 29 Ιουνίου 1835, έστειλε στην Βασιλική Γραμματεία επί των Εκκλησιαστικών έγγραφη επιστολή, με την οποία ζητούσε την διατήρηση της Μονής³²⁴.

Παρ' όλες τις προσπάθειες που έγιναν από τους πατέρες της Μονής και από την διοικούσα Εκκλησία, δεν αποφεύχθηκε η διάλυση, η οποία ανακοινώθηκε επίσημα στην Ιερά Σύνοδο από την Βασιλική Γραμματεία Επικρατείας στις 9 Ιουλίου 1835³²⁵, ενώ, με την ίδια επιστολή ο Γραμματέας της Βασιλικής Γραμματείας των Εκκλησιαστικών ανέφερε τους λόγους, και συγκεκριμένα την απόκρυψη του αληθινού αριθμού των μοναζόντων από τον ηγούμενο, που οδήγησαν στην διάλυση της μονής³²⁶ προς απάντηση στην από 29 Ιουνίου επιστολή της Ιεράς Συνόδου. Η Γραμματεία ενημέρωνε ανάλογα και την τον Νομάρχη για την απόφασή της αυτή³²⁷.

Οι κάτοικοι της γύρω περιοχής συνέχιζαν τις δικές τους προσπάθειες για να μην χαθεί το μοναστήρι. Μετά την επιστολή³²⁸ που έστειλαν τον Φεβρουάριο του 1835 ακολούθησαν πολλές νέες επιστολές και έγγραφα προς τον επίσκοπο Αχαΐας τον

³²² Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 8928 και ημερομηνία 2/4/1835.

³²³ Γ.Α.Κ., έγγραφα με αριθμό πρωτοκόλλου 1482 και 8975 με ημερομηνίες 27/4/1835 και 1/5/1835 αντίστοιχα.

³²⁴ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 3356.

³²⁵ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 669.

³²⁶ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 17 έως 22, σελ. 145-148. Στα έγγραφα που παραθέτονται γίνεται αντιληπτό πως η Μονή κατά τα έτη αυτά συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των διαλελυμένων μονών της Ηλείας.

³²⁷ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 8978, 7716 και ημερομηνία 9/7/1835.

³²⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου. Α21κ16_τ74-75-76 και από 79 και μετά.

Νοέμβριο του 1835, με τις οποίες προσπαθούσαν να πείσουν τον Ιεράρχη ότι η Μονή θα διαλυόταν από ένα λάθος του Ηγουμένου. Στις επιστολές σημείωναν ότι είναι άδικη η τιμωρία προς όλους τους πατέρες της Μονής, εξαιτίας του λάθους που έγινε από τον Ηγούμενο.

Σε επόμενη επιστολή τους, τον Δεκέμβριο του 1835, οι κάτοικοι της γύρω περιοχής ανέφεραν ότι το μοναστήρι κατείχε τον απαιτούμενο αριθμό μοναχών ενώ δεν παρέλειπαν να αναφερθούν ξανά στο λάθος του Ηγουμένου όταν του ζητήθηκε να δηλώσει τον πραγματικό αριθμό των μοναχών της Μονής³²⁹.

Για τα επόμενα δύο έτη, έως και το 1837, οι προσπάθειες για να διατηρηθεί ζωντανή η Μονή συνεχίστηκαν με συνεχή και πλούσια επιστολογραφία προς κάθε διοικούσα αρχή. Ήταν τόσο έντονο το ενδιαφέρον για την Μονή, που υπάρχουν ακόμη και επιστολές στην γερμανική και την γαλλική γλώσσα³³⁰.

Έτσι, ήδη από τις αρχές του 1836 έχουμε επιστολές που αναφέρονται στο ζήτημα διατήρησης της Μονής. Τον Φεβρουάριο του 1836 ο επίσκοπος Αχαΐας Μελέτιος Β' (1832-1840) με επιστολή του προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας, ζητούσε την μη διάλυση της Μονής.

Αντίστοιχα, τον Μάρτιο του 1836 οι πατέρες της Μονής κλήθηκαν με διαταγή της Ιεράς Συνόδου να μεταβούν σε άλλο μοναστήρι. Με επιστολή τους πάλι προς τον επίσκοπο Αχαΐας ανέφεραν ότι ήταν μεν πρόθυμοι να υπακούσουν στις εντολές της Ιεράς Συνόδου και να μεταβούν σε κάποια άλλη ενεργή μονή, ταυτόχρονα όμως ήταν λυπηρό για εκείνους να αφήσουν το μοναστήρι και τον τόπο για τα οποία πριν χρόνια εγκατέλειψαν τις οικογένειες και τους συγγενείς τους³³¹.

Στην ίδια επιστολή ομολόγησαν το λάθος τους, υπέμειναν να τιμωρηθούν με την δίκαιη τιμωρία για το σφάλμα τους, αλλά ταυτόχρονα ήλπιζαν σε μια αλλαγή της τελικής απόφασης.

Τα γεγονότα στην πορεία όμως άλλαξαν. Οι πατέρες έδειξαν ανυπακοή στην εντολή της Ιεράς Συνόδου να μεταβούν σε κάποια άλλη ενεργή μονή και συνέχιζαν

³²⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου. Α21κ16_τ74-75-76 και από 79 και μετά

³³⁰ Γ.Α.Κ., σχεδόν 35 έγγραφα αναφέρονται στις ενέργειες που έγιναν, όπως έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 412 με ημερομηνία 15/6/1835 και 21957 τον Φεβρουάριο του 1835.

³³¹ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 5271 και ημερομηνία 28/3/1836.

να διαβιούν στο μοναστήρι, ελπίζοντας σε κάποια αλλαγή της απόφασης έπειτα από την επιστολή που έστειλαν στον επίσκοπο Αχαΐας τον Μάρτιο του 1836.

Η Ιερά Σύνοδος βλέποντας τη σοβαρότητα της κατάστασης απηύθυνε εκ νέου επιστολή τον Απρίλιο του 1836 προς την Γραμματεία ενημερώνοντάς την για τον σωστό κατάλογο των μοναχών και παρακαλώντας, άλλη μια φορά, για τη διατήρηση της Μονής³³². Η Γραμματεία με την σειρά της ζήτησε με επιστολή της από την Ιερά Σύνοδο γνωμοδότηση της δεύτερης, με σκοπό τη διατήρησή της³³³.

Οι πατέρες δεν σταμάτησαν εκεί τις συνεχείς προσπάθειές τους για την διατήρηση λειτουργίας της Μονής. Τον Μάιο του 1836 απευθύνθηκαν με επιστολή τους στην Ιερά Σύνοδο παρακαλώντας τους για την συνέχιση της λειτουργίας της Μονής. Στην επιστολή αναφέρθηκαν ξανά στο λάθος που είχε γίνει στην καταγραφή των πατέρων της Μονής, ενώ δεν παρέλειψαν να δείξουν ειλικρινή μετάνοια για το λάθος τους και να παρακαλέσουν για την μη απομάκρυνσή τους από την Μονή³³⁴.

Τον ίδιο μήνα ακολούθησε ακόμη μία επιστολή των κατοίκων του Πύργου προς την Νομαρχία Αχαΐας και Ηλείας, αλλά και προς την Ιερά Σύνοδο³³⁵. Οι δύο αυτές επιστολές που στάλθηκαν στις 10 Μαΐου 1836 είχαν το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο και αναφέρονταν ξανά στην μη παύση λειτουργίας της Μονής³³⁶.

Οι προσπάθειες όλων μαζί, πατέρων και κατοίκων, φαίνονται τελικά να καρποφόρησαν. Η Ιερά Σύνοδος με επιστολή της³³⁷ στις 12 Μαΐου 1836, αλλά και ο Νομάρχης Αχαΐας και Ηλείας με επιστολή του στις 25 Μαΐου 1836 προς την Βασιλική Γραμματεία των Εκκλησιαστικών ζήτησαν την επαναλειτουργία της Μονής. Στην δε, επιστολή του Νομάρχη υπήρχε και η σχετική αίτηση των κατοίκων της περιοχής που του την είχαν αποστείλει λίγες ημέρες πριν³³⁸.

Πέρα από τις επιστολές των κατοίκων και του Νομάρχη, επιστολή απέστειλε και ο πρωτοσύγκελλος της Αρχιεπισκοπής Αθηνών προς την Ιερά Σύνοδο με σκοπό τη διατήρηση της Μονής. Η επιστολή αυτή στάλθηκε στις 29 Μαΐου 1836.

³³² Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 4348 και ημερομηνία 21/4/1836.

³³³ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1049 και ημερομηνία 6/5/1836.

³³⁴ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 4618.

³³⁵ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 5928 και ημερομηνία 10/5/1836.

³³⁶ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 5928.

³³⁷ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 4454.

³³⁸ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2240.

Οι κάτοικοι της Ηλείας απέστειλαν και πάλι επιστολή προς την Ιερά Σύνοδο ζητώντας τη διατήρηση της Μονής τον Ιούνιο του ιδίου έτους³³⁹. Ένα μήνα μετά, τον Ιούλιο του 1836, η Ιερά Σύνοδος απέστειλε εκ νέου επιστολή στην Γραμματεία των Εκκλησιαστικών, με την οποία ζητούσε ξανά τη διατήρηση της Μονής, έπειτα από αίτημα των κατοίκων της περιοχής, παραθέτοντας ταυτόχρονα τα οικονομικά οφέλη που θα έχει το κράτος από την σωστή διαχείριση της περιουσίας της Μονής³⁴⁰.

Ακολούθησε επιστολή του Γραμματέα επί των Εκκλησιαστικών στην Ιερά Σύνοδο τον Αύγουστο του 1836 με την οποία ζητούσε τη γνώμη της Συνόδου σχετικά με το φλέγον ζήτημα³⁴¹.

Οι κάτοικοι της Ηλείας απηύθυναν επιστολή και προς τον επίσκοπο Αχαΐας τον Νοέμβριο του 1836 ζητώντας και από αυτόν να πράξει τα δέοντα για την διατήρηση της Μονής³⁴².

Η τελευταία επιστολή για το 1836 στάλθηκε από την Ιερά Σύνοδο ξανά προς την Γραμματεία των Εκκλησιαστικών τον Δεκέμβριο με την οποία ζητούσαν πάλι την επανεξέταση του ζητήματος, έπειτα από τα πολλά επαναλαμβανόμενα αιτήματα των κατοίκων της περιοχής³⁴³.

Οι προσπάθειες για επαναλειτουργία καρποφόρησαν. Ήδη από τον Ιανουάριο του 1837 οι έγγραφες πηγές αναφέροντα θετικά στο ενδεχόμενο διατήρησης της Μονής³⁴⁴. Η Ιερά Σύνοδος με επιστολή προς την Γραμματεία τον Φεβρουάριου του 1837 ζητά πλέον για τελευταία φορά την διατήρηση της Μονής και κάνει λόγο για τον σωστό αριθμό των μοναχών³⁴⁵.

Τον επόμενο μήνα η Γραμματεία με επιστολή της προς τον Βασιλιά ζητά την διατήρηση της Μονής³⁴⁶. Ο Βασιλιάς πράγματι πρόθυμα σχεδόν ένα μήνα μετά, τον Απρίλιο, έδωσε την άδεια διατήρησης της Μονής³⁴⁷. Η απόφαση γνωστοποιήθηκε

³³⁹ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 4716 με ημερομηνία 3/6/1836.

³⁴⁰ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 4715 με ημερομηνία 14/7/1836.

³⁴¹ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 6892 με ημερομηνία 11/8/1836.

³⁴² Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 10088 με ημερομηνία 28/11/1836.

³⁴³ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 5320 και ημερομηνία 23/12/1836.

³⁴⁴ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 10430.

³⁴⁵ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 4848,

³⁴⁶ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 11018 με ημερομηνία 30/3/1837.

³⁴⁷ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 12449 με ημερομηνία 29/4/1937.

προς την Ιερά Σύνοδο και προς την Διοίκηση της Ηλείας με επιστολή της Γραμματείας στις 5 Μαΐου 1837³⁴⁸.

Για το κράτος η Μονή είχε διαλυθεί. Αυτό φανερώνουν τα έγγραφα του συνόλου των μονών της Ηλείας, στα οποία η μονή κατατάσσεται στις διαλελυμένες μονές. Άσχετα με τον εάν οι μοναχοί δεν εγκατέλειψαν την μονή, εκείνη για το επίσημο κράτος ήταν διαλυμένη. Οι ενέργειες που έγιναν από το 1835 έως και το 1837 για την αξιοποίηση των κτημάτων της Μονής δείχνουν ένα κράτος το οποίο πλέον είχε πλήρη δικαιοδοσία στην περιουσία της Μονής μέχρι εκείνη να αποκτήσει ξανά την ανεξαρτησία της³⁴⁹.

Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι έως και το 1840 γίνονταν επανειλημμένες ενέργειες διάλυσης της Μονής με αποκορύφωμα την διάλυση της 1836. Μετά την επαναλειτουργία της ένα χρόνο μετά, το 1837, οι προσπάθειες διάλυσής της συνεχίστηκαν. Οι επίμονοι, όμως, αγώνες δύο σπουδαίων ανδρών, του διοικητή της πόλης του Πύργου, Πανάγου Δεληγιάννη και του Αντώνιου Κρεσκινίτη στάθηκαν εμπόδιο στις προσπάθειες διάλυσης. Για το λόγο αυτόν ο Κώδικας αναφέρει στην παντοτινή μνημόνευσή τους στις ιερές ακολουθίες της Μονής.

3.4 Γεγονότα μετά την επαναλειτουργία της Μονής

Από το 1840 και έπειτα τα γεγονότα στην μονή δείχνουν να καλυτερεύουν και οι συνθήκες να γυρνούν στην πρότερη ομαλή τους κατάσταση. Οι χειροτονίες αρχίζουν ξανά να λαμβάνουν μέρος στην αδελφότητα της μονής, όπως αποδεικνύεται από έγγραφο του επισκόπου Αχαΐας Γρηγορίου τον Μάιο του 1843 στην Ιερά Σύνοδο με το οποίο ζήτησε άδεια για την χειροτονία σε ιερέα του διακόνου Ναθαναήλ έπειτα από την σχετική έγκριση που είχε δώσει και το Ηγουμενοσυμβούλιο της μονής. Αξιοσημείωτο είναι να αναφερθεί βέβαια ότι εκείνη την περίοδο Μητροπολίτης πλέον Πατρών ήταν ο Δενδρινός (1842-1852) και όχι κάποιος Γρηγόριος.

Αρχεία της περιόδου αυτής μας παρέχουν πληροφορίες αυτή την φορά σχετικές με την οικονομική ευρωστία της μονής και τους φόρους που κλήθηκε να καταβάλει

³⁴⁸ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1386 με ημερομηνία 5/5/1837.

³⁴⁹ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 16, σελ. 144.

το έτος 1844 και αφορούν την Εκκλησιαστική Δεκάτη³⁵⁰. Η οικονομική αυτή επιβάρυνση ώθησε τους πατέρες της μονής να προβούν στην εκποίηση αγροτικών τεμαχίων, με σκοπό να μπορέσει η μονή να επιβιώσει. Ήδη από το 1844, η Διοίκηση της Ηλείας με επιστολή της προς το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών ενημέρωνε για την δύσκολη οικονομική θέση, στην οποία είχε περιέλθει η μονή και για την άμεση ανάγκη εκποιήσεων ορισμένων στρεμμάτων γης.

Η έντονη επιστολογραφία³⁵¹ που σώζεται μεταξύ Μονής – Επισκόπου Αχαΐας - Διοίκησης Ηλείας (Επάρχου) – Νομαρχίας Αχαΐας και Ήλιδος – Γραμματείας επί των Εκκλησιαστικών – Υπουργείου Εκκλησιαστικών από τα μέσα του 1845 έως και τον Σεπτέμβριο του 1846 μας παρέχει αρκετές πληροφορίες, ώστε να κατανοήσουμε την μεγάλη οικονομική στενότητα της Μονής και την ανάγκη εξεύρεσης πόρων. Οι εκποιήσεις αυτές αφορούσαν τόσο αγροτικά τεμάχια όσο και οικίες που βρίσκονταν στην κυριότητα της Μονής και έπρεπε να εκποιηθούν όχι μόνο για να καταβληθούν οι προαπαιτούμενοι φόροι στο Κράτος, αλλά και για να συντηρείται η Μονή, να γίνονται επισκευές και για την εύρυθμη λειτουργία της. Άλλωστε, λόγω της τοποθεσίας της, είχαν αρχίσει ήδη να γίνονται εμφανείς οι πρώτες δυσκολίες στην ακεραιότητα των κτηρίων που ήδη μετρούσαν σχεδόν 150 χρόνια ύπαρξης.

Περίπτωση μεταφοράς της μονής

Από το 1849 και έπειτα, οι έγγραφες πηγές μας φανερώνουν ένα νέο πρόβλημα που ανέκυψε για την Μονή. Έπειτα από τις αλλεπάλληλες καταστροφές που γνώρισε η Μονή από τους σεισμούς του 1820, από τις επιδρομές του Ιμπραήμ πασά και την καταστροφή των κελιών το 1825 και από μία κατολίσθηση, η οποία προξένησε καταστροφές, δημιουργήθηκε μια επικίνδυνη κατάσταση διαβίωσης τόσο για την αδελφότητα της Μονής, όσο και για τους ευσεβείς προσκυνητές. Οι πατέρες ζητούσαν με έγγραφη επιστολή³⁵² τους προς τον γραμματέα των Εκκλησιαστικών, τον Σεπτέμβριο του 1849, τη μεταφορά των κτισμάτων της Μονής από το σημείο που βρίσκονταν έως τότε στο σημείο που η Μονή διατηρούσε ένα παρεκκλήσι του

³⁵⁰ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 26576 και ημερομηνία Ιούλιο 1844. Εκκλησιαστικός φόρος της εποχής.

³⁵¹ Γ.Α.Κ., αναφέρονται στις εκποιήσεις 34 έγγραφα από τις 26/4/1845 έως και 29/9/1846.

³⁵² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 854 και ημερομηνία 4/9/1849.

Προφήτη Ηλία ως μετοχιακό ναό. Ανάλογη επιστολή απέστειλε και ο νομάρχης Αχαΐας και Ήλιδος Τσαμαδός τον Φεβρουάριο του 1850³⁵³.

Τον ίδιο μήνα, ο έπαρχος της Ηλείας Τσούρτης με έγγραφη επιστολή του στον νομάρχη Αχαΐας και Ήλιδος τον πληροφορούσε σχετικά με την ύπαρξη του ανωτέρω παρεκκλησίου. Σύμφωνα με την επιστολή, ο ναός αποτελούσε τμήμα παλαιότερου μοναστηριού, το οποίο καταστράφηκε από τους Οθωμανούς. Ανέφερε ακόμη ότι το κλίμα και οι συνθήκες ήταν ιδανικές για την μετοίκηση της Μονής στο σημείο εκείνο εάν και ήταν μισή ώρα μακριά από την υφιστάμενη τοποθεσία της Μονής. Γίνεται, επίσης, λόγος και για τη σπουδαιότητα της Μονής και υποστηρίζεται ότι δεν θα έπρεπε να εγκαταλειφθεί εντελώς, αλλά θα ήταν προτιμότερο να υπάρχει πλέον ως μετόχιο της νέας μονής και να διαμένουν σε εκείνη πάντοτε ένας ή και δύο πατέρες για να τελούν τις ιερές ακολουθίες. Τέλος, γίνεται λόγος και για τη θαυματουργό εικόνα της Παναγίας³⁵⁴.

Σε ίδιο κλίμα ήταν διατυπωμένη και η επιστολή του αναπληρωτή Επαρχου της Ηλείας Οικονομίδη στις 29 Μαρτίου 1850, στην οποία εκτός των άλλων, προσέθετε ότι οι πατέρες της Μονής θεωρούσαν το ναό του Προφήτη Ηλία, όπως και τις εκτάσεις του, ιδιοκτησία των κτητόρων της Μονής, γι' αυτό και είχαν κάθε νόμιμο δικαίωμα κυριότητας τόσο του ναού όσο και των εκτάσεων³⁵⁵.

Η γνώμη των πολιτικών αρχόντων του κράτους όμως ήταν διαφορετική και αυτή ήταν που καθόρισε την πορεία των γεγονότων.

Ένα χρόνο μετά, τον Μάρτιο του 1851 ο τότε υπουργός οικονομικών Χρηστίδης, απευθυνόμενος με επιστολή του στο Υπουργείο επί των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης, ανέφερε ότι εάν οι πατέρες της Μονής ήθελαν να μετοικήσουν στο χώρο του ναού του Προφήτου Ηλία όφειλαν πρώτα να αγοράσουν την περιοχή και για να το πράξουν αυτό θα πρέπει να απευθυνθούν στον αρμόδιο οικονομικό έφορο³⁵⁶.

Η απάντηση προς το Υπουργείο ήλθε αυτή την φορά από την Ιερά Σύνοδο τον Απρίλιο του 1851, με την οποία δήλωνε ότι ναι μεν αποδεχόταν την μετοίκηση των

³⁵³ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 285 και ημερομηνία 6/2/1850.

³⁵⁴ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 297 και ημερομηνία 11/2/1850.

³⁵⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 352 και ημερομηνία 29/3/1850.

³⁵⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 272 και ημερομηνία 6/3/1851.

πατέρων της Μονής, αλλά από την άλλη ότι τόσο ο ναός του Προφήτου Ηλίου όσο και οι εκτάσεις ήταν ιδιοκτησία της Μονής οπότε και δεν τίθεται ζήτημα αγοράς τους³⁵⁷.

Λίγους μήνες αργότερα, τον Ιούνιο του 1851, η απάντηση του Υπουργού Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης είναι καθοριστική και τελεσίδικη. Δεν αποδεχόταν καμία περίπτωση μετοίκησης των πατέρων της Μονής. Το όλο θέμα έληξε εκεί και δεν υπήρξε ποτέ ξανά συζήτηση για πιθανή μετοίκηση³⁵⁸. Κατά τα επόμενα έτη η κατάσταση των κτιρίων ήταν τόσο άσχημη που οι πατέρες αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε εκποιήσεις. Στα τέλη του 1854 η Μονή μέσω του Επάρχου Ηλείας ζήτησε από το Υπουργείο άδεια για εκποίηση οικίας με σκοπό την ανέγερση και συντήρηση άλλων κτισμάτων³⁵⁹. Τελικώς η άδεια δόθηκε τρεις μήνες μετά³⁶⁰.

3.5 Η λειτουργία της Μονής μέχρι και την μετατροπή της σε μετόχιο

Εξαιτίας του γεγονότος ότι πολλοί από τους πατέρες της Μονής τελούσαν τα εφημεριακά τους καθήκοντα στα γύρω χωριά η Μονή αποδυναμώθηκε και οι οικονομικές της δυσκολίες δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους. Παρ' όλες τις δύσκολες συνθήκες αυτό δεν στάθηκε εμπόδιο στην συνδρομή της Μονής σε ανέγερση Γυμνασίου στην πόλη της Πάτρας³⁶¹. Ένα χρόνο μετά όμως, το 1860, η Αρχιεπισκοπή Πατρών και Ηλείας απαγόρευσε με εντολή του Μητροπολίτου Μισαήλ στους ιερομονάχους να είναι ταυτόχρονα και εφημέριοι³⁶².

Από το 1862 Ηγούμενος ανέλαβε ο ιερομόναχος Αγάπιος επί της ηγουμενίας του οποίου, τον Μάιο του 1863, οι πατέρες της Μονής έστειλαν έγγραφη επιστολή προς της Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας ζητούντες την χειροτονία σε πρεσβύτερο ενός αναγνώστου ονόματι Νεοφύτου Δ. Ευθυμίου από το χωριό του Λανθίου για να καλυφθούν οι ανάγκες της Μονής³⁶³. Να σημειωθεί ότι το ηγουμενοσυμβούλιο

³⁵⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 361 και ημερομηνία 18/4/1851.

³⁵⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 769 και ημερομηνία 9/6/1851.

³⁵⁹ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 87 και 347 με ημερομηνίες 19/1/1854 και 25/1/1854 αντίστοιχα.

³⁶⁰ Γ.Α.Κ., έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 7774/724 και 7901/757 με ημερομηνίες 28/3/1854 και 5/4/1854 αντίστοιχα.

³⁶¹ ΑΝ. ΑΝΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Μια Πνευματική Κυψέλη – Η γυναικεία Κοινοβιακή Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κρεμαστής εν Λάνθι Ηλείας*, Αθήνα 1969, σελ. 44.

³⁶² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 256 και ημερομηνία 9/4/1860.

³⁶³ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 280 και ημερομηνία 19/5/1863.

απέστειλε και δεύτερη επιστολή για το ίδιο θέμα στην Ιερά Σύνοδο ένα μήνα μετά την πρώτη³⁶⁴. Τελικώς η Ιερά Σύνοδος με επιστολή της προς τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Θεόφιλο (1862-1873) ζήτησε την χειροτονία του Νεοφύτου την 30^η Ιουνίου 1863, ενώ έπειτα από έγκριση της αιτήσεώς της ενημέρωσε με σχετική επιστολή και την Ιερά Μονή³⁶⁵.

Έπειτα από το θάνατο, ενός εκ των συμβούλων, του ιερομονάχου Κυρίλλου Κανελλόπουλου, την 11^η Σεπτεμβρίου 1866, ο Μητροπολίτης Πατρών και Ηλείας Κύριλλος (1866-1874) ενημέρωνε την Ιερά Σύνοδο με επιστολή του για την εκδημία του ιερομονάχου στις 16 Δεκεμβρίου 1866, ενώ τρεις ημέρες μετά με νέα του επιστολή προς την Ιερά Σύνοδο ζήτησε την έγκρισή της για την αντικατάσταση του αποβιώσαντος ιερομονάχου από τον ιερομόναχο Νεόφυτο στο συμβούλιο της Μονής³⁶⁶. Στις 13 Ιανουαρίου 1867 η Ιερά Σύνοδος με δύο της επιστολές, μία προς το Μητροπολίτη Πατρών και Ηλείας Κύριλλο και μία προς το Υπουργείο επί των Εκκλησιαστικών, ενημέρωνε ότι ενέκρινε την κάλυψη της θέσης του συμβούλου από τον ιερομόναχο Νεόφυτο³⁶⁷.

Κατά τα επόμενα έτη η αδελφότητα της μονής σταδιακά αυξανόταν. Νέες χειροτονίες τελούνταν και η Μονή έπειτα από τα δύσκολα χρόνια που γνώρισε κατάφερε να αναπτυχθεί ξανά.

Το έτος 1867 το ηγουμενοσυμβούλιο, υπό την επιταγία του ιερομονάχου Αγαπίου, ζήτησε τη χειροτονία νέου πρεσβυτέρου του Αγαθάγγελου Σωτηρόπουλου από τον Μητροπολίτη Πατρών και Ηλείας Κύριλλο, ο οποίος μετά την έγκριση που έλαβε από την Ιερά Σύνοδο τον Νοέμβριο του 1867 προχώρησε κανονικά στην χειροτονία³⁶⁸.

Το επόμενο έτος το ηγουμενοσυμβούλιο ζήτησε τη χειροτονία νέου πρεσβυτέρου του μοναχού Αβραμίου Θεωδορόπουλου, την οποία επίσης τέλεσε ο Μητροπολίτης Πατρών και Ηλείας Κύριλλος, κατόπιν έγκρισης της Ιεράς Συνόδου τον Ιούλιο του 1868³⁶⁹.

³⁶⁴ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 375 και ημερομηνία 23/7/1863.

³⁶⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 369 και ημερομηνία 30/6/1863.

³⁶⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 768 και ημερομηνία 19/12/1866.

³⁶⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 112 και ημερομηνία 13/1/1867.

³⁶⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 687 και ημερομηνία 23/11/1867.

³⁶⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 454 και ημερομηνία 12/7/1868.

Δύο έτη αργότερα, το 1870, έλαβε μέρος μία ακόμη χειροτονία πρεσβυτέρου. Έπειτα από αίτημα που υπέβαλε το ηγουμενοσυμβούλιο της Μονής προς τον Μητροπολίτη Κύριλλο, εκείνος γνωστοποίησε στην Ιερά Σύνοδο με επιστολή του την κουρά του μοναχού Γεωργίου Πετρόπουλου, ζητώντας ταυτοχρόνως και τη σχετική άδεια για την τέλεση της χειροτονίας την οποία και έλαβε τον Οκτώβριο του 1870³⁷⁰.

Το ηγουμενοσυμβούλιο της μονής άλλαξε έπειτα από σχετική αίτηση του Μητροπολίτη Πατρών και Ηλείας Κυρίλλου προς την Ιερά Σύνοδο στις 8 Ιουνίου 1871. Η Ιερά Σύνοδος ενέκρινε την κίνηση αυτή του Μητροπολίτη και πληροφόρησε ταυτόχρονα το αρμόδιο Υπουργείο για το ίδιο θέμα με επιστολή της, την 16^η Ιουνίου 1871³⁷¹.

Η νέα σύνθεση του ηγουμενοσυμβουλίου υπό την ηγουμενία του ιερομονάχου Νεοφύτου, ζήτησε τον Δεκέμβριο του 1873, τη χειροτονία του μοναχού Δωροθέου Δημητρόπουλου από τον Μητροπολίτη Κύριλλο, ο οποίος με την σειρά του απέστειλε επιστολή στην Ιερά Σύνοδο προς έγκριση της χειροτονίας, την οποία και έλαβε το επόμενο έτος. Γεγονός αποτελεί ότι δύο χρόνια αργότερα, το Μάιο του 1876, το νέο ηγουμενοσυμβούλιο της Μονής, με ηγούμενο πλέον τον ιερομόναχο Αγαθάγγελο, ζητά με διαφορετική επιστολή την χειροτονία του μοναχού Δωροθέου³⁷².

Το 1876 άρχισαν τα πρώτα προβλήματα που είχαν ως αποτέλεσμα την μετατροπή της Μονής σε μετόχι της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς. Το Νοέμβριο του 1876, η Μονή, με επιστολή της προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας, ανέφερε ότι οι κάτοικοι των γειτονικών χωριών, Λανθίου, Λαμπετίου, Κολλυρίου, αλλά και της πόλης του Πύργου είχαν προβεί σε καταπατήσεις της περιουσίας της Μονής³⁷³. Ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι οι κάτοικοι έφθασαν έξω από τη Μονή και κατέλαβαν ακόμη και τα λιβάδια, τα οποία οι μοναχοί χρησιμοποιούσαν ως βοσκοτόπια και έφθαναν περί τα πεντακόσια στρέμματα, ενώ δεν δίστασαν να αναφέρουν ότι ούτε οι κατακτητές Οθωμανοί δεν έκαναν τέτοια καταστροφή στην Μονή, όση προξένησαν οι ίδιοι οι χριστιανοί.

Στην ίδια επιστολή φαίνεται ότι οι κάτοικοι καταπάτησαν την περιουσία της Μονής με το πρόσχημα ότι υπήρχε εκείνη την εποχή η φήμη ότι οι μονές θα

³⁷⁰ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 226 και ημερομηνία 13/10/1870.

³⁷¹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 377 και ημερομηνία 16/6/1871.

³⁷² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 381 και ημερομηνία 9/5/1876.

³⁷³ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 393 και ημερομηνία 23/12/1876.

διαλυθούν και οι περιουσίες τους θα περάσουν στο κράτος. Η Μονή παρακάλεσε με την επιστολή της αυτή την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας να επέμβει για την επίλυση του ζητήματος, ενώ, για το ίδιο ζήτημα, επιστολή προς το Υπουργείο απέστειλε και ο Επίτροπος επί των Εκκλησιαστικών³⁷⁴.

Μέσα στο νέο αυτό κλίμα δυσκολιών, που είχε δημιουργηθεί για την Μονή, εγκρίθηκε από την Ιερά Σύνοδο η πρόταση που έκανε η Γενική Επισκοπική Επιτροπή Πατρών και Ηλείας για τη χειροτονία του μοναχού Νικοδήμου σε διάκονο και έπειτα σε πρεσβύτερο³⁷⁵. Η χειροτονία σε διάκονο τελέσθηκε από τον επίσκοπο Ναυπακτίας και Ευρυτανίας Άνθιμο (1852-1881), ενώ η χειροτονία σε πρεσβύτερο τελέσθηκε αργότερα, το 1885 έπειτα από την σχετική αίτηση του Αρχιεπισκόπου Πατρών και Ηλείας, αλλά και της επιστολογραφίας που είχε προηγηθεί³⁷⁶.

Το κρίσιμο όμως γεγονός αυτή την περίοδο ήταν το ζήτημα που είχε δημιουργηθεί με τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής. Ήδη από τον Ιανουάριο του 1877 η Ιερά Σύνοδος με επιστολή της προς το αρμόδιο Υπουργείο και τον Βασιλικό Επίτροπο παρακαλούσε για την άμεση επίλυση του προβλήματος και την διάσωση της περιουσίας του μοναστηριού, κάτι που όμως άργησε αρκετά να έλθει.

Ένα χρόνο έπειτα ο ιερομόναχος της Μονής, Αβράμιος Θεοδωρόπουλος, αιτήθηκε να διαμένει στο εξωκκλήσι του Αγίου Ιωάννου στην πόλη του Πύργου. Εάν κρίνουμε από τα γεγονότα που έχουν να κάνουν με την περιουσία της μονής, μια τέτοια κίνηση από τον ιερομόναχο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μέτρο για την μη κατάληψη ακόμη και του ναού από τους κατοίκους.

Τον Μάιο του 1879 η Επισκοπική Επιτροπή Πατρών και Ηλείας ξεκίνησε την διεξαγωγή ανακρίσεων στον ηγούμενο της Μονής Αγαθάγγελο Σωτηρόπουλο, έπειτα από εντολή της Ιεράς Συνόδου τον Μάρτιο του ιδίου έτους για σφάλματα ορισμένων πατέρων. Οι αποφάσεις για τους μοναχούς δεν άργησαν να εκδοθούν. Το επισκοπικό δικαστήριο επέβαλε αργία τεσσάρων μηνών και σωματικό περιορισμό στον μοναχό Γρηγόριο Πετρόπουλο, αργία δύο μηνών και σωματικό περιορισμό στην Ιερά Μονή Βλαχερνών στον μοναχό Στέφανο Δημητρίου και τέλος, αργία από την τέλεση κάθε

³⁷⁴ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 729 και ημερομηνία 19/1/1877.

³⁷⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 3375 και ημερομηνία 25/10/1881.

³⁷⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφα με αριθμό πρωτοκόλλου 280, 281 και 792 με ημερομηνίες 6/10/1880, 10/10/1880 και 3/6/1885 αντίστοιχα.

ιεροπραξίας στον ιερομόναχο Νικόδημο Σκρέκο για ένα μήνα³⁷⁷, ενώ και το Υπουργείο ενέκρινε τις αποφάσεις του επισκοπικού δικαστηρίου³⁷⁸. Έγκριση για τις αποφάσεις απέστειλε και η Ιερά Σύνοδος με επιστολής της προς τον Επίτροπο την 23^η Ιανουαρίου 1880³⁷⁹.

Τα προβλήματα στην αδελφότητα ήταν πλέον φανερά. Το ίδιο έτος ο ηγούμενος Αγαθάγγελος αποβιώνει και ουσιαστικά η Μονή μένει χωρίς διοίκηση, ενώ, την ίδια στιγμή, προτάθηκε ο Στέφανος Δημητρόπουλος ως αντικαταστάτης στην ηγουμενία. Η Επισκοπική Επιτροπή Πατρών και Ηλείας προτείνει για ηγούμενο, τον ήδη διατελέσαντα ηγούμενο κατά τα προηγούμενα έτη, ιερομόναχο Νεόφυτο, ο οποίος εκείνη την περίοδο εκτελούσε εφημεριακά καθήκοντα σε ένα χωριό του Μεσολογγίου, όμως, τελικώς ανέλαβε την διοίκηση με έγκριση της Ιεράς Συνόδου, ο Στέφανος Δημητρόπουλος. Δυστυχώς, η αδελφότητα την περίοδο αυτή απαριθμούσε ελάχιστους πατέρες. Η εκδημία του ιερομονάχου Δανιήλ στις 22 Ιανουαρίου 1880 συνετέλεσε και αυτή στα γεγονότα που μαζί με τα υπόλοιπα προβλήματα της μονής οδήγησαν το ίδιο έτος στην μετατροπή της σε μετόχι της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς.

3.6 Η Ιερά Μονή Κρεμαστής ως μετόchio της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς.

Με Βασιλικό Διάταγμα την 6^η Μαρτίου 1880 η Μονή, έπειτα από τις δυσκολίες και τα γεγονότα των προηγούμενων ετών κατέστη μετόchio της Ιεράς Μονής Παναγίας Σκαφιδιάς. Πιθανή αιτία της κατάστασης αυτής ίσως να ήταν η λειψανδρία έπειτα από τις εκκλησιαστικές ποινές, οι οποίες επιβλήθηκαν σε ορισμένους πατέρες ή τους θανάτους ορισμένων εξ' αυτών³⁸⁰. Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας επίσης, το σοβαρό πρόβλημα που είχε ανακύψει κατά τα παρελθόντα έτη σχετικά με την μοναστηριακή περιουσία.

Η νέα αυτή κατάσταση ουδέποτε ευχαρίστησε τους εναπομείναντες πατέρες. Από τις έγγραφες πηγές προκύπτει ότι η υπαγωγή της Μονής ως μετόchio στην μονή Σκαφιδιάς, διήρκεσε περίπου 32 χρόνια, κάτι που όπως θα δούμε παρακάτω λαμβάνει μια διαφορετική σημασία.

³⁷⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφα με αριθμό πρωτοκόλλου 2293 και 2324 και ημερομηνίες 9/8/1879 και 7/9/1879 αντίστοιχα.

³⁷⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 10697 και ημερομηνία 9/1/1880.

³⁷⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2190.

³⁸⁰ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2801 με ημερομηνία 18/3/1880.

Σύμφωνα με τους πατέρες της Μονής, όπως προκύπτει από τα αναγραφόμενα στον Κώδικα και στο μοναχολόγιο, πρωτεργάτης της νέας αυτής κατάστασης υπαγωγής της μονής ως μετόχιο στην μονή Σκαφιδιάς ήταν ο μοναχός Πολύκαρπος Κωνσταντόπουλος.

Οι έγγραφες πηγές, μας επιστρέφουν στον Ιανουάριο του 1880, όταν η Επιτροπή επί των Εκκλησιαστικών με επιστολή της προς την Ιερά Σύνοδο την ενημέρωνε για την κατάσταση που είχε περιέλθει η Μονή και την προέτρεψε να προχωρήσει στην ένωση με την μονή της Σκαφιδιάς³⁸¹. Επιστολή με ίδιο σχεδόν περιεχόμενο απέστειλε η παραπάνω Επιτροπή και προς το Υπουργείο τον επόμενο μήνα³⁸².

Ο Έπαρχος Αχαΐας και Ηλείας, με δική του επιστολή, ενημέρωσε την Γραμματεία για την κακή οικονομική κατάσταση της Μονής αλλά και την έλλειψη ικανού αριθμού μοναχών³⁸³.

Το Υπουργείο έλαβε αμέσως μέτρα και ζήτησε εγγράφως από την Ιερά Σύνοδο να διευθετήσει το ζήτημα άμεσα, όπως και έγινε στο επόμενο διάστημα³⁸⁴.

Η Ιερά Σύνοδος, με την σειρά της, προχώρησε αμέσως στην έγκριση συγχώνευσης της μονής Κρεμαστής με την μονή Σκαφιδιάς και ενημέρωσε ανάλογα το Υπουργείο με επιστολή της³⁸⁵.

Το Βασιλικό Διάταγμα με το οποίο η μονή Κρεμαστής προσαρτήθηκε στην μονή Σκαφιδιάς είχε εκδοθεί ήδη από την 6^η Φεβρουαρίου 1880. Για αδιευκρίνιστους λόγους το Υπουργείο ενημέρωσε την Ιερά Σύνοδο ένα μήνα μετά, στις 14 Μαρτίου 1880³⁸⁶, ενώ ο Επίτροπος Αχαΐας και Ηλείας ενημερώθηκε από την Ιερά Σύνοδο λίγες ημέρες αργότερα³⁸⁷.

Όπως είναι αναμενόμενο η ανακοίνωση ότι οι δύο μονές ενώθηκαν έφερε τις πρώτες αντιδράσεις στους κατοίκους των γειτονικών χωριών. Οι κάτοικοι τεσσάρων χωριών, του Καρατούλα, της Ωλενας, της Μαγούλας και το Χειμαδιό, με επιστολή

³⁸¹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2626 με ημερομηνία 21/1/1880.

³⁸² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2305 με ημερομηνία 11/2/1880.

³⁸³ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 405 με ημερομηνία 29/1/1880.

³⁸⁴ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1001 με ημερομηνία 8/2/1880.

³⁸⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2385 με ημερομηνία 18/2/1880.

³⁸⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2096 με ημερομηνία 14/3/1880.

³⁸⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2644 με ημερομηνία 21/3/1880.

τους προς την Ιερά Σύνοδο και το Υπουργείο ζητούσαν την άρση της απόφασης, κάτι που βέβαια δεν εισακούστηκε ποτέ³⁸⁸. Αντιθέτως, η Ιερά Σύνοδος απηύθυνε επιστολή προς το Υπουργείο με την οποία ενημέρωνε για την ορθότητα της απόφασης που πάρθηκε όσο και για την καλή επιλογή των κυρώσεων που επιβλήθηκαν σε ορισμένους μοναχούς της μονής Κρεμαστής³⁸⁹.

Η ζωή στην Μονή, που πλέον τελούσε υπό εντελώς διαφορετικό καθεστώς, άρχισε να μπαίνει σε νέους ρυθμούς. Το ηγουμενοσυμβούλιο προσωρινά έλαβε νέα σύνθεση με ηγούμενο τον ιερομόναχο Ανδρόνικο. Τον Ιούλιο του 1880, ηγουμενέων της Μονής αναλαμβάνει ο ιερομόναχος Κύριλλος ενώ πλέον η Ιερά Μονή Σκαφιδιάς ζητά από την Γενική Αρχιεπισκοπική Επιτροπή τη χειροτονία του ιεροδιακόνου Νικόδημου σε πρεσβύτερο, εφόσον πλέον όλα τα διοικητικά καθήκοντα εκτελούνταν από τον μονή Σκαφιδιάς.

Τον Οκτώβριο του 1881 ηγουμενέων της Μονής αναφέρεται ξανά ο ιερομόναχος Ανδρόνικος έως και τα τέλη τους 1882, οπότε και ανέλαβε την διοίκηση ως ηγουμενέων ο ιερομόναχος Δαμασκηνός.

Η πορεία της μονής έδειχνε να είναι ανοδική. Νέοι πατέρες προσήλθαν να εγκαταβιώσουν και να μονάσουν στον τόπο της Μονής. Νέες χειροτονίες τελούνταν τακτικά και πλέον η αδελφότητα αυξανόταν συνεχώς με αποτέλεσμα δώδεκα χρόνια μετά την μετατροπή της σε μετόχι να αποσπασθεί και να συνεχίσει μόνη της την πορεία στο χρόνο.

Έτσι τον Νοέμβριο του 1892 αποσπάσθηκε από την Ιερά Μονή Σκαφιδιάς. Δεν συνέβη, όμως το ίδιο, όσον αφορά το κράτος. Για τους κρατικούς φορείς η Μονή συνέχιζε να υφίσταται ως μετόχι της μονής Σκαφιδιάς έως και τον Αύγουστο του 1912 οπότε και εκδόθηκε το Βασιλικό Διάταγμα που παρείχε στην Μονή πλήρη αυτοτέλεια. Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι στις πηγές αναφέρεται ότι η Μονή υπήρξε 32 έτη μετόχιο της μονής Σκαφιδιάς. Εκκλησιαστικά τουλάχιστον επανήλθε στην αυτοτέλεια της δώδεκα χρόνια μετά την μετατροπή της σε μετόχι, δηλαδή το 1892, αλλά από την πλευρά της Πολιτείας αυτό αναγνωρίστηκε το 1912, δηλαδή 32 έτη αργότερα.

³⁸⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφα με αριθμό πρωτοκόλλου 29218 και 2258 με ημερομηνίες 17/6/1880 και 19/5/1880 αντίστοιχα.

³⁸⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2305/3277 με ημερομηνία 27/6/1880.

Αυτός ήταν και ο λόγος που, παρότι η Μονή από το 1892 βρήκε ξανά την αυτοτέλειά της, οι ηγούμενοί της συνέχιζαν, στα επίσημα τουλάχιστον έγγραφα, να αναφέρονται ως διαχειριστές, διευθυντές ή ηγουμενεύοντες, όπως τους έχουμε αναφέρει ήδη σε προηγούμενη παράγραφο.

Για τους παραπάνω λόγους οι ενέργειες των τοπικών αρχόντων δεν σταμάτησαν το 1892. Ο τότε δήμαρχος Ωλένης αναφέρεται στις πηγές ότι το 1906 έκανε σχετικό ψήφισμα με το δημοτικό συμβούλιο για τον αποχωρισμό της μονής Κρεμαστής από την μονή Σκαφιδιάς.

Πέρα από τις ενέργειες της Πολιτείας συνεχίσθηκαν και οι ενέργειες από την πλευρά της Εκκλησίας. Το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο, με επιστολή του διοικητικού του συμβουλίου τον Σεπτέμβριο του 1910 προς την Ιερά Σύνοδο, ζήτησε, βάσει εγγράφων του τότε επισκόπου Ηλείας κ. Δαμασκηνού (1901-1917), τον αποχωρισμό της μονής Κρεμαστής από την μονή Σκαφιδιάς και την αναγνώριση της πλήρους αυτοτέλειάς της, ζητώντας ταυτόχρονα την έγκριση από την Ιερά Σύνοδο και την έκδοση του σχετικού Βασιλικού Διατάγματος³⁹⁰.

Πράγματι, με την παρέλευση δύο ετών, εκδόθηκε την 30^η Αυγούστου 1912 το Βασιλικό Διάταγμα. Το σχετικό Βασιλικό Διάταγμα δημοσιεύθηκε και στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης με αριθμό 259 την 30^η Αυγούστου 1912³⁹¹ ενώ ο υπουργός επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαίδευσης κ. Τσιριμώκος ενημέρωσε σχετικά την Ιερά Σύνοδο για την απόφαση της πολιτείας ένα μήνα μετά, τον Σεπτέμβριο του 1912. Σύμφωνα με το Διάταγμα η Μονή αποχωρίσθηκε από την Ιερά Μονή Σκαφιδιάς μαζί με όλα της τα περιουσιακά στοιχεία και εξαρτήματα και αποτελεί αυτοτελή Μονή³⁹², ενώ μεταξύ των δύο μονών υπογράφηκε και σχετικό Πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής με τις υπογραφές δύο αντίστοιχων ηγουμενοσυμβουλίων³⁹³. Η Ιερά Μονή Κρεμαστής αποτέλεσε και πάλι ένα ανεξάρτητο μοναστήρι που είχε δική του αδελφότητα, δικό του ηγουμενοσυμβούλιο και δικό του ηγούμενο, τον ιερομόναχο Γερβάσιο.

³⁹⁰ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 587 και ημερομηνία 4/9/1910.

³⁹¹ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 1, σελ. 128.

³⁹² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 613 και ημερομηνία 8/9/1912.

³⁹³ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 7 και 12, σελ. 133-138.

3.7 Η Ιερά Μονή κατά τον 20^ο αιώνα. Η ανεξαρτητοποίηση της μονής και τα γεγονότα μέχρι την μετατροπή της σε γυναικείο μοναστήρι

Λίγο καιρό αργότερα, στις 13 Νοεμβρίου 1912, η Μονή παραδόθηκε και επίσημα από την Ιερά Μονή Σκαφιδιάς στην νέα αδελφότητα και το ηγουμενοσυμβούλιο της Ιεράς Μονής Κρεμαστής.

Ο Μητροπολίτης Ηλείας Δαμασκηνός, ενημέρωσε τότε σχετικά την Ιερά Σύνοδο με επιστολή του, την 3^η Δεκεμβρίου 1912, για τον χωρισμό των δύο μοναστηριών και για την επιλογή νέου ηγουμένου και νέου ηγουμενοσυμβουλίου, ενώ συμπεριέλαβε και το νέο μοναχολόγιο, όπως αυτό δημιουργήθηκε μετά την ανεξαρτητοποίηση της Μονής, στο οποίο περιλαμβάνονται τα ονόματα πέντε μοναχών (συμπεριλαμβανομένου και του Ηγουμένου Γερβασίου). Στην ίδια επιστολή κάνει λόγο και για την παράδοση ολόκληρης της περιουσίας πίσω στην Μονή, από την μονή Σκαφιδιάς που μέχρι εκείνη την εποχή διοικούσε τα πάντα³⁹⁴.

Με αντίστοιχη επιστολή της η Ιερά Σύνοδος, τον Ιανουάριο του 1913, προς τον Μητροπολίτη Ηλείας ενέκρινε το νέο ηγουμενοσυμβούλιο³⁹⁵.

Ο ηγούμενος Γερβάσιος παρέμεινε στην διοίκηση της Μονής μέχρι και τον Μάρτιο του 1916 οπότε και ο Μητροπολίτης Ηλείας έκανε γνωστή στην Ιερά Σύνοδο την παραίτησή του ηγουμένου για λόγους υγείας και την προσωρινή αντικατάστασή του από τον Πολύκαρπο Κωνσταντόπουλο³⁹⁶.

Κατά τα επόμενα έτη, οι χειροτονίες στην Μονή άρχισαν και πάλι να πληθαίνουν, αφού όλο και περισσότεροι επέλεξαν την Μονή ως τόπο μετανοίας. Ο Μητροπολίτης Ηλείας Δαμασκηνός χειροτόνησε, κατόπιν αίτησης του ηγουμενοσυμβουλίου, το μοναχό Μεθόδιο σε πρεσβύτερο, όπως ενημέρωσε σχετικά την Ιερά Σύνοδο με επιστολή του, τον Φεβρουάριο του 1917³⁹⁷.

Η Ιερά Σύνοδος, με την σειρά της, διόρισε ως σύμβουλο της Μονής το 1918 τον ιερομόναχο Γρηγόριο, τον οποίο είχε χειροτονήσει διάκονο ο Ταλαντίου Ιερόθεος (1919-1924), βοηθός επίσκοπος του Μητροπολίτου Αθηνών Μελετίου(1918-1920),

³⁹⁴ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 955 και ημερομηνία 3/12/1912.

³⁹⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 117 και ημερομηνία 13/1/1913.

³⁹⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 210 και ημερομηνία 20/3/1916.

³⁹⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 252 και ημερομηνία 21/2/1917.

όπως ανέφερε ο ίδιος με επιστολή του προς την Ιερά Σύνοδο ένα χρόνο μετά, το 1919³⁹⁸.

Το 1922 ο τότε Μητροπολίτης Πατρών Αντώνιος (Παράσχος), που εκείνη την περίοδο ήταν και τοποτηρητής της Μητροπόλεως Ηλείας, διόρισε τον ιερομόναχο Πολύκαρπο ηγούμενο της Μονής και ενημέρωσε με επιστολή του την Ιερά Σύνοδο η οποία με την σειρά της ενέκρινε την κίνηση αυτή³⁹⁹.

Ο ιερομόναχος Γερβάσιος ανέλαβε ξανά την διοίκηση της Μονής το 1924 έως και το 1929 ενώ από το 1931 ηγούμενος διορίζεται ο ιερομόναχος Δωρόθεος⁴⁰⁰. Ο Μητροπολίτης Ηλείας Αντώνιος (1922-1945) την περίοδο αυτή ξεκίνησε τις πρώτες ενέργειες, ώστε η Μονή να μετατραπεί από ανδρική σε γυναικεία.

Η Μονή βρέθηκε πάλι σε δυσχερή θέση με αποτέλεσμα να απολέσει την ανεξαρτησία της και να υπαχθεί ξανά στην μονή Σκαφιδιάς το 1930, για μικρό όμως χρονικό διάστημα αυτή την φορά. Κατά τα έτη 1922 έως και το 1930 ο αριθμός των μοναχών μειώθηκε είτε λόγω θανάτων είτε λόγω διαγραφής ορισμένων από το μοναχολόγιο, με αποτέλεσμα η μονή να βρεθεί και πάλι χωρίς τον ικανό αριθμό μοναζόντων. Συγκεκριμένα το 1928 ο Μητροπολίτης Αντώνιος διέγραψε από το μοναχολόγιο τον μοναχό Χαρίτωνα⁴⁰¹, ενώ το 1931 προέβη στην απόλυση του ηγουμένου Πολυκάρπου⁴⁰² για λόγους υγείας και στην μεταγραφή του αρχιμανδρίτη Δωροθέου από την ιερά μονή Πορετσού στην ιερά μονή Κρεμαστής και το διορισμό του ως συμβούλου της Μονής και Ηγουμένου αυτής⁴⁰³. Ενημέρωσε σχετικά την Ιερά Σύνοδο, η οποία ενέκρινε την ενέργεια αυτή.

3.8 Η μετατροπή της Μονής από ανδρική σε γυναικεία

Οι πρώτες ενέργειες του Μητροπολίτη Αντωνίου για μετατροπή της Μονής σε γυναικεία άρχισαν να παίρνουν μορφή το καλοκαίρι του 1931. Το Σεπτέμβριο του 1931 ο Μητροπολίτης με επιστολή τους προς την Ιερά Σύνοδο ζήτησε την

³⁹⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 829 και ημερομηνία 16/9/1919.

³⁹⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 342 και ημερομηνία 8/3/1922.

⁴⁰⁰ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2153 και ημερομηνία 18/9/1931.

⁴⁰¹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1152 και ημερομηνία 25/6/1928.

⁴⁰² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 393 και ημερομηνία 12/6/1931.

⁴⁰³ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1645 και ημερομηνία 14/6/1931.

συγχώνευση των ιερών μονών Σκαφιδιάς και Κρεμαστής και ακολούθως την ανασύσταση της Μονής Κρεμαστής ως γυναικείο μοναστήρι⁴⁰⁴. Προς απάντηση της επιστολής αυτής, η Ιερά Σύνοδος, ένα μήνα αργότερα, απέστειλε σχετική επιστολή με την οποία τον προέτρεπε να συγχωνεύσει της ανδρικές μονές Κρεμαστής και Σκαφιδιάς και έπειτα να κάνει ανασύσταση της Μονής Κρεμαστής σε γυναικεία Μονή, η οποία αρχικά θα εθεωρείτο ως ησυχαστήριο⁴⁰⁵.

Ακολούθως, η Διαρκής Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, έπειτα από επιστολή που έλαβε από τον Μητροπολίτη Αντώνιο στις 4 Ιουλίου, ζήτησε την από 15^{ης} Ιουλίου επιστολή της από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων την συγχώνευση των μονών Σκαφιδιάς και Κρεμαστής. Η απάντηση από το υπουργείο ήρθε στις 18 Αυγούστου 1932 με την οποία ενημερώθηκε ο Μητροπολίτης Ηλείας για την συγχώνευση των δύο ανδρικών μονών⁴⁰⁶. Στις 27 Αυγούστου, ο Μητροπολίτης Αντώνιος απέστειλε επιστολή στην Ιερά Σύνοδο για ανασύσταση της Μονής ως γυναικείας⁴⁰⁷. Η Διαρκής Ιερά Σύνοδος με την σειρά της, με επιστολή προς το Υπουργείο έκανε πρόταση για απόσπαση της μονής Κρεμαστής από την μονή Σκαφιδιάς έπειτα από την συγχώνευση των δύο αντρικών μονών, ώστε να μετατραπεί τελικά σε γυναικεία Μονή⁴⁰⁸. Ανάλογη επιστολή έστειλε τον επόμενο μήνα ο Μητροπολίτης στην Ιερά Σύνοδο με την οποία ζητούσε την αναγνώριση αυτή της μετατροπής, αλλά και τον Νοέμβριο, με την οποία ζητούσε την ολοκληρωτική ανασύσταση της Μονής ως γυναικεία.

Η Διαρκής Ιερά Σύνοδος απάντησε στον Μητροπολίτη Αντώνιο με επιστολή της, την 21^η Σεπτεμβρίου 1932, ενημερώνοντάς τον για την σχετική συγχώνευση των δύο μονών⁴⁰⁹ η οποία δημοσιεύθηκε και επίσημα στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης⁴¹⁰. Την ίδια ημέρα με ανάλογη επιστολή της προς το υπουργείο ζητούσε την ανασύσταση της Μονής Κρεμαστής ως γυναικεία Μονή⁴¹¹.

⁴⁰⁴ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2641 και ημερομηνία 13/9/1931.

⁴⁰⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2252 με ημερομηνία 20/10/1931.

⁴⁰⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 45475 με ημερομηνία 18/8/1932.

⁴⁰⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1520 και ημερομηνία 27/8/1932.

⁴⁰⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1970 και ημερομηνία 21/9/1932.

⁴⁰⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1948.

⁴¹⁰ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 2 και 3, σελ. 129.

⁴¹¹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1970.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τον Ιανουάριο του 1933 το Υπουργείο με επιστολή του προς της Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος ενημέρωσε για την απόσπαση της μονής Κρεμαστής από την μονή Σκαφιδιάς και την ανασύστασή της⁴¹². Κατόπιν, ο Μητροπολίτης Αντώνιος προχώρησε στην ανασύσταση της Μονής και την ίδρυσή της ως γυναικεία. Ενημέρωσε για τις ενέργειές του αυτές την Ιερά Σύνοδο με επιστολή⁴¹³ του, την 30^η Ιανουαρίου 1933, ενώ ταυτόχρονα την 12η Ιανουαρίου δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα της Κυβέρνησης το Προεδρικό Διάταγμα που είχε εκδοθεί την 26^η Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους και αφορούσε στην ανασύσταση της μονής Κρεμαστής και την απόσπασή της από την μονή Σκαφιδιάς⁴¹⁴. Στην ίδια επιστολή ενημέρωνε την Ιερά Σύνοδο για την επιλογή της μοναχής Φεβρωνίας Κουτσουδάκη ως προσωρινής ηγουμένης της Μονής⁴¹⁵. Την μοναχή Φεβρωνία, όπως και τις μοναχές Μαγδαληνή⁴¹⁶ και Σαλώμη⁴¹⁷, τις οποίες όρισε συμβούλους της Μονής, μετέφερε από την Ιερά Μονή Φραγκοπηδήματος.

Τον Φεβρουάριο του 1933 η Διαρκής Ιερά Σύνοδος όρισε την ανασύσταση της Μονής Κρεμαστής ως γυναικείας⁴¹⁸ έπειτα από την έκδοση και του ανωτέρου Προεδρικού Διατάγματος, οπότε και την 22^α Φεβρουαρίου 1933 η Μονή μετατράπηκε και επίσημα σε γυναικεία έπειτα από την πρόταση του Μητροπολίτη Αντωνίου προς την Ιερά Σύνοδο.

Πρώτη ηγουμένη της Μονής ανέλαβε η μοναχή Φεβρωνία, η οποία και απέστειλε επιστολή προς της Ιερά Σύνοδο ζητώντας τις ευλογίες για το δύσκολο έργο που κλήθηκε να αναλάβει⁴¹⁹. Η επιστολή της αυτή στάλθηκε μαζί με αντίστοιχη του Μητροπολίτη Αντωνίου και η απάντηση της Ιεράς Συνόδου τον Ιούνιο του 1933 διαβιβάστηκε σ' αυτήν δια μέσου του Μητροπολίτη⁴²⁰.

Η Μονή πλέον ως γυναικεία ξεκίνησε μια νέα πορεία. Ολοένα και νέες μοναχές προστίθενται στην συνοδεία από το πρώτο κιόλας έτος λειτουργίας της ως γυναικείας και άρχισε να γνωρίζει μια ακμάζουσα πορεία⁴²¹. Στα χρόνια που ακολουθούν

⁴¹² Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 2794 με ημερομηνία 23/1/1933.

⁴¹³ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 208.

⁴¹⁴ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 4 και 5, σελ. 130-131.

⁴¹⁵ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 209 με ημερομηνία 30/1/1933

⁴¹⁶ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1320 με ημερομηνία 5/8/1933.

⁴¹⁷ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 210 με ημερομηνία 30/1/1933.

⁴¹⁸ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 283 με ημερομηνία 4/2/1933.

⁴¹⁹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 3 με ημερομηνία 11/3/1933.

⁴²⁰ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 371 με ημερομηνία 13/3/1933.

⁴²¹ Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 715 και ημερομηνία 19/9/1933.

ανέλαβαν την ηγουμενία εξαιρετικές μορφές, όπως προαναφέραμε στην σχετική ενότητα.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι παρά το γεγονός ότι η Μονή μετατράπηκε σε γυναικεία το 1933 ο πρώτος σχετικός εσωτερικός της κανονισμός⁴²² εγκρίθηκε επίσημα από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος μόλις το 1982, ο οποίος περιλαμβάνει οκτώ κεφάλαια και είκοσι οκτώ άρθρα στα οποία αναφερόμαστε σε σχετική παράγραφο.

Σαφώς η Μονή ξεκίνησε την ιστορική της πορεία ως γυναικεία σε εποχές και χρόνια δύσκολα, με συνεχείς κακουχίες, έλλειψη σημαντικών πόρων, οικονομικές δυσκολίες και ελάχιστο δυναμικό προσωπικό.

Από τα χρόνια που ηγουμένη της Μονής ανέλαβε η μοναχή Μαγδαληνή, οι πρώτες οικονομικές δυσκολίες είχαν κάνει ήδη την εμφάνισή τους. Από το φθινόπωρο του 1936 η έντονη επιστολογραφία μεταξύ Μονής – Μητροπόλεως και Ιεράς Συνόδου μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Μονή αναγκάστηκε, πολλές φορές, να εκποιήσει μεγάλες εκτάσεις γης, ώστε να καταφέρει ακόμη και να συντηρήσει τα κτήρια⁴²³ από την ενδεχόμενη κατάρρευση. Τα αγροτεμάχια που άνηκαν στην ιδιοκτησία της Μονής αρκετές φορές πουλήθηκαν, έναντι κάποιου μικρού αντιτίμου μόνο και μόνο για να μπορέσει η Μονή να σωθεί.

Οι πρώτες εκποιήσεις αγροτικών στρεμμάτων ξεκίνησαν το Σεπτέμβριο του 1936, με τις σχετικές εγκρίσεις που έδινε η Ιερά Σύνοδος, και έφθαναν έως και το 1950-51. Συγκεκριμένα να αναφέρουμε ότι οι εκποιήσεις δεν αφορούσαν πάντοτε αγροτεμάχια, υπήρξαν και περιπτώσεις εκποιήσεων οικιών, που η Μονή είχε στην κατοχή της από τις περιουσίες που άφηναν σε αυτήν οι μοναχές όταν επέλεγαν τον μοναχικό βίο.

Οι εκποιήσεις αυτές έγιναν με σκοπό την οικονομική ανάκαμψη της Μονής ώστε να καταφέρει γενικότερες επισκευές που αφορούσαν το κτίριο των κελλιών, των βοηθητικών χώρων, του τέμπλου στο Καθολικό κλπ.

⁴²² Ο Εσωτερικός Κανονισμός της Μονής δημοσιεύτηκε στο επίσημο δελτίο της Εκκλησίας της Ελλάδος «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», Έτος ΝΗ', Τεύχος Β', 16 Ιουνίου 1982, σελίδες 37 έως 43. Μπορεί να αναζητηθεί στον τόμο ΝΘ' του περιοδικού ΕΚΚΛΗΣΙΑ. Βλέπε φωτογραφικό παράρτημα, εικόνες 23-29.

⁴²³ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 35, σελ. 160.

Εκτός των παραπάνω εκποιήσεων, η Μονή το 1939 προχώρησε και στην παραχώρηση του Ιερού Ναού Προφήτου Ηλία, που βρισκόταν στο χωριό Πλάτανος προς την ενορία του εν λόγω χωριού έναντι μικρού χρηματικού ποσού ετησίως για ορισμένη όμως διάρκεια ετών. Ο παραπάνω ιερός ναός είχε δοθεί ως μετόχι στην Μονή, η οποία με επιστολή της προς την Ιερά Σύνοδο στις 22/2/1939 έκανε γνωστή την πρόθεσή της αυτή, λαμβάνοντας την σχετική έγκριση.

Τόσο οι καταπατήσεις των γεωργικών στρεμμάτων από τους κατοίκους της γύρω περιοχής την δεκαετία του 1870 όσο και οι εκποιήσεις από το 1939 και έπειτα οδήγησαν σε μεγάλη συρρίκνωση της περιουσίας της Μονής. Μέχρι και το 1966 η Μονή αναγκάστηκε να εκποιήσει μία ακόμη οικία αλλά και να λάβει δάνειο, ώστε να καταφέρει τα απαραίτητα.

Στο διάστημα των επόμενων ετών τα οικονομικά ζητήματα της Μονής επιλύονταν με τις ευγενείς προσφορές των πιστών, αλλά και μέσω της εκμετάλλευσης όσων αγροτικών τεμαχίων είχαν απομείνει στην δικαιοδοσία της. Η φήμη της Μονής είχε πλέον εξαπλωθεί σε ολόκληρη την Πελοπόννησο, αλλά και σε όλη την Ελλάδα. Η συνεχής αυξανόμενη προσέλευση των προσκυνητών έδινε πλέον την δυναμικότητα, που είχε ανάγκη η Μονή για να επιβιώσει.

3.9 Οι καταστροφές που υπέστη η Μονή

Στο διάβα των αιώνων η Μονή υπέστη εξαιρετικής σημασίας καταστροφές, εξαιτίας, κυρίως, του τόπου στον οποίο ιδρύθηκε. Όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, ήταν και είναι ουσιαστικά μια απότομη πλαγιά του βουνού με το μοναστήρι να κρέμεται κυριολεκτικά από αυτό. Οι εκτάσεις γύρω από την Μονή υπήρξαν πευκόφυτες με πυκνή βλάστηση καθιστώντας το σημείο πανέμορφο για τον προσκυνητή που επισκέπτεται το μοναστήρι.

Η καταστροφή του ναού το 1976

Το καλοκαίρι του 1976, στις 29 Ιουλίου και ημέρα Παρασκευή το βουνό πάνω από το σπήλαιο που βρέθηκε η ιερή εικόνα της Παναγίας υπέστη κατολίσθηση. Το σπήλαιο, που ήταν και ο κυρίως ναός της Μονής, καταστράφηκε. Οι ζημιές ήταν ανεπανόρθωτες, ενώ μόνο η εικόνα της Παναγίας διασώθηκε μαζί με το προσκυνητάρι της, το καντήλι της και το ανθοδοχείο που βρέθηκαν ακέραια. Πέρα

από αυτά, τα πάντα στον ναό καταστράφηκαν, η οροφή υποχώρησε, ενώ τα ιερά σκεύη, οι ιερές εικόνες, οι πολυέλαιοι, τα καθίσματα και τα στασίδια καταστράφηκαν⁴²⁴.

Με πρωτοβουλία του Μητροπολίτη Ηλείας Αθανασίου (1968- 1981) άρχισαν αμέσως οι εργασίες ανέγερσης του νέου καθολικού της Μονής. Στην πρωτοβουλία του αυτή ασφαλώς συνέβαλαν και οι κάτοικοι της Ηλείας.

Λίγες ημέρες μετά την ολική καταστροφή, στις 12 Αυγούστου 1976, το ηγουμενοσυμβούλιο της Μονής με επιστολές που απηύθυνε προς το Υπουργείο Πολιτισμού και προς τον τότε Βουλευτή Ηλείας, κάνοντας έκκληση για βοήθεια στο έργο της αναστήλωσης και εν γένει οικονομική βοήθεια⁴²⁵.

Σε λιγότερο από ένα μηνά ξεκίνησαν οι πρώτες ενέργειες από την πλευρά της Πολιτείας. Η διεύθυνση αναστηλώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού με επιστολή της προς την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Πατρών, στην οποία τότε υπαγόταν και η περιοχή της Ηλείας, ζητούσε σχετική γνωμοδότηση⁴²⁶, ενώ λίγες ημέρες αργότερα επιστολή με ανάλογο περιεχόμενο στάλθηκε και από την διεύθυνση Αρχαιοτήτων του Υπουργείου προς την εφορεία⁴²⁷.

Πριν τα Χριστούγεννα του 1976, η εφορεία, με απάντηση της προς την διεύθυνση αρχαιοτήτων του Υπουργείου, γνωστοποιούσε ότι η Ιερά Μονή Κρεμαστής δεν παρουσιάζει σπουδαίο ενδιαφέρον από αρχαιολογικής πλευράς. Για το λόγο, όμως, ότι η Μονή αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο στο περιβάλλον και την ιστορία της περιοχής εισηγείται την οικονομική ενίσχυση προς αποκατάσταση και ανέγερση του Καθολικού⁴²⁸. Έπειτα το Υπουργείο ζήτησε επίσης και την γνώμη του προϊσταμένου της εφορείας Πατρών⁴²⁹.

Οι πρώτες επιστολές με θετική εξέλιξη για το σημαντικό αυτό ζήτημα άρχισαν να φθάνουν τις πρώτες ημέρες του 1977. Τότε, η εφορεία Πατρών ενημέρωσε την διεύθυνση αναστηλώσεων του Υπουργείου ότι εγκρίνει τις εργασίες και εισηγείται τη

⁴²⁴ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 37-42, σελ. 161-165.

⁴²⁵ Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας (στο εξής ΕΦΑΗΛ), έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 18 και 22 αντίστοιχα.

⁴²⁶ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου Α/Φ03/45182/4170 με ημερομηνία 4/9/1976.

⁴²⁷ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου Α/Φ26/45154/5159 με ημερομηνία 30/9/1976.

⁴²⁸ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου ΕΦΒΑΠ/Φ08/2204 με ημερομηνία 18/12/1976.

⁴²⁹ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου Α/69046/6802 με ημερομηνία 20/12/1976.

χορήγηση ενίσχυσης για τα έργα⁴³⁰. Το Υπουργείο, έπειτα από την εισήγηση που έλαβε, ζήτησε την αποστολή όλων των στοιχείων και των σχεδίων των έργων που πρόκειται να γίνουν, ώστε να προχωρήσει στην τελική έγκριση⁴³¹. Τέλος η Εφορεία Πατρών, τον Απρίλιο του 1977, ζήτησε παραπάνω στοιχεία από την Μονή, ώστε να τα αποστείλει στο Υπουργείο⁴³².

Τους επόμενους μήνες οι εργασίες για την αποκατάσταση του Καθολικού της Μονής ξεκίνησαν. Η ολοκλήρωσή τους ήλθε σε λιγότερο από δέκα έτη με το νέο καθολικό να αποτελεί πλέον έναν υπέροχο ναό ικανό να εξυπηρετεί τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της Μονής.

Οι κατολίσθηση του 1998

Την 19^η Μαρτίου 1998 σημειώθηκε στο χώρο της Μονής μια δεύτερη κατολίσθηση, δημιουργώντας και πάλι σημαντικά προβλήματα και ζημιές. Συγκεκριμένα ο όγκος του βουνού ανάμεσα στα κελλιά των μοναζουσών και το καθολικό του μοναστηριού επάνω από το κοιμητήριο⁴³³ υποχώρησε προκαλώντας ζημιές τόσο στο κοιμητήριο όσο και στο αρχονταρίκι και τον ναό του Αγίου Νεκταρίου. Ο όγκος του βουνού που κατέρρευσε ήταν τόσο μεγάλος που τα χώματα απέκλεισαν την νότια πλευρά του ναού.

Στα έτη που ακολούθησαν έγιναν αρκετές ενέργειες για την σταθεροποίηση του εδάφους και των όγκων του βουνού που βρίσκονταν πάνω από την Μονή και τα κτίρια της. Επιγραμματικά να αναφέρουμε την επιστολή του καθηγητή του Πανεπιστημίου Πατρών Ατματζίδη προς τον Νομάρχη Ηλείας την 12^η Νοεμβρίου 1999 με την οποία έκανε αναφορά στα κατολισθητικά φαινόμενα στην περιοχή της Μονής, στην διερεύνηση των αιτιών της αστοχίας, σε αναλύσεις ευσταθείας φθάνοντας μέχρι και σε προτάσεις έργων αποκατάστασης.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η 6^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Πατρών, με απαντητική επιστολή⁴³⁴ της προς το γραφείο του Υπουργού Πολιτισμού, αναφέρει ότι η Μονή ένεκα των πολλών νεότερων επεμβάσεων, των πολλαπλών επισκευών και

⁴³⁰ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου Φ08/3150/π.έ. με ημερομηνία 5/1/1977.

⁴³¹ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου Α/Φ26/69959/9130/π.έ. με ημερομηνία 23/3/1977.

⁴³² ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου Φ08/828 με ημερομηνία 5/4/1977.

⁴³³ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 63, σελ. 185.

⁴³⁴ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 21 με ημερομηνία 4/1/2000.

των προσανξήσεων έχει χάσει τον αρχικό της χαρακτήρα και έχει αλλοιωθεί η όποια αρχική αρχιτεκτονική του οικοδομήματος, γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα τον μη χαρακτηρισμό του μοναστηριού ως ιστορικού- διατηρητέου μνημείου, που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία. Για το λόγο αυτό κάθε εργασία αναστήλωσης, αντιστήριξης και προστασίας είναι στην υπευθυνότητα άλλων φορέων, όπως της Ιεράς Μητροπόλεως ή της Νομαρχίας.

Τα έργα που αφορούσαν τα κατολισθητικά φαινόμενα στον χώρο της Μονής ολοκληρώθηκαν το 2006. Τότε η Μητρόπολη Ηλείας με επιστολή της προς την 6^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Πατρών κάνει αναφορά στα φαινόμενα αυτά και παρακαλεί για την έγκριση των έργων αποκατάστασης⁴³⁵.

Η 6^η Εφορεία Αρχαιοτήτων επέτρεψε την πραγματοποίηση των προαπαιτούμενων έργων αποκατάστασης, όπως τα είχε περιγράψει ο καθηγητής Ατματζίδης. Κάθε, όμως, εργασία έπρεπε να επιβλέπεται από εκπρόσωπο της Εφορείας, ενώ σε περίπτωση εντοπισμού αρχαιοτήτων κάθε εργασία θα σταματούσε με σκοπό την αρχαιολογική έρευνα⁴³⁶.

Η Μητρόπολη Ηλείας απευθύνθηκε προς όλους τους αρμόδιους φορείς για να λάβει την σύμφωνη γραπτή γνώμη για την τελική ενεργοποίηση των έργων με επιστολή της προς της 7^η Εφορεία Αρχαιοτήτων στην Αρχαία Ολυμπία αλλά και την Υπηρεσία Νεοτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού⁴³⁷. Και οι δύο υπηρεσίες έδωσαν θετική απάντηση⁴³⁸.

Η Ιερή Θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας Κρεμαστής. Η καταστροφή του ναού του Αγίου Αντωνίου, η καταστροφή της παλαιάς εικόνας και η ιστόρηση της νέας.

Λόγους για την τιμή και την προσκύνηση του προσώπου της Παναγίας ανακαλύπτουμε ήδη από τα Ευαγγέλια και τα πρώιμα κείμενα των χριστιανικών κοινοτήτων. Καθένας από τους ευαγγελιστές και τους συγγραφείς άλλων ιερών

⁴³⁵ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1289 με ημερομηνία 27/3/2006.

⁴³⁶ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 1106 με ημερομηνία 26/5/2006.

⁴³⁷ Επιστολή με αριθμό πρωτοκόλλου 2155 και ημερομηνία 30/5/2006.

⁴³⁸ ΕΦΑΗΛ, έγγραφα με αριθμό πρωτοκόλλου 3001 και Φ07-β/2504 με ημερομηνίες 6/6/2006 και 7/6/2006 αντίστοιχα.

κειμένων παρουσιάζει με δικό του τρόπο το πρόσωπο της Παναγίας παρέχοντάς μας πληροφορίες για τη ζωή, το έργο της και τελικώς την κοίμησή της⁴³⁹.

Στην πάροδο των αιώνων, το πρόσωπο της Παναγίας, πολλές φορές, αποτέλεσε σημείο αντιλεγόμενο, τόσο στις θεολογικές αντιπαραθέσεις της Ανατολής όσο και στις σχέσεις μεταξύ ανατολής και δύσης. Η κατοχύρωση του όρου Θεοτόκος από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο της Εφέσου το 431, έδωσε στην θεολογία την ικανότητα να τιμά και να εκφράζεται για την Παναγία με αστείρευτο σεβασμό, δημιουργώντας έτσι μια ζωντανή σχέση με το πρόσωπο της Παναγίας.

Οι προσευχές και οι εκδηλώσεις τιμής προς κάθε στιγμή της επίγειας ζωής της Παναγίας ξεκίνησαν να εμφανίζονται από τον 4^ο αιώνα, ενώ ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν οι πρώτες υμνογραφίες, ψαλμοί και ύμνοι προς την Θεοτόκο, αργότερα οι πρώτοι ναοί αφιερωμένοι σε εκείνην και οι πρώτες εικόνες.

Στις κατακόμβες εμφανίστηκαν οι πρώτες απεικονίσεις της Παναγίας, ενώ μετά τις δύσκολες περιόδους των διωγμών η απεικόνιση των ιερών προσώπων μπορούσε πλέον να γίνεται ελεύθερα στους ναούς και σε μικρότερου μεγέθους φορητές εικόνες συνήθως ζωγραφισμένες επάνω σε ξύλο και σπανιότερα σε μέταλλο ή μάρμαρο. Δεν ήταν βέβαια λίγες οι περιπτώσεις που ισχυροποιήθηκε τόσο η τιμή των εικόνων, ώστε αυτές αντικατέστησαν ακόμη και τα λείψανα των αγίων⁴⁴⁰. Τέτοια φαινόμενα έβλαψαν την Εκκλησία φθάνοντας έως τις εικονομαχικές έριδες. Η παράδοση που θέλει τον ευαγγελιστή Λουκά ως προσωπογράφο της Παναγίας αποτέλεσε σημαντικό κίνητρο για τα παραπάνω γεγονότα⁴⁴¹.

Εάν όμως κάποιος προσπαθήσει να ερευνήσει αναφορές και σχόλια για την εξωτερική εμφάνιση της Παναγίας, αλλά και του Ιησού, δεν θα βρει ουδεμία αναφορά στα κείμενα της Καινής Διαθήκης παρά μόνο, τουλάχιστον για το πρόσωπο της Παναγίας, κάποιες αναφορές σχετικές με την ζωή της που είναι πάντοτε συνδεδεμένες άρρηκτα με τον Ιησού, όπως ο Ευαγγελισμός, η Γέννηση και η παρουσία της Θεοτόκου σε διάφορες στιγμές της επίγειας δράσης του Χριστού. Μόνο η έρευνα των λεγόμενων «απόκρυφων» ευαγγελίων, ιδιαίτερα του 2^{ου} αιώνα, μας παρέχουν πληροφορίες για άλλες στιγμές της ζωής της Παναγίας που σχετίζονται με

⁴³⁹ GEORGE GHARIB, *Le icone Mariane. Storia e culto, Οι εικόνες της Παναγίας, Ιστορία και Λατρεία*, μτφρ. Σωτηριάδης Ιγνάτιος, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη, 1997, σελ. 14.

⁴⁴⁰ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 16.

⁴⁴¹ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 16.

τους γονείς της, την γέννηση της, την παιδική ηλικία, την ζωή της δίπλα στον Ιωσήφ, αλλά και την κοίμησή της, από τις οποίες πολλές έγιναν αποδεκτές από την Εκκλησία⁴⁴².

Η προσωπογραφία της Παναγίας απέκτησε ιδιαίτερη αξία στην πορεία της Εκκλησίας. Μέσα από τον σπουδαίο ρόλο της στην Θεία Οικονομία γεννήθηκε η ώθηση για συνεχή μελέτη της μορφής της σε ηθικό και εξωτερικό επίπεδο.

Οι πρώτες χριστιανικές Εκκλησίες ασχολήθηκαν περισσότερο με την ηθική προσωπογραφία της Παναγίας και επικεντρώνονταν περισσότερο στην θρησκευτική θέση της. Στην εξέλιξη της μοναστικής ζωής η Παναγία γίνεται το πρότυπο των μοναχών και των μοναζουσών, ο οδηγός τους. Ιδιαίτερη τιμή φανέρωναν οι Άγιοι επίσκοποι, ανά τους αιώνες, στην παρθενία της Παναγίας, στις αρετές της, στην φιλοθεΐα της, την ταπεινότητά της και την συμπεριφορά της. Με ανάλογα συναισθήματα τιμής και ευλάβειας μιλούν για εκείνην οι υμνογράφοι, οι ποιητές και οι μεγάλοι θεολόγοι πατέρες της Εκκλησίας.

Είναι βέβαιο ότι για όλους εκείνους το πρότυπο της πνευματικής ομορφιάς της Παναγίας ήταν σημαντικότερο και σπουδαιότερο από κάθε εξωτερική ομορφιά, την οποία, όμως, ουδέποτε μείωσαν από το πρόσωπο της Παναγίας, αλλά την εξύψωσαν και συμφώνησαν απόλυτα με αυτό⁴⁴³.

Πιο συγκεκριμένα ο Άγιος Ανδρέας Κρήτης κάνοντας μια πρώτη αναφορά στα εξωτερικά σωματικά χαρακτηριστικά της Παναγίας, στηριζόμενος στον ιστορικό Ιωσήφ Φλάβιο, αναφέρει ότι το πρόσωπο της Παναγίας είναι παρόμοιο με την εικόνα, που ορισμένοι ονομάζουν ρωμαϊκή, όπως φαίνεται σήμερα. Με μια σύντομη περιγραφή του ο Έλληνας συγγραφέας, Γεώργιος Κεδρηνός, αναφέρει ότι: *«η Παναγία ήταν κοντή, μελαχρινή στο δέρμα, με ξανθά μαλλιά, μικρά ανοιχτόχρωμα μάτια κλπ»*. Στην περιγραφή αυτή συμφωνούν και πολλές άλλες μεταγενέστερες περιγραφές, όπως για παράδειγμα αυτή του συγγραφέα Νικηφόρου Κάλλιστου Ξανθόπουλου τον 14^ο αιώνα. Οι παραπάνω περιγραφές είναι πάντοτε σύμφωνες με την παράδοση, που θέλει τον ευαγγελιστή Λουκά ως τον καλλιτέχνη, που πρώτος ζωγράφισε την Παναγία, όσο εκείνη ακόμη ζούσε στα Ιεροσόλυμα. Η ζωγραφιά έγινε μετά την Πεντηκοστή και σύμφωνα με την παράδοση του 5^{ου} αιώνα στάλθηκε στην

⁴⁴² G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 73.

⁴⁴³ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 74.

Κωνσταντινούπολη από την Ευδοκία και η αυτοκράτειρα Πουλχερία την τοποθέτησε στον ναό των *Οδηγών*. Άλλες παραδόσεις αναφέρουν ότι ο ευαγγελιστής Λουκάς φιλοτέχνησε τρία πορträίτα της Θεοτόκου, δύο με το Θείο Βρέφος στην αγκαλιά της και ένα χωρίς. Σε αυτά τα τρία πρωτότυπα βασίστηκαν όλες οι επόμενες απεικονίσεις της Παναγίας. Βέβαια, τα πρωτότυπα πλέον δεν υπάρχουν, πολυάριθμα όμως αντίγραφα δημιουργήθηκαν, βάσει των πρωτοτύπων και χαρακτηρίζονται έως και τις μέρες ως «Παναγίες του αγίου Λουκά», χωρίς, όμως, να λείπουν οι περιπτώσεις που πολλοί υποστηρίζουν ότι υπάρχουν ακόμη γνήσια έργα του ευαγγελιστή Λουκά⁴⁴⁴.

Δεν πρέπει, όμως, να αδιαφορούμε και για τις αντίθετες απόψεις, που υποστηρίζουν ότι ο ευαγγελιστής δεν ζωγράφισε ποτέ την Παναγία. Εμμένουν έντονα ορισμένοι στα σχόλια του Αγίου Αυγουστίνου επισκόπου Ιππώνος, ο οποίος ανέφερε ότι δεν γνωρίζουμε το πρόσωπο της Παναγίας ενώ άλλοι βασίζονται στις απαγορεύσεις της Παλαιάς Διαθήκης, μεταξύ των οποίων η απαγόρευση της απεικόνισης των προσώπων, κάτι το οποίο τουλάχιστον οι πρώτοι χριστιανοί όφειλαν να γνωρίζουν καλά. Το ζήτημα βέβαια αυτό επέλυσε η Αποστολική Σύνοδος των Ιεροσολύμων η οποία καθόρισε τα πράγματα⁴⁴⁵.

Το πρωτότυπο ή τα πρωτότυπα που δημιούργησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς φυλάσσονταν στην Κωνσταντινούπολη τουλάχιστον μέχρι την Άλωση το 1453. Την ίδια στιγμή, πάρα πολλά αντίγραφα δημιουργήθηκαν, ύστερα από επιθυμία των πιστών, που ήθελαν να τιμούν και να προσκυνούν την εικόνα της Θεοτόκου, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις έλαβαν την θέση πραγματικού λειψάνου και οι ναοί που τις φιλοξενούσαν μεταβάλλονταν σε τόπους προσκυνήματος. Να προσθέσουμε και την άποψη ότι μια θεομητορική εικόνα θεωρούνταν λείψανο, όταν η ενδυμασία της ήταν ακριβής αναπαράσταση των δύο εικόνων που φυλάσσονταν στην Κωνσταντινούπολη, στους ναούς των Βλαχερνών και των Χαλκοπρατείων⁴⁴⁶.

Ο Ευαγγελιστής Λουκάς, ακόμη και μέσα στην λειτουργική ζωή της Εκκλησίας, και συγκεκριμένα στο συναξάρι, αναφέρεται και τιμάται ως γιατρός, ευαγγελιστής και ζωγράφος. Γνωστή είναι, άλλωστε, και η εικόνα εκείνη που απεικονίζει το Λουκά καθήμενο μπροστά από το καβαλέτο τη στιγμή που φιλοτεχνεί,

⁴⁴⁴ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 77-79.

⁴⁴⁵ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 80.

⁴⁴⁶ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 81.

βοηθούμενος από άγγελο Κυρίου, την εικόνα της Παναγίας ενώ εκείνη στέκεται ακριβώς μπροστά του όρθια, κρατώντας το Θείο Βρέφος την αγκαλιά της⁴⁴⁷.

Επομένως, η παράδοση που αναφέρει τον Ευαγγελιστή Λουκά ως τον πρώτο ζωγράφο της Παναγίας αποτελεί αρχαία και σταθερή θέση της Εκκλησίας, με πάμπολλες καλλιτεχνικές, ιστορικές και λειτουργικές πηγές και μαρτυρίες. Εκτός των όσων αναφέραμε παραπάνω, η παράδοση αυτή επιβεβαιώνεται και κατά τους επόμενους αιώνες από τον Γερμανό Κωνσταντινουπόλεως (+733), τον Άγιο Ανδρέα Κρήτης (+740), τον Άγιο Ιωάννη Δαμασκηνό (+749), τον Θεόδωρο Στουδίτη (+840) και πολλούς ακόμη έως τον Νικηφόρο Κάλλιστο τον 14^ο αιώνα. Οι απεικονίσεις δε, που παριστάνουν τον ευαγγελιστή να ζωγραφίζει την Παναγία είναι αμέτρητες σε κάθε σημείο την Ορθοδοξίας. Ωστόσο, στο όνομά του αποδίδονται επίσης αμέτρητες εικόνες της Παναγίας, παρόλο που εκείνος φιλοτέχνησε μόνο τρεις σύμφωνα με το συναξάρι της εορτής του⁴⁴⁸.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, ο Ευαγγελιστής φιλοτέχνησε τρεις εικόνες της Παναγίας. Στις δύο η Παναγία κρατά το Θείο Βρέφος στην αγκαλιά της, ενώ στην τελευταία είναι μόνη. Οι δύο πρώτες είναι οι εικόνες της Οδηγήτριας και της Ελεούσας, ενώ η τρίτη είναι η εικόνα της Αγιοσορίτισσας. Κάθε επόμενη απεικόνιση της Παναγίας βασίστηκε στα τρία αυτά πρωτότυπα με σχεδόν ίδια χαρακτηριστικά και ίσως ελάχιστες παραλλαγές στην εμφάνιση και τα χαρακτηριστικά του προσώπου ή και τις κινήσεις και τις εκφράσεις, αλλά και στην ενδυμασία της Παναγίας και του Θείου Βρέφους. Με βάση αυτούς τους τρεις εικονογραφικούς τύπους μεταγενέστερα προέκυψαν άλλοι τέσσερις. Η Βρεφοκρατούσα, η Βλαχερνίτισσα, η Βασίλισσα και η Γαλακτοτροφούσα. Οι επτά αυτές εικόνες αποτελούν και τους επτά εικονογραφικούς τύπους της Παναγίας όπως τους γνωρίζουμε σήμερα⁴⁴⁹.

Η ιερή εικόνα της Παναγίας Κρεμαστής φιλοτεχνήθηκε κατά βάση με πρότυπο την εικόνα της Οδηγήτριας, με κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις, οι οποίες, κατά κύριο λόγο, συναντώνται μόνο σε αυτή την εικόνα. Η απεικόνιση της εικόνας έχει τόσο μεγάλη ιστορική σημασία συνοδευόμενη πάντοτε με την εσχατολογία της Εκκλησίας. Τόσο η Παναγία όσο και ο Χριστός είναι πρόσωπα υπαρκτά που έζησαν

⁴⁴⁷ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 107.

⁴⁴⁸ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 110.

⁴⁴⁹ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 90-102.

σε χρόνους και τόπους που μας έχουν γίνει γνωστοί. Πρόσωπα ζωντανά στην ζωή και πορεία της Εκκλησίας.

Η Παναγία κρατά στο αριστερό της χέρι το Θείο Βρέφος, του οποίου η παρουσία υπερισχύει στην εικόνα της. Το Βρέφος είναι μικρό μόνο στο σωματότυπο ενώ από τα χαρακτηριστικά του προσώπου του φαίνεται μεγαλύτερο σε ηλικία, στην ενδυμασία και τις κινήσεις. Η Παναγία στην εικόνα δείχνει την αγάπη της και ταυτόχρονα τον σεβασμό και την τιμή, όπως αρμόζει προς τον Θεάνθρωπο Ιησού, ενώ η συμπεριφορά του Θείου Βρέφους χαρακτηρίζεται από σοβαρότητα, βασιλικό ύφος και ελαφρά κινητικότητα. Η Θεομήτωρ είναι μετωπική, στραμμένη προς τον προσκυνητή, ενώ ο Χριστός καθήμενος στο αριστερό χέρι της Παναγίας, βρίσκεται σε ελαφρώς μετωπική στάση με το πρόσωπο και το βλέμμα στραμμένο προς την Θεοτόκο. Με το δεξί Του χέρι ευλογεί, δείχνοντας ότι είναι ο Άγιος και Πανάγιος Θεός, ενώ το αριστερό Του χέρι αγγίζει το δεξί χέρι της Παναγίας. Η κίνηση αυτή του αριστερού χεριού, όπως και το πρόσωπο που είναι στραμμένο προς την Παναγία, αποτελούν διαφοροποιήσεις, που ίσως μόνο σε αυτή την εικόνα μπορεί κάποιος να παρατηρήσει. Άλλωστε, στις περισσότερες εικόνες της Παναγίας, ο Χριστός στο αριστερό του χέρι κρατά ρολό περγαμηνής ή το έχει απλά σε κάποια άλλη θέση, ενώ το πρόσωπό Του, σχεδόν πάντοτε, είναι στραμμένο μετωπικά προς τον προσκυνητή⁴⁵⁰.

Το εσωτερικό ένδυμα της Παναγίας είναι σκούρου πράσινου χρώματος και το ωμοφόριο, δηλαδή το πέπλο ή ο χιτώνας που κάλυπτε από το κεφάλι μέχρι τους αστραγάλους, είναι χρώματος ερυθρού. Το εσωτερικό ένδυμα του Χριστού είναι επίσης σκούρου πράσινου χρώματος ενώ ο χιτώνας του είναι χρώματος λευκού.

Γύρω από το κεφάλι του Χριστού υπάρχει το φωτοστέφανο με το χαρακτηριστικό σχήμα του σταυρού και την γραφή Ο ΩΝ και στα αριστερά Του υπάρχουν τα μονογράμματα IC XC. Φωτοστέφανο υπάρχει ακόμη και γύρω από το κεφάλι της Παναγίας, σύμβολο αγιότητας και εκείνης, ενώ, δεξιά και αριστερά από το κεφάλι της, υπάρχουν αντίστοιχα τα μονογράμματα ΜΡ ΘΥ, όπως και τα τρία αστέρια, ένα στο μέτωπο και ένα σε κάθε ώμο, που συμβολίζουν την αειπαρθενία της Θεοτόκου.

⁴⁵⁰ G. GHARIB, *Ο.π.*, σελ. 103.

Το έτος 2002, έμεινε για πάντα χαραγμένο στη σκέψη τόσο των μοναζουσών όσο και του πιστού λαού, που αγαπούσε και αγαπά το μοναστήρι. Στις 9 Ιανουαρίου 2002 ο ιερός ναός του Αγίου Αντωνίου καταστράφηκε ολοκληρωτικά από πυρκαγιά που ξεκίνησε στο εσωτερικό του. Κάθε τι εντός του ναού, το σκευοφυλάκιο με τα ιερά σκεύη, τα κειμήλια καθώς και οι εικόνες καταστράφηκαν. Παρέμειναν ανέπαφα τα ιερά λείψανα και ο σταυρός ευλογίας, που υπήρχε επάνω στην Αγία Τράπεζα. Ο νέος ναός κατασκευάστηκε εξ' ολοκλήρου από την αρχή με την συνδρομή πολλών πιστών.

Η μεγαλύτερη απώλεια, όμως, ήταν αυτή της ιερής εικόνας της Παναγίας. Από την πυρκαγιά καταστράφηκε ολοσχερώς η παλαιά εικόνα⁴⁵¹, εκτός από ένα μικρό τμήμα της αργυρής επένδυσης στο κάτω μέρος της. Παρά την ανείπωτη θλίψη, που κατέκλεισε αμέσως τόσο την συνοδεία της Μονής όσο και τον πιστό λαό, άρχισαν αμέσως οι προσπάθειες να βρεθεί λύση στο σημαντικό πρόβλημα που ανέκυψε.

Οι ενέργειες καρποφόρησαν και άμεσα η αδελφότητα των Αβραμαίων από την Νέα Σκήτη του Αγίου Όρους ανέλαβε την ιστόρηση της νέας εικόνας, η οποία αποτελεί πιστό αντίγραφο της παλαιάς. Οι πατέρες της Σκήτης έλαβαν κάθε υλικό που φανέρωνε την παλαιά εικόνα και αμέσως ξεκίνησαν να φιλοτεχνούν το νέο αυτό σημαντικό εγχείρημα.

Στην νέα εικόνα χρησιμοποιήθηκαν τα υλικά που είχαν απομείνει από την παλαιά εικόνα στο σημείο που κάηκε, αγιασμός από την Μονή και τέλος τοποθετήθηκαν, σύμφωνα με την μαρτυρίες, τμήματα λειψάνων στο χέρι της Παναγίας. Πιο συγκεκριμένα, πριν την αγιογράφηση της νέας εικόνας, τοποθετήθηκαν επάνω στο ειδικό ξύλο οι στάχτες και κάθε τι που είχε απομείνει από την παλαιά εικόνα. Έπειτα τοποθετήθηκαν τα κατάλληλα υλικά πάνω στα οποία, μετά από ειδική επεξεργασία, άρχισε να φιλοτεχνείται η νέα εικόνα η οποία αποτελεί πιστότατο αντίγραφο της παλαιάς ακόμη και στην παραμικρή λεπτομέρεια⁴⁵².

Η νέα εικόνα έφθασε στην Μονή την 29^η Ιουνίου 2002 και την υποδέχθηκε άπαντα η αδελφότητα της Μονής με τον οικείο Μητροπολίτη Ηλείας Γερμανό (1981 – σήμερα) καθώς και τον ιερέα της Μονής π. Παναγιώτη και πλήθους ευσεβούς λαού.

⁴⁵¹ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 71 -73, σελ. 192-194.

⁴⁵² Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 74, σελ. 195.

Λοιπές καταστροφές στην Μονή

Η Μονή υπέστη σημαντικές καταστροφές από τις πυρκαγιές που κατέστρεψαν την όμορφη βλάστηση γύρω από αυτήν, αλλά και μεγάλα τμήματα της περιουσίας της. Συγκεκριμένα, οι πρώτες πυρκαγιές, το καλοκαίρι του 2003, έκαψαν αποθήκες, στάβλους αλλά και ψυγεία και καταψύκτες της Μονής.

Οι καταστροφές ήταν τόσο μεγάλες, που υπήρξαν φόβοι κατολισθήσεων και διάβρωσης του εδάφους. Η επιθεώρηση Δασών της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας με επιστολή της προς το Δασαρχείο Πύργου κάνει αναφορά στην μεγάλη καταστροφή και τον κίνδυνο που έχει ανακύψει για την Μονή, ενώ με έκκληση παρακαλεί για την άμεση μελέτη που θα περιλαμβάνει αντιδιαβρωτικές παρεμβάσεις και φυτεύσεις δέντρων⁴⁵³.

Λίγες ημέρες αργότερα, η Μονή με επιστολή της προς το Δασαρχείο Πύργου ενημέρωσε για την σοβαρότητα της κατάστασης, ενώ, με ανάλογη επιστολή, απευθύνθηκε προς το Δασαρχείο Πύργου και η Ιερά Μητρόπολη Ηλείας⁴⁵⁴.

Ακολούθως, οι καταστροφικές πυρκαγιές στην Ηλεία το 2007 κατέστρεψαν ολόκληρη την περιουσία της μονής όσον αφορά τα ελαιόδεντρα, ενώ τα περιβόλια της Μονής δεν καταστράφηκαν. Στις πυρκαγιές του 2007 οι μοναχές δεν εγκατέλειψαν το μοναστήρι και χάρη σ' αυτό η Μονή γλύτωσε από βέβαιη καταστροφή.

Κεφάλαιο 4: Οι τόποι λατρείας της Μονής και οι εορτές

⁴⁵³ ΕΦΑΗΛ, έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 629 με ημερομηνία 25/7/2003.

⁴⁵⁴ ΕΦΑΗΛ, έγγραφα με αριθμό πρωτοκόλλου 26 και 2634 με ημερομηνίες 31/7/2003 και 4/8/2003 αντίστοιχα.

4.1 Το καθολικό

Έγινε ήδη σχετική αναφορά στο γεγονός της καταστροφής του Καθολικού από τη μεγάλη κατολίσθηση τον Ιούλιο του 1976 και την εκ βάθρων δημιουργία του εξ' αρχής.

Το καθολικό, μέχρι και το 1976, ήταν ουσιαστικά το σπήλαιο όπου ανευρέθηκε η ιερή εικόνα της Παναγίας διαμορφωμένο κατάλληλα, ώστε να μπορούν να τελούνται σ' αυτό οι ιερές ακολουθίες⁴⁵⁵. Είχε προστεθεί τέμπλο, στασίδια, καθίσματα, αργότερα το ταβάνι, πολυέλαιοι και κάθε τι άλλο, που ήταν απαραίτητο για την τέλεση των ιερών μυστηρίων. Ο ναός ήταν προσανατολισμένος, σύμφωνα με την παράδοση, προς την ανατολή. Χωροταξικά δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας ναός που μπορούσε να φιλοξενήσει μεγάλο αριθμό πιστών, καθώς οι συνθήκες και τα τεχνικά μέσα ίσως της εποχής αλλά και το σημείο του σπηλαίου δεν βοηθούσαν στην καταλληλότερη διαμόρφωση του χώρου σε έναν μεγαλύτερο ναό. Οι πόρτες και τα παράθυρα ήταν λιγοστά, και δεν προσέφεραν στον χώρο ιδιαίτερο φωτισμό. Το γεγονός αυτό, κατά πάσα πιθανότητα, οφειλόταν τόσο στην έλλειψη πόρων, την φτώχεια και την αντιμετώπιση των δύσκολων καιρικών συνθηκών, όσο και στη δυσκολία που υπήρχε για την λατρεία του Θεού εν μέσω της Τουρκοκρατίας⁴⁵⁶. Ας μην ξεχνάμε ότι ο πρώτος ναός κατασκευάστηκε περί το 1700. Τέλος, στον ναό οδηγούσε πλακόστρωτο μονοπάτι και από ένα σημείο και έπειτα ξεκινούσαν οι σκάλες, που έφθαναν μέχρι και την πόρτα του ναού⁴⁵⁷.

Με την κατολίσθηση το μεγαλύτερο μέρος του ναού καταστράφηκε. Το τέμπλο μόνο έμεινε να στέκει όρθιο, όπως και το καμπαναριό του ναού. Κάθε τι άλλο καταστράφηκε, όπως και σημαντικό μέρος την σκάλας που οδηγούσε στον ναό.

Οι εργασίες αποκατάστασης του καθολικού της Μονής ξεκίνησαν αμέσως⁴⁵⁸. Πρέπει να τονίσουμε ότι ο νέος ναός δημιουργήθηκε εξ' ολοκλήρου από την αρχή. Η μεγάλη προσέλευση πιστών στο μοναστήρι οδήγησε έμμεσα στην ανάγκη δημιουργίας ενός ναού μεγαλύτερου σε διαστάσεις, ώστε να μπορεί να φιλοξενήσει

⁴⁵⁵ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 31 και 36, σελ. 157 και 161 αντίστοιχα.

⁴⁵⁶ ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΟΥΦΗ - ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΥ, *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη*, Εκδόσεις Παρησία, Έκδοση Β', Αθήνα 2013, σελ. 442.

⁴⁵⁷ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 32 και 33, σελ. 158-159.

⁴⁵⁸ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 45, σελ. 168.

του πιστούς που έφθαναν από κάθε γωνιά την Ηλείας, για να τιμήσουν την Παναγία. Ο ναός, πλέον, θεμελιώθηκε σωστά, σχεδιάστηκε και δημιουργήθηκε πλατύτερος, ενώ και οι σκάλες που οδηγούν σ' αυτόν έγιναν μεγαλύτερες⁴⁵⁹. Η μόνη ίσως διαφορά ήταν ότι τεχνικοί λόγοι οδήγησαν στον προσανατολισμό του νέου ναού προς τον νότο.

Ο νέος ναός ακολουθεί τον τύπο της βασιλικής. Είναι τρίκλιτος και θολοσκεπής, απλός σε κατασκευή, χωρίς προσθήκη τρούλων, που ακολουθεί κυρίως την μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική, όπως αυτή καθιερώθηκε από το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα και έπειτα⁴⁶⁰, ενώ υπάρχει και τέταρτο κλίτος, το οποίο χρησιμοποιείται για τις ανάγκες του ναού. Σε αντίθεση με τον προηγούμενο ναό, αυτός έχεις μεγάλος πόρτες, αλλά καθόλου παράθυρα. Το τέμπλο του ναού είναι μαρμάρινο και ο δεσποτικός θρόνος ξυλόγλυπτος. Οι εικόνες του τέμπλου είναι φιλοτεχνημένες από τον αγιογραφικό οίκο των Αβραμαίων του Αγίου Όρους, ενώ μέχρι σήμερα έχει αγιογραφηθεί ολόκληρος ο ναός. Στον ναό υπάρχει και αντίγραφο της θαυματουργής εικόνας της Παναγίας φιλοτεχνημένο επίσης από τον αγιογραφικό οίκο των Αβραμαίων⁴⁶¹. Η αγιογράφηση ακολουθεί τυποποιημένα πρότυπα προγενέστερων αιώνων και δημιουργών, πιστή όμως στην βυζαντινή παράδοση, όσο και εάν αυτή επηρεάστηκε από τον 19^ο αιώνα και έπειτα από τα δυτικά πρότυπα ζωγραφικής⁴⁶².

Τα εγκαίνια του καθολικού της Μονής έγιναν την 29^η Σεπτεμβρίου 1985 από τον Μητροπολίτη Ηλείας κ. Γερμανό Β' και εορτάζει στις 23 Αυγούστου ημέρα που εορτάζει και η Μονή.

4.2 Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου

Φθάνοντας κανείς στην Μονή το πρώτο που αντικρίζει είναι ο ναός του Αγίου Νεκταρίου⁴⁶³, που βρίσκεται στην είσοδο της Μονής, ακριβώς κάτω από το καθολικό, που στέκει επιβλητικά επάνω στο βουνό. Στον ίδιο χώρο παλαιότερα αναφέρεται ότι υπήρχε ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

⁴⁵⁹ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 53, σελ. 174.

⁴⁶⁰ ΙΩ. ΣΤΟΥΦΗ - ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΥ, *Ο.π.*, σελ. 439.

⁴⁶¹ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 57, σελ. 178.

⁴⁶² Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 54-56, σελ. 175-177.

⁴⁶³ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 43, 48 64, σελ. 166, 170, 186.

Η ανέγερση του ναού ξεκίνησε κατά την ηγουμενία της γερόντισσας Νεκταρίας, η οποία στην αρχή ήθελε την δημιουργία ενός μικρού ναΐσκου προς τιμή του Αγίου Νεκταρίου, καθώς, εκτός του ότι έφερε το όνομα του Αγίου, καταγόταν και από το νησί της Αίγινας. Κατά την τελετή της θεμελίωσης του ναού από τον Μητροπολίτη Ηλείας Γερμανό Α' (1945-1968), ο Μητροπολίτης την προέτρεψε να φτιάξει έναν μεγαλύτερο ναό, όπως και τελικά έγινε.

Αποτελεί ναό σταυροειδή με τρούλο, ενώ το τέμπλο του είναι μαρμάρινο διακοσμημένο με αξιόλογες εικόνες.

Μετά την καταστροφή του καθολικού από την κατολίσθηση του 1976, όλες οι ακολουθίες της Μονής τελούνταν στον ναό του Αγίου Νεκταρίου. Οι εργασίες του ναού ολοκληρώθηκαν κατά την ηγουμενία της γερόντισσας Χριστοφόρας. Εγκαινιάσθηκε από τον Μητροπολίτη Ηλείας Αθανάσιο στις 5 Μαΐου 1973⁴⁶⁴. Αποτελεί ναό σταυροειδή με τρούλο και εορτάζει την 9^η Νοεμβρίου, ημέρα μνήμης του Αγίου Νεκταρίου και 8 Νοεμβρίου ημέρα εορτασμού του Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

4.3 Ο ναός του Αγίου Αντωνίου

Στο κτήριο των κελλιών υπάρχει ο ναός του Αγίου Αντωνίου⁴⁶⁵. Ένας ναός μικρός, ενός κλίτους, στον οποίο οι μοναχές τελούν τις καθημερινές ακολουθίες της Μονής. Το τέμπλο του είναι ξύλινο και διακοσμείται από εικόνες του αγιογραφικού οίκου των Αβραμαίων του Αγίου Όρους.

Δεν σώζονται πληροφορίες σχετικά με την πρώιμη κατασκευή του. Ίσως κατασκευάσθηκε ταυτόχρονα με τα κελλιά εφόσον υπάρχει μαζί με εκείνα στο ίδιο κτίριο. Μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 2002 επισκευάσθηκε αμέσως μετά την κινητοποίηση της αδελφότητας και του πιστού λαού, όμως δεν έχει εγκαινιασθεί μετά την επισκευή του.

⁴⁶⁴ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 44, σελ. 167.

⁴⁶⁵ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 58, σελ. 179.

Στο ναό αυτό φυλάσσεται και η ιερή εικόνα της Παναγίας, έπειτα από την καταστροφή του παλαιού καθολικού το 1976 έως και σήμερα. Είναι γεμάτος με ιερές εικόνες κάθε μεγέθους.

4.4 Οι εορτές τις μονής

Απόδοση Κοίμησης της Θεοτόκου 23^η Αυγούστου

Η Ιερά Μονή Κρεμαστής εορτάζει κάθε χρόνο την 23^η Αυγούστου, τιμώντας την απόδοση της Κοίμησης της Θεοτόκου.

Στον προαύλιο χώρο, κάτω ακριβώς από το μοναστήρι, υπάρχει η λεγόμενη «πανηγυρίστρα», στην οποία και τελούνταν μέχρι και το 1982 οι εορτές της Παναγίας, ίσως γιατί ο μικρός πρώτος ναός στο σπήλαιο δεν επέτρεπε την προσέλευση μεγάλου αριθμού προσκυνητών.

Μετά την κατολίσθηση του 1976 και την καταστροφή του πρώτου ναού, η ιερή εικόνα τοποθετούνταν σε χώρο ειδικά διαμορφωμένο δίπλα στην πύλη της Μονής και στο σημείο που ξεκινούσε το μονοπάτι για το καθολικό. Στον ίδιο χώρο τοποθετείται και σήμερα προς διευκόλυνση των πιστών, παρόλο που ο νέος ναός είναι εντυπωσιακά μεγαλύτερος του παλαιού.

Το πρωί της 22ας Αυγούστου οι μοναχές κατεβάζουν την εικόνα της Παναγίας από το παρεκκλήσιο του Αγίου Αντωνίου, πολλές φορές με την βοήθεια των πιστών προσκυνητών, με σκοπό να την τοποθετήσουν στο σχετικό χώρο που προαναφέραμε. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία έτη στον χώρο αυτό έχει δημιουργηθεί ένα όμορφο και πρακτικό προσκυνητάρι προς διευκόλυνση των πιστών⁴⁶⁶. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας τελείται ο εσπερινός της εορτής. Το πρωί της 23^{ης} Αυγούστου τελείται η Θεία Λειτουργία, η οποία παλαιότερα τελούνταν σε αγρυπνία τις πρώτες πρωινές ώρες. Το απόγευμα της 23^{ης} Αυγούστου, μετά τον εσπερινό και την παράκληση προς την Παναγία, η εικόνα μεταφέρεται και πάλι στον ναό του Αγίου Αντωνίου.

Η εορτή του Τιμίου Σταυρού 14^η Σεπτεμβρίου

⁴⁶⁶ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνα 49, σελ. 170.

Λίγες ημέρες μετά την μεγάλη εορτή της Παναγίας ακολουθεί η εορτή του Τιμίου Σταυρού. Η εορτή ξεκινά με τον εσπερινό της 13^{ης} Σεπτεμβρίου και ολοκληρώνεται με την Θεία Λειτουργία της επομένης.

Το πανηγύρι αυτό οφείλει την καθιέρωσή του είτε στην ύπαρξη τεμαχίου του Τιμίου Σταυρού, που φυλάσσεται στην Μονή, είτε σε λόγους καθημερινούς και πρακτικούς, σύμφωνα με τους οποίους οι ντόπιοι κάτοικοι, λόγω των γεωργικών υποχρεώσεών τους, δεν μπορούσαν να τιμούν την εορτή της Παναγίας την 23^η Αυγούστου και για τον λόγο αυτό καθιέρωσαν αυτό τον εορτασμό. Σαφώς, με τις αλλαγές που έχουν επέλθει στο πέρασμα των ετών κάτι τέτοιο έπαψε να ισχύει και οι κάτοικοι, σε μεγάλο ποσοστό πλέον, τιμούν την εορτή της Παναγίας στο μοναστήρι. Η εορτή, όμως, του Τιμίου Σταυρού έχει καθιερωθεί μετά από τόσα χρόνια και μέχρι τις μέρες μας η προσέλευση των πιστών είναι μεγάλη εκείνη την ημέρα.

Η εορτή του Αγίου Αντωνίου 17^η Ιανουαρίου

Έχουμε ήδη αναφερθεί πολλές φορές στο παρεκκλήσιο του Αγίου Αντωνίου που βρίσκεται στο κτήριο των κελιών των μοναζουσών και στο οποίο τελούν οι μοναχές τις καθημερινές τους ακολουθίες, καθώς και εκεί φυλάσσεται η ιερή εικόνα της Παναγίας από την ημέρα της καταστροφής του παλαιού ναού.

Η εορτή του Αγίου Νεκταρίου 9^η Νοεμβρίου

Την 9^η Νοεμβρίου, ημέρα μνήμης του Αγίου Νεκταρίου επισκόπου Πενταπόλεως, πανηγυρίζει ο ναός που βρίσκεται στην είσοδο της μονής και, όπως έχουμε αναφέρει, θεμελιώθηκε επί ηγουμενίας της γερόντισσας Νεκταρίας η οποία καταγόταν από την Αίγινα. Ο ναός πανηγυρίζει και την 3^η Σεπτεμβρίου, ημέρα ανακομιδής των λειψάνων του Αγίου Νεκταρίου.

Κεφάλαιο 5. Το αρχειακό υλικό της Μονής και τα Κειμήλια

Όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, τα περισσότερα ιστορικά στοιχεία για την Μονή τα αντλούμε από τους Κώδικες που διαθέτει, εφόσον τα ελάχιστα βιβλία που έχουν γραφεί για εκείνη στον παρελθόν μονάχα λιγοστές πληροφορίες μας παρέχουν για το ιστορικό της Μονής και την εξέλιξή της έως σήμερα.

Ο ερευνητής που έχει σκοπό να ανακαλύψει στοιχεία για την Μονή θα βρεθεί μπροστά σε τέσσερις κώδικες που ο καθένας έχει την δική του εξαιρετική σημασία.

5.1 Κώδικας

Ο Κώδικας γράφθηκε τον Δεκέμβριο του έτους 1815, επί ηγουμενίας του ιερομονάχου Νεοφύτου, ο οποίος φαίνεται να γράφει και τον κώδικα με σκοπό την διάσωσή του. Περιέχει σελίδες από φύλλο χαρτιού και δύναται να διαιρεθεί σε δύο μέρη των πενήντα δύο σελίδων έκαστο.

Το πρώτο μέρος περιέχει διαθήκες, δωρεές, υλικές προσφορές, προσφορές σε ζώα, ρουχισμό, ακόμη και σε προσωπική εργασία. Ακόμη, αναφέρονται περιπτώσεις που πιστοί προσφέρουν κάποια τέχνη τους στην υπηρεσία της Μονής, με την προϋπόθεση το μοναστήρι να τους εξασφαλίζει την πρώτη ύλη. Στο δεύτερο μέρος του κώδικα ακολουθείται η ίδια μέθοδος καταγραφής δωρεών και προσφορών προς την Μονή.

Αν αναλογισθεί κάποιος το μορφωτικό επίπεδο της περιόδου θα καταλάβει ότι οι αναφορές που καταγράφονται στον κώδικα δεν πληρούν πάντοτε μια σωστή ορθογραφική πληρότητα. Ιδιαίτερα από τους πολλούς διαφορετικούς τρόπους γραφής διαπιστώνουμε ότι δεν κατέγραφε μόνο ένας στον κώδικα αλλά ίσως περισσότεροι μοναχοί είτε εναλλάξ είτε κατά διαστήματα.

Τέλος, σχετικά με την ποιότητα του κώδικα, το πρώτο μέρος είναι σαφώς δημιουργημένο από πιο ποιοτικά υλικά έναντι του δευτέρου, αλλά από καλλιγραφικής απόψεως ο αναγνώστης μπορεί να κατανοήσει καλύτερα τις σελίδες του δευτέρου μέρους. Σ' αυτό, ο συγγραφέας χρησιμοποίησε σωστή δομή και καλύτερη οργάνωση.

5.2 Μοναχολόγιον

Μετά την πλήρη απόσπαση της Μονής από την μονή Σκαφιδιάς με το Βασιλικό Διάταγμα του 1912 άρχισε να υφίσταται και ο κώδικας, που αναφέρεται ως Μοναχολόγιο. Η συγγραφή του άρχισε τον Νοέμβριο του 1912 και καταγράφει τους μοναχούς και τα γεγονότα μέχρι και την μετατροπή της Μονής σε γυναικεία το 1933.

5.3 Κώδικας περιουσιακών στοιχείων 1838

Το καλοκαίρι του 1838 ο ηγούμενος Φιλόθεος, έπειτα από σχετική οδηγία της Επιτροπής του Εκκλησιαστικού Ταμείου, ίσως και της Ιεράς Συνόδου, κλήθηκε να καταγράψει τους τίτλους ιδιοκτησίας της Μονής, παραθέτοντας και τα αντίστοιχα έγγραφα, που πιστοποιούσαν κάθε ιδιοκτησία αντίστοιχα. Ο μικρός αυτός κώδικας τριάντα δύο σελίδων από απλό χαρτί και χωρίς κάποιο υποτυπώδες εξώφυλλο δεν κατάφερε να ολοκληρωθεί ποτέ.

Ο τέταρτος και τελευταίος κώδικας της Μονής αποτελείται από έναν βιβλίο καταγραφής οικονομικών και περιουσιακών στοιχείων της Μονής.

Η καταγραφή του ξεκινά από το 1838 και ολοκληρώνεται το 1869. Στο δερμάτινο εξώφυλλό του αναγράφει τίτλο: «Βιβλίον Καθημερινών Ιεράς Μονής Κρεμαστής». Έπειτα από τις πρώτες κενές σελίδες του ακολουθεί, ο κατάλογος των πατέρων της Μονής, ενώ στις επόμενες γίνεται αναφορά αρχικά στα ακίνητα κτήματα της Μονής, ύστερα στα κινητά και τέλος τηρείται ένα τμήμα βιβλίου εσόδων και εξόδων με τις καταγραφές των εξόδων να φέρουν πάντοτε την σφραγίδα της Μονής και τις υπογραφές του ηγουμενοσυμβουλίου.

Από τις τετρακόσιες σελίδες του κώδικα μόνον οι διακόσιες ογδόντα έχουν αναφορές.

5.4 Εσωτερικός Κανονισμός 1982

Όπως προαναφέραμε, παρόλο που η Μονή μετατράπηκε σε γυναικεία από το 1933, ο Εσωτερικός της Κανονισμός συντάχθηκε μόλις τον Δεκέμβριο του 1981 και δημοσιεύθηκε, το επόμενο έτος, στο περιοδικό Εκκλησία στις 16 Ιουνίου 1982, έπειτα από την έγκριση της Ιεράς Συνόδου⁴⁶⁷.

⁴⁶⁷ Βλέπε περιοδικό ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Τόμος Έτους ΝΘ' (1982), Έτος ΝΗ' (1981), τεύχος Β', σελ. 37-43.

Ο Εσωτερικός Κανονισμός⁴⁶⁸ αποτελείται από οκτώ κεφάλαια από τα οποία έκαστο περιλαμβάνει ένα ή και περισσότερα άρθρα. Συνολικά τα άρθρα του Κανονισμού είναι είκοσι οκτώ.

Επιγραμματικά, στο κεφάλαιο Α΄ καταγράφεται ο σκοπός της αδελφότητας, στα κεφάλαια Β΄ και Γ΄ οι γενικές διατάξεις περί των δοκίμων αδελφών και των υποχρεώσεων που έχουν οι αδελφές. Στο Δ΄ κεφάλαιο καθορίζονται οι ώρες της προσευχής, της τράπεζας και των εργασιών.

Το Ε΄ κεφάλαιο, ίσως το σπουδαιότερο του Κανονισμού, ορίζει τη διοίκηση και τη διαχείριση της Μονής. Αποτελείται από οκτώ άρθρα, μέσα στα οποία καθορίζονται ο τρόπος εκλογής της ηγουμένης, του ηγουμενοσυμβουλίου και της γενικής συνέλευσης, καθώς και ορισμένες αρμοδιότητές του. Στο κεφάλαιο αυτό καθορίζεται, επίσης, και η πνευματική εποπτεία του επιχώριου Μητροπολίτη, η τήρηση βιβλίων (πρακτικά, μοναχολόγιον, πρωτόκολλο κλπ.) και τέλος τα άρθρα που αφορούν την οικονομική διαχείριση, καθώς και τη διαχείριση των πόρων της Μονής και την ορθή διάθεση αυτών.

Τα καθήκοντα της ηγουμένης, της οικονόμου και της γραμματέως καθορίζονται από τα άρθρα 15 έως 17 του κεφαλαίου ΣΤ΄, ενώ τα ζητήματα των προσκυνητών ότι η γενικότερη συμπεριφορά τους εντός της Μονής, η παραμονή τους σε διάφορους χώρους, η δυνατότητα φιλοξενίας τους καθορίζονται από το Ζ΄ κεφάλαιο.

Τέλος, το κεφάλαιο Θ΄ περιέχει διατάξεις περί γενικών καθηκόντων, συμπεριλαμβανομένων των διακονημάτων, της τροφής, της καθαριότητας, του προσωνυμίου «Γερόντισσα», των ακολουθιών κατά τις μεγάλες Δεσποτικές και Θεομητορικές εορτές, καθώς και τις αγρυπνίες που δύνανται να τελούνται κατά τις εορτές αυτές, τις περιπτώσεις ανυπακοής των αδελφών και την αντιμετώπισή τους.

Στο τελευταίο άρθρο του Κανονισμού καταγράφεται ότι σε περίπτωση που οποιοδήποτε ζήτημα δεν επιλύεται βάσει του παρόντος Κανονισμού η οποιαδήποτε τροποποίησή του γίνεται από το ηγουμενοσυμβούλιο και τίθεται σε ισχύ έπειτα από την έγκριση του επιχώριου Μητροπολίτη και την δημοσίευση επίσημα στο περιοδικό «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

⁴⁶⁸ Βλέπε Φωτογραφικό Υλικό, εικόνες 23-29, σελ. 148-154.

Έπειτα από το τελευταίο άρθρο, υπάρχουν οι υπογραφές του ηγουμενοσυμβουλίου δηλαδή, της ηγουμένης Χριστοφόρας Σιδέρη και των υπολοίπων μοναζουσών, Παρθενίας και Χριστονύμφης.

5.5 Τα κειμήλια

Ένεκα της μακρόχρονης ιστορίας, της η Ιερά Μονή Κρεμαστής έχει στην κατοχή της ιερά κειμήλια, λείψανα αγίων και ιερές εικόνες, τα οποία, όλα μαζί, αποτελούν έναν ανεκτίμητο θησαυρό και πραγματική ευλογία για τον προσκυνητή. Οι καταστροφές που γνώρισε η Μονή στους τέσσερις αιώνες της ιστορίας της δεν στάθηκαν ικανές να απολεσθούν όλα αυτά τα ιερά κειμήλια που αποτελούν δωρεές του ευλαβούς λαού, λαϊκών και κληρικών, προς ευλογία τόσο της Μονής όσο και των προσκυνητών. Στις λειψανοθήκες μπορεί κανείς να προσκυνήσει περί τα είκοσι πέντε λείψανα διαφορετικών αγίων της Εκκλησίας.

Εκτός των λειψάνων, η Μονή διαθέτει περίτεχνα ιερά σκεύη, ιερά ευαγγέλια, λειτουργικά βιβλία της Εκκλησίας, χρονολογούμενα από τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

Στην βιβλιοθήκη φυλασσόμενα υπάρχουν ιερά Ευαγγέλια, Μεγάλα Ωρολόγια, Μηνολόγια ή Μηναία, βιβλία με λόγους διαφόρων Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας, κυριακοδρόμια, συντάγματα ιερών κανόνων, το Ιερόν Πηδάλιον, ο Νομοκάνων του Μεγάλου Φωτίου, συναξαριστές, βίοι Αγίων, ειρμολόγιο, τυπικό των ακολουθιών της Εκκλησίας, εξομολογητάρια, διάφορα εκπαιδευτικά και άλλα εκκλησιαστικά εγχειρίδια. Ακόμη υπάρχουν εγκύκλιοι, διατάξεις και επιστολές της Ιεράς Συνόδου. Τα περισσότερα από αυτά χρονολογούνται τον 19^ο αιώνα.

Η δύναμη της Μονής σήμερα και η δυνατότητα φιλοξενίας

Σήμερα, ο αριθμός των μοναζουσών στην Μονή είναι δέκα. Με τον καθημερινό τους κόπο καταφέρνουν να διατηρούν τη Μονή σε άψογη κατάσταση και να δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε ο προσκυνητής να μείνει απόλυτα ικανοποιημένος από την φιλοξενία.

Όπως ορίζει η παράδοση και η ιστορία της Εκκλησίας, κάθε μοναστήρι, σύμφωνα πάντοτε με τις δυνατότητές του, οφείλει να παρέχει φιλοξενία, καθώς και

υλική όσο και πνευματική βοήθεια. Η Ιερά Μονή Κρεμαστής, όντας ένα πολύ φιλόξενο μοναστήρι, δύναται να φιλοξενήσει στους ξενώνες της σχεδόν πενήντα προσκυνητές, ενώ δέχεται τους πιστούς κατά τους μήνες Μάιο έως Σεπτέμβριο από τις πρωινές ώρες έως τις 15:00 το μεσημέρι και από τις 17:00 έως και τις 20:00 το απόγευμα, ενώ κατά τους μήνες Οκτώβριο έως Απρίλιο από τις πρωινές ώρες έως τις 14:00 το μεσημέρι και από τις 16:00 έως τις 19:00 το απόγευμα

Σύνοψη

Ο μοναχισμός αποτέλεσε, από τους πρώτα κιόλας αιώνες ζωής της Εκκλησίας, αναπόσπαστο κομμάτι της. Συνδέθηκε άρρηκτα με την πορεία της στον χρόνο και αποτέλεσε, πολλές φορές, σημείο αντιλεγόμενο για τους ιστορικούς και εκκλησιαστικούς παράγοντες σχετικά με τις μεθόδους που χρησιμοποιούσε. Κατόρθωσε, παρόλα αυτά, να εδραιωθεί και να κερδίσει ισχυρό μέρος της εκκλησιαστικής πορείας αφού ολοένα και περισσότεροι επέλεξαν τον μοναχισμό για την πιο άμεση και δυνατή επικοινωνία με τον Θεό.

Εξαιρετικά εκκλησιαστικά πρόσωπα, αναχωρητές, Όσιοι, Άγιοι είναι ικανοί για να μας πείσουν για την σπουδαιότητα του μοναχισμού και να δικαιολογηθεί έτσι η αυξανόμενη προσέλευση απλών ανθρώπων στις μονές, με σκοπό την ολική αφοσίωση στον Θεό.

Ο μοναχικός τρόπος διαβίωσης διαδόθηκε σε όλη την οικουμένη και ακολουθούσε πιστά τις παραδόσεις των πρώτων μεγάλων πατέρων και ασκητών. Στον ελλαδικό χώρο έφθασε εξίσου γρήγορα, κατά τους πρώτους αιώνες, αλλά η έλλειψη πηγών μας κάνει να ανακαλύπτουμε τα πρώτα στοιχεία από τον 9^ο αιώνα και έπειτα. Την χρονική εκείνη περίοδο έφθασαν οι πρώτοι μοναχοί από το Άγιο Όρος και την Στερεά Ελλάδα και ίδρυσαν τα πρώτα μεγάλα μοναστικά κέντρα τα οποία αποτέλεσαν τον πυρήνα διάδοσης του μοναχισμού σε ολόκληρη την Πελοπόννησο αργότερα κατά την Βυζαντινή περίοδο.

Με την έλευση της Τουρκοκρατίας οι μονές έγιναν, εκτός από πνευματικές κυψέλες, σημεία διαφύλαξης της πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου. Ιδιαίτερα, μέσα στις αλλεπάλληλες ανακαταλήψεις της Πελοποννήσου αρχικά από τους Φράγκους και στην συνέχεια από τους Βενετούς, οι μονές κλήθηκαν να

διαφυλάξουν την κληρονομιά τους όχι από έναν αλλά από τρεις διαφορετικούς κατακτητές.

Η απελευθέρωση του Ελληνικού κράτους βρήκε τις περισσότερες μονές σε άθλια κατάσταση. Οι περισσότερες είχαν υποστεί αμέτρητες καταστροφές, καταπατήσεις περιουσιών, λεηλασίες και πλέον έψαχναν κάθε τρόπο να ξεκινήσουν από την αρχή.

Η Ιερά Μονή Κρεμαστής δεν γλύτωσε από όλα αυτά. Ιδιαίτερα εάν αναλογιστεί κανείς ότι η ίδρυσή της χρονολογείται στα χρόνια που οι Βενετοί κυριαρχούσαν στην Πελοπόννησο θα καταλάβει αμέσως, ότι πέρασε από πάμπολλες διοικητικές μεταβολές και γνώρισε μεγάλες αλλαγές.

Κατάφερε, όμως να σταθεί, με την βοήθεια τόσο των μοναχών όσο και του πιστού λαού, δυνατή απέναντι στις δυσκολίες και να συνεχίσει την μακραίωνη πορεία της. Διαπιστώθηκε, άλλωστε, ότι παρόλο που πολλοί παράγοντες επιχείρησαν πολλές φορές την διάλυσή της, εκείνη με την βοήθεια ακόμη περισσότερων παραγόντων κατάφερνε να παραμείνει ενεργή.

Εκτός από τον ανθρώπινο παράγοντα, είδαμε ότι καθοριστικό ρόλο πολλές φορές, είχε και η φύση. Το σημείο που βρίσκεται η Μονή έκανε συχνά τα πράγματα δύσκολα για όλους. Υπήρξε περίπτωση ολόκληρης μεταφοράς της Μονής, υπήρξαν περιπτώσεις κατολισθήσεων, πυρκαγιών. Ας μην ξεχνάμε ότι ακόμη και ο πρώτος ναός της Μονής καταστράφηκε. Το χειρότερο όμως ήταν η καταστροφή της Θαυματουργής εικόνας.

Ακόμη, όμως, και μετά από όλα αυτά, η Ιερά Μονή Κρεμαστής κατάφερε να παραμείνει ακέραιη στον χώρο της, να είναι ακόμη και σήμερα σημείο καθημερινής επίσκεψης του πιστού λαού με την πολύτιμη πάντοτε βοήθεια της μοναστικής αδελφότητας. Οι ναοί της αποτελούν σήμερα στολίδια για τον οποιονδήποτε την επισκεφθεί, ενώ η θέα από την Μονή είναι μαγευτική. Οι εορτές της αποτελούν σημείο αναφοράς για όλη την περιοχή της Ηλείας. Πλήθος κόσμου συρρέει από παντού για να προσκυνήσει την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας και τα κειμήλιά της.

Η Ιερά Μονή Κρεμαστής ξεκίνησε την πορεία της τον 17^ο αιώνα και μέσα από τις δύσκολες και αντίξοες συνθήκες κατάφερε να συνεχίζει το δύσκολο έργο της και

να προσφέρει την πνευματική της ενδυνάμωση σε όποιον την αναζητούσε. Σήμερα, τρεις αιώνες μετά, η Μονή παραμένει στον ίδιο χώρο, παρέχοντας στον σημερινό ταλαιπωρημένο άνθρωπο την πνευματική της καθοδήγηση και ενδυναμώνοντας τον στην πορεία της σύγχρονης καθημερινότητας.

Χρονολογικός Πίνακας

1205-1428	Φραγκοκρατία στην Πελοπόννησο
1460- 1687	Α΄ Τουρκοκρατία στην Πελοπόννησο
1601	Κτίσθηκε ο πρώτος ναός σύμφωνα με μαρτυρία
1687-1715	Βενετοκρατία στην Πελοπόννησο

1690	Άδεια από τους Βενετούς για ίδρυση της Μονής
1715-1821	Β΄ Τουρκοκρατία στην Πελοπόννησο
1880-1912	Μετόχι της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς για πρώτη φορά
1930	Μετόχι της Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς για δεύτερη φορά
1933	Μετατροπή της Μονής σε γυναικεία
1976	Καταστροφή του πρώτου ναού
1998	Η κατολίσθηση
2002	Η καταστροφή της Θαυματουργής Εικόνας

Φωτογραφικό παράρτημα

Εικόνα 1. Διάταγμα αυτοτέλειας 1912.....	142
Εικόνα 2. Διάταγμα συγχώνευσης Ιερών Μονών Κρεμαστής και Σκαφιδιάς 1932. .	143
Εικόνα 3. Διάταγμα συγχώνευσης Ιερών Μονών Κρεμαστής και Σκαφιδιάς Νο.2 1932.	143
Εικόνα 4. Διάταγμα ανασύστασης Μονής Κρεμαστής 1933.	144
Εικόνα 5. Διάταγμα ανασύστασης Μονής Κρεμαστής 1933.	145
Εικόνα 6. Πρωτόκολλο παράδοσης (εξώφυλλο)	146
Εικόνα 7. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 1.	147
Εικόνα 8. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 2.	148
Εικόνα 9. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 3.	149
Εικόνα 10. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 4.	150
Εικόνα 11. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 5.	151
Εικόνα 12. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 6.	152
Εικόνα 13. Τα περιουσιακά στοιχεία του 1833	153
Εικόνα 14. Στοιχεία της Μονής το 1834	154

Εικόνα 15. Στοιχεία της Μονής το 1834	155
Εικόνα 16. Ενοικιάσεις κτημάτων το 1835.	156
Εικόνα 17. Οφειλές προς το Εκκλησιαστικό Ταμείο για τα έτη 1834-1836.	157
Εικόνα 18. Εκκλησιαστικές εισπράξεις για το έτος 1835.	157
Εικόνα 19. Εισπράξεις από τις εκποιήσεις των διαλελυμένων μονών.....	158
Εικόνα 20. Πίνακας εισπράξεων από τις εκτάσεις των διαλελυμένων μονών 1834 έως 1836.	159
Εικόνα 21. Πίνακας εισοδημάτων του Εκκλησιαστικού Ταμείου για το έτος 1836.	160
Εικόνα 22. Πίνακας οφειλών για τα έτη 1834-1836.	160
Εικόνα 23. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 1.	161
Εικόνα 24. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 2.	162
Εικόνα 25. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 3.	163
Εικόνα 26. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 4.	164
Εικόνα 27. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 5.	165
Εικόνα 28. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 6.	166
Εικόνα 29. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 7.	167
Εικόνα 30. Άποψη του παλαιού Καθολικού.....	168
Εικόνα 31. Το καμπαναριό.	169
Εικόνα 32. Το παλαιό μονοπάτι.....	170
Εικόνα 33. Οι σκάλες που οδηγούσαν στο παλαιό καθολικό.....	171
Εικόνα 34. Το αρχονταρίκι. Διακρίνεται ελαφρά το παλαιό Καθολικό.....	172
Εικόνα 35. Άποψη των παλαιών κτιρίων.	172
Εικόνα 36. Το παλαιό Καθολικό.....	173
Εικόνα 37. Η καταστροφή του παλαιού Καθολικού από την κατολίσθηση.....	173
Εικόνα 38. Οι πρώτες εργασίες αποκατάστασης.	174
Εικόνα 39. Εργασίες μετά την κατολίσθηση.	175
Εικόνα 40. Η καταστροφή του παλαιού Καθολικού.....	175
Εικόνα 41. Μετά την κατολίσθηση.....	176
Εικόνα 42. Εργασίες αποκατάστασης.	177
Εικόνα 43. Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου.....	178
Εικόνα 44. Από τα εγκαίνια του Ιερού Ναού του Αγίου Νεκταρίου το 1973.	179
Εικόνα 45. Η κατασκευή του νέου Καθολικού.....	180
Εικόνα 46. Άποψη της Μονής το 2019.	181
Εικόνα 47. Άποψη της Μονής.	181
Εικόνα 48. Η είσοδος της Μονής και ο ναός του Αγίου Νεκταρίου.	182
Εικόνα 49. Ο χώρος έξω από την πύλη της Μονής. Διακρίνεται το προσκυνητάρι στο οποίο τοποθετείται η θαυματουργή εικόνα την ημέρα της πανηγύρεως.....	182
Εικόνα 50. Η πύλη της Μονής.....	183
Εικόνα 51. Το μονοπάτι προς το Καθολικό.....	184
Εικόνα 52. Το μονοπάτι προς το Καθολικό.....	185
Εικόνα 53. Άποψη της σκάλας που οδηγεί στο νέο Καθολικό.....	186
Εικόνα 54. Το Καθολικό.	187
Εικόνα 55. Το Καθολικό.	188
Εικόνα 56. Το Καθολικό.	189

Εικόνα 57. Αντίγραφο της Θαυματουργής εικόνας που φυλάσσεται στο Καθολικό της Μονής.	190
Εικόνα 58. Ο ναός του Αγίου Αντωνίου όπου φυλάσσεται η Θαυματουργή Εικόνα.	191
Εικόνα 59. Ο προαύλιος χώρος της Μονής μετά την πύλη.	192
Εικόνα 60. Ο προαύλιος χώρος της Μονής μετά την πύλη.	193
Εικόνα 61. Το μπαλκόνι των κελιών.	195
Εικόνα 62. Η θέα από τα κελιά.	196
Εικόνα 63. Το κοιμητήριο.	197
Εικόνα 64. Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου όπως διακρίνεται από το Καθολικό της Μονής.	198
Εικόνα 65. Άποψη της Μονής σήμερα.	198
Εικόνα 66. Άποψη της θέας από την Μονή.	199
Εικόνα 67. Μητροπολίτης Ηλείας κυρός Αντώνιος.	200
Εικόνα 68. Επάνω αριστερά η Ηγουμένη Φεβρωνία, επάνω δεξιά η Ηγουμένη Μαγδαληνή, κάτω αριστερά η Ηγουμένη Θεοκλήτη, κάτω δεξιά η Ηγουμένη Νεκταρία.	201
Εικόνα 69. Η Ηγουμένη Χριστοφόρα.	202
Εικόνα 70. Η Ηγουμένη Νυμφοδόρα.	203
Εικόνα 71. Η παλαιά Θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας Κρεμαστής χωρίς της αργυρή επένδυση.	204
Εικόνα 72. Η παλαιά Ιερή Θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας Κρεμαστής.	205
Εικόνα 73. Η Ιερή Εικόνα με μοναχές της συνοδείας.	206
Εικόνα 74. Η νέα Ιερή Θαυματουργή Εικόνα.	207
Εικόνα 75. Αντίγραφο της Ιερής Εικόνας που βρίσκεται στο Καθολικό.	208

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α'

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 259

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 30 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

1912

ΓΝΩΣΤΙΑ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Βασιρικά διατάγματα

Περί αποχωρισμού της εν τη 'Επισκοπῇ 'Ηλείας Μονῆς Κρεμαστής ἀπὸ τῆς Μονῆς Σκαριδοῦς... 1
Περί προαγωγῆς τοῦ ἐν Πειραιῇ Α' δημοτικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων ἀπὸ διταξίου εἰς τριτάξιον... 2
Περί προαγωγῆς τοῦ ἐν Μιντιλόγλει τοῦ δήμου Πατρέων μοναταξίου δημοτικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων εἰς διτάξιον καὶ ἰσοδυναμίας μοναταξίου δημοτικοῦ σχολείου θηλέων ἐν Καστρι- τοίῳ τοῦ αὐτοῦ δήμου... 3
Περί προαγωγῆς τοῦ ἐν Βαγίαις τοῦ δήμου Θεσπιέων μονατα-

ξίου δημοτικοῦ σχολείου τῶν θηλέων εἰς διτάξιον... 4
Περί προαγωγῆς τοῦ ἐν Πανακταίᾳ-Μηλεῶν μοναταξίου δημο- τικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων εἰς διτάξιον... 5
Περί ἰσοδυναμίας καὶ προαγωγῆς δημοτικῶν σχολείων ἐν τοῖς δή- μοις Λατοίνων, 'Ελίσσης καὶ Ὀλυμπίων τῆς 'Ηλείας... 6
Περί ὁρισμοῦ τῶν Πατρῶν ὡς ἔδρας τοῦ Νομοκτηνιάτρου τῆς ὁρῆς κτηνιευτρικῆς περιοχῆς ἀντὶ τῆς Γαστούνης... 7
Ἐπουργικὴ ἀπόφασις
Περί ὁρισμοῦ τόπου συνεδριάσεων τοῦ Εὐρηνοδικείου 'Ηπιδάρου ('Αργολίδος)... 8

(1)

Περί αποχωρισμοῦ τῆς ἐν τῇ 'Επισκοπῇ 'Ηλείας Μονῆς Κρεμαστής ἀπὸ τῆς Μονῆς Σκαριδοῦς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὰ 14 ἄρθρα τοῦ περὶ Γεν. Ἐκκλησιαστ. Τομεῖου κ.π. ΓΥΔ' νόμου, προτάσει τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.π. Ὑπουργοῦ, μετὰ πρότασιν τοῦ Διοι- κητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστ. Τομεῖου, καὶ ἐγκρίσει τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δια- τάσσομεν ἵνα ὡς Ἱ. Μονὴ Κρεμαστής τῆς Ἐπισκοπῆς 'Η- λείας ἀποχωρισθῇ μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ ἐξαρτημά- των αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἱ. Μονῆς Σκαριδοῦς, εἰς ἣν εἶχε συγ- χωνευθῇ διὰ τοῦ ἀπὸ 6 Μαρτίου 1890 ἡμετέρου διατάγματος, καὶ ἀποτελέσῃ ἰδίαν Μονὴν αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέτερον Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημο- σίαισιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Αὐγούστου 1912.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως

Ὁ Ἀντιβασιλεὺς

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ

(2)

Περί προαγωγῆς τοῦ ἐν Πειραιῇ Γ' δημοτικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων ἀπὸ διταξίου εἰς τριτάξιον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὰ ἄρθρα 2 καὶ 3 τοῦ ΓΥΗ' νόμου, τὸ 4 ἄρθρον τοῦ ΓΥΗ' νόμου, τὴν 12 πρᾶξιν τοῦ τοπικοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῶν δημοτικῶν σχολείων Ἀττικῆς, καὶ τὴν 140 πρᾶξιν τοῦ Κεντρικοῦ Ἐποπτικοῦ Συμ- βουλίου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, προτάσει τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.π. Ὑπουργοῦ, διατάσσομεν ὅτι:

Προάγεται τὸ ἐν Πειραιῇ Γ' δημοτικὸν σχολεῖον τῶν ἀρρέ- νων ἀπὸ διταξίου εἰς τριτάξιον.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέτερον Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίαι- σιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Αὐγούστου 1912.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως

Ὁ Ἀντιβασιλεὺς

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ὁ Ὑπουργός

Εἰκόνα 1. Διάταγμα αυτοτέλειας 1912.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Εν Αθήναις τῇ 9 Αὐγούστου 1932

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 257

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Διατάγματα

Περὶ παρατάσεως τῶν παρὰ τῷ Εὐθινοδικίῳ Μαστιχοχωρίῳ διωκτῶν κατὰ τὴν ἐκδίκασιν πλημμελημάτων τινῶν...	1
Περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως γηπέδου ἐν Κοίμπερι Τριταίας δι' ἀνέγερσιν διδαστηρίου	2
Περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως γηπέδου ἐν Νέᾳ Χώρα Χανίων δι' ἀνέγερσιν διδαστηρίου	3
Περὶ συγχωνεύσεως δημοτικῶν σχολείων Κρήτης	4
Περὶ συγχωνεύσεως Μονῶν «Κρεμαστής» καὶ Σκαφιδιάς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἡλείας	5
Περὶ συγχωνεύσεως δημοτικῶν σχολείων Ἀθηνῶν καὶ Πιερίας	6
Περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου 5358 περὶ φορολογίας τῶν σφαζομένων ζώων	7
Περὶ τροποποιήσεως τοῦ σχεδίου τοῦ συνταγματοδότη Εὐρυκλῆ	8
Περὶ παροχῆς ἀδείας ἐγκαταστάσεως τηλεφωνικῆς συγκοινωνίας εἰς τὸν Ἑσ. Παταξάνορην εἰς Ἰτέαν	9

τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου καὶ 31ῆς Δεκεμβρίου 1923, προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ, ἀπεφασίσμεν καὶ διατάσσομεν:

Ἐκτελέσσομεν ἀναγκαστικῶς ἀπαλλοτριώτεον, λόγῳ προφανοῦς δημοσίας ὠφελείας, ἥτοι πρὸς ἀνέγερσιν διδαστηρίου Κοίμπερι Τριταίας, γηπέδον κείμενον ἐν Κοίμπερι, ἐκτάσεως μέτρων τετραγωνικῶν ὡς ἐγγύστα χιλίων πεντήκοντα πέντε καὶ 31 ο)σ (1.055.31), συνορευόμενον πρὸς βορρᾶν μετὰ δὲ πρὸς νότον μετὰ κτήμα χήρας Φωτ. Ζωγιάτῃ, πρὸς ἀνατολὰς μετὰ ἀγρὸν Βασίλ. Ζωγιάτῃ καὶ πρὸς δυσμὰς μετὰ κεντρικὴν δὲν χωρίου. καὶ ἀνήκον εἰς τὸν Βασιλεῖον Ζωγιάτῃ, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ ἀπὸ 6 Ἀπριλίου 1932 σχεδιαγράμματι καὶ κτηματολογικῷ πίνακι τοῦ ὑπομηχανικοῦ Εὐδαγ. Ρέντα.

Ἡ, ὡς ἄνω, ἀπαλλοτριώσις γίνεται ὑπὲρ τοῦ Σχολικοῦ Ταμείου εἰς τὴν κυριότητα τοῦ ὁποῦ περιέρχεται καὶ εἰς βάρος τοῦ ἰδίου Ταμείου.

Εἰς τὸν αὐτὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρη-

Εἰκόνα 2. Διάταγμα συγχώνευσης Ἱερῶν Μονῶν Κρεμαστής καὶ Σκαφιδιάς 1932.

Ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας κλπ. Ὑπουργὸς
Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

(5)

Περὶ συγχωνεύσεως Μονῶν «Κρεμαστής» καὶ Σκαφιδιάς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Κατὰ τὰς καμίνεας διατάξεις, προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ, στηριζομένη εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1618 ἐ. ε. πρότασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφασίσμεν καὶ διατάσσομεν:

Ἡ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Ἡλείας Μονὴ «Κρεμαστής» συγχωνεύεται εἰς τὴν τῆς αὐτῆς Μητροπόλεως Ἱ. Μονὴν Σκαφιδιάς, ἥς θεωρεῖται Μετόχιον.

Εἰς τὸν αὐτὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Δελφείοις τῇ 2 Αὐγούστου 1932.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΑΪΜΗΣ

Ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας κλπ. Ὑπουργὸς
Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

(6)

Περὶ συγχωνεύσεως δημοτικῶν σχολείων Ἀθηνῶν καὶ Πιερίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἐδάφιον 6 τοῦ ἀρθροῦ 3 τοῦ νόμου 4397, κατὰ πρότασιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων στηριζομένην εἰς ἀπόφασιν τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου Ἀθηνῶν Δυτικῆς Περιφέρειας καὶ Πιερίας καὶ

ἡμενησιν τῶν ἀνωμαλῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀπεφασίσμεν καὶ διατάσσομεν.

Βεβαίωσις καὶ εἰσπραξις φόρου.

Α'. Σφράγισις φορολογουμένων σφαγίων.

Ἀρθρον 1.

1. Ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς ἐνοικιαστὰς τοῦ φόρου τῶν σφαζομένων ζώων εἰς ἐνδείξιν τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου νὰ ἐνεργῶσι σφράγισιν τῶν ὑποβαλλομένων εἰς τὴν κατὰ νόμον φορολογίαν σφαγίων.

2. Διὰ τὴν κατὰ τὸ προηγούμενον ἐδάφιον σφράγισιν ἀπαιτεῖται κατόπιν ἐγγράφου αἰτήσεως τοῦ ἐνοικιαστοῦ ἐγγράφου ἀδείας τοῦ ἀρμοδίου οἰκονομικοῦ ἐφόρου ἀνακρινουμένη ὑπ' αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἀρμοδίαν ἀστυνομικὴν καὶ δημοτικὴν ἢ κοινοτικὴν ἀρχήν, αἵτινες, ἐκδίδουσι περὶ τούτων τὰς ἀπαιτούμενας διατάξεις.

3. Ἡ σφράγισις ἐνεργεῖται ἐπὶ τῶν τεσσάρων ποδῶν καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐπὶ ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος τῶν σφαγίων μετὰ τὴν ἐκδορὰν αὐτῶν καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου, διὰ σφραγίδος ἰδίας τοῦ ἐνοικιαστοῦ κατασκευῆς καὶ ἰδίων σημμάτων καὶ λέξεων.

Ἀποτυπώματα τῆς σφραγίδος ταύτης ὑποβάλλονται μετὰ τῆς κατὰ τὸ ἐδάφιον 2 αἰτήσεως τοῦ ἐνοικιαστοῦ εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἐφορὸν παρ' οὗ ἕμμοια διαβιβάζονται εἰς τὴν ἀστυνομικὴν καὶ δημοτικὴν ἢ κοινοτικὴν ἀρχήν.

4. Ἐπιτρέπεται ἡ ἀλλαγὴ τῶν σφραγίδων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τῆς ἐνοικιάσεως, ἐνεργουμένων πάντοτε τῶν κατὰ τὰ προηγούμενα ἐδάφια διατυπώσεων.

5. Ἀναλόγῃ κατὰ τὸ ἐδάφιον 3 σφραγίδος ἐπιτρέπεται νὰ γίνηται χρῆσις ἐπὶ τῶν σφαγίων καὶ ὅταν ἡ βεβαίωσις καὶ εἰσπράξις τοῦ φόρου ἐνεργεῖται διὰ προσωρινῶν ἐπιστατῶν διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἐναρξάντος ἐνοικιαστοῦ ἢ ὅταν ὁποιοῦσιν τῆς ἐνοικιάσεως ἐνεργεῖται αὕτη διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου.

Εἰκόνα 3. Διάταγμα συγχώνευσης Ἱερῶν Μονῶν Κρεμαστής καὶ Σκαφιδιάς 1932.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

'Εν 'Αθήναις τη 12' Ιανουαρίου 1933

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

'Αριθμός φύλλου 12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Διατάγματα

Περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀπὸ 27 'Ιουνίου 1932 Διατάγματος περὶ παραστάσεως τῶν παρὰ τῷ Εἰρηνοδικεῖν Νυμφασίας διωρισμένων δικολάβων κλπ.	1
Περὶ παραστάσεως τῶν παρὰ τῷ Εἰρηνοδικεῖν Φαρσάλων διωρισμένων δικολάβων, κατὰ τὴν ἐκδίκασιν πλημμελημάτων τινῶν ὑφ' ἐνὸς δικαστοῦ.	2
Περὶ παραστάσεως τῶν παρὰ τῷ Εἰρηνοδικεῖν Μολοποτάμου διωρισμένων δικολάβων, κατὰ τὴν ἐκδίκασιν πλημμελημάτων τινῶν ὑφ' ἐνὸς δικαστοῦ.	3
Περὶ παραστάσεως τῶν παρὰ τῷ Εἰρηνοδικεῖν Θεριοπολίων διωρισμένων δικολάβων κατὰ τὴν ἐκδίκασιν πλημμελημάτων τινῶν ὑφ' ἐνὸς δικαστοῦ.	4
Περὶ ἀποσπάσεως τῆς κοινότητος Βρουσσώλας ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Εἰρηνοδικείου Φιλιάτων καὶ ἀπαγωγῆς ταύτης εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Εἰρηνοδικείου Ζίτης.	5
Περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀπὸ 8 'Οκτωβρίου 1913 Διατάγματος περὶ μετοδόσεως τοῦ Εἰρηνοδίκου 'Αταλάντης εἰς Λιθανάτες πρὸς ἐκδίκασιν πταισματικῶν ὑποθέσεων.	6
Περὶ ἀποτελέσεως τοῦ Συνοικισμοῦ Κατουσίου Ἰδίας ἐνορίας. ..	7
Περὶ συγχωνεύσεως Μονῶν τῆς 'Ι. Μητροπόλεως Σάμου καὶ 'Ικαρίας.	8
Περὶ ἀνασυστάσεως Μονῆς «Κρεμαστής».	9
Περὶ συγχωνεύσεως Μονῶν Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 'Αγ. Νικολάου, Μετοδίου καὶ Ζωοδόχου Πηγῆς 'Ανθοχωρίου.	10
Περὶ ἀνασυστάσεως Μονῆς «Φανερωμένης» Καλλιφωνίου.	11
Περὶ ἀποσπάσεως τῶν χωρίων Μπάλα καὶ Βιλιτίσιον τῆς ἐνορίας Βουντίνης καὶ ἀποτελέσεως Ἰδίας ἐνορίας.	12

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

(1)
Περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀπὸ 27 'Ιουνίου 1932 Διατάγματος περὶ παραστάσεως τῶν παρὰ τῷ Εἰρηνοδικεῖν Νυμφασίας διωρισμένων δικολάβων κλπ.

Περὶ χορηγίας ἐκτάκτων πιστώσεων κατὰ μεταφορὰν ἐκ τοῦ 'ἀποθεματικοῦ χρήσεως 1932 — 1933.	13
Περὶ ὁρισμοῦ ἡμερῶν κλεισμάτος τῶν φαρμακείων τῆς πόλεως Πατρῶν.	14
Περὶ μετονομασίας τηλεφ. γραφείου Νέας 'Αγχιάλου εἰς 'Αγχιάλου Μακεδονίας.	15
Περὶ συστάσεως τηλεφ. γραφείων εἰς 'Ελαιοχώριον Παγγαίου Μαρκολοῦδου 'Αρσίου 'Αττικῆς.	16
Περὶ μεταφορᾶς ἔδρας ΤΤΤ. 'Επιτελώσεως 'Αργολιδοκορυφίας ἐκ Ναυπλίου εἰς Κόρινθον.	17
Περὶ ἀνακλήσεως τοῦ ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1932 Διατάγματος περὶ συστάσεως εἰδικῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Οργανώσεως ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν 'Ιεραποστολὴ τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος.	18
Περὶ συστάσεως ἀγαθοεργοῦ ὁργανώσεως ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Φλόπτωχον Ταμείον 'Ιερᾶς Μητροπόλεως Γρεβενῶν ὁ 'Αγιος Νικάνωρ».	19
Περὶ παρατάσεως τοῦ Νόμου 3062 περὶ ἀπαγορεύσεως κατοχῆς πυροβόλων ὁπλίων κλπ. καθ' ἅπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην.	20
Περὶ τροποποιήσεως τῶν ἀρθρῶν 91 καὶ 93 τοῦ 'Οργανισμοῦ Στρατιωτικῆς 'Ιατρικῆς Σχολῆς.	21
Περὶ καθορισμοῦ ἀποζημιώσεων τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐκπαιδευομένων ἀξιωματικῶν.	22
Περὶ καθορισμοῦ τοῦ προσωπικοῦ τῶν σταθμῶν ἀσφαλάτου τῶν 'Ελληνικῶν 'Εμπορικῶν πλοίων.	23

Διόρθωσις ἡμικρημένων

Διόρθωσις ἡμικρημένων εἰς τὸ Διάταγμα περὶ συμπετίσεως 'Αττοπορικῶν Διοικήσεων καὶ Μονάδων δημοσιευθὲν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 (Τεύχος Α') τῆς 9 'Ιανουαρίου ἐ. ἐ. φύλλον τῆς 'Εφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

(2)

Περὶ παραστάσεως τῶν παρὰ τῷ Εἰρηνοδικεῖν Φαρσάλων διωρισμένων δικολάβων, κατὰ τὴν ἐκδίκασιν πλημμελημάτων τινῶν ὑφ' ἐνὸς δικαστοῦ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εικόνα 4. Διάταγμα ανασύστασης Μονῆς Κρεμαστής 1933.

(8)

Περί συγχωνεύσεως Μονῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως
Σάμου καὶ Ἰκαρίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἄρθρα 29 τοῦ Καταστατικοῦ νόμου τῆς Αὐτοκράτου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1923, προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ στηριζομένη εἰς τοιαύτην τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀποφασισμένη καὶ διατάσσουσα.
Συγχωνεύονται αἱ κάτωθι Μοναὶ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σάμου καὶ Ἰκαρίας.

1) Ἡ Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μετὰ τῆς Μονῆς Νέας Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ Ἀγίας Τριάδος.

2) Αἱ Μοναὶ Παναγίας Βροντᾶ, Παναγίας πάντε ὁπτιῶν καὶ Προφήτου Ἡλίου μετὰ τῆς Μονῆς τοῦ Τυαίου Σπαρτοῦ.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Δεκεμβρίου 1932.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΑΪΜΗΣ

Ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας κ.λπ. Ὑπουργὸς
Δ. ΧΑΤΖΙΣΚΟΣ

(9)

Περί ἀνασυστάσεως Μονῆς «Κρεμαστῆς».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Κατὰ τὰς καίμανας διατάξεις προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ στηριζομένη εἰς τοιαύτην τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀποφασισμένη καὶ διατάσσουσα.

Ἀνασυστᾶται ἡ Ἱερὰ Μονὴ «Κρεμαστῆς» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἡλείας ἀποσπασμένη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς «Σκαφιδῆς» τῆς αὐτῆς Μητροπόλεως.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Δεκεμβρίου 1932.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΑΪΜΗΣ

Ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας κ.λπ. Ὑπουργὸς
Δ. ΧΑΤΖΙΣΚΟΣ

(10)

Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Δεκεμβρίου 1932.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΑΪΜΗΣ

Ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας κ.λπ. Ὑπουργὸς
Δ. ΧΑΤΖΙΣΚΟΣ

(11)

Περί ἀνασυστάσεως Μονῆς «Φανερωμένης» Καλλιφωνίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Κατὰ τὰς καίμανας διατάξεις, προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ, στηριζομένη εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 188 γνωμοδότησιν τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ἀποφασισμένη καὶ διατάσσουσα.

Ἀνασυστᾶται ἡ Ἱερὰ Μονὴ «Φανερωμένη» Καλλιφωνίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φαναρίου καὶ Θεσσαλιώτιδος ὑπαγομένη οὕτω εἰς περὶ διατηρουμένων Μονῶν διατάξεις ἀπορρυμένου τοῦ ἀπὸ 29 Ἰανουαρίου 1932 Διατάγματος καὶ ἐπανερχομένου ἐν ἰσχύϊ τοῦ ἀπὸ 17 Σεπτεμβρίου 1927 τοιούτου.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Δεκεμβρίου 1932.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΑΪΜΗΣ

Ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας κ.λπ. Ὑπουργὸς
Δ. ΧΑΤΖΙΣΚΟΣ

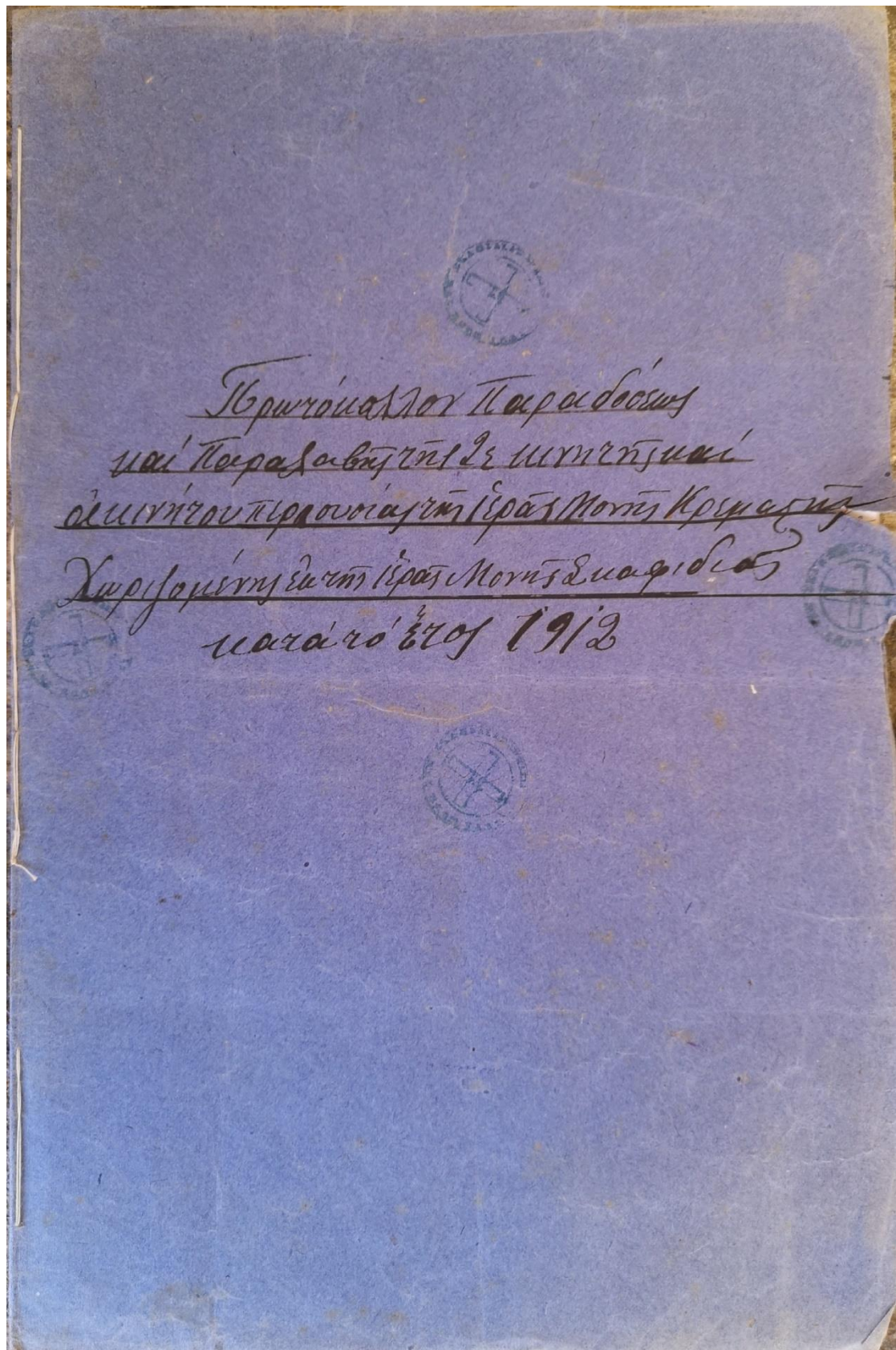
(12)

Περί ἀποσπάσεως τῶν χωρίων Μπάλα καὶ Βιλιδοίου τῆς ἐνορίας Βουντίνης καὶ ἀποτελέσεως ἰδίᾳ ἐνορίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἄρθρα 2, 3 καὶ 5 τοῦ νόμου 5439 περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1931 Διατάγματος κωδικοποιηθέντος νόμου 5148 περὶ ἐνοριακῶν Ναῶν κ.λπ. προτάσει τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ, στηριζομένη εἰς σχετικὴν γνωμοδότησιν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πάφου, ἀποφασισμένη καὶ διατάσσουσα.

Εικόνα 5. Διάταγμα ανασύστασης Μονῆς Κρεμαστῆς 1933.

Εικόνα 6. Πρωτόκολλο παράδοσης (εξώφυλλο)

[illegible]

Εικόνα 10. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 4.

- 8/ Επειδή εν στερημένοις περιεορκεν οργάνον έχοντες υγιαν και
 υγιαντες εις τας οδους (Τριπολι εφο, αν' οβυ υδ' Αγγρι) ορεα Αιολί
 τω δειγμα λεξις.
- 9/ Επειδή αλυσωδωσζον εν στερημένοις α' εγγραφει οδους υγιαν
 εις το χειριον (Αγιον Τριπολι) τω δειγμα Αιολίον και εις οδον Σεπ-
 τια ελ' οδωσζον μετ' των υγιαντων Τριπολι οργάνον Αιολίον.
- 10/ Μία χαρτοφρον οδους υγιαν εις το χειριον Υπόγει μετ' τας
 ελ' οδους οργάνον στερημένοις οργάνον τας και τριαν οργάνον.
- 11/ Επειδή αλυσωδωσζον υγιαν εις οδον (Τριπολι) ορεα τω
 χειριον Υπόγει τω δειγμα Αιολίον και οργάνον εν στερη-
 των ελ' μετ' των εν αλ' οδους οργάνον και οδον οδου-
 υγιαν.
- 12/ Ενα οργάνον εν στερημένοις ελ' οργάνον μετ' τας οδους στερ-
 ημένοις.
- 13/ Επειδή αλυσωδωσζον υγιαν εγγραφει τω χειριον Αιολίον εν
 στερημένοις οδους μετ' των εν αλ' οδους οργάνον.
- 14/ Ενα οργάνον οργάνον ελ' οργάνον στερημένοις μετ' των εν αλ' οδους
 οδους οργάνον και υγιαν εις οδον Αγιον Τριπολι ορεα
 οργάνον τω δειγμα Αιολίον.
- 15/ Μία οργάνον ελ' οδους στερημένοις υγιαν εγγραφει τας κα-
 μωσζον Αιολίον τω δειγμα Αιολίον.
- 16/ Ενα οργάνον εν οδους οδους α' εγγραφει μετ' των μετ' των
 εν αλ' οδους οδους οργάνον υγιαν εις το χειριον Αιολίον.
- και 17/ Επειδή οργάνον τω Αιολίον οργάνον α' εγγραφει στερημένοις
 οδους οδους μετ' των αλ' οδους μετ' οδον Αιολίον οδους
 οδους οδους μετ' οδον Αιολίον οδους οδους οδους οδους
 οδους οδους μετ' οδον Αιολίον οδους οδους οδους οδους
 οδους οδους μετ' οδον Αιολίον οδους οδους οδους οδους

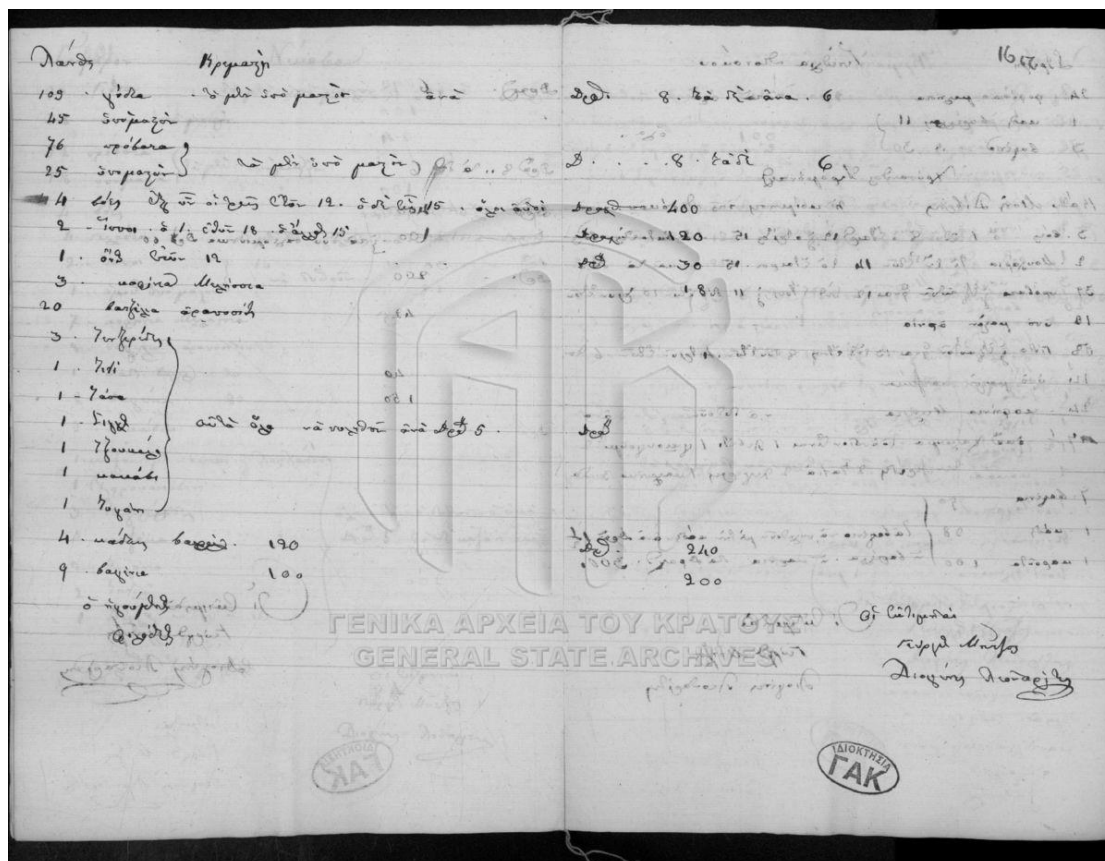
Εικόνα 11. Πρωτόκολλο παράδοσης σελίδα 5.

Abundantia & Amorosa

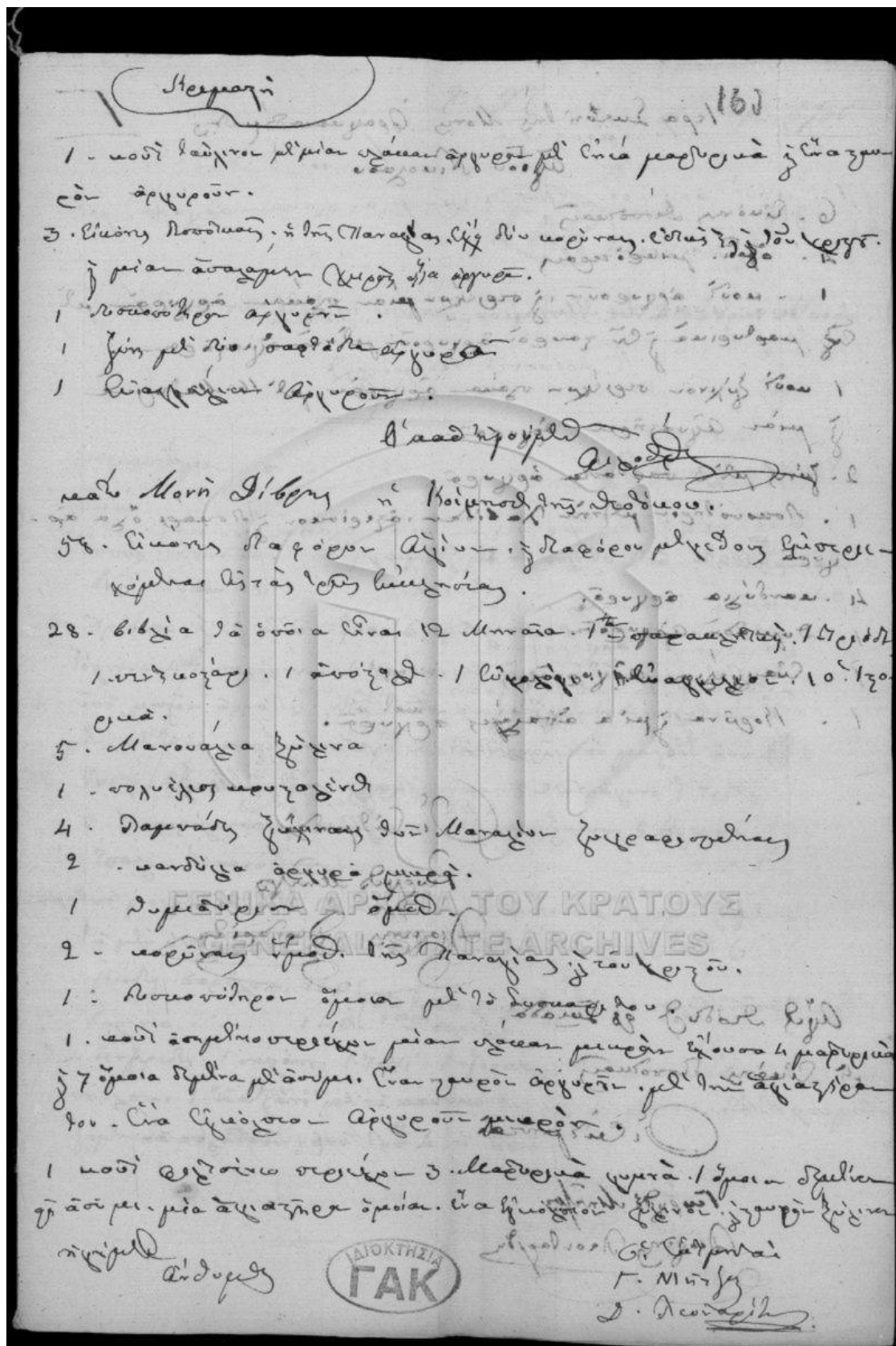
152

Η τιμή το χρόνο Μονή Αρμενίου το 1833			
50	καρβουνάκι	4-55	227-50
200	" αράβι	2-40	480
50	καρβουνάκι	6	300
30	καρβουνάκι	1	30
25	καρβουνάκι	1-60	40
300	καρβουνάκι	40	120
20	" καρβουνάκι	2-80	56
75	" καρβουνάκι		15
Σύνολο			1266-50
10	καρβουνάκι	56-87	244-67 1023-83
10	αράβι	120	
10	καρβουνάκι	44	
10	καρβουνάκι	6	
10	καρβουνάκι	14	
10	καρβουνάκι	80	
Σύνολο			150

Εικόνα 13. Τα περιουσιακά στοιχεία του 1833

Εικόνα 14. Στοιχεία της Μονής το 1834

Εικόνα 15. Στοιχεία της Μονής το 1834

Διοίκσεις Ηλείας

Συμφοράς των οφθαλμών της Δ' ενομοταξίας Ιερών γα' δ' δ' 1834, 1835, 1836.
 εν δ' δ' δ' 1834, 1835, 1836.

071

Μοναχία		1834	1835				1836				Σύνολο	Παρατηρήσεις
Διαχειρίτης	Διαχειρίτης	απ' ενομ. οφ. ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	απ' ενομ. 2ης	
Μοναχία	Μοναχία	795. 10		27				76	250	1148. 10		
Μοναχία	Μοναχία		151. 62							251. 62		
Μοναχία	Μοναχία				122					122		
Μοναχία	Μοναχία							72. 34		72. 34		
Μοναχία	Μοναχία							200		200		
Μοναχία	Μοναχία							65		65		
Μοναχία	Μοναχία							15		15		
Μοναχία	Μοναχία							24		24		
Μοναχία	Μοναχία							22		22		
Μοναχία	Μοναχία							12		12		
Μοναχία	Μοναχία							6		6		
		795. 10	151. 62	27	122	122	122	198. 34	250	2270. 6		

GENERAL SECRETARY OF THE STATE

δ' Διοκ. 1834, 1835, 1836.

Εικόνα 17. Οφειλές προς το Εκκλησιαστικό Ταμείο για τα έτη 1834-1836.

Διοίκσεις Ηλείας

Πόσες των απ' ενομ. 2ης Ιερών γα' δ' δ' 1834, 1835, 1836.
 εν δ' δ' δ' 1834, 1835, 1836.

072

Μοναχία		1834	1835	1836	Σύνολο	Παρατηρήσεις
Διαχειρίτης	Διαχειρίτης	απ' ενομ. οφ. ενομ. 2ης	απ' ενομ. οφ. ενομ. 2ης	απ' ενομ. οφ. ενομ. 2ης	απ' ενομ. οφ. ενομ. 2ης	απ' ενομ. οφ. ενομ. 2ης
Μοναχία	Μοναχία	905. 1			905. 1	
Μοναχία	Μοναχία	122. 12			122. 12	
Μοναχία	Μοναχία	40			40	
Μοναχία	Μοναχία	522. 40			522. 40	
Μοναχία	Μοναχία	16. 66			16. 66	
Μοναχία	Μοναχία	25			25	
Μοναχία	Μοναχία	150			150	
		185			1608. 19	

GENERAL SECRETARY OF THE STATE

δ' Διοκ. 1834, 1835, 1836.

Εικόνα 18. Εκκλησιαστικές εισπράξεις για το έτος 1835.

Χρ. 1836- Διοικητικὴ Ἡμερὰ

Π. Παναγιώτου ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δρ. 1836. Εἰσπράξεις ἀπὸ Εὐδοκίαν
 καὶ ἐκποιήσεων καὶ διαλελυμένων μοναχίων -

089

Διαλελυμένα κο- ναχία	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων	Εὐδοκίαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκποιήσεων
ἀπὸ τὸν Βρασιλὶν Δαμῆα	15							
ἀπὸ τὸν Καρλίκοι ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον	10							
ἀπὸ τὸν Μιχαήλ ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον	5							
ἀπὸ τὸν Στῆλιν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον	35							
ἀπὸ τὸν Κελερῆ	19							
ἀπὸ τὸν Νικολά	66							
ἀπὸ τὸν Α. Βασιλὶν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον	6					250		
ἀπὸ τὸν Καραγιάν	158					250		

Μὴ 10. 820 - 1836. 01. 820

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑΤΟΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
 GENERAL SECRETARIAT

469

1836

Εικόνα 19. Εισπράξεις από τις εκποιήσεις των διαλελυμένων μονών.

2. Παράλληλα μπορεί νά τηρηῖ καὶ ἄλλα βιβλία, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐπιβάλλεται ἀπὸ τῆς ἰσχύουσας διατάξεως ἢ κρίνεται ἐπωφελὲς διὰ τὸ "Ἰδρυμα.

"Α ρ θ ρ ο ν 15

Ἡ θέσις Ἐπιμελητρίας τοῦ Ἰδρύματος, ποῦ προβλεπόμενα ἀπὸ τὸν μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος ἰσχύσαντα Ὁργανισμὸς (Φ.Ε.Κ. 996/13-12-1971, τευχ. Β') καταργεῖται ἀπὸ τὴν ἐναρξὶ ἰσχύος τοῦ παρόντος Ὁργανισμοῦ.

"Α ρ θ ρ ο 16

1. Οἱ διατάξεις τοῦ παρόντος Ὁργανισμοῦ τροποποιεῖνται μὲ ἀποφάσεις τοῦ Μητροπολίτου, ποῦ δημοσιεύονται εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως μετὰ γνώμη τῆς Δοικ. καὶ Διαιχ. Ἐπιτροπῆς.

2. Ἐπὶ μέρους θέματα, μὴ προβλεπόμενα ἀπὸ τὸν παρόντα Ὁργανισμὸς, ρυθμίζονται μὲ ἀποφάσεις τῆς Διοικ. καὶ Διαιχ. Ἐπιτροπῆς.

"Α ρ θ ρ ο 17

Ἡ ἰσχύς τοῦ Ὁργανισμοῦ αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τὴν ἡμέρα δημοσιεύσεώς του εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Πρέβεζα, 9 Φεβρουαρίου 1982

† Ὁ Νικοπόλεως ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΗΛΕΙΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ

ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

"Α ρ θ ρ ο ν 1

Σκοπὸς τῆς Ἀδελφότητος

Ἡ Ἀδελφότης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἐγκαταβιουσῶν ἀδελφῶν μοναχῶν καὶ δοκίμων, σκοπὸν ἔχουσαι τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀδελφικὴν

συμβίωσιν γυναικῶν ἀφιερωθεισῶν διὰ βίου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν τῶν τελειοποιήσιν, συμφώνως πρὸς τοὺς περὶ μοναχικῆς πολιτείας Ἱεροῦς Κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

"Α ρ θ ρ ο ν 2

Εἰσαγωγή Ἀδελφῶν καὶ δοκιμασία αὐτῶν

1. Ἵνα εἰσαχθῇ τις εἰς τὴν Μονὴν ὡς δόκιμος ἀπαιτοῦνται: α) Ἐγγραφὸς αἵτησις αὐτῆς ἐν ᾗ νὰ διαβεβαιῶι ὅτι ἐμελέτησε τὸν σκοπὸν ἐν ἐπιδιώκει ἢ Ἀδελφότης καὶ τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν αὐτῆς, καθὼς καὶ τὰς ἀναλαμβανόμενας ὑποχρεώσεις τῶν ἀδελφῶν καὶ ὅτι ποθεῖ νὰ συγκαταριθμηθῇ μεταξὺ αὐτῶν, β) Πιστοποιητικὸν ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ τῆς Μονῆς ὅτι ἔχει ὑγίαν καὶ ἀντοχὴν καὶ γ) διὰ τὰς ἀνηλικίους ἔγγραφος συγκατάθεσις τῶν γονέων ἢ κηδεμόνων αὐτῶν.

2. Ἡ γενομένη δεκτὴ δοκιμάζεται ἐπὶ τρία ἔτη, τὰ ὅποια αὐξάνει ἢ μειώνει τὸ Ἡγουμενοσυμβούλιον ἀναλόγως ἐπιδόσεως, εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς καὶ ἐν γένει εἰς τὰς τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως διαθέσεις καὶ συμπεριφορὰν. Εἰς τὸ τέλος τῆς προθεσμίας αὐτῆς τὸ Ἡγουμενοσυμβούλιον καλεῖ αὐτὴν καὶ λέγει: «Ἰδοὺ τέκνον, ἱκανὸν διάστημα παρῆλθεν ἀφ' ἧς ἡμέρας ἦλθες εἰς τὴν Ἱερὰν ταύτην Μονήν, καὶ εἶδες καὶ παρηκολούθησες ἐν πᾶσιν τὴν ζωὴν τῆς ἀδελφότητος. Δῆλῳσεν ἔάν ἐξακολουθῇς ποθοῦσα ὅπως συγκαταριθμηθῇς εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς». Ἡ δόκιμος ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ ἔγγραφως εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ ἐάν μὲν καταφατικῶς, τότε κατατάσσεται εἰς τὰς δοκίμους διὰ τὴν κοινὴν ἀναγκαζομένην εἰς τὸ σχετικὸν μητρώον, εἰ δὲ μὴ, ἀναχωρεῖ τῆς Μονῆς.

3. Ἡ δόκιμος κατὰ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας φέρει τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡγουμενοσυμβουλίου κεκατονισμένην ἐνδυμασίαν, ἐναποθέτουσα τὴν κοσμικὴν τῆς τοιαύτης εἰς τὴν ἱματιοθήκην. Ἐάν δὲ δὲν προσαρμολῇ πρὸς τὰς δοκιμασίας τῆς Μονῆς καὶ θελήσῃ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἀποθέτει εἰς τὴν ἱματιοθήκην τὴν στολὴν τῆς δοκίμου καὶ ἐνδυθεῖσα τὴν κοσμικὴν τῆς στολὴν ἀναχωρεῖ. Ἡ δόκιμος ἀποβαλλομένη τῆς Μονῆς εἰς οἰανδήποτε περίοδον τῆς δοκιμασίας τῆς παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτῆς καὶ εἴ τι προσεκόμισεν κεφάλαιον εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα πλὴν τῶν ἐξ αὐτῶν παραχθέντων, ἅτινα θέλουν εἰσάγεσθαι ὡς ἔσδον εἰς τὸν Προϋπολογισμὸν ἐναντὶ μέρους τῆς συντηρήσεώς τῆς. Δόκιμος, ἀποσυρθεῖσα αὐτοβούλως καὶ οἰκαιο-

Εἰκόνα 23. Εσωτερικὸς Κανονισμὸς σελ. 1.

θελῶς, ἐπανερχομένη εἰς τὴν Μονήν, ἀπόλλυσι τὴν ἀρχιούτῃτά της καὶ τὴν προτεραιότητα ὡς πρὸς τὴν κουράν εἰς Μοναχὴν, ἐπαφίεται δὲ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου νὰ ἀποφασίσῃ ταύτην, μετὰ νέαν δοκιμασίαν, διαρκείας οὐχὶ μικρότερας τοῦ ἔτους καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ζῆλον τῆς δοκίμου καὶ τὴν συμπεριφορὰν αὐτῆς ἐν τῇ Μονῇ.

"Α ρ θ ρ ο ν 3

1. Μετὰ τὴν κανονικὴν δοκιμασίαν ἡ δόκιμος λαμβάνει τὴν μοναχικὴν κουράν, ἀποφάσκει τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου καὶ ἐγκρίσει τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου 'Ηλείας. — Αἱ αὐταὶ διατυπώσεις ἀπαιτοῦνται προκειμένου μία ἀδελφὴ νὰ λάβῃ τὸ μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα.

2. 'Απαγορεύεται ἡ μεταγραφὴ Μοναχῆς εἰς ἄλλαν Μονῆς ἢ ἐν τῷ κόσμῳ λαβούσης τὴν κουράν, ἐκτὸς ἂν ἀποφασίσῃ τοῦτο τὸ 'Ηγουμενοσυμβούλιον τῇ ἐγκρίσει τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου 'Ηλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

"Α ρ θ ρ ο ν 4

'Υποχρεώσεις ἀδελφῶν

1. Τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος, μοναχαὶ καὶ δόκιμοι, ὑποχρεοῦνται νὰ ζῶσι συμφώνως ταῖς μοναχικαῖς διατάξεσι τῆς 'Ορθοδόξου 'Ανατολικῆς 'Εκκλησίας καὶ τῷ ἐσωτερικῷ κανονισμῷ τῆς ἀδελφότητος ἐν εὐσεβείᾳ καὶ σωφροσύνῃ, νὰ συνδέωνται δὲ δι' ἀρρήκτου δεσμοῦ ἰσῆς ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐκάστη νὰ ποιῇ τὴν ἐτέραν ὡς σαυτὴν καὶ νὰ φροντίζῃ καὶ νὰ προσεύχεται ἀπὸ καρδίας ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῆς.

2. 'Εκάστη τῶν ἀδελφῶν κατὰ τὸ τάλαντον ὅπερ παρὰ Θεοῦ ἐδόθη αὐτῇ ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐν ἡ ἐπάχθῃ διακονίαν, ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἐν ταπεινότητι ὡς ἂν ὑπηρετεῖ ἀγγέλους. 'Οφείλει τὸ ἑαυτῆς καθήκον νὰ ἐκτελῇ οὐχὶ αὐταρέσκως, ἀλλ' ὡς διατεταγμένου ὑπὸ τῆς 'Ηγουμένης, ἥτις ἐν μέσῳ τῆς ἀδελφότητος ἐκπροσωπεῖ ταπεινῶς τὸν Θεόν.

3. 'Η ἐξάσκησις τῆς ὑπακοῆς καὶ ὑποταγῆς ὡς καὶ ἡ ἐκκοπὴ τοῦ ἰδίου θελήματος καὶ φρονήματος πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρετῶν, καθότι ἄνευ αὐτῶν οὐδεμία πνευματικὴ προκοπὴ δύναται νὰ γίνῃ.

4. 'Εκάστη ἀδελφὴ ὀφείλει νὰ ἐξαγγέλλῃ τοὺς λογισμοὺς της εἰς τὴν 'Ηγουμένην, ἥτις ὁσάκις κρίνει

ἀναγκαῖον παραπέμπει εἰς τὸν πνευματικόν, ὅστις εὐρισκόμενος πάντοτε ἐν συνεννόησει καὶ πνευματικῇ συνεργασίᾳ μετ' αὐτῆς οἰκονομεῖ τὴν σωτηρίαν καθ' ὃ παρὰ Κυρίου ἔλαβε χάρισμα.

"Α ρ θ ρ ο ν 5

1. Οὐδὲν πρέπει νὰ μανθάνῃ ὁ πνευματικὸς πρὶν γνωσθῇ εἰς τὴν 'Ηγουμένην, καθότι αὕτη περιβάλλεται τὰς εὐθύνas καὶ δεόν νὰ εἶναι ἐνήμερος πάντων τῶν λαμβανόντων χώραν καὶ ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας ἀκόμη ἐκάστης ἀδελφῆς, ἥτις συμφώνως μετὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις εἶναι μήτηρ πασῶν τῶν ἀδελφῶν καὶ κυρίως ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀδελφότητος.

2. 'Απαγορεύεται εἰς τὰς ἀδελφὰς τὸ συνομιλεῖν ἐλευθέρως μετὰ προσώπων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἄνευ ἐπειγούσης ἀνάγκης, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς 'Ηγουμένης.

3. 'Απαγορεύεται εἰς τὰς ἀδελφὰς νὰ ἐξέρχωνται τῆς Μονῆς ἄνευ γνώσεως καὶ ἀδείας τῆς 'Ηγουμένης. 'Η ἐξοδὸς αὐτῶν ἐπιτρέπεται μόνον ἐν περιπτώσει σοβαρᾶς ἀσθενείας ἢ δι' ὑπηρεσίαν ἢ δι' ἄλλην τινὰ σοβαρὰν αἰτίαν. 'Εν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὴν μοναχὴν δεόν νὰ συνοδεύῃ πάντοτε ἐνήλιξ καὶ σεβασμία ἀδελφὴ.

4. Μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἐπικρατεῖ πάντοτε ἄκρα σιωπὴ, σκοποῦσα εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐξάσκησιν τῆς νοερᾶς προσευχῆς, ἐπιτρεπομένης τῆς λύσεως τῆς σιωπῆς ταύτης προκειμένης μόνον συνεννόησεως εἰς τὰ τῆς συνεργασίας. Αἱ κοσμικαὶ ὁμιλίαι ἀπαγορεύονται ἀπολύτως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

"Α ρ θ ρ ο ν 6

'Ωραι προσευχῆς, Τραπέζης καὶ 'Εργασίας

1. 'Ωραι διὰ τὴν πρωϊνὴν ἔγερσιν προσδιορίζονται ἡ 4 π.μ. κατὰ τὸ θέρος καὶ 4.30 π.μ. κατὰ τὸν χειμῶνα.

2. 'Η τεταγμένη εἰς τὴν διακονίαν τοῦ ἔγερτου ἀδελφῆ, ἐγειρομένη ἐνωρίτερον κρούει τὸν κῶδωνα καὶ ἐγείρει τὰς μοναχὰς ὅπως εὐπρεπισθῶσι διὰ τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς ἐγέρσεως κρούει τὸ σήμαντρον τῆς 'Εκκλησίας ἢ ἰδίᾳ ἀδελφῇ καὶ ἡ ἀδελφότης πᾶσα προσέρχεται εἰς τὸν Ναόν, ἐνθα ψάλλεται ἡ ἀκολουθία. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας αἱ ἀδελφαὶ ἀπέρχονται εἰς τὰ

Εἰκόνα 24. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 2.

κελλία αὐτῶν ἵνα ἀφελῶσιν εἰς τὴν νοερὰν προσευχὴν ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας, μεθ' ἧς ὁ κώδων καλεῖ αὐτὰς εἰς τὴν Τράπεζαν διὰ τὸ πρόγευμα, καὶ μετὰ τοῦτο ἀμέσως ἀπέρχονται ὅλοι εἰς τὰ ἑαυτῶν διακονήματα καὶ ἐργόχειρα. Περί ὥραν 12 μεσημβρινὴν ὁ κώδων τῆς Τραπεζῆς ἔχει καὶ αἱ ἀδελφαὶ παρακάθηνται κατὰ τάξιν εἰς κοινὸν γεῦμα τοῦ ὁποῦ διαρκοῦντος οὐδεμία ὁμιλία λαμβάνει χώραν οὐδὲ ὁ ἐλάχιστος θόρυβος, ἀλλὰ πᾶσαι τρώγουσιν ἡσυχῶς, προσέχουσαι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ψυχαφελῶν ὁμιλιῶν τὴν ὁποίαν κάμνει πρὸς τοῦτο τεταγμένη μοναχὴ. Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ γεύματος ἐκάστη τῶν ἀδελφῶν ἀπέρχεται ἐν σιωπῇ εἰς τὸ ἑαυτῆς κελλίον καὶ ἀναπαύεται ἐπὶ μίαν ὥραν κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐπὶ δύο ὥρας κατὰ τὸ θέρος ἢ ἀσχολεῖται εἰς οἰανδήποτε πνευματικὴν ἀσκήσιν.

Μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου τούτου αἱ ἀδελφαὶ καὶ πάλιν ἐπιδίδονται εἰς τὰ ἑαυτῶν ἔργα.

Τὴν 6ην μ.μ. ὁ κώδων κρούει καὶ αἱ ἀδελφαὶ προπαρασκευάζονται διὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ 'Εσπερινοῦ. ἀρχομένην μετὰ παρέλευσιν εἴκοσι λεπτῶν τῆς ὥρας ὅποτε κρούεται τὸ σήμαντρον ὑπὸ τῆς τεταγμένης ἀδελφῆς. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας αἱ ἀδελφαὶ ἀπέρχονται εἰς τὰ ἑαυτῶν κελλία ἢ τὰ ἀπαραιτήτα καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἀπαιτοῦντα διακονήματα. 'Ημίσειαν ὥραν μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀκολουθίας τοῦ 'Εσπερινοῦ κρούεται ὁ κώδων τῆς Τραπεζῆς καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ δείπνον. 'Ημίσειαν ὥραν μετὰ τὸ πέρασ τοῦ δείπνου κρούεται τὸ σήμαντρον τοῦ Ναοῦ καὶ αἱ ἀδελφαὶ συνέρχονται καὶ ἀναγιγνώσκονται τὸ ἀποδείπνον μετὰ χαίρετισμῶν τῆς Παναγίας. Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀποδείπνου ἐκάστη τῶν ἀδελφῶν πορεύεται ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ εἰς τὸ ἑαυτῆς κελλίον καὶ ἀσχολεῖται εἰς μελέτην, προσευχὴν, ἢ ὅ,τι ὅποτε ἄλλο ψυχικὸν γυμνάσιον μέχρι τῆς ὥρας 9 μ.μ. διὰ τὸν χειμῶνα καὶ τῆς 10ης μ.μ. διὰ τὸ θέρος, ὅποτε κρούεται τὸ σιωπητήριον καὶ ὀφείλουσι πᾶσαι νὰ κατακλιθῶσιν. 'Η πύλη τῆς Μονῆς κλείεται τὴν 8ην μ.μ. κατὰ τὸ θέρος καὶ τὴν 6ην μ.μ. κατὰ τὸν χειμῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

'Αρθρον 7

Διοικήσεις καὶ Διαχειρίσεις τῆς Μονῆς

"Ὅργανα Διοικήσεως τῆς Μονῆς εἶναι ἡ 'Ηγουμένη, τὸ 'Ηγουμενοσυμβούλιον καὶ ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῆς 'Αδελφότητος αὐτῆς.

'Αρθρον 8

1. 'Η 'Ηγουμένη εἶναι αἰρετή. Κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἡ ἐκλεγείσα ὡς 'Ηγουμένη διατρεῖ τὸ ἀξίωμα ἰσοβίως. Παύεται μόνον κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 39 παράγρ. 5 τοῦ Ν. 590/1977.

2. 'Η ἐκλογὴ τῆς ἡγουμένης γίνεται ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ ὀριζομένη ὑπὸ τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου, ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς χηρείας.

3. 'Η πρόσκλησις συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκλογικὴν συνέλευσιν τῆς ἀδελφότητος ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἀδελφὰς τῆς Μονῆς γραπτῶς καὶ ἐπὶ ἀποδείξει, τουλάχιστον πρὸ δεκαημέρου.

4. Δικαίωμα ψήφου ἔχουν ἅπασαι αἱ ἔχουσαι μοναχικὴν κουράν ἀδελφαὶ τῆς Μονῆς ἀσχέτως τοῦ χρόνου τῆς εἰς αὐτὴν προσελεύσεώς τους.

5. Χρέη ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς ἀσχοῦν αἱ δύο Σύμβουλοι, μετὰ τῆς ἀρχαιοτέρας ἀδελφῆς.

6. 'Εκλόγιμοι εἶναι ἅπασαι αἱ ἀδελφαί.

7. 'Η ἐκλογὴ γίνεται εἰς δύο ψηφοφορίας. Εἰς τὴν πρώτην ἐκάστη ἀδελφὴ ἀναγράφει εἰς τὸ ψηφοδέλτιον αὐτῆς ἐν ἧ καὶ περισσότερα ὀνόματα. 'Εκ τῶν δύο κατὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν πλειονοψηφισαῶν εἰς δευτέραν ψηφοφορίαν ἐπακολουθοῦσαν ἄνευ διαλείμματος ἐκλέγεται ἡ μία ἢ κατ' αὐτὴν πλειονοψηφισασα. 'Επὶ ἰσοψηφίας ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐκλογὴ. 'Εάν καὶ μετὰ τὴν ψηφοφορίαν ταύτην ὑπάρξῃ ἰσοψηφία ἐκλέγεται ἡ ἀρχαιοτέρα.

8. 'Η ἐκλεγείσα ἡγουμένη χειροθετεῖται καὶ ἐνθρονίζεται ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου κατὰ τὴν ἀνωθεν κρατήσασαν τάξιν, φέρει δὲ τὰ παραδεδωμένα διάσημα τοῦ ἀξιώματος αὐτῆς.

9. Τὴν 'Ηγουμένην καλυομένην ἢ ἀποῦσαν ἀναπληροῦ, μετ' ἔγγραφον αὐτῆς συγκατάθεσιν, ἡ ἀρχαιοτέρα τῶν Μελῶν τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου.

'Αρθρον 9

1. Τὸ 'Ηγουμενοσυμβούλιον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο αἰρετὰ μέλη, ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος συγκαλουμένης ἐπὶ τούτῳ διὰ μίαν πενταετίαν καὶ δυνάμενα νὰ ἐπανεκλεγῶσι.

2. 'Η ἐκλογὴ τῶν μελῶν τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου γίνεται ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος εἰς μίαν καὶ μόνον ψηφοφορίαν, καθ' ἣν ἐκλέγονται αἱ λαβοῦσαι τὰς περισσοτέρας ψήφους.

3. 'Η πρόσκλησις διὰ τὴν συνέλευσιν αὐτὴν ἀπευθύνεται πρὸς τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος τουλάχιστον πρὸ πέντε ἡμερῶν ὑπὸ τῆς ἡγουμένης.

4. Χρέη ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐκτελοῦν ἡ ἡγουμένη καὶ δύο ἀρχαιότεραι ἀδελφαί, αἵτινες καὶ

προβαίνουν εις την επιλογὴν τῶν ψήφων ἐνώπιον πάσης τῆς ἀδελφότητος.

5. Εἰς τὸ ψηφοδέλτιον ἐκάστη ἀδελφὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναγράψῃ τόσα ὀνόματα ὅσαι αἱ ἐκλεγόμεναι σύμβουλοι. Ψηφοδέλτια περιέχοντα πλεονα ὀνόματα ἢ στοιχεῖα ἀσχετα πρὸς τὴν γινομένην ἐκλογὴν θεωροῦνται ἄκυρα.

6. Τὰ καθ' οἷονδήποτε τρόπον ἀποχωροῦντα μέλη τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου ἀναπληροῦνται δι' ἐκλογῆς ἐντὸς δύο μηνῶν.

7. Τὰ μέλη τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου καλυόμενα ἀναπληροῦνται εἰς ἅπαντα τὰ καθήκοντα αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἔχουσιν τὰ πρεσβεῖα κατὰ τὴν ἐν τῇ Μονῇ κρατούσαν τάξιν.

8. Τὸ 'Ηγουμενοσυμβούλιον συντάσσει τὸν ἐτήσιον Προϋπολογισμόν καὶ 'Απολογισμόν καὶ ὑποβάλλει τοῦτον πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸν Μητροπολίτην 'Ηλείας. 'Επίσης ὁρίζει τὴν Οἰκονόμον τῆς Μονῆς καὶ τὴν Γραμματέα.

"Α ρ θ ρ ο ν 40

1. 'Η Γενικὴ Συνέλευσις συγκαλεῖται ὑπὸ τῆς ἡγουμένης, μετ' ἀπόφασιν τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου, διὰ τὴν ἐκλογὴν ἡγουμένης, διὰ τὴν ἐκλογὴν μελῶν τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου, διὰ τὴν τροποποίησιν τῶν μὴ βασικῶν διατάξεων τοῦ παρόντος κανονισμοῦ.

2. 'Η πρόσκλησις διὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς ἀδελφότητος ἀπευθύνεται πρὸ πάντε τοῦλάχιστον ἡμερῶν, ἐκτὸς ἂν ὁ παρὼν κανονισμὸς ὁρίζει ἄλλως.

3. Εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν συζητοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου προταθέντα καὶ ἀναγραφέντα εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν θέματα κατὰ τὴν ἐν αὐτῇ σειράν καὶ τάξιν.

4. Εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἀναγράφονται ὡσαύτως καὶ συζητοῦνται καὶ τὰ ὑπὸ τριῶν τοῦλάχιστον ἀδελφῶν προτεινόμενα θέματα.

5. 'Η πρότασις ἐγγραφῆς θεμάτων εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν λαμβάνεται ὑπ' ὅψιν τὸ ἀργότερον πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἡμερησίας διατάξεως καὶ ἐνάρξεως τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῶν θεμάτων αὐτῆς. Τὸ σχετικὸν ἐγγράφον ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἡγουμένην ἢ τὴν ἔχουσαν τὸν τόπον αὐτῆς.

6. Αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν, ἐπὶ ἰσοψηφίας νικῶσης τῆς ψήφου τῆς 'Ηγουμένης.

7. Πρὸς τροποποίησιν τοῦ ἐν χρῇσει κανονισμοῦ ἀπαιτεῖται πλειοψηφία τῶν δύο τρίτων τῆς ἀδελφότητος, ἀσχετῶς τοῦ ἀριθμοῦ παρόντων.

8. 'Εν ἀπαρτίᾳ λογίζεται ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῆς ἀδελφότητος ἐφ' ὅσον παρίστανται τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν αὐτῆς.

9. Χρὴ Γραμματέως αὐτῆς ἐκτελεῖ ἡ Γραμματεὺς τῆς Μονῆς.

"Α ρ θ ρ ο ν 41

Πνευματικὴ ἐποπτεία Μητροπολίτου

'Η πνευματικὴ ἐποπτεία τοῦ Μητροπολίτου 'Ηλείας ἀσκεῖται διὰ τῶν κάτωθι:

1. Μνημονεύεται εἰς πάσας τὰς ἱεράς 'Ακολουθίας καὶ τελετὰς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν.
2. 'Εγκρίνει καὶ τελεῖ τὴν κουράν τῶν ἀδελφῶν.
3. 'Εγκαθιδρύει τὴν 'Ηγουμένην κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν.
4. 'Ασκεῖ ἔλεγχον νομιμότητος ἐπὶ τῶν γενωμένων δαπανῶν.
5. 'Ασκεῖ πειθαρχικὸν ἔλεγχον τῶν τυχόν παρεκτρεπομένων Μοναχῶν.
6. Πληροφορεῖται προφορικῶς ἢ γραπτῶς ὑπὸ τῆς 'Ηγουμένης περὶ τῶν ἐν τῇ 'Ιερᾷ Μονῇ συμβαινόντων.
7. Διορίζει, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου, τὸν Πνευματικὸν καὶ τὸν 'Εφημέριον τῆς Μονῆς.

"Α ρ θ ρ ο ν 42

1. Μέρимνη τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου ἐν τῇ Μονῇ τηροῦνται τὰ ἐξῆς βιβλία:

- α) Βιβλίον Πρακτικῶν τῆς ἀδελφότητος.
 - β) Βιβλίον Πρακτικῶν τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου.
 - γ) Βιβλίον Πρωτοκόλλου.
 - δ) Μοναχολόγιον, δηλ. Μητρώον τῶν Μελῶν τῆς 'Αδελφότητος.
 - ε) Βιβλίον Ταμείου.
 - στ) Κτηματολόγιον, δηλ. βιβλίον τῆς ἀκινήτου περιουσίας τῆς 'Ιερᾶς Μονῆς.
 - ζ) Βιβλίον τῆς κινητῆς περιουσίας τῆς Μονῆς.
2. 'Εκ τῶν ὡς ἄνω βιβλίων τὰ ὑπὸ στοιχεῖα α-δ τηροῦνται ὑπὸ τῆς Γραμματέως τῆς Μονῆς, ἐνῶ τὰ ὑπὸ στοιχεῖα ε-ζ' ὑπὸ τῆς Οἰκονόμου.

"Α ρ θ ρ ο ν 43

1. Πόροι τῆς Μονῆς εἶναι: α) ἡ ὑπάρχουσα περιουσία αὐτῆς, β) ἡ τυχόν περιερχομένη εἰς αὐτὴν περιουσία τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, γ) τὸ προῖον τοῦ ἐρ-

Εἰκόνα 26. Εσωτερικὸς Κανονισμὸς σελ. 4.

γοχείρου των ἀδελφῶν δ) αἱ δωρεαὶ τῶν ἀδελφῶν ἐκ συντάξεων κ.λ.π. ε) αἱ πάσης φύσεως δωρεαί, εἰσφοραί, κληρονομίαι κλπ. στ) τὰ ἔσοδα τῶν ὑπὸ τὴν Μονὴν ἱερῶν Ναῶν, ζ) αἱ τυχόν ἐπιχορηγήσεις καὶ η) πᾶσα ἄλλη ἐκ χρηστῆς καὶ νομίμου πηγῆς πρόσοδος.

2. Αἱ ἐκ τῶν ἄνω πηγῶν πρόσοδοι τῆς 'Ιερᾶς Μονῆς δύνανται νὰ διατίθενται:

- α) διὰ τὴν συντήρησιν καὶ μόρφωσιν τῶν μελῶν τῆς ἀδελφότητος,
- β) διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀνοικοδόμησιν τῆς 'Ιερᾶς Μονῆς,
- γ) διὰ τὴν προώθησιν τῶν σκοπῶν τῆς 'Αδελφότητος,
- δ) διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν εὐαγῶν σκοπῶν τῆς Μητροπόλεως καὶ
- ε) διὰ τὴν φιλοξενίαν.

3. Δαπάναι διὰ σκοποὺς μὴ ἀναφερομένους εἰς τὴν ἄνωτέρω παράγραφον 2 γίνονται μόνον με ἔγκρισιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ 'Ηγουμενοσυμβουλίου.

'Αρθρον 14

1. Αἱ εἰσπράξεις ἐνεργοῦνται διὰ διπλοτύπου ἀποδείξεων ἡριθμημένων καὶ ὑπογραφομένων ὑπὸ τῆς ἡγουμένης καὶ τῆς Οἰκονόμου, θεωρουμένων δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου.

2. Αἱ πληρωμαὶ ἐνεργοῦνται ὑπὸ τῆς Οἰκονόμου μετὰ σχετικῆν ἐντολὴν τῆς 'Ηγουμένης.

3. 'Η διαχείρισις γίνεται ὡς ὀρίζεται ὑπὸ τῶν νόμων διὰ τὰ Ν.Π.Δ.Δ., ἐπιφυλασσομένων τῶν διατάξεων τοῦ Ν. 590/1977 καὶ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

'Αρθρον 15

Καθήκοντα Προσωπικοῦ

'Η 'Ηγουμένη ἐκτὸς τῶν σχετικῶν περὶ Μοναστηρίων, 'Ιερῶν Κανόνων, Νόμων καὶ διαταγμάτων τοῦ Κράτους ἐπιβαλλομένων αὐτῇ καθηκόντων καὶ τῶν παρεχομένων δικαιωμάτων, προΐσταται τῆς ὅλης κινήσεως τῆς Μονῆς, ἐπιμελεῖται τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ Κανονισμοῦ, ἐξελέγχει πᾶσαν τῆς ἀδελφότητος τὴν ὑπηρεσίαν, ὡς καὶ τὴν ἰδιωτικὴν αὐτῶν ἀλληλογραφίαν, καὶ τὸ δαιτολόγιον τῆς Μονῆς, καὶ γενικῶς οὐδὲν λαμβάνει χώραν ἐν τῇ Μονῇ ἄνευ γνώσεως καὶ ἀδείας αὐτῆς. 'Η 'Ηγουμένη ἔχει κύριον αὐτῆς καθήκον τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν πρόοδον καὶ τελειοποίησιν καὶ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐμπιστευθεισῶν αὐτῇ ψυχῶν, ἐπαγρυπνεῖ

ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀδελφῶν καθοδηγοῦσα, διαφωτίζουσα, στηρίζουσα καὶ ἐλέγχουσα πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν πνεύματι Χριστοῦ.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦτου ἡ 'Ηγουμένη ὀφείλει:

α) Νὰ δέχεται τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀδελφῶν καὶ νὰ οἰκονομῇ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν μέσῳ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς.

β) Νὰ δίδῃ τὸ παράδειγμα εἰς πᾶσαν ἡσυχίαν πνεύματος καὶ σώματος μιμουμένη τὸ παράδειγμα τῶν 'Αγίων Πατέρων καὶ τῶν Παρθενομαρτύρων ἁγίων Γυναικῶν,

γ) Νὰ κατέρχεται πρώτη εἰς τὰς ἱεράς 'Ακουθίας καὶ τὴν Τράπεζαν, οὐδέποτε καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δικαιουμένη νὰ ἀπουσιάσῃ τούτων, παρεκτός λόγῳ σοβαρᾶς ἀσθενείας.

δ) Νὰ ἐπισκέπτεται εἰς τὴν ὥραν αὕτη ἤθελε ἐκλέγει τὰ κελλία τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἐποπτεῖαν.

ε) 'Εὰν κατ' ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ ἐμφανιστεῖ ζηλοτυπία τις ἐν τῇ καρδίᾳ ἀδελφῆς τινος πρὸς ἐτέραν ὀφείλει ἡ 'Ηγουμένη νὰ μεταχειρισθῇ πάντα τὰ μέσα ὅπως ἐκριζωθῇ τὸ τοιοῦτον κακὸν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐν ᾗ ἐβλάστησεν, ἵνα μὴ ἡ ζηλοτυπία προαχθῇ εἰς φθόνον, ὅστις «οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον τῆς ἀδελφότητος». Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦτου ζητεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ Πνευματικοῦ, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου, μεθ' ὧν διατελεῖ πάντοτε ἐν συνεννοήσει καὶ πνευματικῇ συνεργασίᾳ.

στ) Νὰ δέχεται τοὺς δι' ὑπηρεσίαν προσερχομένους ἢ τοὺς ξένους εἰς τὸν ξενῶνα, ἀπαγορευομένης πάσης κοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῶν ἀδελφῶν.

'Αρθρον 16

'Η Οἰκονόμος ἔχει τὴν φροντίδα τῶν τροφίμων τὰ ὅποια παραλαμβάνει καὶ φυλάσσει ὑπὸ τὴν ἰδίαν τῆς εὐθύνην εἰς τὰς ἀποθήκας ὧν κρατεῖ τὴν κλεῖδα, φυλάσσει ὡσαύτως τὰ πρὸς τὴν θέρμανσιν ἀναγκαζοῦντα ὁμοίως δὲ καὶ τὰ διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ζώων ἀπαιτούμενα.

Εἰδικώτερον:

1. 'Η Οἰκονόμος ἐκάστην ἑσπέραν μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀποδείχνου προσέρχεται εἰς τὴν ἡγουμένην καὶ συνεννοεῖται μετ' αὐτῆς περὶ τοῦ φαγητοῦ τῆς ἐπομένης, ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε τοῦ ἐν χρήσει δαιτολογίου καὶ προβαίνει εἰς τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας.

2. 'Η Οἰκονόμος δύνανται νὰ παραλάβῃ βοήθον μίαν τῶν δοκίμων ἢ τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς τῇ ἐγκρίσει τῆς 'Ηγουμένης καὶ ἐπὶ προσωπικῇ αὐτῆς

Εἰκόνα 27. Εσωτερικός Κανονισμός σελ. 5.

εὐθύνη, ἥτις ἀναπληροῦ αὐτὴν ἀποῦσαν ἢ κωλυομένην.

3. Ἐὰν ἡ Οἰκονόμος ἔχει ἀνάγκη καὶ ἄλλων βοηθῶν προτείνει τοῦτο εἰς τὴν Ἑγουμένην, ἥτις ὀρίζει τὰς τοιαύτας μεταξὺ τῶν δοκίμων ἢ τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς.

Ἄρθρον 17

Ἡ Γραμματεὺς φυλάττει τὰ ἀρχεῖα καὶ τὴν σφραγίδα τῆς Μονῆς, συντάσσει καὶ ἀναγιγνώσκει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Ἑγουμενοσυμβουλίου, ἐγγράφει τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος ἐν τῷ μητρώῳ καὶ ἐν τῷ μοναχολογίῳ τῆς Μονῆς, κρατεῖ τὸ Πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων καὶ ἐν γένει ἔχει πᾶσαν τὴν γραφικὴν ὑπηρεσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἄρθρον 18

Προσκυνηταὶ

1. Ἐπιτρέπεται ἡ εἰσοδος ἀνδρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς προσκυνητῶν. Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἱεράς Ἀκολουθίας οἱ προσκυνηταὶ ἀπέρχονται εἰς τὸν ξενῶνα. Οἱ ἐντόπιοι προσκυνηταὶ δὲν δύνανται νὰ παραμείνωσιν ἐν τῇ Μονῇ πέραν τοῦ εἰκοσιτετραώρου. Διὰ τοὺς μακρόθεν ἡ παραμονὴ τῶν δύνανται νὰ εἶναι διήμερος.

2. Οἱ προσκυνηταὶ ὀφείλουσι νὰ γνωρίζωσιν ὅτι ἡ Μονὴ δὲν εἶναι τόπος παραθερισμοῦ καὶ διασκεδάσεως, ἀλλὰ τόπος σεβασμοῦ καὶ προσκυνήματος καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλουσι μετὰ σεβασμοῦ καὶ εὐπρεπείας νὰ συμπεριφέρονται ἐν αὐτῇ. Φωναί, γέλωτες ἀπρεπεῖς, ἄσματα καὶ μουσικὰ ὄργανα ἀπαγορεύονται ἀπολύτως ἐν αὐτῇ, εἰς τοὺς ξενῶνας καὶ τὸν περίβολον τῆς Μονῆς.

3. Οἱ ἐντόπιοι συγγενεῖς τῶν ἀδελφῶν καὶ αὐτοὶ δὲν δύνανται νὰ παραμείνωσιν ἐν τῇ Μονῇ πέραν τοῦ εἰκοσιτετραώρου, ἐπισκέπτονται δὲ αὐτὰς ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ. Οἱ μακρόθεν προσερχόμενοι συγγενεῖς τῶν ἀδελφῶν δύνανται νὰ παραμείνωσιν ἐπὶ τριήμερον ἐν τῇ Μονῇ φιλοξενούμενοι συνάμα ἐν αὐτῇ ὡς καὶ οἱ ἀνωτέρω. Ὑπαρχούσης ἀνάγκης, διὰ τοὺς συγγενεῖς τῶν ἐν τῇ Μονῇ ἐγκαταβιουσῶν ἀδελφῶν, εἴτε τῶν ἐντοπίων, εἴτε τῶν μακρόθεν προσερχομένων δι' ὑπηρεσίαν καὶ βοήθειαν ἢ ἄλλην τινὰ χρείαν τῆς Μονῆς, θὰ λαμβάνηται ἰδιαιτέρα ἀπόφασις τοῦ Ἑγουμενοσυμβουλίου.

4. Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς ἐπισκέπτας τῆς Μονῆς νὰ συνομιλῶσιν ἐλευθέρως μετὰ τῶν ἀδελφῶν, πολὺ δὲ μᾶλλον νὰ ἐπισκέπτονται τὰ κελλία αὐτῶν. Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς ἐπισκέπτας τῆς Μονῆς πᾶσα

ὁμιλία κοσμικὴ μεταξὺ τῶν μοναχῶν ὡς διακόπτουσα τὴν νοερὰν προσευχὴν καὶ ὡς βλαπτικὴ τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ἄρθρον 19

Γενικὰ Καθήκοντα

Τὰ διακονήματα τῆς Μονῆς κατατέμνονται ἐναλλάξ εἰς τὰς ἀδελφὰς ὑπὸ τῆς Ἑγουμένης, οὕτως ὥστε ὅλαι αἱ ἀδελφαὶ νὰ ὑπηρετοῦν, ἐκτὸς ἐὰν ἄλλως ὀρίζεται ἐν τῷ παρόντι.

Ἄρθρον 20

Ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῶν μοναχῶν ζωὴ εἶναι καθαρῶς κοινοβιακὴ, οὕτως ὥστε «ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ αὐτῶν νὰ ᾖ μία καὶ ἅπαντα κοινὰ» (Πράξ. Δ' 32-37). Καὶ ἡ Τράπεζα κοινὴ, ἀπαγορευμένης τῆς λαβροφαγίας αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 21

Ἡ καθημερινὴ τροφὴ τῶν ἀδελφῶν σύγκειται τὴν μὲν πρωτὰν ἀπὸ λιτὸν πρόγευμα, τὸ δὲ γεῦμα ἐκ διαφόρων φαγητῶν ὀριζομένων ἐν τῷ διαταγματῇ τῆς Μονῆς, ἐξαιρουμένων τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς ὁ ἱατρὸς ἤθελε διατάξει τοῦτο εἰς μίαν ἀδελφὴν λόγῳ ἀσθενείας ἕως ὅτου αὕτη διαρκεῖ.

Ἄρθρον 22

Ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου εἶναι ὀρισμένη διὰ τὴν γενικὴν καθαριότητα καὶ τακτοποίησιν τῆς Μονῆς. Ἐκάστη ἀδελφὴ προκειμένου ν' ἀρχίσῃ τὸ διακονημὰ τῆς ὀφείλει νὰ ποιῇ τὴν κανονικὴν μετάνοιαν εἰς τὴν Ἑγουμένην.

Ἄρθρον 23

Ἡ Ἑγουμένη καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν διὰ τῆς ὁσιακῆς προσωυμίας «Γερόντισσα», αἱ δὲ ἀδελφαὶ μεταξὺ τῶν «ἀδελφῶν» μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς.

Ἄρθρον 24

Ἐκάστην Κυριακὴν πᾶσαι ὅσαι ἀδελφαὶ εὐκαίρου ἐκ διακονημάτων συνέρχονται εἰς τὸ Γεροντικὸν ὅπου ἡ Ἑγουμένη ἢ οἰαδήποτε ἀδελφὴ ἢν ἤθελε ὀρίσει ἡ Ἑγουμένη ἀναπτύσσει διάφορα πνευματικὰ ζητήματα, ἀναπτύσσεται δὲ πάντοτε καὶ ὁ κανονισμὸς τῆς Μονῆς, ὥστε εἰ δυνατόν αἱ ἀδελφαὶ νὰ γνωρίζουν τοῦτον ἀπὸ στήθους καὶ εἰς τὸ βάθος του.

Εἰκόνα 28. Εσωτερικὸς Κανονισμὸς σελ. 6.

"Αρθρον 25

Κατά πάσας τὰς Δεσποτικάς και Θεομητορικάς ἑορτάς και εἰς μνήμην ἑορταζομένων Ἀγίων, ἡ Μονὴ δύναται νὰ ἐκτελῇ ὁλονοκτίους προσευχάς, ὡσαύτως δόσεις ὑπὸ εὐλαβῶν χριστιανῶν ἤθελε ζητηθῇ τὸ τοιοῦτον πρὸς βοήθειάν των.

"Αρθρον 26

Ἐὰν μέλος τι τῆς ἀδελφότητος εἴτε ἐκ τῶν δοκίμων, εἴτε ἐκ τῶν ἀδελφῶν δὲν συμμορφοῦται πρὸς ἃς ἀνέλαβεν ὑποχρεώσεις, καλεῖ ταύτην πρῶτον ἡ Ἑγούμενῃ και νουθετεῖ κατ' ἰδίαν. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ ταύτης, τότε καλεῖ αὐτὴν πάλιν ἡ Ἑγούμενῃ ἐνώπιον τῶν δύο συμβούλων τῆς Μονῆς και ἀναλαμβάνει ἐντονώτερον τὴν νουθεσίαν ὑπομνησκουσα αὐτῇ τὰς ἃς ἀνέλαβεν ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ και ἀπέναντι τῆς Ἀδελφότητος. Ἐὰν δὲ πάλιν παρακούσῃ, ἡ Ἑγούμενῃ τὴν παραπέμπει εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην και ἐὰν ἐξακολουθῇ παρακούουσα ἀποφασίζεται ὑπὸ τοῦ Ἑγουμενοσυμβουλίου ἡ διαγραφή ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς Ἀδελφότητος τῆς ἐν λόγῳ ἀδελφῆς και γίνονται αἱ σχετικαὶ ἀναφοραὶ εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην πρὸς ἐνέργειαν τῶν δεόντων.

"Αρθρον 27

Τὸ οὕτω διαγραφόμενον μέλος θεωρεῖται πλέον ξένον πρὸς τὴν Ἀδελφότητα και ἀπομακρύνεται αὐτῆς χωρὶς νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ ὀπίσω αὐτῆς τὸ κατατεθὲν ποσὸν εἰς χρήματα ἢ κτήματα ἢ ἐπιπλα. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγονται και αἱ δι' αἰτήσεώς των μεταγραφόμεναι τῆς Μονῆς ἀδελφαί.

"Αρθρον 28

Πᾶν ζήτημα μὴ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ παρόντι Κανονισμῷ ἢ τροποποιήσις αὐτοῦ κανονίζεται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ἑγουμενοσυμβουλίου και τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν μετὰ τὴν ἔγκρισιν ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλείας και τὴν δημοσίευσίν του εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

Ἐν Πύργῳ τῇ 15 Δεκεμβρίου 1981

ΤΟ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Η ΗΓΟΥΜΕΝΗ

Χριστ. Σιδέρη, Μοναχὴ

ΤΑ ΜΕΛΗ

Παρθενία Γεωργακοπούλου, Μοναχὴ

Χριστονούμφη Νεραντζάκη, Μοναχὴ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΗΛΕΙΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ
ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΦΡΑΓΚΟΠΗΔΗΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

"Αρθρον 1

Σκοπὸς τῆς Ἀδελφότητος

Ἡ Ἀδελφότης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἐγκαταβιουσῶν ἀδελφῶν μοναχῶν και δοκίμων, σκοπὸν ἔχουσαι τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀδελφικὴν συμβίωσιν γυναικῶν ἀφιερωθεισῶν διὰ βίου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ και εἰς τὴν ἡθικὴν και πνευματικὴν των τελειοποίησιν, συμφώνως πρὸς τοὺς ἐπεὶ μοναχικῆς πολιτείας Ἱεροὺς Κανόνας και τὰς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

"Αρθρον 2

Εἰσαγωγή Ἀδελφῶν και δοκιμασία αὐτῶν

1. Ἴνα εἰσαχθῇ τις εἰς τὴν Μονὴν ὡς δόκιμος ἀπαιτοῦνται: α) Ἐγγράφος αἰτησις αὐτῆς ἐν ἣ νὰ διαβεβαιωθῇ ὅτι ἐμελέτησε τὸν σκοπὸν ὃν ἐπιδιώκει ἡ Ἀδελφότης και τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν αὐτῆς, καθὼς και τὰς ἀναλαμβανόμενας ὑποχρεώσεις τῶν ἀδελφῶν και ὅτι ποθεῖ νὰ συγκαταριθμηθῇ μετὰ αὐτῶν, β) Πιστοποιητικὸν ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ τῆς Μονῆς ὅτι ἔχει ὑγίαν και ἀντοχὴν και γ) διὰ τὰς ἀνηλικίους ἔγγραφος συγκατάθεσις τῶν γονέων ἢ κηδεμόνων αὐτῶν.

2. Ἡ γενομένη δεκτὴ δοκιμάζεται ἐπὶ τρία ἔτη, τὰ ὅποια αὐξάνει ἢ μειώνει τὸ Ἑγουμενοσυμβούλιον ἀναλόγως ἐπιδόσεως, εἰς τοὺς κόπους και τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς και ἐν γένει εἰς τὰς τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως διαθέσεις και συμπεριφορὰν. Εἰς τὸ τέλος τῆς προθεσμίας αὐτῆς τὸ Ἑγουμενοσυμβούλιον καλεῖ αὐτὴν και λέγει: «Ἴδου τέκνον, ἱκανὸν διάστημα παρῆλθεν ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤλθες εἰς τὴν Ἱερὰν ταύτην Μονήν, και εἶδες και παρηκολούθησες ἐν πᾶσι τὴν ζωὴν τῆς ἀδελφότητος. Δῆλωσον ἐὰν ἐξακολουθῇς ποθοῦσα ὅπως συγκαταριθμηθῇς εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς». Ἡ δόκιμος ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ ἐγγράφως εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην και ἐὰν μὲν καταφατικῶς, τότε κατατάσσεται εἰς τὰς δοκίμους διὰ τὴν

Εικόνα 30. Άποψη του παλαιού Καθολικού.

Εικόνα 31. Το καμπαναριό.

Εικόνα 32. Το παλαιό μονοπάτι.

Εικόνα 33. Οι σκάλες που οδηγούσαν στο παλαιό καθολικό.

Εικόνα 34. Το αρχονταρίκι. Διακρίνεται ελαφρά το παλαιό Καθολικό.

Εικόνα 35. Άποψη των παλαιών κτιρίων.

Εικόνα 36. Το παλαιό Καθολικό.

Εικόνα 37. Η καταστροφή του παλαιού Καθολικού από την κατολίσθηση.

Εικόνα 38. Οι πρώτες εργασίες αποκατάστασης.

Εικόνα 39. Εργασίες μετά την κατολίσθηση.

Εικόνα 40. Η καταστροφή του παλαιού Καθολικού.

Εικόνα 41. Μετά την κατολίσθηση.

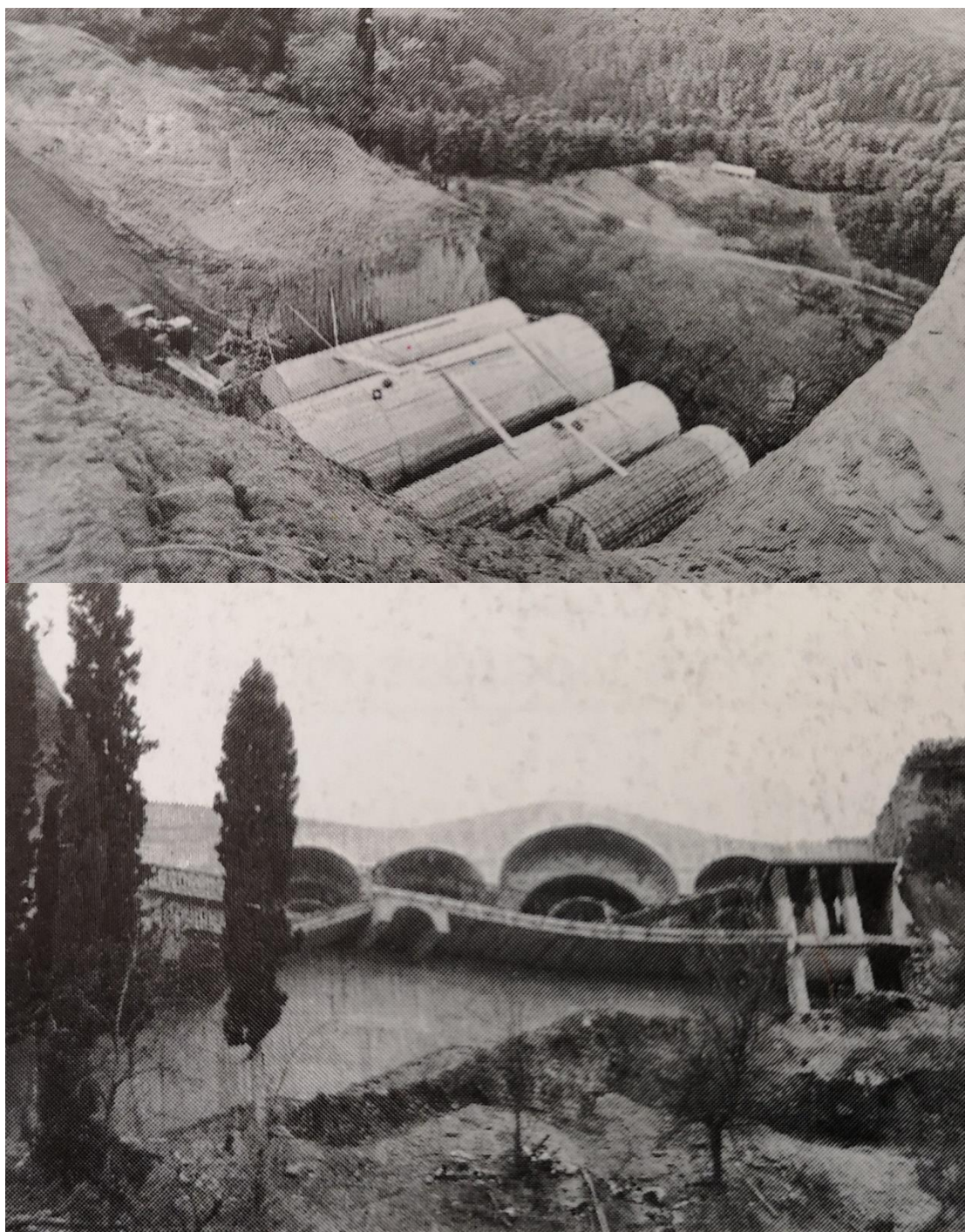
Εικόνα 42. Εργασίες αποκατάστασης.

Εικόνα 43. Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου.

Εικόνα 44. Από τα εγκαίνια του Ιερού Ναού του Αγίου Νεκταρίου το 1973.

Εικόνα 45. Η κατασκευή του νέου Καθολικού.

Εικόνα 46. Άποψη της Μονής το 2019.

Εικόνα 47. Άποψη της Μονής.

Εικόνα 48. Η είσοδος της Μονής και ο ναός του Αγίου Νεκταρίου.

Εικόνα 49. Ο χώρος έξω από την πύλη της Μονής. Διακρίνεται το προσκυνητάρι στο οποίο τοποθετείται η θανατουργή εικόνα την ημέρα της πανηγύρεως.

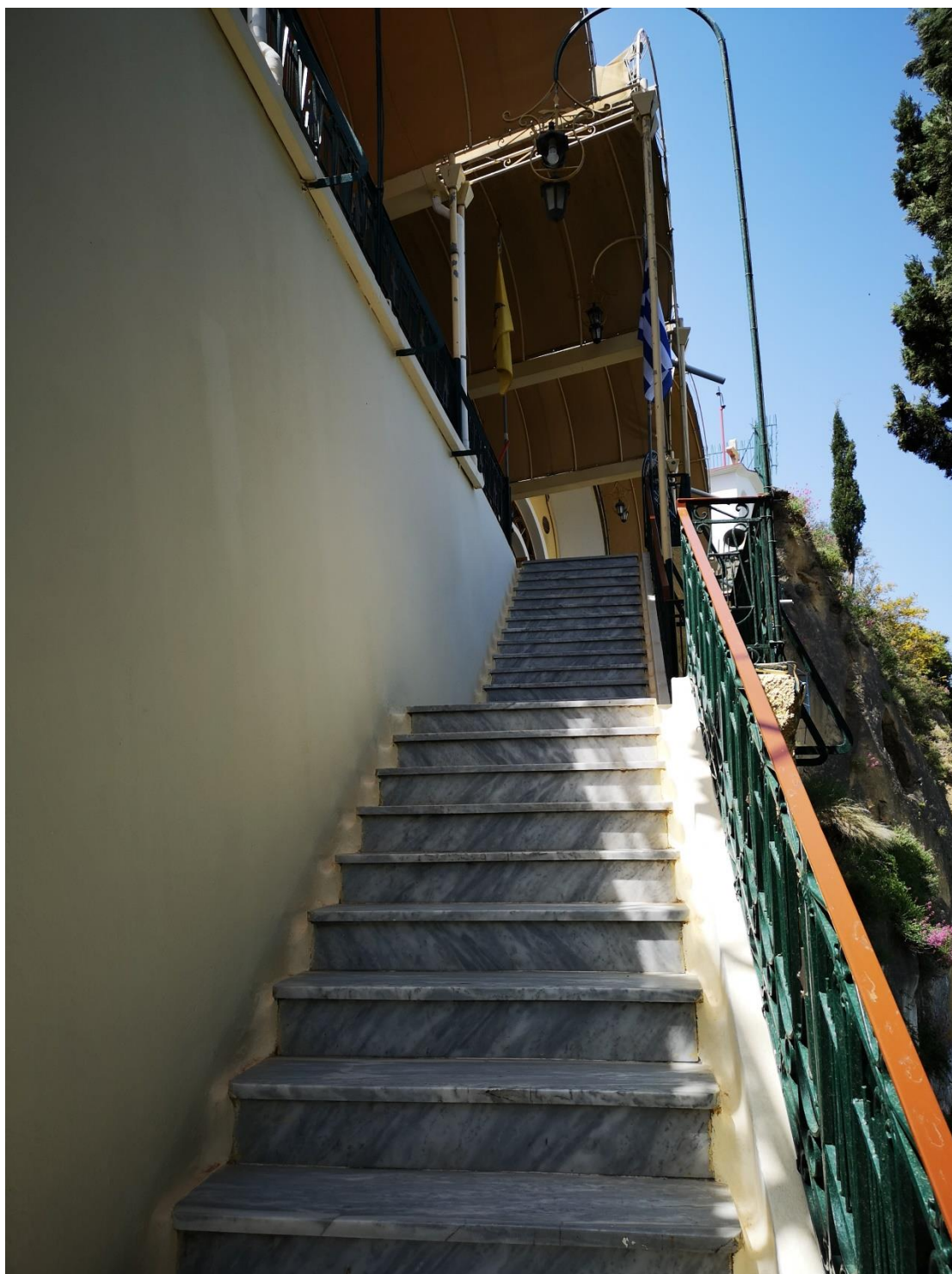
Εικόνα 50. Η πύλη της Μονής.

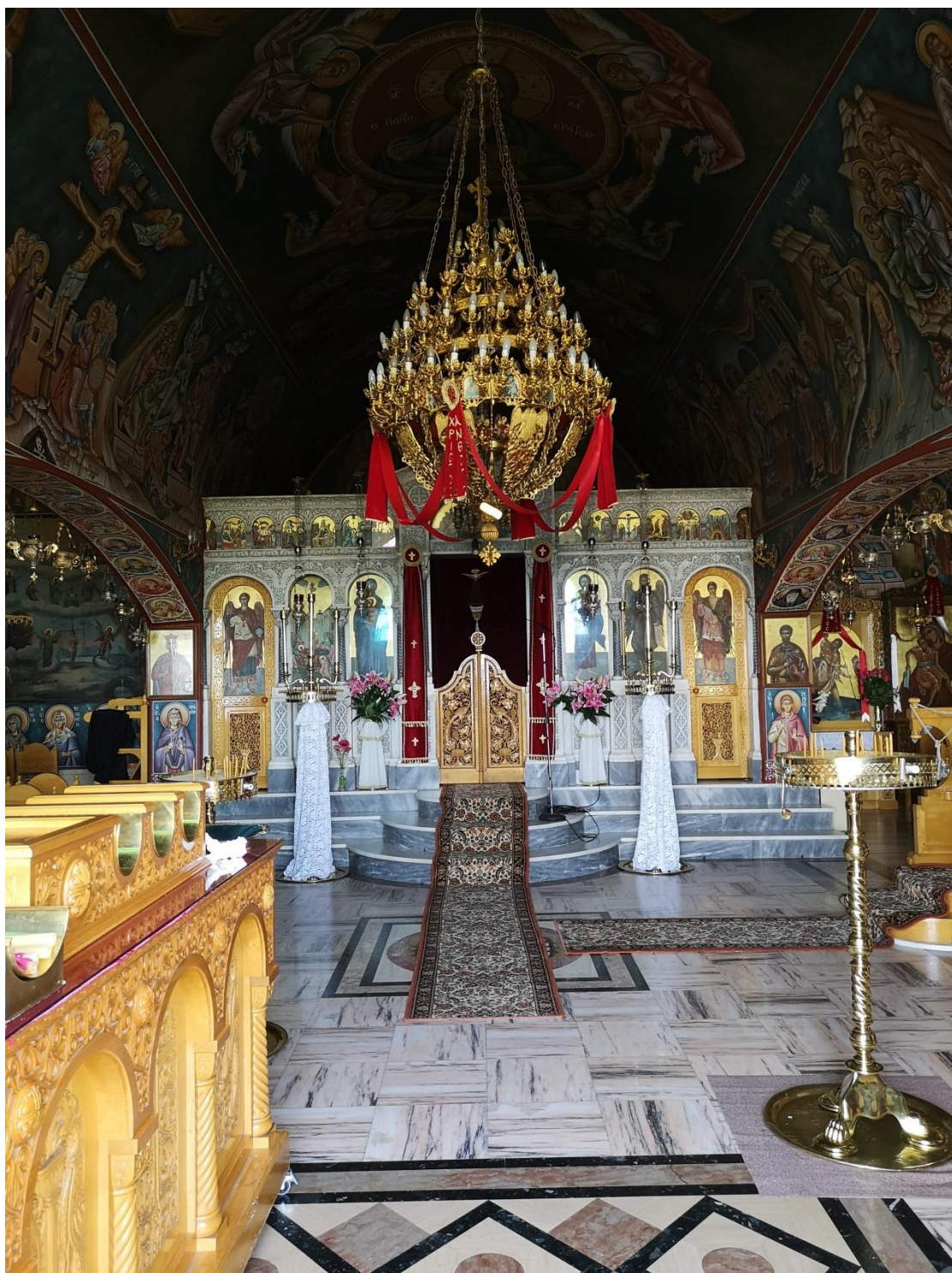
Εικόνα 51. Το μονοπάτι προς το Καθολικό.

Εικόνα 52. Το μονοπάτι προς το Καθολικό.

Εικόνα 53. Άποψη της σκάλας που οδηγεί στο νέο Καθολικό.

Εικόνα 54. Το Καθολικό.

Εικόνα 55. Το Καθολικό.

Εικόνα 56. Το Καθολικό.

Εικόνα 57. Αντίγραφο της Θαυματουργής εικόνας που φυλάσσεται στο Καθολικό της Μονής.

Εικόνα 58. Ο ναός του Αγίου Αντωνίου όπου φυλάσσεται η Θαυματουργή Εικόνα.

Εικόνα 59. Ο προαύλιος χώρος της Μονής μετά την πύλη.

Εικόνα 60. Ο προαύλιος χώρος της Μονής μετά την πύλη.

Εικόνα 61. Το μπαλκόνι των κελιών.

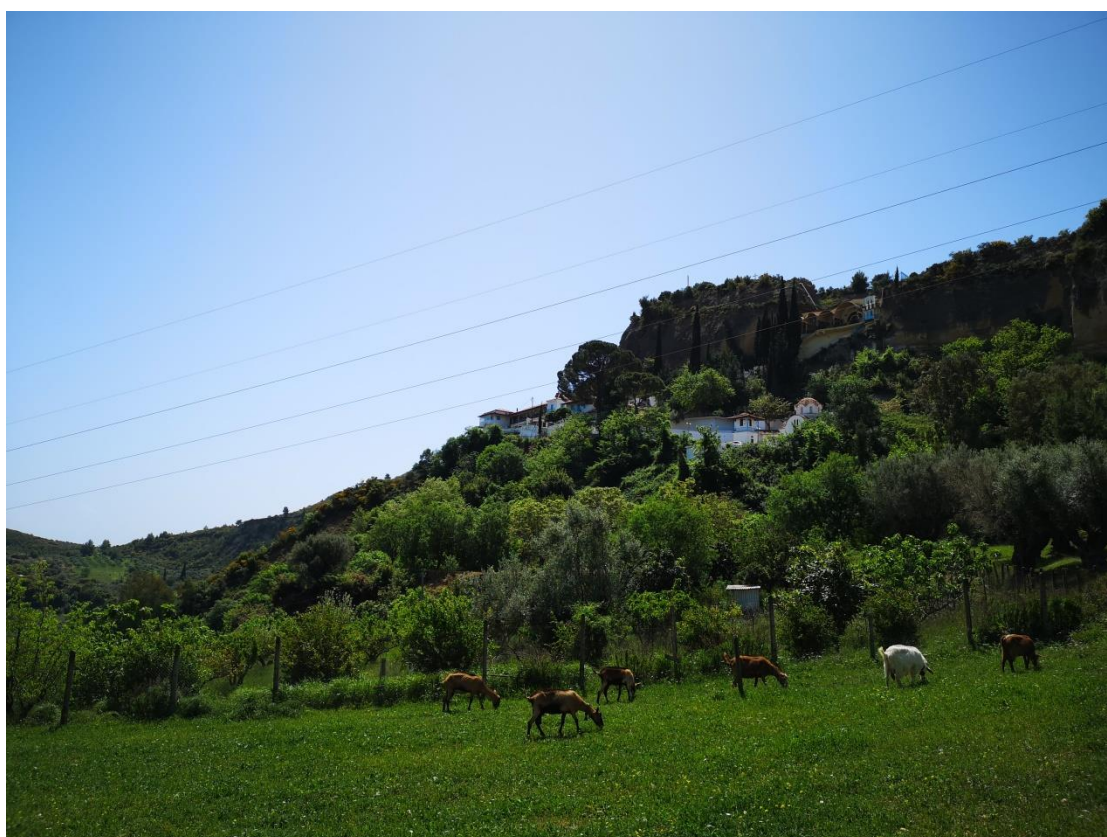
Εικόνα 62. Η θέα από τα κελιά.

Εικόνα 63. Το κοιμητήριο.

Εικόνα 64. Ο ναός του Αγίου Νεκταρίου όπως διακρίνεται από το Καθολικό της Μονής.

Εικόνα 65. Άποψη της Μονής σήμερα.

Εικόνα 66. Άποψη της θέας από την Μονή.

Εικόνα 67. Μητροπολίτης Ηλείας κυρός Αντώνιος.

Εικόνα 68. Επάνω αριστερά η Ηγουμένη Φεβρωνία, επάνω δεξιά η Ηγουμένη Μαγδαληνή, κάτω αριστερά η Ηγουμένη Θεοκλήτη, κάτω δεξιά η Ηγουμένη Νεκταρία.

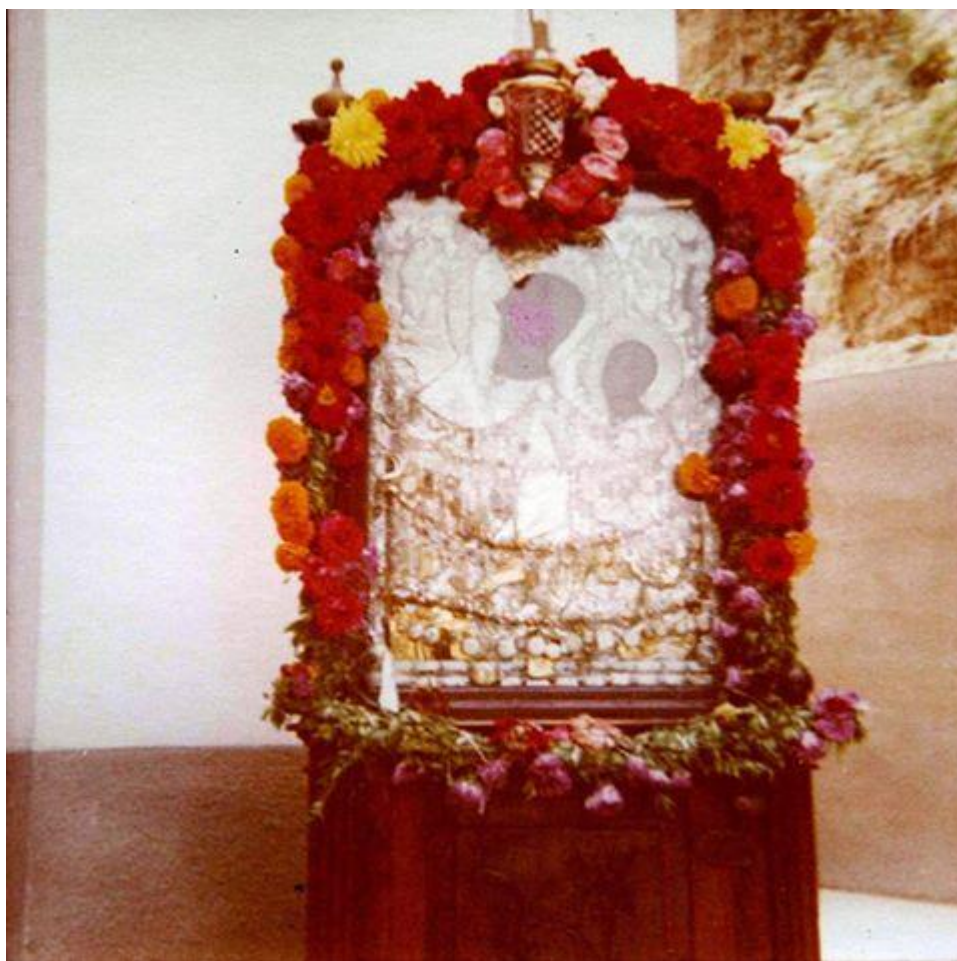
Εικόνα 69. Η Ηγουμένη Χριστοφόρα.

Εικόνα 70. Η Ηγουμένη Νυμφοδόρα.

Εικόνα 71. Η παλαιά Θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας Κρεμαστής χωρίς της αργυρή επένδυση.

Εικόνα 72. Η παλαιά Ιερή Θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας Κρεμαστής.

Εικόνα 73. Η Ιερή Εικόνα με μοναχές της συνοδείας.

Εικόνα 74. Η νέα Ιερή Θαυματουργή Εικόνα.

Εικόνα 75. Αντίγραφο της Ιερής Εικόνας που βρίσκεται στο Καθολικό.

Βιβλιογραφία

Πηγές

Ιστορικό Αρχείο Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, σχετικό αρχειακό υλικό που αφορά την Ιερά Μονή Κρεμαστής.
Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Μοναστηριακών, φάκελοι 260 και 298.
Αρχείο Ιεράς Μονής Κρεμαστής
Αρχείο Ιεράς Μονής Σκαφιδιάς
Αρχειακό Υλικό Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηλείας
Darrouzses J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes*, εκδ. Peeters, Παρίσι 1981.

Βοηθήματα

Ελληνόγλωσσα

ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ, Δ., «Μεσαιωνικά εκκλησιαστικά μνημεία Ηλείας. Προκαταρκτική παρουσίαση νέων στοιχείων από την τοπογραφική και αρχαιολογική έρευνα», *Μοναχισμός*, σελ. 243-289.
ΑΛΒΑΝΑΚΗΣ, Δ., *Ιστορία των ιερών μονών του κράτους*, τ. Α'-Β', Αθήνα 1905-6.
ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, ΑΜ., *Η κοινωνική και διοικητική οργάνωσις και δράσις της Εκκλησίας*, Αθήνα 1920.
Του ιδίου, *Οι Ιεροί Κανόνες και οι Εκκλησιαστικοί Νόμοι*, Αθήνα 1941.
Του ιδίου, *Το κανονικόν δίκαιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήνα 1941.
ΑΜΑΝΤΟΣ, Κ., *Γλωσσογραφικά. Οικογενειακά ονόματα εξ Εθνικών*, Αθήνα 1954.
ΑΝΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝ., *Μια Πνευματική Κυψέλη – Η γυναικεία Κοινοβιακή Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κρεμαστής εν Λάνθι Ηλείας*, Αθήνα 1969.
ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, Ν., «Συμβολή στη μελέτη του νεοελληνικού επωνύμου. Επώνυμα από ρήματα», *Ελληνικά* 28 (1975) 394-400.
ΑΝΤΩΝΙΟΣ (ΠΟΛΙΤΗΣ), Μητροπολίτης Ηλείας, «Ἡ Ἐπισκοπή Ἡλείας διά τῶν αἰώνων», *Θεολογία* 6 (1928) 161-173.
Του ιδίου, *Ἱστορία Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Νικολάου Φραγκοπηδήματος, ἔν ἔτει 1923* 192 (ἀνέκδοτη): α' Μέρος στο *Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας – Αρχείο Μητροπολίτου Ηλείας Αντωνίου*, β' Μέρος στο *Ιδιωτικό Αρχείο Μητροπολίτου Ηλείας Αντωνίου*.
ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ- PELE Δ., *Δρόμοι και διακίνηση στον ελλαδικό χώρο κατά τον 18° αιώνα*, Αθήνα 1993.
ΑΣΔΡΑΧΑΣ, ΣΠ., *Ιστορικά απεικάσματα*, Αθήνα 1995.

Του ιδίου., *Πραγματικότητες από τον ελληνικό ΙΗ' αιώνα. Σταθμοί προς την Νέα Ελληνική Κοινωνία*, Αθήνα 1956.

ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ, ΔΙΚ., «Βυζαντινά ονόματα και επώνυμα», *Πελοποννησιακά* 3 (1959) 204-206.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Α., *Ιστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Α'-Η'*, Θεσσαλονίκη 1974-1988.

Του ιδίου, *Νέα Ελληνική Ιστορία, 1204-1985*, Θεσσαλονίκη 1991.

Του ιδίου, «Πελοπόννησος. Ἡ τελευταία περίοδος βενετικής κυριαρχίας (1685-1715), *Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, 1-16, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1971-2000, 11* (1975).

Του ιδίου, «Προβλήματα τῆς ἱστορίας τοῦ παιδομαζώματος», *Ελληνικά* 13 (1954), σελ. 274-293.

ΒΑΡΒΟΥΝΗ, Ε., «Συνέκδημος Ἱεροκλέους», *Λεξικό της Βυζαντινῆς Πελοποννήσου*, επιμ.: Ν. Νικολούδη, Αθήνα 1998, σελ. 372-373.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Π., *Το μοναστήρι της Τατάρνας Ευρυτανίας*, Αθήνα 1970.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, Α., «Ἡ Ἐπισκοπή Ὠλένης-Βολαιίνης κατά την Βυζαντινήν περίοδον», *Πρακτικά από το Α' Συνέδριο Ἡλειακῶν Σπουδῶν* (23-26 Νοεμ. 1978), [*Πελοποννησιακά-Παράρτημα 7*], Εταιρία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1980, 1978, 250-260.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, (ΒΑΦΕΙΔΗΣ), Μητροπολίτης Ηρακλείας, *Νέα εκκλησιαστική ἱστορία (1453-1700)*, τ. 3, Κωνσταντινούπολη 1912.

ΒΕΗΣ, Ν., «Συμβολές στήν Ἐκκλησιαστική Γεωγραφία Ἑλλάδος κατά τον Μεσαίωνα καί τά Νεώτερα χρόνια», μτφρ. R. Quack-Μανουσάκη, *Πελοποννησιακά* 25 (2000), σελ. 283-318.

ΒΕΡΤΣΕΤΗ, Α., «Ἐπειοί, οἱ προϊστορικοί κάτοικοι τῆς Ἥλιδος», *Πρακτικά από το Ἡλειακό Πνευματικό Συμπόσιον 1993 (Πύργος-Γαστούνη 26-28 Νοεμβρίου 1993)*, [*Πελοποννησιακά- Παράρτημα 21*], Εταιρία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1994, 241-248.

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ, Α. (επιμ.), *Αρχαιολογία Πελοπόννησος*, Μέλισσα, Αθήνα 2012.

ΒΟΡΒΙΛΑ, Ι., «Ἡ Ἐπισκοπή Ὠλένης», *Ἐκκλησία* 60 (1983), 338-341.

ΒΟΥΡΑΖΕΛΗ, ΕΛ., *Ο βίος του Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατά την Τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῇ βάσει των ξένων περιηγητῶν*, τ. Ι, Αθήνα 1939.

ΓΕΔΕΩΝ, Μ., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικαί βιογραφικαί περί τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπό Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπό Θεσσαλονίκης 36-1884*, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, Ἀθῆναι 1996.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ, (ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ), Μητροπολίτης Ἡλείας, *Ἡ Μητρόπολις Ἡλείας στο Λυκανγές του 2000*, (Ανάτυπον), Πύργος 2000.

Του ιδίου, «Θρησκευτικός καί πνευματικός βίος στήν Πελοπόννησο – Φαινόμενα κατά τόν ΙΖ' αἰῶνα», στό: *Θρησκευτικός καί πνευματικός βίος στήν Πελοπόννησο κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως*, (Ανάτυπον), Εταιρία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1996, 23-42.

ΓΕΡΟΜΙΧΑΛΟΣ, Α., «Ο μοναχικός βίος. Ἱστορική αὐτοῦ εξέλιξης», *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τ. 5 (1960), σελ. 46-74.

ΓΕΩΡΓΑΚΑΣ, Δ., «Μορέας, Μοριᾶς. Τό μεσαιωνικό καί νεώτερο ὄνομα τῆς Πελοποννήσου», *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά* 6 (1962) 99-102.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ, Ι., «Ο κοινωνικοπολιτικός ρόλος του μοναχοῦ κατά την Βυζαντινή περίοδο», *Βυζαντιναί Μελέται Δ'* (1994) 247-254.

ΓΙΑΛΟΥΡΗ, Ν., (γεν. έποπτεία), *Όλυμπιακοί Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα- Αρχαία Όλυμπία και Όλυμπιακοί Αγώνες*, Αθήνα 1982.

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι.Τ., *Η διοικητική οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821). Συμβολή εις την μελέτην της επαρχιακής διοικήσεως του κυριάρχου Οθωμανικού κράτους*, Αθήνα 1971.

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Π., «Η Ήλεία κατά την Μεσοβυζαντινήν περίοδον», *Επετηρίδα της Εταιρείας Ηλειακών Μελετών* 1 (1982) 185-202.

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΤ., *Συλλογή των Εγκυκλίων της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος από 1833-1901*, Αθήνα 1901

ΓΟΥΝΑΡΗΣ, ΓΡ., *Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικής Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη 1898.

ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Τ., «Ανέκδοτοι χριστιανικά έπιγραφαί Πελοποννήσου», *Πρακτικά από το Α΄ Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών*, Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα 1976/1978-2010, 3 (1976-1978), 293-301.

Του ιδίου, «Εκκλησιαστική Ιστορία Κορινθίας», *Πελοποννησιακά* 9 (1972) 5-378.

Του ιδίου, *Η Μονή Φιλοσόφου*, Αθήνα 1960.

Του ιδίου, *Η Έκκλησία τής Πελοποννήσου μετά τήν Άλωσιν*, [Επιστημονική Βιβλιοθήκη 5], Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήναι 1992.

Του ιδίου, *Τα Ορλωφικά ή εν Πελοποννήσω επανάστασις του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, Μνημοσύνη-Παράρτημα 1, Αθήνα 1967.

Του ιδίου, «Μονή Αγίων Αναργύρων Λακωνίας», *Λακωνικές Σπουδές*, ΣΤ' (1982) 456-518.

Του ιδίου, «Τό έν Βενετία Αρχεϊον Grimanì καθ' όσον άφορᾷ εις την Πελοπόννησον», *Πελοποννησιακά* 7 (1969-1970) 396-399.

Του ιδίου, *Θρησκευτικός και πνευματικός βίος στην Πελοπόννησο κατά την περίοδο τής Τουρκικής κατακτήσεως*, Εταιρία Πελοποννησιακών Σπουδων, Αθήνα 1996, σελ. 5-22.

ΔΗΜΑΡΑΣ, Κ.Θ., *Νεοελληνική εκπαίδευση, (ιστορικόν σχεδιάσμα)*, Αθήνα 1966.

ΔΙΑΜΑΝΤΗ, Α., *Έθνος και Θεσμοί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η κανονιστική εκτροπή στην ελληνική ιστοριογραφία*, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα 2013.

ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, Κ.Ι., *Θεοδόσιος Ζυγομαλάς*, Αθήνα 1923.

ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΣ, ΘΕΟΚΛ., *Ο μοναχικός βίος*, Θεσσαλονίκη 1960.

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΗΜΕΡΑ ΤΑΣΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ 9ος – 20ος ΑΙΩΝΕΣ *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε*, Αθηνά 1996.

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, *Διεθνή Συμπόσια 14, Ο ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ 4^{ος} – 15^{ος} αιώνας*, Αθήνα 2004.

Ερευνητή (=Κ. Ψυχογιού), «*Τακτικόν τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος*», *Ηλειακά*, ΚΑ΄, Δεκέμβριος 1961-Ιούνιος 1962, 818-823.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, Δ., *Η Τουρκοκρατία. Είσαγωγή εις τήν Νεωτέραν Ιστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ*, εκδ. Ε. Γ. Βαγιονάκης, χ.χ.

ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ν., *Η Έκκλησία στην Ελλάδα κατά τή Φραγκοκρατία*, Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992 (β΄ ανατύπωση).

ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Δ., «Η Ήλις και η Όλυμπία κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες (3ος-6ος αι. μ.Χ.)», *Ηλειακή Πρωτοχρονιά* 6 (2006) 155-166.

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, (ΛΙΑΠΗΣ), νυν Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, *Μεσαιωνικά μνημεία Εύβοιας*, Αθήνα 1971.

ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, ΔΗΜ., «Σύγχρονες Αγιασμένες Γυναικείες μορφές», Μοναζουσών Σύναξις, Αθήνα 2005.

ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ, Α., *Άθως*, 1963.

ΚΑΛΟΝΑΡΟΣ, Π., *Τό Χρονικόν τοῦ Μορέως*, Αθήνα 1940.

ΚΑΜΒΥΣΗΣ, Ι., *Η ενοριακή Νομοθεσία*, Αθήνα 1947.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Γ., *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α', Αθήνα 1988.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι., *Ιστορία Βυζαντινοῦ Κράτους*, Α'-Γ'1, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995-1999.

ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ, Π., *Ποιες υπηρεσίας παρέσχε η Εκκλησία εις το Ελληνικόν Έθνος*, Αθήνα 1921.

ΚΙΤΣΙΚΗ- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, Μ., «Δυτικός Μοναχισμός στην Πελοπόννησο. Κιστερκιανοί, Φραγκισκανοί και Δομινικανοί τον 13ο και 14ο αιώνα», *Μοναχισμός*.

ΚΟΚΚΙΝΗΣ, ΣΠ., *Τα Μοναστήρια της Ελλάδος*, Αθήνα 1986.

ΚΟΚΚΙΝΟΥ, Δ., «Η σημασία τοῦ Αγώνος τῆς ἀνεξαρτησίας», στό: Π. Χάρη (έπιμ.), *Τό Εἰκοσιένα. Πανηγυρικοί Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν*, Αθήνα 1977, σελ. 445-470.

ΚΟΚΟΡΗΣ, ΑΘ. ΔΗΜ., *Ορθόδοξα Ελληνικά Μοναστήρια*, (προσκυνηματικός οδηγός), Αθήνα 1994.

ΚΟΝΟΡΤΑΣ, Π., *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο 17^{ος} αρχές 20ού αιώνα*, Αθήνα 1998.

ΚΟΛΙΑΣ, Γ.- ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, Π., «Το κτηματολόγιο της μονής Προυσού Ευρυτανίας», *Επετηρίς Επιστημονικών Ερευνών*, Β' (1970) 306-472.

ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, Γ., *Εκκλησιαστική Ιστορία τῆς Ἑλλάδος*, Α'-Β', εκδ. Β', Αθήνα 1954-1970.

Του ιδίου, *Αί Μητροπόλεις καί Αρχιεπισκοπαί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἡ "Τάξις" αὐτῶν*, Αθήνα 1934.

ΚΟΝΤΑΛΗ, Α., «Ἡ ἀντικανονική "συμπεριφορά" τοῦ Μητροπολίτη Παλαιῶν Πατρῶν Δανιήλ Γ' καί ἡ ἐξ αὐτῆς προαγωγή τῆς Ἐπισκοπῆς Ὡλένης σε Ἀρχιεπισκοπή (1727)-(Ἱστορικοκανονική θεώρηση)», *Πρακτικά ἀπό το Ζ' Διεθνές Συνέδριον Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν*, Εταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1976/1978-2010, 3 (2007) 487-503.

ΚΟΡΔΩΣΗΣ, Μ., «Τό ὄνομα τῆς Πελοποννήσου κατά τήν Μέση Βυζαντινή περίοδο», *Πρακτικά ἀπό το Γ' Διεθνές Συνέδριον Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν*, Εταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1976/1978-2010, 1 (1987-1988) 210-214.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Φ., «Αι εν τῷ πρώην δήμῳ Οινούντος: Η μονή των Αγίων Αναργύρων», *Μαλεβός*, έτος Δ', (1923-1924), σελ. 282-315.

ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ- ΓΑΛΑΚΗ, Ε., «Ἡ "εἰκονοκλαστική" Notitia 3 καί τό λατινικό πρότυπό της», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 10 (1996) 45-73.

Της ιδίας, «Συμβολή στήν μελέτη τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας κατά τήν περίοδο τῆς πρώτης εἰκονομαχίας (πρόδρομη ἀνακοίνωση)», *Βυζαντικά* 14 (1994) 65-80.

ΚΡΙΜΠΑΣ, Θ., «Ἡ Ἐνετοκρατούμενη Πελοπόννησος 1685-1715», *Πελοποννησιακά* 1 (1956) 315-346, 2 (1957) 247-255.

ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, ΣΤ., «Μνημεία του Λόγου», *Ελληνική Λαογραφία*, Μέρος Α', Αθήνα 1965, σελ. 353-362.

Του ιδίου, *Βυζαντιναί Μελέται VI-Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, Θεσσαλονίκη 1947.

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Κ., *Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Ἡλείας (καί Ὠλένης). Συμβολή στήν Ἱστορία τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας καί Ὠλένης καί ἰδίως προσθήκες καί διορθώσεις στους Ἐπισκοπικούς Καταλόγους*, Ἱερά Μητρόπολις Ἡλείας, Αθήνα 1991.

ΛΑΜΠΡΟΣ, ΣΠΥΡ., «Μητρωνυμικά οικογενειακά ονόματα», *Νέος Ἑλληνομνημὼν* 2 (1905) 281-288.

ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, Α., *Ὁ Ἀσκητισμός στήν Πελοπόννησο κατά τή Μέση Βυζαντινή περίοδο*, [Υλικό, φυσικό καί πνευματικό περιβάλλον στὸν Βυζαντινὸ καί Μεταβυζαντινὸ κόσμον 7], Ἰδρυμα Γουλανδρή - Χόρν, Αθήνα 1994.

Τῆς ἰδίας, «Θέματα τῆς Ἱστορικῆς Γεωγραφίας τοῦ Νομοῦ Ἡλείας κατά τὴν Παλαιοχριστιανικὴν περίοδο» στό: Α. Rizakis (εκδ.), *Ἀρχαία Ἀχαΐα καὶ Ἡλεία/Achaia und Elis in der Antike*, [Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν-Μελετήματα 13], Αθήνα 1991, 282-292.

ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, Α.-ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Α., «Ἡ Φραγκοκρατία καὶ τὸ δεσποτάτο τοῦ Μορέως», *Μεταμορφώσεις*.

ΛΕΚΚΟΣ, ΕΥΑΓ., *Τα Ἑλληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995.

ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Γ., «Ἡ Πελοπόννησος κατά τὴν πρώτη Ὀθωμανοκρατία (1460- 1688)», στό: *Ἡ Πελοπόννησος. Χαρτογραφία καί Ἱστορία 16ος-18ος αἰῶνας*, Ἀρχεῖο Χαρτογραφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου-ΜΙΕΤ, Αθήνα 2006, σελ. 53-69.

ΜΑΜΟΥΚΑΣ, Α., *Τα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος*, τ. Π, Αθήνα 1839-52.

ΜΑΝΑΦΗΣ, Κ., *Μοναστηριακά Τυπικά-Διαθήκαι*, Αθήνα 1970.

ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΚΗΣ, Κ., *Τα κυριώτερα ονόματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἑλληνίδων. Με σύντομον ἱστορίαν τῶν καὶ τὴν ἐτυμολογικὴν καὶ συμβολικὴν σημασίαν τῶν*, Αθήνα 1951.

ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, Γ., *Τουρκοκρατία. Οἱ Ἕλληνες στήν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, Ἀκρίτας*, Αθήνα-Νέα Σμύρνη 1993 (β' ἀνατύπωση).

Τοῦ ἰδίου, *Σχέσεις καὶ Ἀντιθέσεις. Ἀνατολὴ καὶ Δύση στὴν πορεία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, Αθήνα 1998.

ΜΙΛΑΣ, Ν., Ἀποστολοπούλου Μ., *Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Αθήνα 1909.

ΜΙΧΑΛΑΓΑ, Δ., *Συμβολὴ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴ Β' Βενετοκρατία (1685-1715)*, [ΕΚΠΑ-Θεολογικὴ Σχολή 4], Ἐκδ. Κληροδοτήματος Β. Μωραΐτου, Αθήνα 2008.

ΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ, Κ., *Ἡ μοναχικὴ ὑπακοή ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ*, Αθήνα 1956.

ΜΟΥΤΖΑΛΗ, Α., «Ἡ Ὀλυμπία κατὰ τὴν Πρωτοβυζαντινὴν περίοδο. Προβλήματα καί προσεγγίσεις», *Πρακτικά ἀπὸ τοῦ Ἡλειακοῦ Πνευματικοῦ Συμπόσιου 1993 (Πύργος-Γαστούνη 26-28 Νοεμβρίου 1993)*, [Πελοποννησιακά- Παράρτημα 21], Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα 1994, 260-278.

ΜΠΑΛΑΝΟΣ, Δ.Μ., *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας*, Αθήνα 1904.

Τοῦ ἰδίου, «Οἱ πνευματικοὶ παράγοντες τοῦ 1821», στό: Π. Χάρη (ἐπιμ.), *Τὸ Εἰκοσιένα. Πανηγυρικοὶ Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν*, Ἀθῆναι 1977, σελ. 175-191.

ΜΠΑΧΟΣ (ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ), νυν Ἐπίσκοπος Ὠλένης, *Τερεὺς Μονές Ἄνω καὶ Κάτω Δίβρης Χρυσοπηγῆς καὶ Κοιμήσεως Θεοτόκου*, Ἀθῆναι 2006.

ΜΠΟΥΡΑΣ, Χ., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχιτεκτονικὴ στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν Ἄλωση (1453- 1821)», *Ἀρχιτεκτονικά θέματα* 3 (1969) 154-172.

Τοῦ ἰδίου, *Ἡ Νέα μονὴ τῆς Χίου, Ἱστορία καὶ Ἀρχιτεκτονικὴ*, ἔκδοση Ἐμπορικῆς Τράπεζας, Αθήνα 1981.

ΜΠΟΥΤΣΙΚΑΣ, Α., *Ἡ Ἀρχαία Ἥλις*, Ἀθήνα 1975.

ΜΩΡΑΪΤΗΣ, Κ., «Δόκιμος», *Θ.Χ.Ε.*, τ. Β', Αθήνα 1934, σελ. 1381-1382.

ΜΥΛΩΝΑΣ, Μ., *Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Ἀγ. Ὁρους*, *Νέα Ἐστία* (1963) 42-56.

Τοῦ ἰδίου, *Ἀθῶς*, Αθήνα 1963.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Γ., «Εξισλαμισμοί και εκχριστιανισμοί στην Πελοπόννησο από τα μέσα του 17ου αιώνα έως το 1716 (Προβλήματα έρευνας-τα πρώτα συμπεράσματα)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 7 (1995) 37-60.

ΝΤΑΒΑΡΙΝΟΣ, Γ., *Ιστορία της εν Ευρυτανία ιεράς μονής Προυσού*, Αθήνα 1957.

ΝΤΟΚΟΣ, Κ., «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστ. περιουσία κατά τήν περίοδον τῆς Β' Ἑνετοκρατίας. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τῶν Ἀρχείων Ἑνετίας», *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 21 (1971-1976) 43-168, 22 (1977-1984) 285-374.

ΝΤΟΥΡΟΥ- ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Μ., *Το Φραγκικό Πριγκιπάτο της Αχαΐας (1204-1432). Ιστορία, οργάνωση, κοινωνία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005.

ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ, Α., «Ἡ θρησκευτική τέχνη της Τουρκοκρατίας», *Νέα Εστία*, 18 (1955) 48-64.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Δ., «Όνομα και ονοματοθεσία εις τας δοξασίας και συνήθειας του ελληνικού λαού», *Λαογραφία* 20 (1962) 446-542.

ΟΡΛΑΝΔΟΣ, Α.Κ., *Ἡ Μονή Βαρνάκοβας*, Αθήνα 1922.

Του ιδίου, «Ἡ ἐν Ελλάδι ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική ἐπὶ Τουρκοκρατίας», *L' Hellénisme Contemporain*, ἀναμν. τ. 1952-1953, σελ. 198-245.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, Π., «Περὶ κανονικοῦ τρόπου τελέσεως μοναχικῆς κουράς ἐπὶ γυναικῶν. Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατά τὴν ἐν Ελλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ», *Νέα Σιών* 52 (1957) 165-174.

Του ιδίου, *Το δίκαιο των μοναχών*, Αθήνα 1957.

Του ιδίου, *Σύστημα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατά τὴν ἐν Ελλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ*, τ. Δ', Αθήνα 1957.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Β., *Πληθυσμός καὶ οἰκισμοὶ τῆς Πελοποννήσου 13ος-18ος αἰώνας*, Αθήνα 1985.

ΠΑΝΙΤΣΑΣ, Κ., «Ἡ κοινωνική κατάσταση στήν Ἡλεία κατά τήν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας (1687-1715)», *Πρακτικά ἀπὸ το Ἐκτακτο Ἡλειακὸ Συμπόσιο 2001 (Ἀμαλιάδα 7-9 Δεκεμβρίου 2001)*, [Πελοποννησιακά- Παράρτημα 25], Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Αθήνα (2003), 218-240.

ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, Ν., *Ἐκκλησία καὶ δίκαιον εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἵμου κατά τὴν Τουρκοκρατίαν*, Θεσσαλονίκη 1960.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Α., *Ὁ Ἅγιος Λεόντιος Παλαιολόγος Μαμωνάς (1377-1452). Ἡ μονὴ Ταξιαρχῶν Αἰγιαλείας (1620-1940). Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν*, Θεσσαλονίκη 1940.

Του ιδίου, «Τινὰ περὶ τῆς πρὸς τῆς Μοναχικῆς κουράς δοκιμασίας κατά τι ἐν τῇ Ανατολικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ», *Νέα Σιών* ΜΗ' (1956) 10-12.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Θ. – ΚΟΝΤΟΡΛΗ- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Λ., *Προϊστορική Αρχαιολογία Δυτικῆς Ελλάδας-Ιονίων νησιῶν*, Ἰωάννινα 2003.

ΠΑΠΑΡΟΥΝΗ, Π., *Τουρκοκρατία*, Γρηγόρης, Αθήνα 2011.

ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ, Ν., *Πανσανίου Ἑλλάδος Περιήγησις, 3: Μεσσηνιακά-Ἡλιακά*, Ἐκδοτικὴ Αθηνῶν, Αθήνα 2009 (ἀνατύπωση τοῦ 1979).

ΠΑΣΧΑΛΗΣ, Δ.Π., «Περιηγηταὶ ἐν Ελλάδι ἀπὸ τοῦ ιδ' μέχρι κ' αἰῶνος», *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν*, 4 (1964), 231-324.

ΠΑΥΛΟΣ, (ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ) Μητροπολίτης Σουηδίας, «Ἡ Σύνοδος τῆς Σαρδικῆς (343 μ.Χ.)», *Επιστημονικὴ Παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης* 1 (1987) 187-209.

ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Δ., «Ἡ κατάργηση τῶν Ὀλυμπιακῶν Αγῶνων ὑπὸ τοῦ Μ. Θεοδοσίου (393 μ.Χ.)», *Ἡλειακὴ Πρωτοχρονιά* 2004, 25-35.

Το ιδίου, *ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΗΛΕΙΑΣ Ἱστορικὴ ἐξέλιξη – Σημερινὴ κατάσταση*, διδακτορικὴ διατριβή, Θεσσαλονίκη 2014.

PETROPOULOS, J., *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο*. (1833- 1843), Αθήνα 1985.

ΠΡΟΒΑΤΑΚΗΣ, Μ.Θ., *Η βυζαντινή Κωνσταντινούπολη και ο Πατριαρχικός οίκος*, Αθήνα 1992.

ΠΟΛΙΤΗΣ, Α., *Η μονή Ταξιαρχών Αιγίου*, Αθήνα 1940.

ΠΡΟΝΤΖΑΣ, Ε., «Συστήματα αξιών στον ορθόδοξο μοναχισμό: Το καθημερινό και το αργοσάλευτο στη νεώτερη περίοδο της Μονής Ξενιάς», *Αχαιοφθιωτικά Β' . Πρακτικά του Β' συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών*, α' (1997) 137-184.

ΡΑΛΛΗΣ, Κ., *Εγχειρίδιον του εκκλησιαστικού δικαίου*, 1, Αθήνα 1927.

Του ιδίου, «Περί της των μονών διαιρέσεως», *Επιστημονική Επετηρίς της Νομικής Σχολής του Αθήνησι Πανεπιστημίου* 1 (1926) 105-119.

Του ιδίου, «Πάλλιον (τό) (pallium). [Έκκλησ. Δίκ.]», *Π. Δρανδάκη (έκδ.), Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*, 1-24, β' έκδ., Αθήνα χ.χ., 19 (χ.χ.), 481-482.

ΡΑΜΜΟΣ, Γ., *Στοιχεία Ελληνικού Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήνα 1947.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Μ., «Η ανάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715», *Ἑλληνικά* 9 (1936) 221-240.

Του ιδίου, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν, 1715-1821*, Αθήνα 1939.

ΣΒΟΡΩΝΟΣ, Ν., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1985.

ΣΙΑΚΩΤΟΣ, Β., «Η απογραφή των ενοριακών ναών στην περιοχή της Γαστούνης (Επισκοπή Ωλένης) το 1699-1700», *Ηλειακή Επιθεώρηση* έτος Β', 10 (2005) 225-227.

ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, Β., *Εκκλησιαστική Ιστορία, απ' αρχής μέχρι σήμερον, τ. ΙΙ*, Αθήνα 1948.

ΣΤΟΓΙΟΓΛΟΥ, Γ., *Η εν Θεσσαλονίκη πατριαρχική μονή των Βλατάδων*, Θεσσαλονίκη 1971.

ΣΤΟΥΦΗ- ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΥ, ΙΩ., *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη*, Εκδόσεις Παρρησία, Έκδοση Β', Αθήνα 2013.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ, Γ., *Η μονή του Μεγάλου Σπηλαίου. Ιστορία και τέχνη*, Αθήνα 1918.

Του ιδίου, «Αί παλαιοχριστιανικά Βασιλικά τῆς Ἑλλάδος», *Αρχαιολογική Εφημερίδα* (1929) 159-251.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ, Μ., *Τα οικογενειακά μας ονόματα*, Θεσσαλονίκη 1995.

ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Ν., «Σημείωμα περί τῶν ἐν Ἱλιδι Βυζαντινῶν Ἐπισκοπῶν Μορέως (ἢ Μορέου) καὶ Βωλένης (Βολαίνης, Ὡλένης)», *Επετηρίδα της Εταιρείας Ηλειακῶν Μελετῶν*, 2 (1983) 11-14.

Του ιδίου, «Οἱ Ὀρθόδοξοι Παπᾶδες ἐπὶ Ἐνετοκρατίας καὶ ἡ χειροτονία αὐτῶν», *Κρητικά Χρονικά* 13 (1959) 39-72.

ΦΕΙΔΑΣ, ΒΛ., *Βυζάντιο. Βίος- Θεσμοί - Εκκλησία - Παιδεία - Τέχνη*, Αθήνα 1991.

Του ιδίου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α'-Β', Αθήνα 1995.

Του ιδίου, «Ιστορική εξέλιξη τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Πελοποννήσου κατά τὴν Βυζαντινὴν περίοδο», *Χριστιανική Πελοπόννησος*, 15/79-32/96.

Του ιδίου, «Τάσεις του Ορθόδοξου Μοναχισμού, 9ος-20ος αιώνας», Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Βυζαντινῶν Ερευνῶν, *Μοναχισμός και Κόσμος*, Αθήνα 1996.

ΦΙΛΙΠΠΟΤΗΣ, Ε., *Σύστημα Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τ. Β', Αθήνα 1962.

ΦΥΚΙΛΙΔΗΣ, ΙΩ., «Περί Μοναχισμού», Ε.Φ., ΙΘ' (1920) 250-254.

ΦΥΤΡΑΚΗΣ, ΑΝΔΡ., *Ο μοναχικός βίος εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία*, Θεσσαλονίκη 1960.

Του ιδίου, *Τα ιδεώδη του μοναχικού βίου κατά τον Δ' αιώνα*, Αθήνα 1945.

ΧΑΣΙΩΤΗΣ, Ι., «Η κάμψη της όθωμανικής δυνάμεως», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, 1-16, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1971-2000, 11 (1975) 8-51.

ΧΑΤΖΗ, Ι., *Ζαχαρίου Καραντινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας Ἀκολουθία και Συναξάριο τῶν Νεομαρτύρων Χρίστου καί Πανάγου τῶν ἐκ Γαστούνης (1716)*, «Κάλαμος», Αθήνα 2005.

ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ, Ι., *Η καθημερινή ζωή στο Άγιο Όρος*, Αθήνα 1995.

ΧΑΤΖΗΦΡΑΙΜΙΔΟΥ, Ε., *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.). Μαρτυρίες θύραθεν και εκκλησιαστικών συγγραφέων*, Α. Σταμούλης, Θεσσαλονίκη 2005.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, Γ., *Γλωσσολογικά Έρευναι*, 2, Αθήνα 1934, ανατύπ. 1980.

ΧΟΡΤΑΤΟΣ, Τ., *Η Ιερά Μονή Παναγίας Κρεμαστής Πύργου Ηλείας, Ιστορία, Θαύματα, Παρακλητικός Κανών*, έκδ. Β' βελτιωμένη και συμπληρωμένη, Αθήνα 1995.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΘΕΜ., *Προσκυνητάριον Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Κρεμαστῆ ἢ Κρεμασιώτισσας*, Αθήνα 2008.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, Α., *Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, έκδοση β', Αθήνα 1966.

ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Γ., *Ἡ Ἡλεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1950.

ΧΡΥΣΙΚΟΣ, Π., *Μονή Οσίου Δαβὶδ Γέροντος*, Αθήνα 1976.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, (ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ), Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, *Η εξωτερική κατάσταση της εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως από της αλώσεως μέχρι του 18^{ου} αιώνας*, Αθήνα 1949.

Του ιδίου, «Ἡ Ἐκκλησία καί ἡ ἐλληνική παιδεία κατά τοὺς μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνους», στό: Π. Χάρη (ἐπιμ.), *Τό Εἰκοσιένα. Πανηγυρικοὶ Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν*, Αθήνα 1977, σελ. 98-136.

ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ, ΚΡ., Πολιτιστικές διαδρομές: Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού της Ελληνικής. «Πορευθέντες Μάθετε». Μονές της Ελλάδος, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1997.

ΨΙΛΛΑΚΗΣ, Ν., *Μοναστήρια και ερημητήρια της Κρήτης*, Α'-Β', Ηράκλειο 1992-1993.

ΨΥΧΟΓΙΟΣ, Ν., «Τά μοναστήρια τῆς Ἡλείας», *Ηλειακά*, περίοδος Β', ΛΓ', Αλωνάρης- Σεπτέμβρης (1979) 999-1007, ΛΔ', Οκτώβρης-Δεκέμβρης (1979) 1018-1025.

Ξενόγλωσσα

BARNES J., *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*, εκδ. E. J. Brill, Λέϊντεν 1986.

CHANDLER R., *Voyage dans l'Asie. Mineure et en Grece*, τ. Ill, εκδ. Chez Arthus-Bertrand Libraire, Παρίσι 1806.

CREGG R.C., *Athanasius: The life of Anthony and the letter to Marscellinus*, εκδ. Paulist Press, Νέα Υόρκη 1980.

CURZON R., *Visits to Monasteries in the Levant*, Λονδίνο 1848.

DAVIDSON A., *Life of Edward Lear*, εκδ. Penguin, Λονδίνο 1950.

- GARITTE G., *Lettres de S. Antoine: version géorgienne et fragments coptes*, εκδ. Peeters, Λουβέν 1955.
- FAILLER A., «Le monachisme byzantin aux XIe-XIIe siècles: Aspects sociaux et économiques», *Cahiers d'Histoire* 20, 1975, σελ. 210-254.
- FESTUGIERE A. J., *Les Moines d' Orient*, εκδ. Les Editions Du Cerf, Παρίσι 1961.
- HALKIN T., *Le corpus athénien de Saint Pachome*, εκδ. P. Cramer, Γενεύη 1982.
- HOLLAND H., *Travels in the Ionian Islands, Albania, Thessaly, Macedonia etc, during the years 1812 and 1813*, εκδ. Henry Holland M.D.F.R.S., Λονδίνο 1815.
- HUNT P., «Mount Athos: An Account of the Monastic Institutions and Libraries», *Memoirs relating to European and Asiatic Turkey.*, Edited from manuscript journals, εκδ. Robert Walpole, Λονδίνο 1818.
- JORGA N., *Byzance apres Byzance*, εκδ. Balland, Βουκουρέστι 1935.
- LAURENT V., «L' évêché de Morée (Moréas) au Péloponnèse», *REB* 20 (1962), pg. 181-189.
- LAURENT V., *Le Corpus des Sceaux de l' empire Byzantin, t. V. L' Eglise, Première partie, I. L' Église de Constantinople, A. La Hiérarchie*, Παρίσι 1963.
- LEAKE, W.M. *Travels in Northern Greece*, by William Martin Leake, late lieutenant colonel of the Royal Artillery Hon. D.C.L., τ. I-IV, Λονδίνο 1835.
- LEFORT L.T., *Oeuvres des Pachome et de ses disciples*, τ. 1-2, εκδ. Peeters Publishers, Λουβέν 1956.
- MORISON E.F., *St Basil and his Rule; a Study of Early Monasticism*, εκδ. H. Frowde, Λονδίνο 1912.
- PAPADOPOULOS T., *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, εκδ. Variorum, Μπρούκλιν 1990.
- PARTHEY G., *Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum*, Amsterdam 1967 (ανατύπωση της εκδ. Berlin 1866).
- PITTON DE TOYNEFORT J., *Relation a" un voyage du Levant, fait par ordre du roi*, τ. 1, Chez Anisson et Posuel, Παρίσι 1717.
- POUQUEVILLE F. C. H. L., *Voyages de la Grece*, τ. IV, Παρίσι 1827.
- RICAUT P., *The Present State of the Greek and the Armenian Churches, Anno Christi*, εκδ. John Starkey, Λονδίνο 1680.
- SPON J., *Voyages d'itdlie, de Dalmatie, de Crece et du Levant*, τομ. 2., εκδ. Chez Antoine Cellier le fils, Λυών 1678.
- TURNER W., *Journal of a Tour in the Levant*, τ. 1., εκδ. J. Murray, Λονδίνο 1820.
- WADDINGTON G., *The Present Condition of the Greek or Oriental Church*, εκδ. J. Murray, Λονδίνο 1829.
- ZACHARIADOU E., «Early Ottoman Documents of the Prodromos Monastery (Serres)», *Südost-Forschungen*, 28 (1969), pg. 1-12.
- XPHΣΤΟΥ ΠΑΝ., *The monastic life in the easier Orthodox Church*, εκδ. A. J. Philippou, Οξφόρδη 1964.

Μεταφράσεις

BJORNSTAHL J.J., *Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779*, μτφρ. Μεσεβρινός, εκδ. Τα τετράδια του Ρήγα, Θεσσαλονίκη 1979.

GHARIB GEORGE, *Le icone Mariane. Storia e culto*, Οι εικόνες της Παναγίας, Ιστορία και Λατρεία, μτφρ. Σωτηριάδης Ιγνάτιος, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη, 1997.

HELLIER CH., *Μοναστήρια της Ελλάδας*, μτφρ. Ευσταθίου Μιχάλης, εκδ. Καρακώτσογλου, Αθήνα 1997.

FLOROVSKI G., «Οι βυζαντινοί ασκητικοί και πνευματικοί πατέρες», μτφρ. Πάλλης Κ. Παναγιώτης, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992.

OSTROGORSKY G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, Α' Γ'*, μτφρ. Παναγόπουλος Ι., εκδ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 1993.

POUQUEVILLE F., *Ταξίδι στην Ελλάδα-Πελοπόννησος*, μτφρ. Μολφέτα Ν., [Ξένοι Περιηγητές στον Ελληνικό Χώρο 14], εκδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1997.

RUNCIMAN S., *Η μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία*, τ. Ι-ΙΙ, μτφρ. Αντωνοπούλου Πολυξένη, εκδ. Γκοβοστής, Αθήνα 2010.

RUNCIMAN S., *Η ιστορία των Σταυροφοριών, Α'-Γ'*, μτφρ. Βλαβιανού Α., εκδ. Γκοβόστης, Αθήνα 2006.

SUGAR P., *Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από Όθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, Α'-Β', μτφρ. Μπαλουξή Π., εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1994.

WITTEK P., *Η γένεση της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Μπαλτά Ε., εκδ. Πορεία, Αθήνα 1991.